

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

दीघनिकायो

पाथिकवग्गपाळि

१. पाथिकसुत्तं

सुनक्खत्तवत्थु

१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा मल्लेसु विहरति अनुपियं नाम [अनुपियं नाम (स्या०)] मल्लानं निगमो । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय अनुपियं पिण्डाय पाविसि । अथ खो भगवतो एतदहोसि — “अतिप्पगो खो ताव अनुपियायं [अनुपियं (क०)] पिण्डाय चरितुं । यंनूनाहं येन भग्गवगोत्तस्स परिब्बाजकस्स आरामो, येन भग्गवगोत्तो परिब्बाजको तेनुपसङ्कमेय्य”न्ति ।

२. अथ खो भगवा येन भग्गवगोत्तस्स परिब्बाजकस्स आरामो, येन भग्गवगोत्तो परिब्बाजको तेनुपसङ्कमि । अथ खो भग्गवगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “एतु खो, भन्ते, भगवा । स्वागतं, भन्ते, भगवतो । चिरस्सं खो, भन्ते, भगवा इमं परियायमकासि यदिदं इधागमनाय । निसीदतु, भन्ते, भगवा, इदमासनं पञ्जत्त”न्ति । निसीदि भगवा पञ्जत्ते आसने । भग्गवगोत्तोपि खो परिब्बाजको अञ्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो भग्गवगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “पुरिमानि, भन्ते, दिवसानि पुरिमतरानि सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मं एतदवोच — ‘पच्चक्खातो दानि मया, भग्गव, भगवा । न दानाहं भगवन्तं उद्दिस्स विहरामी’ति । कच्चेतं, भन्ते, तथेव, यथा सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो अवचा”ति? “तथेव खो एतं, भग्गव, यथा सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो अवच” ।

३. पुरिमानि, भग्गव, दिवसानि पुरिमतरानि सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो मं एतदवोच — ‘पच्चक्खामि दानाहं, भन्ते, भगवन्तं । न दानाहं, भन्ते, भगवन्तं उद्दिस्स विहरिस्सामी’ति । ‘एवं वुत्ते, अहं, भग्गव, सुनक्खत्तं लिच्छविपुत्तं एतदवोचं — ‘अपि नु ताहं, सुनक्खत्त, एवं अवचं, एहि त्वं, सुनक्खत्त, ममं उद्दिस्स विहराही’ति? ‘नो हेतं, भन्ते’ । ‘त्वं वा पन मं एवं अवच — अहं, भन्ते, भगवन्तं उद्दिस्स विहरिस्सामी’ति? ‘नो हेतं, भन्ते’ । ‘इति किर, सुनक्खत्त, नेवाहं तं वदामि — एहि त्वं, सुनक्खत्त, ममं उद्दिस्स विहराहीति । नपि किर मं त्वं वदेसि — अहं, भन्ते, भगवन्तं उद्दिस्स विहरिस्सामीति । एवं सन्ते, मोघपुरिस, को सन्तो कं पच्चाचिक्खसि? पस्स, मोघपुरिस, यावञ्च [याव च (क०)] ते इदं अपरद्ध”न्ति ।

४. ‘न हि पन मे, भन्ते, भगवा उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करोती’ति । ‘अपि नु ताहं, सुनक्खत्त, एवं अवचं — एहि त्वं, सुनक्खत्त, ममं उद्दिस्स विहराहि, अहं ते उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करिस्सामी’ति? ‘नो हेतं, भन्ते’ । ‘त्वं वा पन मं एवं अवच — अहं, भन्ते, भगवन्तं उद्दिस्स विहरिस्सामि, भगवा मे उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करिस्सती’ति? ‘नो हेतं, भन्ते’ । ‘इति किर, सुनक्खत्त, नेवाहं तं वदामि — एहि त्वं, सुनक्खत्त, ममं उद्दिस्स विहराहि, अहं

ते उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करिस्सामी'ति; नपि किर मं त्वं वदेसि — अहं, भन्ते, भगवन्तं उद्दिस्स विहरिस्सामि, भगवा मे उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करिस्सती'ति । एवं सन्ते, मोघपुरिस, को सन्तो कं पच्चाचिक्खसि? तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, कते वा उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारिये अकते वा उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारिये यस्सत्थाय मया धम्मो देसितो सो निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया'ति? 'कते वा, भन्ते, उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारिये अकते वा उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारिये यस्सत्थाय भगवता धम्मो देसितो सो निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया'ति । 'इति किर, सुनक्खत्त, कते वा उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारिये, अकते वा उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारिये, यस्सत्थाय मया धम्मो देसितो, सो निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय । तत्र, सुनक्खत्त, किं उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं कतं करिस्सति? पस्स, मोघपुरिस, यावज्ज ते इदं अपरद्धं'न्ति ।

५. 'न हि पन मे, भन्ते, भगवा अग्गज्जं पज्जपेती'ति [पज्जापेतीति (पी०)]? 'अपि नु ताहं, सुनक्खत्त, एवं अवचं — एहि त्वं, सुनक्खत्त, ममं उद्दिस्स विहराहि, अहं ते अग्गज्जं पज्जपेस्सामी'ति? 'नो हेतं, भन्ते' । 'त्वं वा पन मं एवं अवच — अहं, भन्ते, भगवन्तं उद्दिस्स विहरिस्सामि, भगवा मे अग्गज्जं पज्जपेस्सती'ति? 'नो हेतं, भन्ते' । 'इति किर, सुनक्खत्त, नेवाहं तं वदामि — एहि त्वं, सुनक्खत्त, ममं उद्दिस्स विहराहि, अहं ते अग्गज्जं पज्जपेस्सामीति । नपि किर मं त्वं वदेसि — अहं, भन्ते, भगवन्तं उद्दिस्स विहरिस्सामि, भगवा मे अग्गज्जं पज्जपेस्सती'ति । एवं सन्ते, मोघपुरिस, को सन्तो कं पच्चाचिक्खसि? तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, पज्जत्ते वा अग्गज्जे, अपज्जत्ते वा अग्गज्जे, यस्सत्थाय मया धम्मो देसितो, सो निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया'ति? 'पज्जत्ते वा, भन्ते, अग्गज्जे, अपज्जत्ते वा अग्गज्जे, यस्सत्थाय भगवता धम्मो देसितो, सो निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाया'ति । 'इति किर, सुनक्खत्त, पज्जत्ते वा अग्गज्जे, अपज्जत्ते वा अग्गज्जे, यस्सत्थाय मया धम्मो देसितो, सो निव्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय । तत्र, सुनक्खत्त, किं अग्गज्जं पज्जत्तं करिस्सति? पस्स, मोघपुरिस, यावज्ज ते इदं अपरद्धं' ।

६. 'अनेकपरियायेन खो ते, सुनक्खत्त, मम वण्णो भासितो वज्जिगामे — इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवाति । इति खो ते, सुनक्खत्त, अनेकपरियायेन मम वण्णो भासितो वज्जिगामे ।

'अनेकपरियायेन खो ते, सुनक्खत्त, धम्मस्स वण्णो भासितो वज्जिगामे — स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जहीति । इति खो ते, सुनक्खत्त, अनेकपरियायेन धम्मस्स वण्णो भासितो वज्जिगामे ।

'अनेकपरियायेन खो ते, सुनक्खत्त, सङ्गस्स वण्णो भासितो वज्जिगामे — सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, जायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुगला, एस भगवतो सावकसङ्घो, आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिण्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खत्तं लोकस्साति । इति खो ते, सुनक्खत्त, अनेकपरियायेन सङ्गस्स वण्णो भासितो वज्जिगामे ।

'आरोचयामि खो ते, सुनक्खत्त, पटिवेदयामि खो ते, सुनक्खत्त । भविस्सन्ति खो ते, सुनक्खत्त, वत्तारो, नो विसहि सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो समणे गोतमे ब्रह्मचरियं चरितुं, सो अविसहन्तो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तोति । इति खो ते, सुनक्खत्त, भविस्सन्ति वत्तारो'ति ।

एवं पि खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो मया वुच्चमानो अपक्कमेव इमस्मा धम्मविनया, यथा तं आपायिको नेरयिको ।

कोरक्खत्तियवत्थु

७. “एकमिदाहं, भग्गव, समयं थूलूसु [बुमूसु (सी० पी०)] विहरामि उत्तरका नाम थूलूनं निगमो । अथ ख्वाहं, भग्गव, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सुनक्खत्तेन लिच्छविपुत्तेन पच्छासमणेन उत्तरकं पिण्डाय पाविसिं । तेन खो पन समयेन अचेलो कोरक्खत्तियो कुक्कुरवतिको चतुक्कुण्डिको [चतुक्कुण्डिको (सी० पी०) चतुकोण्डिको (स्या० क०)] छमानिकिण्णं भक्खसं मुखेनेव खादति, मुखेनेव भुज्जति । अहसा खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो अचेलं कोरक्खत्तियं कुक्कुरवतिकं चतुक्कुण्डिकं छमानिकिण्णं भक्खसं मुखेनेव खादन्तं मुखेनेव भुज्जन्तं । दिस्वानस्स एतदहोसि — ‘साधुरूपो वत, भो, अयं [अरहं (सी० स्या० पी०)] समणो चतुक्कुण्डिको छमानिकिण्णं भक्खसं मुखेनेव खादति, मुखेनेव भुज्जती’ति ।

“अथ ख्वाहं, भग्गव, सुनक्खत्तस्स लिच्छविपुत्तस्स चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय सुनक्खत्तं लिच्छविपुत्तं एतदवोचं — ‘त्वम्पि नाम, मोघपुरिस, समणो सक्कपुत्तियो [मोघपुरिस सक्कपुत्तियो (सी० स्या० पी०)] पटिजानिस्ससी’ति! ‘किं पन मं, भन्ते, भग्गा एवमाह — ‘त्वम्पि नाम, मोघपुरिस, समणो सक्कपुत्तियो [मोघपुरिस सक्कपुत्तियो (सी० स्या० पी०)] पटिजानिस्ससी’ति? ‘ननु ते, सुनक्खत्त, इमं अचेलं कोरक्खत्तियं कुक्कुरवतिकं चतुक्कुण्डिकं छमानिकिण्णं भक्खसं मुखेनेव खादन्तं मुखेनेव भुज्जन्तं दिस्वान एतदहोसि — साधुरूपो वत, भो, अयं समणो चतुक्कुण्डिको छमानिकिण्णं भक्खसं मुखेनेव खादति, मुखेनेव भुज्जती’ति? ‘एवं, भन्ते । किं पन, भन्ते, भग्गा अरहत्तस्स मच्छरायती’ति? ‘न खो अहं, मोघपुरिस, अरहत्तस्स मच्छरायामि । अपि च, तुय्हेवेतं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं, तं पजह । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । यं खो पनेतं, सुनक्खत्त, मज्जसि अचेलं कोरक्खत्तियं — साधुरूपो अयं समणोति [मज्जसि “अचेलो कोरक्खत्तियो साधुरूपो अरहं समणोति” (स्या०)] । सो सत्तमं दिवसं अलसकेन कालङ्कुरिस्सति । कालङ्कुरो [कालकतो (सी० स्या० पी०)] च कालकज्जिका [कालकज्जा (सी० पी०), कालकज्जिका (स्या०)] नाम असुरा सब्बनिहीनो असुरकायो, तत्र उपपज्जिस्सति । कालङ्कुरज्जं नं बीरणत्थम्बके सुसाने छट्ठेस्सन्ति । आकङ्खमानो च त्वं, सुनक्खत्त, अचेलं कोरक्खत्तियं उपसङ्कमित्वा पुच्छेय्यासि — जानासि, आवुसो कोरक्खत्तिय [अचेल कोरक्खत्तिय (क०)], अत्तनो गतिन्ति? ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं ते अचेलो कोरक्खत्तियो ब्याकरिस्सति — जानामि, आवुसो सुनक्खत्त, अत्तनो गतिं; कालकज्जिका नाम असुरा सब्बनिहीनो असुरकायो, तत्राप्ति उपपन्नोति ।

“अथ खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येन अचेलो कोरक्खत्तियो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा अचेलं कोरक्खत्तियं एतदवोच — ‘ब्याकतो खोसि, आवुसो कोरक्खत्तिय, समणेन गोतमेन — अचेलो कोरक्खत्तियो सत्तमं दिवसं अलसकेन कालङ्कुरिस्सति । कालङ्कुरो च कालकज्जिका नाम असुरा सब्बनिहीनो असुरकायो, तत्र उपपज्जिस्सति । कालङ्कुरज्जं नं बीरणत्थम्बके सुसाने छट्ठेस्सन्ती’ति । येन त्वं, आवुसो कोरक्खत्तिय, मत्तं मत्तज्जं भत्तं भुज्जेय्यासि, मत्तं मत्तज्जं पानीयं पिवेय्यासि । यथा समणस्स गोतमस्स मिच्छा अस्स वचनं’ति ।

८. “अथ खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो एकद्वीहिक्काय सत्तरत्तिन्दिवानि गणोसि, यथा तं तथागतस्स असद्वहमानो । अथ खो, भग्गव, अचेलो कोरक्खत्तियो सत्तमं दिवसं अलसकेन कालमकासि । कालङ्कुरो च कालकज्जिका नाम असुरा सब्बनिहीनो असुरकायो, तत्र उपपज्जि । कालङ्कुरज्जं नं बीरणत्थम्बके सुसाने छट्ठेसुं ।

९. “अस्सोसि खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो — ‘अचेलो किर कोरक्खत्तियो अलसकेन कालङ्कतो बीरणत्थम्बके सुसाने छड्डितो’ति । अथ खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येन बीरणत्थम्बकं सुसानं, येन अचेलो कोरक्खत्तियो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा अचेलं कोरक्खत्तियं तिकखत्तुं पाणिना आकोटेसि — ‘जानासि, आवुसो कोरक्खत्तिय, अत्तनो गति’न्ति? अथ खो, भग्गव, अचेलो कोरक्खत्तियो पाणिना पिट्ठिं परिपुञ्छन्तो वुट्ठासि । ‘जानामि, आवुसो सुनक्खत्त, अत्तनो गति । कालकञ्चिका नाम असुरा सब्बनिहीनो असुरकायो, तत्राम्हि उपपन्नो’ति वत्वा तत्थेव उत्तानो पपति [परिपति (स्या० क०)] ।

१०. “अथ खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येनाहं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो अहं, भग्गव, सुनक्खत्तं लिच्छविपुत्तं एतदवोचं — ‘तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, यथेव ते अहं अचेलं कोरक्खत्तियं आरब्भ ब्याकासिं, तथेव तं विपाकं, अज्जथा वा’ति? ‘यथेव मे, भन्ते, भग्गवा अचेलं कोरक्खत्तियं आरब्भ ब्याकासि, तथेव तं विपाकं, नो अज्जथा’ति । ‘तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, यदि एवं सन्ते कतं वा होति उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं, अकतं वाति?’ ‘अद्धा खो, भन्ते, एवं सन्ते कतं होति उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं, नो अकत’न्ति । ‘एवम्पि खो मं त्वं, मोघपुरिस, उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करोन्तं एवं वदेसि — न हि पन मे, भन्ते, भग्गवा उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करोतीति । पस्स, मोघपुरिस, यावज्ज ते इदं अपरद्ध’न्ति । “एवम्पि खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो मया वुच्चमानो अपक्कमेव इमस्मा धम्मविनया, यथा तं आपायिको नेरयिको ।

अचेलकळारमट्टकवत्थु

११. “एकमिदाहं, भग्गव, समयं वेसालियं विहरामि महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन अचेलो कळारमट्टको वेसालियं पटिवसति लाभगप्पत्तो चेव यसग्गप्पत्तो च वज्जिगामे । तस्स सत्तवत्तपदानि [सत्तवत्तपदानि (स्या० पी०)] समत्तानि समादिन्नानि होन्ति — ‘यावजीवं अचेलको अस्सं, न वत्थं परिदहेय्यं, यावजीवं ब्रह्मचारी अस्सं, न मेथुनं धम्मं पटिसेवेय्यं, यावजीवं सुरामंसेनेव यापेय्यं, न ओदनकुम्मासं भुज्जेय्यं । पुरत्थिमेन वेसालिं उदेनं नाम चेतियं, तं नातिक्कमेय्यं, दक्खिणेन वेसालिं गोतमकं नाम चेतियं, तं नातिक्कमेय्यं, पच्छिमेन वेसालिं सत्तम्बं नाम चेतियं, तं नातिक्कमेय्यं, उत्तरेन वेसालिं बहुपुत्तं नाम [बहुपुत्तं नाम (स्या०)] चेतियं तं नातिक्कमेय्य’न्ति । सो इमेसं सत्तन्नं वत्तपदानं समादानहेतु लाभगप्पत्तो चेव यसग्गप्पत्तो च वज्जिगामे ।

१२. “अथ खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येन अचेलो कळारमट्टको तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा अचेलं कळारमट्टकं पज्जं अपुच्छि । तस्स अचेलो कळारमट्टको पज्जं पुट्ठो न सम्पायासि । असम्पायन्तो कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पात्वाकासि । अथ खो, भग्गव, सुनक्खत्तस्स लिच्छविपुत्तस्स एतदहोसि — ‘साधुरूपं वत भो अरहन्तं समणं आसादिम्हसे [असादियिम्हसे (स्या०)] । मा वत नो अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया’ति ।

१३. “अथ खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येनाहं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो अहं, भग्गव, सुनक्खत्तं लिच्छविपुत्तं एतदवोचं — ‘त्वम्पि नाम, मोघपुरिस, समणो सक्क्यपुत्तियो पटिजानिस्ससी’ति! ‘किं पन मं, भन्ते, भग्गवा एवमाह — त्वम्पि नाम, मोघपुरिस, समणो सक्क्यपुत्तियो पटिजानिस्ससी’ति? ‘ननु त्वं, सुनक्खत्त, अचेलं कळारमट्टकं उपसङ्गमित्वा पज्जं अपुच्छि । तस्स ते अचेलो कळारमट्टको पज्जं पुट्ठो न सम्पायासि । असम्पायन्तो कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पात्वाकासि । तस्स ते एतदहोसि — “साधुरूपं वत, भो, अरहन्तं समणं आसादिम्हसे । मा वत नो अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया’ति । ‘एवं, भन्ते । किं पन, भन्ते, भग्गवा

अरहत्तस्स मच्छरायतीति? ‘न खो अहं, मोघपुरिस, अरहत्तस्स मच्छरायामि, अपि च तुप्पेवेतं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं, तं पजह । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । यं खो पनेतं, सुनक्खत्त, मज्जसि अचेलं कळारमट्टकं — साधुरूपो अयं [अरहं (स्या०)] समणोति, सो नचिरस्सेव परिहितो सानुचारिको विचरन्तो ओदनकुम्मासं भुज्जमानो सब्बानेव वेसालियानि चेतियानि समतिक्कमित्वा यसा निहीनो [यसानिकिण्णो (क०)] कालं करिस्सतीति ।

“अथ खो, भग्गव, अचेलो कळारमट्टको नचिरस्सेव परिहितो सानुचारिको विचरन्तो ओदनकुम्मासं भुज्जमानो सब्बानेव वेसालियानि चेतियानि समतिक्कमित्वा यसा निहीनो कालमकासि ।

१४. “अस्सोसि खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो — ‘अचेलो किर कळारमट्टको परिहितो सानुचारिको विचरन्तो ओदनकुम्मासं भुज्जमानो सब्बानेव वेसालियानि चेतियानि समतिक्कमित्वा यसा निहीनो कालङ्कतोति । अथ खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येनाहं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो अहं, भग्गव, सुनक्खत्तं लिच्छविपुत्तं एतदवोचं — ‘तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, यथेव ते अहं अचेलं कळारमट्टकं आरब्भ ब्याकासिं, तथेव तं विपाकं, अज्जथा वा’ति? ‘यथेव मे, भन्ते, भग्गवा अचेलं कळारमट्टकं आरब्भ ब्याकासि, तथेव तं विपाकं, नो अज्जथा’ति । ‘तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, यदि एवं सन्ते कतं वा होति उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं अकतं वा’ति? ‘अद्वा खो, भन्ते, एवं सन्ते कतं होति उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं, नो अकतं’न्ति । ‘एवमि खो मं त्वं, मोघपुरिस, उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करोन्तं एवं वदेसि — न हि पन मे, भन्ते, भग्गवा उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करोती’ति । पस्स, मोघपुरिस, यावज्ज ते इदं अपरद्धं’न्ति । “एवमि खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो मया वुच्चमानो अपक्कमेव इमस्मा धम्मविनया, यथा तं आपायिको नेरयिको ।

अचेलपाथिकपुत्तवत्थु

१५. “एकमिदाहं, भग्गव, समयं तत्थेव वेसालियं विहरामि महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन अचेलो पाथिकपुत्तो [पाटिकपुत्तो (सी० स्या० पी०)] वेसालियं पटिवसति लाभगप्पत्तो चेव यसग्गप्पत्तो च वज्जिगामे । सो वेसालियं परिसति एवं वाचं भासति — ‘समणोपि गोतमो जाणवादो, अहमि जाणवादो । जाणवादो खो पन जाणवादेन अरहति उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं दस्सेतुं । समणो गोतमो उपड्डपथं आगच्छेय्य, अहमि उपड्डपथं गच्छेय्यं । ते तत्थ उभोपि उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करेय्याम । एकं चे समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करिस्सति, द्वाहं करिस्सामि । द्वे चे समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियानि करिस्सति, चत्ताराहं करिस्सामि । चत्तारि चे समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियानि करिस्सति, अद्वाहं करिस्सामि । इति यावतकं यावतकं समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करिस्सति, तद्दिगुणं तद्दिगुणाहं करिस्सामीति ।

१६. “अथ खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येनाहं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो मं एतदवोच — ‘अचेलो, भन्ते, पाथिकपुत्तो वेसालियं पटिवसति लाभगप्पत्तो चेव यसग्गप्पत्तो च वज्जिगामे । सो वेसालियं परिसति एवं वाचं भासति — समणोपि गोतमो जाणवादो, अहमि जाणवादो । जाणवादो खो पन जाणवादेन अरहति उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं दस्सेतुं । समणो गोतमो उपड्डपथं आगच्छेय्य, अहमि उपड्डपथं गच्छेय्यं । ते तत्थ उभोपि उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करेय्याम । एकं चे समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करिस्सति, द्वाहं करिस्सामि । द्वे चे समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियानि करिस्सति, चत्ताराहं करिस्सामि । चत्तारि चे समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियानि

करिस्सति, अट्ठाहं करिस्सामि । इति यावतकं यावतकं समणो गोतमो उत्तरि मनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करिस्सति, तद्दिगुणं तद्दिगुणाहं करिस्सामी'ति ।

“एवं वुत्ते, अहं, भग्गव, सुनक्खत्तं लिच्छविपुत्तं एतदवोचं — ‘अभब्बो खो, सुनक्खत्त, अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्या'ति ।

१७. ‘रक्खतेतं, भन्ते, भगवा वाचं, रक्खतेतं सुगतो वाच'न्ति । ‘किं पन मं त्वं, सुनक्खत्त, एवं वदेसि — रक्खतेतं, भन्ते, भगवा वाचं, रक्खतेतं सुगतो वाच'न्ति? ‘भगवता चस्स, भन्ते, एसा वाचा एकंसेन ओधारिता [ओवादिता (क०)] — अभब्बो अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्याति । अचेलो च, भन्ते, पाथिकपुत्तो विरूपरूपेण भगवतो सम्मुखीभावं आगच्छेय्य, तदस्स भगवतो मुसा'ति ।

१८. ‘अपि नु, सुनक्खत्त, तथागतो तं वाचं भासेय्य या सा वाचा द्वयगामिनी'ति? ‘किं पन, भन्ते, भगवता अचेलो पाथिकपुत्तो चेतसा चेतो परिच्च विदितो — अभब्बो अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्या'ति?

‘उदाहु, देवता भगवतो एतमत्थं आरोचेसुं — अभब्बो, भन्ते, अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा भगवतो सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्या'ति?

१९. ‘चेतसा चेतो परिच्च विदितो चेव मे, सुनक्खत्त, अचेलो पाथिकपुत्तो अभब्बो अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्या'ति ।

‘देवतापि मे एतमत्थं आरोचेसुं — अभब्बो, भन्ते, अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा भगवतो सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्या'ति ।

‘अजितोपि नाम लिच्छवीनं सेनापति अधुना कालङ्कतो तावतिसकायं उपपन्नो । सोपि मं उपसङ्गमित्वा एवमारोचेसि — अलज्जी, भन्ते, अचेलो पाथिकपुत्तो; मुसावादी, भन्ते, अचेलो पाथिकपुत्तो । मम्पि, भन्ते, अचेलो पाथिकपुत्तो ब्याकासि वज्जिगामे — अजितो लिच्छवीनं सेनापति महानिरयं उपपन्नोति । न खो पनाहं, भन्ते, महानिरयं उपपन्नो; तावतिसकायमिह उपपन्नो । अलज्जी, भन्ते, अचेलो पाथिकपुत्तो; मुसावादी, भन्ते, अचेलो पाथिकपुत्तो; अभब्बो च, भन्ते,

अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा भगवतो सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्या^१ति ।

‘इति खो, सुनक्खत्त, चेतसा चेतो परिच्च विदितो चेव मे अचेलो पाथिकपुत्तो अभब्बो अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्याति । देवतापि मे एतमत्थं आरोचेसुं — अभब्बो, भन्ते, अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा भगवतो सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्या^१ति ।

‘सो खो पनाहं, सुनक्खत्त, वेसालियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातप्पटिक्कन्तो येन अचेलस्स पाथिकपुत्तस्स आरामो तेनुपसङ्कमिस्सामि दिवाविहाराय । यस्सदानि त्वं, सुनक्खत्त, इच्छसि, तस्स आरोचेही^१ति ।

इद्धिपाटिहारिकथा

२०. “अथ ख्वाहं [अथ खो स्वाहं (स्या०)], भगव, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय वेसालिं पिण्डाय पाविसिं । वेसालियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातप्पटिक्कन्तो येन अचेलस्स पाथिकपुत्तस्स आरामो तेनुपसङ्कमिं दिवाविहाराय । अथ खो, भगव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो तरमानरूपो वेसालिं पविसित्वा येन अभिज्जाता अभिज्जाता लिच्छवी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा अभिज्जाते अभिज्जाते लिच्छवी एतदवोच — ‘एसावुसो, भगवा वेसालियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातप्पटिक्कन्तो येन अचेलस्स पाथिकपुत्तस्स आरामो तेनुपसङ्कमि दिवाविहाराय । अभिक्कमथायस्मन्तो अभिक्कमथायस्मन्तो, साधुरूपानं समणानं उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं भविस्सती^१ति । अथ खो, भगव, अभिज्जातानं अभिज्जातानं लिच्छवीनं एतदहोसि — ‘साधुरूपानं किर, भो, समणानं उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं भविस्सति; हन्द वत, भो, गच्छामा^१ति । येन च अभिज्जाता अभिज्जाता ब्राह्मणमहासाला गहपतिनेचयिका नानातिथिया [नानातिथिय (स्या०)] समणब्राह्मणा तेनुपसङ्कमि । उपसङ्कमित्वा अभिज्जाते अभिज्जाते नानातिथिये [नानातिथिय (स्या०)] समणब्राह्मणे एतदवोच — ‘एसावुसो, भगवा वेसालियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातप्पटिक्कन्तो येन अचेलस्स पाथिकपुत्तस्स आरामो तेनुपसङ्कमि दिवाविहाराय । अभिक्कमथायस्मन्तो अभिक्कमथायस्मन्तो, साधुरूपानं समणानं उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं भविस्सती^१ति । अथ खो, भगव, अभिज्जातानं अभिज्जातानं नानातिथियानं समणब्राह्मणानं एतदहोसि — ‘साधुरूपानं किर, भो, समणानं उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं भविस्सति; हन्द वत, भो, गच्छामा^१ति ।

“अथ खो, भगव, अभिज्जाता अभिज्जाता लिच्छवी, अभिज्जाता अभिज्जाता च ब्राह्मणमहासाला गहपतिनेचयिका नानातिथिया समणब्राह्मणा येन अचेलस्स पाथिकपुत्तस्स आरामो तेनुपसङ्कमिंसु । सा एसा, भगव, परिसा महा होति [परिसा होति (सी० स्या० पी०)] अनेकसता अनेकसहस्सा ।

२१. “अस्सोसि खो, भगव, अचेलो पाथिकपुत्तो — ‘अभिक्कन्ता किर अभिज्जाता अभिज्जाता लिच्छवी, अभिक्कन्ता अभिज्जाता अभिज्जाता च ब्राह्मणमहासाला गहपतिनेचयिका नानातिथिया समणब्राह्मणा । समणोपि गोतमो

महं आरामे दिवाविहारं निसिन्नो'ति । सुत्वानस्स भयं छम्भितत्तं लोमहंसो उदपादि । अथ खो, भग्गव, अचेलो पाथिकपुत्तो भीतो संविग्गो लोमहट्टजातो येन तिन्दुकखाणुपरिब्बाजकारामो तेनुपसङ्गमि ।

“अस्सोसि खो, भग्गव, सा परिसा — ‘अचेलो किर पाथिकपुत्तो भीतो संविग्गो लोमहट्टजातो येन तिन्दुकखाणुपरिब्बाजकारामो तेनुपसङ्गन्तो'ति [तेनुपसङ्गमन्तो (सी० पी० क०)] । अथ खो, भग्गव, सा परिसा अज्जतरं पुरिसं आमन्तेसि —

‘एहि त्वं, भो पुरिस, येन तिन्दुकखाणुपरिब्बाजकारामो, येन अचेलो पाथिकपुत्तो तेनुपसङ्गम । उपसङ्गमित्वा अचेलं पाथिकपुत्तं एवं वदेहि — अभिक्कमावुसो, पाथिकपुत्त, अभिक्कन्ता अभिज्जाता अभिज्जाता लिच्छवी, अभिक्कन्ता अभिज्जाता अभिज्जाता च ब्राह्मणमहासाला गहपतिनेचयिका नानातिथिया समणब्राह्मणा, समणोपि गोतमो आयस्मतो आरामे दिवाविहारं निसिन्नो; भासिता खो पन ते एसा, आवुसो पाथिकपुत्त, वेसालियं परिसति वाचा समणोपि गोतमो जाणवादो, अहम्पि जाणवादो । जाणवादो खो पन जाणवादेन अरहति उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं दस्सेतुं । समणो गोतमो उपड्डपथं आगच्छेय्य अहम्पि उपड्डपथं गच्छेय्यं । ते तत्थ उभोपि उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करेय्याम । एकं चे समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करिस्सति, द्वाहं करिस्सामि । द्वे चे समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियानि करिस्सति, चत्ताराहं करिस्सामि । चत्तारि चे समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियानि करिस्सति, अट्ठाहं करिस्सामि । इति यावतकं यावतकं समणो गोतमो उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करिस्सति, तद्विगुणं तद्विगुणाहं करिस्सामी'ति अभिक्कमस्सेव [अभिक्कमयेव (सी० स्या० पी०)] खो; आवुसो पाथिकपुत्त, उपड्डपथं । सब्बपठमंयेव आगन्त्वा समणो गोतमो आयस्मतो आरामे दिवाविहारं निसिन्नो'ति ।

२२. “एवं, भोति खो, भग्गव, सो पुरिसो तस्सा परिसाय पटिस्सुत्वा येन तिन्दुकखाणुपरिब्बाजकारामो, येन अचेलो पाथिकपुत्तो तेनुपसङ्गमि । उपसङ्गमित्वा अचेलं पाथिकपुत्तं एतदवोच — ‘अभिक्कमावुसो पाथिकपुत्त, अभिक्कन्ता अभिज्जाता अभिज्जाता लिच्छवी, अभिक्कन्ता अभिज्जाता अभिज्जाता च ब्राह्मणमहासाला गहपतिनेचयिका नानातिथिया समणब्राह्मणा । समणोपि गोतमो आयस्मतो आरामे दिवाविहारं निसिन्नो । भासिता खो पन ते एसा, आवुसो पाथिकपुत्त, वेसालियं परिसति वाचा — समणोपि गोतमो जाणवादो; अहम्पि जाणवादो । जाणवादो खो पन जाणवादेन अरहति उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं दस्सेतुं...पे०... तद्विगुणं तद्विगुणाहं करिस्सामीति । अभिक्कमस्सेव खो, आवुसो पाथिकपुत्त, उपड्डपथं । सब्बपठमंयेव आगन्त्वा समणो गोतमो आयस्मतो आरामे दिवाविहारं निसिन्नो'ति ।

“एवं वुत्ते, भग्गव, अचेलो पाथिकपुत्तो ‘आयामि आवुसो, आयामि आवुसो'ति वत्वा तत्थेव संसप्पति [संसप्पति (क०)], न सक्कोति आसनापि वुट्ठातुं । अथ खो सो, भग्गव, पुरिसो अचेलं पाथिकपुत्तं एतदवोच — ‘किं सु नाम ते, आवुसो पाथिकपुत्त, पावळा सु नाम ते पीठकस्मिं अल्लीना, पीठकं सु नाम ते पावळासु अल्लीनं? आयामि आवुसो, आयामि आवुसोति वत्वा तत्थेव संसप्पसि, न सक्कोसि आसनापि वुट्ठातुं'न्ति । एवम्पि खो, भग्गव, वुच्चमानो अचेलो पाथिकपुत्तो ‘आयामि आवुसो, आयामि आवुसो'ति वत्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातुं ।

२३. “यदा खो सो, भग्गव, पुरिसो अज्जासि — ‘पराभूतरूपो अयं अचेलो पाथिकपुत्तो । आयामि आवुसो, आयामि आवुसोति वत्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातुं'न्ति । अथ तं परिसं आगन्त्वा एवमारोचेसि — ‘पराभूतरूपो, भो [पराभूतरूपो भो अयं (स्या० क०), पराभूतरूपो (सी० पी०)], अचेलो पाथिकपुत्तो । आयामि आवुसो, आयामि आवुसोति वत्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातुं'न्ति । एवं वुत्ते, अहं, भग्गव, तं परिसं एतदवोचं

— ‘अभब्बो खो, आवुसो, अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं। सचेपिस्स एवमस्स — ‘अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्य’न्ति, मुद्घापि तस्स विपतेय्याति।

पठमभाणवारो निट्ठितो।

२४. “अथ खो, भग्गव, अज्जतरो लिच्छविमहामत्तो उट्ठायासना तं परिसं एतदवोच — ‘तेन हि, भो, मुहुत्तं ताव आगमेथ, यावाहं गच्छामि [पच्चागच्छामि (?)]। अप्पेव नाम अहमि सक्कुणेय्यं अचेलं पाथिकपुत्तं इमं परिसं आनेतु’न्ति।

“अथ खो सो, भग्गव, लिच्छविमहामत्तो येन तिन्दुकखाणुपरिब्बाजकारामो, येन अचेलो पाथिकपुत्तो तेनुपसङ्गमि। उपसङ्गमित्वा अचेलं पाथिकपुत्तं एतदवोच — ‘अभिवक्कमावुसो पाथिकपुत्त, अभिवक्कन्तं ते सेय्यो, अभिवक्कन्ता अभिज्जाता अभिज्जाता लिच्छवी, अभिवक्कन्ता अभिज्जाता अभिज्जाता च ब्राह्मणमहासाला गहपतिनेचयिका नानातिथिया समणब्राह्मणा। समणोपि गोतमो आयस्मतो आरामे दिवाविहारं निसिन्नो। भासिता खो पन ते एसा, आवुसो पाथिकपुत्त, वेसालियं परिसति वाचा — समणोपि गोतमो जाणवादो...पे... तद्दिगुणं तद्दिगुणाहं करिस्सामीति। अभिवक्कमस्सेव खो, आवुसो पाथिकपुत्त, उपड्डपथं। सब्बपठमंयेव आगन्त्वा समणो गोतमो आयस्मतो आरामे दिवाविहारं निसिन्नो। भासिता खो पनेसा, आवुसो पाथिकपुत्त, समणेन गोतमेन परिसति वाचा — अभब्बो खो अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं। सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्घापि तस्स विपतेय्याति। अभिवक्कमावुसो पाथिकपुत्त, अभिवक्कमनेनेव ते जयं करिस्साम, समणस्स गोतमस्स पराजय’न्ति।

“एवं वुत्ते, भग्गव, अचेलो पाथिकपुत्तो ‘आयामि आवुसो, आयामि आवुसो’ति वत्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातुं। अथ खो सो, भग्गव, लिच्छविमहामत्तो अचेलं पाथिकपुत्तं एतदवोच — ‘किं सु नाम ते, आवुसो पाथिकपुत्त, पावळा सु नाम ते पीठकस्मिं अल्लीना, पीठकं सु नाम ते पावळासु अल्लीनं? आयामि आवुसो, आयामि आवुसोति वत्वा तत्थेव संसप्पसि, न सक्कोसि आसनापि वुट्ठातु’न्ति। एवमि खो, भग्गव, वुच्चमानो अचेलो पाथिकपुत्तो ‘आयामि आवुसो, आयामि आवुसो’ति वत्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातुं।

२५. “यदा खो सो, भग्गव, लिच्छविमहामत्तो अज्जासि — ‘पराभूतरूपो अयं अचेलो पाथिकपुत्तो आयामि आवुसो, आयामि आवुसोति वत्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातु’न्ति। अथ तं परिसं आगन्त्वा एवमारोचेसि — ‘पराभूतरूपो, भो [पराभूतरूपो (सी० पी०), पराभूतरूपो अयं (स्या०)], अचेलो पाथिकपुत्तो आयामि आवुसो, आयामि आवुसोति वत्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातु’न्ति। एवं वुत्ते, अहं, भग्गव, तं परिसं एतदवोचं — ‘अभब्बो खो, आवुसो, अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं। सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्घापि तस्स विपतेय्य। सचे पायस्मन्तानं लिच्छवीनं एवमस्स — मयं अचेलं पाथिकपुत्तं वरत्ताहि [याहि वरत्ताहि (स्या० क०)] बन्धित्वा गोयुगेहि आविज्जेय्यामाति [आविज्जेय्यामाति (स्या०), आविज्जेय्यामाति (सी० पी०)], ता वरत्ता छिज्जेय्युं पाथिकपुत्तो वा। अभब्बो पन अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं। सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं

चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्यांति ।

२६. “अथ खो, भग्गव, जालियो दारुपत्तिकन्तेवासी उट्ठायासना तं परिसं एतदवोच — ‘तेन हि, भो, मुहुत्तं ताव आगमेथ, यावाहं गच्छामि; अप्पेव नाम अहम्पि सक्कुणेय्यं अचेलं पाथिकपुत्तं इमं परिसं आनेतु’न्ति ।

“अथ खो, भग्गव, जालियो दारुपत्तिकन्तेवासी येन तिन्दुकखाणुपरिब्बाजकारामो, येन अचेलो पाथिकपुत्तो तेनुपसङ्गमि । उपसङ्गमित्वा अचेलं पाथिकपुत्तं एतदवोच — ‘अभिवक्कमावुसो पाथिकपुत्त, अभिवक्कन्तं ते सेय्यो । अभिवक्कन्ता अभिज्जाता अभिज्जाता लिच्छवी, अभिवक्कन्ता अभिज्जाता अभिज्जाता च ब्राह्मणमहासाला गहपतिनेचयिका नानातिथिया समणब्राह्मणा । समणोपि गोतमो आयस्मतो आरामे दिवाविहारं निसिन्नो । भासिता खो पन ते एसा, आवुसो पाथिकपुत्त, वेसालियं परिसति वाचा — समणोपि गोतमो जाणवादो...पे०... तद्दिगुणं तद्दिगुणाहं करिस्सामीति । अभिवक्कमस्सेव, खो आवुसो पाथिकपुत्त, उपड्डपथं । सब्बपठमंयेव आगन्त्वा समणो गोतमो आयस्मतो आरामे दिवाविहारं निसिन्नो । भासिता खो पनेसा, आवुसो पाथिकपुत्त, समणेन गोतमेन परिसति वाचा — अभब्बो अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्य । सचे पायस्मन्तानं लिच्छवीनं एवमस्स — मयं अचेलं पाथिकपुत्तं वरत्ताहि बन्धित्वा गोयुगेहि आविज्जेय्यामाति । ता वरत्ता छिज्जेय्युं पाथिकपुत्तो वा । अभब्बो पन अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं । सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं आगच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्याति । अभिवक्कमावुसो पाथिकपुत्त, अभिवक्कमनेनेव ते जयं करिस्साम, समणस्स गोतमस्स पराजयंन्ति ।

“एवं वुत्ते, भग्गव, अचेलो पाथिकपुत्तो ‘आयामि आवुसो, आयामि आवुसो’ति वत्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातुं । अथ खो, भग्गव, जालियो दारुपत्तिकन्तेवासी अचेलं पाथिकपुत्तं एतदवोच — ‘किं सु नाम ते, आवुसो पाथिकपुत्त, पावळा सु नाम ते पीठकस्मिं अल्लीना, पीठकं सु नाम ते पावळासु अल्लीनं? आयामि आवुसो, आयामि आवुसो’ति वत्वा तत्थेव संसप्पसि, न सक्कोसि आसनापि वुट्ठातुंन्ति । एवम्पि खो, भग्गव, वुच्चमानो अचेलो पाथिकपुत्तो ‘आयामि आवुसो, आयामि आवुसो’ति वत्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातुन्ति ।

२७. “यदा खो, भग्गव, जालियो दारुपत्तिकन्तेवासी अज्जासि — ‘पराभूतरूपो अयं अचेलो पाथिकपुत्तो ‘आयामि आवुसो, आयामि आवुसो’ति वत्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातुंन्ति, अथ नं एतदवोच —

‘भूतपुब्बं, आवुसो पाथिकपुत्त, सीहस्स मिगरज्जो एतदहोसि — यंनूनाहं अज्जतरं वनसण्डं निस्साय आसयं कप्पेय्यं । तत्रासयं कप्पेत्वा सायन्हसमयं आसया निक्खमेय्यं, आसया निक्खमित्वा विजम्भेय्यं, विजम्भित्वा समन्ता चतुद्विसा अनुविलोकेय्यं, समन्ता चतुद्विसा अनुविलोकेत्वा तिक्खत्तुं सीहनादं नदेय्यं, तिक्खत्तुं सीहनादं नदित्वा गोचराय पक्कमेय्यं । सो वरं वरं मिगसंघे [मिगसंघं (स्या० क०)] वधित्वा मुदुमंसानि मुदुमंसानि भक्खयित्वा तमेव आसयं अज्झुपेय्यंन्ति ।

‘अथ खो, आवुसो, सो सीहो मिगराजा अज्जतरं वनसण्डं निस्साय आसयं कप्पेसि । तत्रासयं कप्पेत्वा सायन्हसमयं

आसया निक्खमि, आसया निक्खमित्वा विजम्भि, विजम्भित्वा समन्ता चतुद्दिसा अनुविलोकेसि, समन्ता चतुद्दिसा अनुविलोकेत्वा तिक्खत्तुं सीहनादं नदि, तिक्खत्तुं सीहनादं नदित्वा गोचराय पक्कामि । सो वरं वरं मिगसङ्गे वधित्वा मुदुमंसानि मुदुमंसानि भक्खयित्वा तमेव आसयं अज्झुपेसि ।

२८. ‘तस्सेव खो, आवुसो पाथिकपुत्त, सीहस्स मिगरज्जो विघाससंवद्धो जरसिङ्गालो [जरसिङ्गालो (सी० स्या० पी०)] दित्तो चेव बलवा च । अथ खो, आवुसो, तस्स जरसिङ्गालस्स एतदहोसि — को चाहं, को सीहो मिगराजा । यंनूनाहम्पि अज्जतरं वनसण्डं निस्साय आसयं कप्पेय्यं । तत्रासयं कप्पेत्वा सायन्हसमयं आसया निक्खमेय्यं, आसया निक्खमित्वा विजम्भेय्यं, विजम्भित्वा समन्ता चतुद्दिसा अनुविलोकेय्यं, समन्ता चतुद्दिसा अनुविलोकेत्वा तिक्खत्तुं सीहनादं नदेय्यं, तिक्खत्तुं सीहनादं नदित्वा गोचराय पक्कमेय्यं । सो वरं वरं मिगसङ्गे वधित्वा मुदुमंसानि मुदुमंसानि भक्खयित्वा तमेव आसयं अज्झुपेय्यन्ति ।

‘अथ खो सो, आवुसो, जरसिङ्गालो अज्जतरं वनसण्डं निस्साय आसयं कप्पेसि । तत्रासयं कप्पेत्वा सायन्हसमयं आसया निक्खमि, आसया निक्खमित्वा विजम्भि, विजम्भित्वा समन्ता चतुद्दिसा अनुविलोकेसि, समन्ता चतुद्दिसा अनुविलोकेत्वा तिक्खत्तुं सीहनादं नदिस्सामीति सिङ्गालकंयेव अनदि भेरण्डकंयेव [भेदण्डकंयेव (क०)] अनदि, के च छवे सिङ्गाले, के पन सीहनादेति [सीहनादे (?)] ।

‘एवमेव खो त्वं, आवुसो पाथिकपुत्त, सुगतापदानेसु जीवमानो सुगतातिरित्तानि भुज्जमानो तथागते अरहन्ते सम्मासम्बुद्धे आसादेतब्बं मज्जसि । के च छवे पाथिकपुत्ते, का च तथागतानं अरहन्तानं सम्मासम्बुद्धानं आसादना’ति ।

२९. “यतो खो, भग्गव, जालियो दारुपत्तिकन्तेवासी इमिना ओपम्मेन नेव असक्खि अचेलं पाथिकपुत्तं तम्हा आसना चावेतुं । अथ नं एतदवोच —

‘सीहोति अत्तानं समेक्खियान,
अमज्जि कोत्थु मिगराजाहमस्मि ।
तथेव [तमेव (स्या०)] सो सिङ्गालकं अनदि,
के च छवे सिङ्गाले के पन सीहनादे’ति ॥

‘एवमेव खो त्वं, आवुसो पाथिकपुत्त, सुगतापदानेसु जीवमानो सुगतातिरित्तानि भुज्जमानो तथागते अरहन्ते सम्मासम्बुद्धे आसादेतब्बं मज्जसि । के च छवे पाथिकपुत्ते, का च तथागतानं अरहन्तानं सम्मासम्बुद्धानं आसादना’ति ।

३०. “यतो खो, भग्गव, जालियो दारुपत्तिकन्तेवासी इमिनापि ओपम्मेन नेव असक्खि अचेलं पाथिकपुत्तं तम्हा आसना चावेतुं । अथ नं एतदवोच —

‘अज्जं अनुचङ्कमनं, अत्तानं विघासे समेक्खिय ।
याव अत्तानं न पस्सति, कोत्थु ताव ब्यग्घोति मज्जति ॥

तथेव सो सिङ्गालकं अनदि ।
के च छवे सिङ्गाले के पन सीहनादे’ति ॥

‘एवमेव खो त्वं, आवुसो पाथिकपुत्त, सुगतापदानेसु जीवमानो सुगतातिरित्तानि भुञ्जमानो तथागते अरहन्ते सम्मासम्बुद्धे आसादेतब्बं मज्जसि। के च छवे पाथिकपुत्ते, का च तथागतानं अरहन्तानं सम्मासम्बुद्धानं आसादना’ति।

३१. “यतो खो, भग्गव, जालियो दारुपत्तिकन्तेवासी इमिनापि ओपम्मेन नेव असक्खि अचेलं पाथिकपुत्तं तम्हा आसना चावेतुं। अथ नं एतदवोच —

‘भुत्वान भेके [भिङ्गे (क०)] खलमूसिकायो,
कटसीसु खित्तानि च कोणपानि [कूणपानि (स्या०)]।
महावने सुज्जवने विवट्ठो,
अमज्जि कोत्थु मिगराजाहमस्मि॥

तथेव सो सिङ्गालकं अनदि।
के च छवे सिङ्गाले के पन सीहनादे’ति॥

‘एवमेव खो त्वं, आवुसो पाथिकपुत्त, सुगतापदानेसु जीवमानो सुगतातिरित्तानि भुञ्जमानो तथागते अरहन्ते सम्मासम्बुद्धे आसादेतब्बं मज्जसि। के च छवे पाथिकपुत्ते, का च तथागतानं अरहन्तानं सम्मासम्बुद्धानं आसादना’ति।

३२. “यतो खो, भग्गव, जालियो दारुपत्तिकन्तेवासी इमिनापि ओपम्मेन नेव असक्खि अचेलं पाथिकपुत्तं तम्हा आसना चावेतुं। अथ तं परिसं आगन्त्वा एवमारोचेसि — ‘पराभूतरूपो, भो, अचेलो पाथिकपुत्तो आयामि आवुसो, आयामि आवुसोति वत्त्वा तत्थेव संसप्पति, न सक्कोति आसनापि वुट्ठातु’न्ति।

३३. “एवं वुत्ते, अहं, भग्गव, तं परिसं एतदवोचं — ‘अभब्बो खो, आवुसो, अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं। सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्य। सचेपायस्मन्तानं लिच्छवीनं एवमस्स — मयं अचेलं पाथिकपुत्तं वरत्ताहि बन्धित्वा नागेहि [गोयुगेहि (सब्बत्थ) अट्ठकथा पस्सितब्बा] आविज्जेय्यामाति। ता वरत्ता छिज्जेय्युं पाथिकपुत्तो वा। अभब्बो पन अचेलो पाथिकपुत्तो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा मम सम्मुखीभावं आगन्तुं। सचेपिस्स एवमस्स — अहं तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा समणस्स गोतमस्स सम्मुखीभावं गच्छेय्यन्ति, मुद्दापि तस्स विपतेय्या’ति।

३४. “अथ ख्वाहं, भग्गव, तं परिसं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसिं समादपेसिं समुत्तेजेसिं सम्पहंसेसिं, तं परिसं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा महाबन्धना मोक्खं करित्वा चतुरासीतिपाणसहस्सानि महाविदुग्गा उद्धरित्वा तेजोधातुं समापज्जित्वा सत्ततालं वेहासं अब्भुगन्त्वा अज्जं सत्ततालम्पि अच्चिं [अग्गिं (स्या०)] अभिनिम्मिनित्वा पज्जलित्वा धूमायित्वा [धूपायित्वा (सी० पी०)] महावने कूटागारसालायं पच्चुट्ठासिं।

३५. “अथ खो, भग्गव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो अहं, भग्गव, सुनक्खत्तं लिच्छविपुत्तं एतदवोचं — ‘तं किं मज्जसि, सुनक्खत्तं, यथेव ते अहं अचेलं पाथिकपुत्तं आरब्भ ब्याकासिं, तथेव तं विपाकं अज्जथा वा’ति? ‘यथेव मे, भन्ते, भगवा अचेलं पाथिकपुत्तं आरब्भ

ब्याकासि, तथेव तं विपाकं, नो अज्जथांति ।

‘तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, यदि एवं सन्ते कतं वा होति उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं, अकतं वा’ति? ‘अद्धा खो, भन्ते, एवं सन्ते कतं होति उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं, नो अकतं’न्ति । ‘एवम्पि खो मं त्वं, मोघपुरिस, उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करोन्तं एवं वदेसि — न हि पन मे, भन्ते, भगवा उत्तरिमनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं करोतीति । पस्स, मोघपुरिस, यावज्ज ते इदं अपरद्धं’ति ।

“एवम्पि खो, भगव, सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो मया वुच्चमानो अपक्कमेव इमस्मा धम्मविनया, यथा तं आपायिको नेरयिको ।

अग्गज्जपज्जत्तिकथा

३६. “अग्गज्जज्जाहं, भगव, पजानामि । तज्ज पजानामि [‘तज्जपजानामी’ति इदं स्यापोत्थकेनत्थि], ततो च उत्तरितरं पजानामि, तज्ज पजानं [पजाननं (स्या० क०) अट्ठकथासंवण्णना पस्सितब्बा] न परामसामि, अपरामसतो च मे पच्चत्तज्जेव निब्बुति विदिता, यदभिजानं तथागतो नो अनयं आपज्जति ।

३७. “सन्ति, भगव, एके समणब्राह्मणा इस्सरकुत्तं ब्रह्मकुत्तं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेन्ति । त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘सच्चं किर तुम्हे आयस्मन्तो इस्सरकुत्तं ब्रह्मकुत्तं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथा’ति? ते च मे एवं पुट्ठा, ‘आमो’ति [आमाति (स्या०)] पटिजानन्ति । त्याहं एवं वदामि — ‘कथंविहितकं पन [कथं विहितकंनो पन (क०)] तुम्हे आयस्मन्तो इस्सरकुत्तं ब्रह्मकुत्तं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथा’ति? ते मया पुट्ठा न सम्पायन्ति, असम्पायन्ता ममज्जेव पटिपुच्छन्ति । तेसाहं पुट्ठो ब्याकरोमि —

३८. ‘होति खो सो, आवुसो, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स अद्धुनो अच्चयेन अयं लोको संवट्ठति । संवट्ठमाने लोके येभुय्येन सत्ता आभस्सरसंवत्तनिका होन्ति । ते तत्थ होन्ति मनोमया पीतिभक्खा सयंपभा अन्तलिक्खचरा सुभट्ठायिनो चिरं दीघमद्धानं तिट्ठन्ति ।

‘होति खो सो, आवुसो, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स अद्धुनो अच्चयेन अयं लोको विवट्ठति । विवट्ठमाने लोके सुज्जं ब्रह्मविमानं पातुभवति । अथ खो [अथ (सी० स्या० पी०)] अज्जतरो सत्तो आयुक्खया वा पुज्जक्खया वा आभस्सरकाया चवित्वा सुज्जं ब्रह्मविमानं उपपज्जति । सो तत्थ होति मनोमयो पीतिभक्खो सयंपभो अन्तलिक्खचरो सुभट्ठायी, चिरं दीघमद्धानं तिट्ठति ।

‘तस्स तत्थ एककस्स दीघरत्तं निवुसितत्ता अनभिरति परितस्सना उप्पज्जति — अहो वत अज्जेपि सत्ता इत्थत्तं आगच्छेय्युन्ति । अथ अज्जेपि सत्ता आयुक्खया वा पुज्जक्खया वा आभस्सरकाया चवित्वा ब्रह्मविमानं उपपज्जन्ति तस्स सत्तस्स सहब्यतं । तेपि तत्थ होन्ति मनोमया पीतिभक्खा सयंपभा अन्तलिक्खचरा सुभट्ठायिनो, चिरं दीघमद्धानं तिट्ठन्ति ।

३९. ‘तत्रावुसो, यो सो सत्तो पठमं उपपन्नो, तस्स एवं होति — अहमस्मि ब्रह्मा महाब्रह्मा अभिभू अनभिभूतो अज्जदत्थुदसो वसवत्ती इस्सरो कत्ता निम्माता सेट्ठो सज्जिता [सज्जिता (सी० पी०), सज्जिता (स्या० क०)] वसी पिता भूतभब्बानं, मया इमे सत्ता निम्मिता । तं किस्स हेतु? ममज्हि पुब्बे एतदहोसि — अहो वत अज्जेपि सत्ता इत्थत्तं

आगच्छेय्युन्ति; इति मम च मनोपणिधि । इमे च सत्ता इत्थत्तं आगताति ।

‘येपि ते सत्ता पच्छा उपपन्ना, तेसम्पि एवं होति — अयं खो भवं ब्रह्मा महाब्रह्मा अभिभू अनभिभूतो अज्जदत्थुदसो वसवत्ती इस्सरो कत्ता निम्माता सेट्ठो सजिता वसी पिता भूतभब्बानं; इमिना मयं भोता ब्रह्मना निम्मिता । तं किस्स हेतु? इमज्झि मयं अद्दसाम इध पठमं उपपन्नं; मयं पनाम्ह पच्छा उपपन्नाति ।

४०. ‘तत्रावुसो, यो सो सत्तो पठमं उपपन्नो, सो दीघायुकतरो च होति वण्णवन्ततरो च महेसक्खतरो च । ये पन ते सत्ता पच्छा उपपन्ना, ते अप्पायुकतरा च होन्ति दुब्बण्णतरा च अप्पेसक्खतरा च ।

‘ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति, यं अज्जतरो सत्तो तम्हा काया चवित्वा इत्थत्तं आगच्छति । इत्थत्तं आगतो समानो अगारस्मा अनगारियं पब्बजति । अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो समानो आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते तं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति; ततो परं नानुस्सरति ।

‘सो एवमाह — यो खो सो भवं ब्रह्मा महाब्रह्मा अभिभू अनभिभूतो अज्जदत्थुदसो वसवत्ती इस्सरो कत्ता निम्माता सेट्ठो सजिता वसी पिता भूतभब्बानं, येन मयं भोता ब्रह्मना निम्मिता । सो निच्चो धुवो [सस्सतो दीघायुको (स्या० क०)] सस्सतो अविपरिणामधम्मो सस्सतिसमं तथेव ठस्सति । ये पन मयं अहुम्हा तेन भोता ब्रह्मना निम्मिता, ते मयं अनिच्चा अद्दुवा [अद्दुवा असस्सता (स्या० क०)] अप्पायुका चवनधम्मा इत्थत्तं आगताति । एवंविहितकं नो तुम्हे आयस्मन्तो इस्सरकुत्तं ब्रह्मकुत्तं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथाति । ‘ते एवमाहंसु — एवं खो नो, आवुसो गोतम, सुतं, यथेवायस्मा गोतमो आहाति । “अग्गज्जज्जाहं, भग्गव, पजानामि । तज्ज पजानामि, ततो च उत्तरितरं पजानामि, तज्ज पजानं न परामसामि, अपरामसतो च मे पच्चत्तज्जेव निब्बुति विदिता । यदभिजानं तथागतो नो अनयं आपज्जति ।

४१. “सन्ति, भग्गव, एके समणब्राह्मणा खिड्डापदोसिकं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेन्ति । त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘सच्चं किर तुम्हे आयस्मन्तो खिड्डापदोसिकं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथाति? ते च मे एवं पुट्ठा ‘आमो’ति पटिजानन्ति । त्याहं एवं वदामि — ‘कथंविहितकं पन तुम्हे आयस्मन्तो खिड्डापदोसिकं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथाति? ते मया पुट्ठा न सम्पायन्ति, असम्पायन्ता ममज्जेव पटिपुच्छन्ति, तेसाहं पुट्ठो व्याकरोमि —

४२. ‘सन्तावुसो, खिड्डापदोसिका नाम देवा । ते अतिवेलं हस्सखिड्डारतिधम्मसमापन्ना [हसखिड्डारतिधम्मसमापन्ना (क०)] विहरन्ति । तेसं अतिवेलं हस्सखिड्डारतिधम्मसमापन्नानं विहरतं सति सम्मुस्सति, सतिया सम्मोसा [सतिया सम्मोसाय (स्या०)] ते देवा तम्हा काया चवन्ति ।

‘ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति, यं अज्जतरो सत्तो तम्हा काया चवित्वा इत्थत्तं आगच्छति, इत्थत्तं आगतो समानो अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो समानो आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते तं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति; ततो परं नानुस्सरति ।

‘सो एवमाह — ये खो ते भोन्तो देवा न खिड्डापदोसिका ते न अतिवेलं हस्सखिड्डारतिधम्मसमापन्ना विहरन्ति । तेसं

नातिवेलं हस्सखिड्डारतिधम्मसमापन्नानं विहरतं सति न सम्मुस्सति, सतिया असम्मोसा ते देवा तम्हा काया न चवन्ति, निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा सस्सतिसमं तथेव ठस्सन्ति । ये पन मयं अहुम्हा खिड्डापदोसिका ते मयं अतिवेलं हस्सखिड्डारतिधम्मसमापन्ना विहरिम्हा, तेसं नो अतिवेलं हस्सखिड्डारतिधम्मसमापन्नानं विहरतं सति सम्मुस्सति, सतिया सम्मोसा एवं [सम्मोसा एव (सी० पी०) सम्मोसा ते (स्या० क०)] मयं तम्हा काया चुता, अनिच्चा अद्दुवा अप्पायुका चवनधम्मा इत्थत्तं आगताति । एवंविहितकं नो तुम्हे आयस्मन्तो खिड्डापदोसिकं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथा'ति । 'ते एवमाहंसु — एवं खो नो, आवुसो गोतम, सुतं, यथेवायस्मा गोतमो आहा'ति । “अग्गज्जच्चाहं, भग्गव, पजानामि...पे०... यदभिजानं तथागतो नो अनयं आपज्जति ।

४३. “सन्ति, भग्गव, एके समणब्राह्मणा मनोपदोसिकं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेन्ति । त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘सच्चं किर तुम्हे आयस्मन्तो मनोपदोसिकं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथा'ति? ते च मे एवं पुट्ठा ‘आमो'ति पटिजानन्ति । त्याहं एवं वदामि — ‘कथंविहितकं पन तुम्हे आयस्मन्तो मनोपदोसिकं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथा'ति? ते मया पुट्ठा न सम्पायन्ति, असम्पायन्ता ममज्जेव पटिपुच्छन्ति । तेसाहं पुट्ठो ब्याकरोमि —

४४. ‘सन्तावुसो, मनोपदोसिका नाम देवा । ते अतिवेलं अज्जमज्जं उपनिज्झायन्ति । ते अतिवेलं अज्जमज्जं उपनिज्झायन्ता अज्जमज्जहि चित्तानि पदूसेन्ति । ते अज्जमज्जं पदुट्ठचित्ता किलन्तकाया किलन्तचित्ता । ते देवा तम्हा काया चवन्ति ।

‘ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति, यं अज्जतरो सत्तो तम्हा काया चवित्वा इत्थत्तं आगच्छति । इत्थत्तं आगतो समानो अगारस्मा अनगारियं पब्बजति । अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो समानो आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते तं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, ततो परं नानुस्सरति ।

‘सो एवमाह — ये खो ते भोन्तो देवा न मनोपदोसिका ते नातिवेलं अज्जमज्जं उपनिज्झायन्ति । ते नातिवेलं अज्जमज्जं उपनिज्झायन्ता अज्जमज्जहि चित्तानि नप्पदूसेन्ति । ते अज्जमज्जं अप्पदुट्ठचित्ता अकिलन्तकाया अकिलन्तचित्ता । ते देवा तम्हा [अकिलन्तचित्ता तम्हा (क०)] काया न चवन्ति, निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा सस्सतिसमं तथेव ठस्सन्ति । ये पन मयं अहुम्हा मनोपदोसिका, ते मयं अतिवेलं अज्जमज्जं उपनिज्झायिम्हा । ते मयं अतिवेलं अज्जमज्जं उपनिज्झायन्ता अज्जमज्जहि चित्तानि पदूसिम्हा [पदोसियिम्हा (स्या०), पदूसियिम्हा (?)] । ते मयं अज्जमज्जं पदुट्ठचित्ता किलन्तकाया किलन्तचित्ता । एवं मयं [किलन्तचित्ताएव मयं (सी० पी०), किलन्तचित्ता (क०)] तम्हा काया चुता, अनिच्चा अद्दुवा अप्पायुका चवनधम्मा इत्थत्तं आगताति । एवंविहितकं नो तुम्हे आयस्मन्तो मनोपदोसिकं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथा'ति । 'ते एवमाहंसु — एवं खो नो, आवुसो गोतम, सुतं, यथेवायस्मा गोतमो आहा'ति । “अग्गज्जच्चाहं, भग्गव, पजानामि...पे०... यदभिजानं तथागतो नो अनयं आपज्जति ।

४५. “सन्ति, भग्गव, एके समणब्राह्मणा अधिच्चसमुप्पन्नं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेन्ति । त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘सच्चं किर तुम्हे आयस्मन्तो अधिच्चसमुप्पन्नं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथा'ति? ते च मे एवं पुट्ठा ‘आमो'ति पटिजानन्ति । त्याहं एवं वदामि — ‘कथंविहितकं पन तुम्हे आयस्मन्तो अधिच्चसमुप्पन्नं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथा'ति? ते मया पुट्ठा न सम्पायन्ति, असम्पायन्ता ममज्जेव पटिपुच्छन्ति । तेसाहं पुट्ठो ब्याकरोमि —

४६. ‘सन्तावुसो, असज्जसत्ता नाम देवा । सज्जुप्पादा च पन ते देवा तम्हा काया चवन्ति ।

‘ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति । यं अज्जतरो सत्तो तम्हा काया चवित्वा इत्थत्तं आगच्छति । इत्थत्तं आगतो समानो अगारस्मा अनगारियं पब्बजति । अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो समानो आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते तं [इदं पदं ब्रह्मजालसुत्ते न दिस्सति । एवं (पी० क०)] सज्जुप्पादं अनुस्सरति, ततो परं नानुस्सरति ।

‘सो एवमाह — अधिच्चसमुप्पन्नो अत्ता च लोको च । तं किस्स हेतु? अहज्झि पुब्बे नाहोसिं, सोम्हि एतरहि अहुत्वा सन्तताय [सत्तकाय (सी० पी०), सत्ताय (क० सी०)] परिणतोति । एवंविहितकं नो तुम्हे आयस्मन्तो अधिच्चसमुप्पन्नं आचरियकं अग्गज्जं पज्जपेथा’ति? ‘ते एवमाहंसु — एवं खो नो, आवुसो गोतम, सुतं यथेवायस्मा गोतमो आहां’ति । “अग्गज्जज्जाहं, भग्गव, पजानामि तज्च पजानामि, ततो च उत्तरितरं पजानामि, तज्च पजानं न परामसामि, अपरामसतो च मे पच्चत्तज्जेव निब्बुति विदिता । यदभिजानं तथागतो नो अनयं आपज्जति ।

४७. “एवंवादिं खो मं, भग्गव, एवमक्खायिं एके समणब्राह्मणा असता तुच्छा मुसा अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति — ‘विपरीतो समणो गोतमो भिक्खवो च । समणो गोतमो एवमाह — यस्मिं समये सुभं विमोक्खं उपसम्पज्ज विहरति, सब्बं तस्मिं समये असुभन्त्वेव [असुभन्त्वेव (सी० स्या० पी०)] पजानाती’ति [सज्जानातीति (सी० पी०)] । न खो पनाहं, भग्गव, एवं वदामि — ‘यस्मिं समये सुभं विमोक्खं उपसम्पज्ज विहरति, सब्बं तस्मिं समये असुभन्त्वेव पजानाती’ति । एवज्ज ख्वाहं, भग्गव, वदामि — ‘यस्मिं समये सुभं विमोक्खं उपसम्पज्ज विहरति, सुभन्त्वेव तस्मिं समये पजानाती’ति ।

“ते च, भन्ते, विपरीता, ये भगवन्तं विपरीततो दहन्ति भिक्खवो च । एवंपसन्नो अहं, भन्ते, भगवति । पहोति मे भगवा तथा धम्मं देसेतुं, यथा अहं सुभं विमोक्खं उपसम्पज्ज विहरेय्य”न्ति ।

४८. “दुक्करं खो एतं, भग्गव, तथा अज्जदिट्ठिकेन अज्जखन्तिकेन अज्जरुचिकेन अज्जत्रायोगेन अज्जत्राचरियकेन सुभं विमोक्खं उपसम्पज्ज विहरितुं । इङ्ग त्वं, भग्गव, यो च ते अयं मयि पसादो, तमेव त्वं साधुकमनुरक्खा”ति । “सचे तं, भन्ते, मया दुक्करं अज्जदिट्ठिकेन अज्जखन्तिकेन अज्जरुचिकेन अज्जत्रायोगेन अज्जत्राचरियकेन सुभं विमोक्खं उपसम्पज्ज विहरितुं । यो च मे अयं, भन्ते, भगवति पसादो, तमेवाहं साधुकमनुरक्खिस्सामी”ति । इदमवोच भगवा । अत्तमनो भग्गवगोत्तो परिब्बाजको भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

पाथिकसुत्तं [पाटिकसुत्तन्तं (सी० स्या० कं० पी०)] निद्धितं पठमं ।

२. उदुम्बरिकसुत्तं

निग्रोधपरिब्बाजकवत्थु

४९. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते । तेन खो पन समयेन निग्रोधो परिब्बाजको उदुम्बरिकाय परिब्बाजकारामे पटिवसति महतिया परिब्बाजकपरिसाय सद्धिं तिसमत्तेहि परिब्बाजकसत्तेहि । अथ खो सन्धानो गहपति दिवा दिवस्स [दिवादिवस्सेव (सी० स्या० पी०)] राजगहा निक्खमि भगवन्तं दस्सनाय । अथ खो

सन्धानस्स गहपतिस्स एतदहोसि — “अकालो खो भगवन्तं दस्सनाय । पटिसल्लीनो भगवा । मनोभावनीयानम्पि भिक्खून् असमयो दस्सनाय । पटिसल्लीना मनोभावनीया भिक्खू । यन्नूनाहं येन उदुम्बरिकाय परिब्बाजकारामो, येन निग्रोधो परिब्बाजको तेनुपसङ्कमेय्य”न्ति । अथ खो सन्धानो गहपति येन उदुम्बरिकाय परिब्बाजकारामो, तेनुपसङ्कमि ।

५०. तेन खो पन समयेन निग्रोधो परिब्बाजको महति या परिब्बाजकपरिसाय सद्धि निसिन्नो होति उन्नादिनया उच्चासदमहासदाय अनेकविहितं तिरच्छानकथं कथेन्तिया । सेय्यथिदं — राजकथं चोरकथं महामत्तकथं सेनाकथं भयकथं युद्धकथं अन्नकथं पानकथं वत्थकथं सयनकथं मालाकथं गन्धकथं जातिकथं यानकथं गामकथं निगमकथं नगरकथं जनपदकथं इत्थिकथं सूरकथं विसिखाकथं कुम्भट्टानकथं पुब्बपेतकथं नानत्तकथं लोकक्खायिकं समुद्दक्खायिकं इति भवाभवकथं इति वा ।

५१. अहसा खो निग्रोधो परिब्बाजको सन्धानं गहपतिं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वा सकं परिसं सण्ठापेसि — “अप्पसद्दा भोन्तो होन्तु, मा भोन्तो सदमकत्थ । अयं समणस्स गोतमस्स सावको आगच्छति सन्धानो गहपति । यावता खो पन समणस्स गोतमस्स सावका गिही ओदातवसना राजगहे पटिवसन्ति, अयं तेसं अज्जतरो सन्धानो गहपति । अप्पसद्दकामा खो पनेते आयस्मन्तो अप्पसद्दविनीता, अप्पसद्दस्स वण्णवादिनो । अप्पेव नाम अप्पसद्दं परिसं विदित्वा उपसङ्कमितब्बं मज्जेय्या”ति । एवं वुत्ते ते परिब्बाजका तुण्ही अहेसुं ।

५२. अथ खो सन्धानो गहपति येन निग्रोधो परिब्बाजको तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा निग्रोधेन परिब्बाजकेन सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सन्धानो गहपति निग्रोधं परिब्बाजकं एतदवोच — “अज्जथा खो इमे भोन्तो अज्जतिथिया परिब्बाजका सङ्गम्म समागम्म उन्नादिनो उच्चासदमहासदा अनेकविहितं तिरच्छानकथं अनुयुत्ता विहरन्ति । सेय्यथिदं — राजकथं...पे०... इति भवाभवकथं इति वा । अज्जथा खो [च (सी० पी०)] पन सो भगवा अरज्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवति अप्पसद्धानि अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्यकानि पटिसल्लानसारुप्पानी”ति ।

५३. एवं वुत्ते निग्रोधो परिब्बाजको सन्धानं गहपतिं एतदवोच — “यग्घे गहपति, जानेय्यासि, केन समणो गोतमो सद्धि सल्लपति, केन साकच्छं समापज्जति, केन पज्जावेय्यत्तियं समापज्जति? सुज्जागारहता समणस्स गोतमस्स पज्जा अपरिसावचरो समणो गोतमो नालं सल्लापाय । सो अन्तमन्तानेव सेवति [अन्तपन्तानेव (स्या०)] । सेय्यथापि नाम गोकाना परियन्तचारिनी अन्तमन्तानेव सेवति । एवमेव सुज्जागारहता समणस्स गोतमस्स पज्जा; अपरिसावचरो समणो गोतमो; नालं सल्लापाय । सो अन्तमन्तानेव सेवति । इद्ध, गहपति, समणो गोतमो इमं परिसं आगच्छेय्य, एकपज्जेनेव नं संसादेय्याम [संहरेय्याम (क०)], तुच्छकुम्भीव नं मज्जे ओरोधेय्यामा”ति ।

५४. अस्सोसि खो भगवा दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय सन्धानस्स गहपतिस्स निग्रोधेन परिब्बाजकेन सद्धि इमं कथासल्लापं । अथ खो भगवा गिज्झकूटा पब्बता ओरोहित्वा येन सुमागधाय तीरे मोरनिवापो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा सुमागधाय तीरे मोरनिवापे अब्भोकासे चङ्कमि । अहसा खो निग्रोधो परिब्बाजको भगवन्तं सुमागधाय तीरे मोरनिवापे अब्भोकासे चङ्कमन्तं । दिस्वान सकं परिसं सण्ठापेसि — “अप्पसद्दा भोन्तो होन्तु, मा भोन्तो सदमकत्थ, अयं समणो गोतमो सुमागधाय तीरे मोरनिवापे अब्भोकासे चङ्कमति । अप्पसद्दकामो खो पन सो आयस्मा, अप्पसद्दस्स वण्णवादी । अप्पेव नाम अप्पसद्दं परिसं विदित्वा उपसङ्कमितब्बं मज्जेय्य । सचे समणो गोतमो इमं परिसं आगच्छेय्य, इमं तं पज्हं पुच्छेय्याम — ‘को नाम सो, भन्ते, भगवतो धम्मो, येन भगवा सावके विनेति, येन भगवता

सावका विनीता अस्सासप्पत्ता पटिजानन्ति अज्झासयं आदिब्रह्मचरियं'न्ति? एवं वुत्ते ते परिब्बाजका तुण्ही अहेसुं।

तपोजिगुच्छावादो

५५. अथ खो भगवा येन निग्रोधो परिब्बाजको तेनुपसङ्गमि। अथ खो निग्रोधो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “एतु खो, भन्ते, भगवा, स्वागतं, भन्ते, भगवतो। चिरस्सं खो, भन्ते, भगवा इमं परियायमकासि यदिदं इधागमनाय। निसीदतु, भन्ते, भगवा, इदमासनं पज्जत्त”न्ति। निसीदि भगवा पज्जत्ते आसने। निग्रोधोपि खो परिब्बाजको अज्जतरं नीचासनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो निग्रोधं परिब्बाजकं भगवा एतदवोच — “काय नुत्थ, निग्रोध, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता”ति? एवं वुत्ते, निग्रोधो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच, “इध मयं, भन्ते, अद्दसाम भगवन्तं सुमागधाय तीरे मोरनिवापे अब्भोकासे चङ्कमन्तं, दिस्वान एवं अवोचुम्हा — ‘सचे समणो गोतमो इमं परिसं आगच्छेय्य, इमं तं पज्जं पुच्छेय्याम — को नाम सो, भन्ते, भगवतो धम्मो, येन भगवा सावके विनेति, येन भगवता सावका विनीता अस्सासप्पत्ता पटिजानन्ति अज्झासयं आदिब्रह्मचरियं'न्ति? अयं खो नो, भन्ते, अन्तराकथा विप्पकता; अथ भगवा अनुप्पत्तो”ति।

५६. “दुज्जानं खो एतं, निग्रोध, तया अज्जदिट्ठिकेन अज्जखन्तिकेन अज्जरुचिकेन अज्जत्रायोगेन अज्जत्राचरियकेन, येनाहं सावके विनेमि, येन मया सावका विनीता अस्सासप्पत्ता पटिजानन्ति अज्झासयं आदिब्रह्मचरियं। इङ्ग त्वं मं, निग्रोध, सके आचरियके अधिजेगुच्छे पज्जं पुच्छ — ‘कथं सन्ता नु खो, भन्ते, तपोजिगुच्छा परिपुण्णा होति, कथं अपरिपुण्णा’ति? एवं वुत्ते ते परिब्बाजका उन्नादिनो उच्चासदमहासद्वा अहेसुं — “अच्छरियं वत भो, अब्भुतं वत भो, समणस्स गोतमस्स महिद्धिकता महानुभावता, यत्र हि नाम सकवादं ठपेस्सति, परवादेन पवारेस्सती”ति।

५७. अथ खो निग्रोधो परिब्बाजको ते परिब्बाजके अप्सहे कत्वा भगवन्तं एतदवोच — “मयं खो, भन्ते, तपोजिगुच्छावादा [तरोजिगुच्छंसारोदा (क०)] तपोजिगुच्छासारा तपोजिगुच्छाअल्लीना विहराम। कथं सन्ता नु खो, भन्ते, तपोजिगुच्छा परिपुण्णा होति, कथं अपरिपुण्णा”ति?

“इध, निग्रोध, तपस्सी अचेलको होति मुत्ताचारो, हत्थापलेखनो [हत्थावलेखनो (स्या०)], न एहिभद्वन्तिको, न तिट्ठभद्वन्तिको, नाभिहटं, न उद्दिस्सकतं, न निमन्तनं सादियति, सो न कुम्भिमुखा पटिगण्हाति, न कळोपिमुखा पटिगण्हाति, न एळकमन्तरं, न दण्डमन्तरं, न मुसलमन्तरं, न द्विन्नं भुज्जमानानं, न गब्भिनिया, न पायमानाय, न पुरिसन्तरगताय, न सङ्कित्तीसु, न यत्थ सा उपट्ठितो होति, न यत्थ मक्खिका सण्डसण्डचारिनी, न मच्छं, न मंसं, न सुरं, न मेरयं, न थुसोदकं पिवति, सो एकागारिको वा होति एकालोपिको, द्वागारिको वा होति द्वालोपिको, सत्तागारिको वा होति सत्तालोपिको, एकस्सापि दत्तिया यापेति, द्वीहिपि दत्तीहि यापेति, सत्तहिपि दत्तीहि यापेति; एकाहिकम्पि आहारं आहारेति, द्वीहिकम्पि [द्वाहिकम्पि (सी० स्या०)] आहारं आहारेति, सत्ताहिकम्पि आहारं आहारेति, इति एवरूपं अद्दमासिकम्पि परियायभक्तभोजनानुयोगमनुयुत्तो विहरति। सो साकभक्खो वा होति, सामाकभक्खो वा होति, नीवारभक्खो वा होति, दद्दुलभक्खो वा होति, हटभक्खो वा होति, कणभक्खो वा होति, आचामभक्खो वा होति, पिज्जाकभक्खो वा होति, तिणभक्खो वा होति, गोमयभक्खो वा होति; वनमूलफलाहारो यापेति पवत्तफलभोजी। सो साणानिपि धारेति, मसाणानिपि धारेति, छवदुस्सानिपि धारेति, पंसुकूलानिपि धारेति, तिरीटानिपि धारेति, अजिनम्पि धारेति, अजिनक्खिपम्पि धारेति, कुसचीरम्पि धारेति, वाकचीरम्पि धारेति, फलकचीरम्पि धारेति, केसकम्बलम्पि धारेति, वाळकम्बलम्पि धारेति, उलूकपक्खम्पि धारेति, केसमस्सुलोचकोपि होति केसमस्सुलोचनानुयोगमनुयुत्तो, उब्भट्ठकोपि [उभट्ठकोपि (स्या०)],

उब्भट्टिकोपि (क०)] होति आसनपटिक्खित्तो, उक्कुटिकोपि होति उक्कुटिकप्पधानमनुयुत्तो, कण्टकापस्सयिकोपि होति कण्टकापस्सये सेय्यं कप्पेति, फलकसेय्यम्पि कप्पेति, थण्डिलसेय्यम्पि कप्पेति, एकपस्सयिकोपि होति रजोजल्लधरो, अब्भोकासिकोपि होति यथासन्थतिको, वेकटिकोपि होति विकटभोजनानुयोगमनुयुत्तो, अपानकोपि होति अपानकत्तमनुयुत्तो, सायततियकम्पि उदकोरोहनानुयोगमनुयुत्तो विहरति । तं किं मज्जसि, निग्रोध, यदि एवं सन्ते तपोजिगुच्छा परिपुण्णा वा होति अपरिपुण्णा वा'ति? “अद्वा खो, भन्ते, एवं सन्ते तपोजिगुच्छा परिपुण्णा होति, नो अपरिपुण्णा”ति । “एवं परिपुण्णायपि खो अहं, निग्रोध, तपोजिगुच्छाय अनेकविहिते उपक्किलेसे वदामी”ति ।

उपक्किलेसो

५८. “यथा कथं पन, भन्ते, भगवा एवं परिपुण्णाय तपोजिगुच्छाय अनेकविहिते उपक्किलेसे वदती”ति? “इध, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति । अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा मज्जति मुच्छति पमादमापज्जति **[मदमापज्जति (स्या०)]** । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा मज्जति मुच्छति पमादमापज्जति । अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

५९. “पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति, सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति, सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तमनो होति परिपुण्णसङ्कप्पो । अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति, सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति, सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अत्तानुक्कंसेति परं वम्भेति । अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति, सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन मज्जति मुच्छति पमादमापज्जति । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति, सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन मज्जति मुच्छति पमादमापज्जति । अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

६०. “पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी भोजनेसु वोदासं आपज्जति — ‘इदं मे खमति, इदं मे नक्खमती’ति । सो यज्ज **[यं हि (सी० पी०)]** ख्वस्स नक्खमति, तं सापेक्खो पजहति । यं पनस्स खमति, तं गधितो **[गधितो (सी० पी०)]** मुच्छितो अज्झापन्नो अनादीनवदस्सावी अनिस्सरणपज्जो परिभुज्जति...पे०... अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति लाभसक्कारसिलोकनिकन्तिहेतु — ‘सक्करिस्सन्ति मं राजानो राजमहामत्ता खत्तिया ब्राह्मणा गहपतिका तित्थिया’ति...पे०... अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

६१. “पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी अञ्जतरं समणं वा ब्राह्मणं वा अपसादेता [अपसारेता (क०)] होति — ‘किं पनायं सम्बहुलाजीवो [बहुलाजीवो (सी० पी०)] सब्बं संभव्वेति । सेय्यथिदं — मूलबीजं खन्धबीजं फळुबीजं अगगबीजं बीजबीजमेव पञ्चमं, असनिविचक्कं दन्तकूटं, समणप्पवादेना’ति...पे०... अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी पस्सति अञ्जतरं समणं वा ब्राह्मणं वा कुलेसु सक्करियमानं गरुकरियमानं मानियमानं पूजियमानं । दिस्वा तस्स एवं होति — ‘इमहि नाम सम्बहुलाजीवं कुलेसु सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति । मं पन तपस्सिं लूखाजीवं कुलेसु न सक्करोन्ति न गरुं करोन्ति न मानेन्ति न पूजेन्ती’ति, इति सो इस्सामच्छरियं कुलेसु उप्पादेता होति...पे०... अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

६२. “पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी आपाथकनिसादी होति...पे०... अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी अत्तानं अदस्सयमानो कुलेसु चरति — ‘इदम्पि मे तपस्मिं इदम्पि मे तपस्मि’न्ति...पे०... अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी किञ्चिदेव पटिच्छन्नं सेवति । सो ‘खमति ते इदं’न्ति पुट्ठो समानो अक्खममानं आह — ‘खमती’ति । खममानं आह — ‘नक्खमती’ति । इति सो सम्पजानमुसा भासिता होति...पे०... अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तथागतस्स वा तथागतसावकस्स वा धम्मं देसेन्तस्स सन्तंयेव परियायं अनुज्जेय्यं नानुजानाति...पे०... अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

६३. “पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी कोधनो होति उपनाही । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी कोधनो होति उपनाही । अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी मक्खी होति पळासी [पलासी (सी० स्या० पी०)] ...पे०... इस्सुकी होति मच्छरी... सठो होति मायावी... थद्धो होति अतिमानी... पापिच्छो होति पापिकानं इच्छानं वसं गतो... मिच्छादिट्ठिको होति अन्तग्गाहिकाय दिट्ठिया समन्नागतो... सन्दिट्ठिपरामासी होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी सन्दिट्ठिपरामासी होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी । अयम्पि खो, निग्रोध, तपस्सिनो उपक्किलेसो होति ।

“तं किं मज्जसि, निग्रोध, यदिमे तपोजिगुच्छा [तपोजिगुच्छाय (?)] उपक्किलेसा वा अनुपक्किलेसा वा’ति? “अद्धा खो इमे, भन्ते, तपोजिगुच्छा [तपोजिगुच्छाय (?)] उपक्किलेसा [उपक्किलेसा होति (क०)], नो अनुपक्किलेसा । ठानं खो पनेतं, भन्ते, विज्जति यं इधेक्क्यो तपस्सी सब्बेहेव इमेहि उपक्किलेसेहि समन्नागतो अस्स; को पन वादो अञ्जतरञ्जतरेना’ति ।

परिसुद्धपपटिकप्पत्तकथा

६४. “इध, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो । एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा न मज्जति न मुच्छति न पमादमापज्जति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

६५. “पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति, सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तमनो होति न परिपुण्णसङ्कप्पो...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति, सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न अत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तपं समादियति, सो तेन तपसा लाभसक्कारसिलोकं अभिनिब्बत्तेति, सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन न मज्जति न मुच्छति न पमादमापज्जति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

६६. “पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी भोजनेसु न वोदासं आपज्जति — ‘इदं मे खमति, इदं मे नक्खमती’ति । सो यच्च ख्वस्स नक्खमति, तं अनपेक्खो पजहति । यं पनस्स खमति, तं अगधितो अमुच्छितो अनज्झापन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी न तपं समादियति लाभसक्कारसिलोकनिकन्तिहेतु — ‘सक्करिस्सन्ति मं राजानो राजमहामत्ता खत्तिया ब्राह्मणा गहपतिका तित्थिया’ति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

६७. “पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी अज्जतरं समणं वा ब्राह्मणं वा नापसादेता होति — ‘किं पनायं सम्बहुलाजीवो सब्बं संभक्खेति । सेय्यथिदं — मूलबीजं खन्धबीजं फळुबीजं अगगबीजं बीजबीजमेव पच्चमं, असनिविचक्कं दन्तकूटं, समणप्पवादेना’ति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी पस्सति अज्जतरं समणं वा ब्राह्मणं वा कुलेसु सक्करियमानं गरु करियमानं मानियमानं पूजियमानं । दिस्वा तस्स न एवं होति — ‘इमज्झि नाम सम्बहुलाजीवं कुलेसु सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति । मं पन तपस्सिं लूखाजीविं कुलेसु न सक्करोन्ति न गरुं करोन्ति न मानेन्ति न पूजेन्ती’ति, इति सो इस्सामच्छरियं कुलेसु नुप्पादेता होति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

६८. “पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी न आपाथकनिसादी होति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी न अत्तानं अदस्सयमानो कुलेसु चरति — ‘इदम्पि मे तपस्मिं, इदम्पि मे तपस्मि’न्ति...

पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी न कञ्चिदेव पटिच्छन्नं सेवति, सो — ‘खमति ते इदं’न्ति पुट्ठो समानो अक्खममानं आह — ‘नक्खमती’ति । खममानं आह — ‘खमती’ति । इति सो सम्पजानमुसा न भासिता होति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी तथागतस्स वा तथागतसावकस्स वा धम्मं देसेन्तस्स सन्तंयेव परियायं अनुज्जेय्यं अनुजानाति...पे०... एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

६९. “पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी अक्कोधनो होति अनुपनाही । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी अक्कोधनो होति अनुपनाही एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“पुन चपरं, निग्रोध, तपस्सी अमक्खी होति अपळासी...पे०... अनिस्सुकी होति अमच्छरी... असठो होति अमायावी... अत्थद्दो होति अनतिमानी... न पापिच्छो होति न पापिकानं इच्छानं वसं गतो... न मिच्छादिट्ठिको होति न अन्तग्गाहिकाय दिट्ठिया समन्नागतो... न सन्दिट्ठिपरामासी होति न आधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी । यम्पि, निग्रोध, तपस्सी न सन्दिट्ठिपरामासी होति न आधानग्गाही सुप्पटिनिस्सग्गी । एवं सो तस्मिं ठाने परिसुद्धो होति ।

“तं किं मज्जसि, निग्रोध, यदि एवं सन्ते तपोजिगुच्छा परिसुद्धा वा होति अपरिसुद्धा वा”ति? “अद्धा खो, भन्ते, एवं सन्ते तपोजिगुच्छा परिसुद्धा होति नो अपरिसुद्धा, अगगप्पत्ता च सारप्पत्ता च”ति । “न खो, निग्रोध, एत्तावता तपोजिगुच्छा अगगप्पत्ता च होति सारप्पत्ता च; अपि च खो पपटिकप्पत्ता [पप्पटिकप्पत्ता (क०)] होती”ति ।

परिसुद्धतचप्पत्तकथा

७०. “कित्तावता पन, भन्ते, तपोजिगुच्छा अगगप्पत्ता च होति सारप्पत्ता च? साधु मे, भन्ते, भगवा तपोजिगुच्छाय अगगज्जेव पापेतु, सारज्जेव पापेतू”ति । “इध, निग्रोध, तपस्सी चातुयामसंवरसंवुतो होति । कथञ्च, निग्रोध, तपस्सी चातुयामसंवरसंवुतो होति? इध, निग्रोध, तपस्सी न पाणं अतिपातेति [अतिपापेति (क० सी० पी० क०)], न पाणं अतिपातयति, न पाणमतिपातयतो समनुज्जो होति । न अदिन्नं आदियति, न अदिन्नं आदियापेति, न अदिन्नं आदियतो समनुज्जो होति । न मुसा भणति, न मुसा भणापेति, न मुसा भणतो समनुज्जो होति । न भावितमासीसति [न भावितमासिं सति (सी० स्या० पी०)], न भावितमासीसापेति, न भावितमासीसतो समनुज्जो होति । एवं खो, निग्रोध, तपस्सी चातुयामसंवरसंवुतो होति ।

“यतो खो, निग्रोध, तपस्सी चातुयामसंवरसंवुतो होति, अदुं चस्स होति तपस्सिताय । सो अभिहरति नो हीनायावत्तति । सो विवित्तं सेनासनं भजति अरज्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुज्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातप्पटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति । ब्यापादप्पदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, ब्यापादप्पदोसा चित्तं परिसोधेति । थिनमिद्धं [थीनमिद्धं (सी० स्या० पी०)] पहाय विगतथिनमिद्धो विहरति आलोकसज्जी सतो सम्पजानो, थिनमिद्धा चित्तं परिसोधेति । उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति । विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो

विहरति अकथंकथी कुसलेसु धम्मेषु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

७१. “सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पञ्जाय दुब्बलीकरणे मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति । तथा दुतियं । तथा ततियं । तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बापज्जेन फरित्वा विहरति । करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति । तथा दुतियं । तथा ततियं । तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बापज्जेन फरित्वा विहरति ।

“तं किं मज्झसि, निग्रोध । यदि एवं सन्ते तपोजिगुच्छा परिसुद्धा वा होति अपरिसुद्धा वा”ति? “अद्धा खो, भन्ते, एवं सन्ते तपोजिगुच्छा परिसुद्धा होति नो अपरिसुद्धा, अगगप्पत्ता च सारप्पत्ता चा”ति । “न खो, निग्रोध, एत्तावता तपोजिगुच्छा अगगप्पत्ता च होति सारप्पत्ता च; अपि च खो तचप्पत्ता होती”ति ।

परिसुद्धफेगुप्पत्तकथा

७२. “कित्तावता पन, भन्ते, तपोजिगुच्छा अगगप्पत्ता च होति सारप्पत्ता च? साधु मे, भन्ते, भगवा तपोजिगुच्छाय अगगज्जेव पापेतु, सारज्जेव पापेतू”ति । “इध, निग्रोध, तपस्सी चातुयामसंवरसंवृतो होति । कथञ्च, निग्रोध, तपस्सी चातुयामसंवरसंवृतो होति...पे०... यतो खो, निग्रोध, तपस्सी चातुयामसंवरसंवृतो होति, अदुं चस्स होति तपस्सिताय । सो अभिहरति नो हीनायावत्तति । सो विवित्तं सेनासनं भजति...पे०... सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पञ्जाय दुब्बलीकरणे मेत्तासहगतेन चेतसा...पे०... करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बापज्जेन फरित्वा विहरति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तालीसम्पि जातियो पञ्चासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि अनेकेपि संवट्टकप्पे अनेकेपि विवट्टकप्पे अनेकेपि संवट्टविवट्टकप्पे — ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं, तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

“तं किं मज्झसि, निग्रोध, यदि एवं सन्ते तपोजिगुच्छा परिसुद्धा वा होति अपरिसुद्धा वा”ति? “अद्धा खो, भन्ते, एवं सन्ते तपोजिगुच्छा परिसुद्धा होति, नो अपरिसुद्धा, अगगप्पत्ता च सारप्पत्ता चा”ति । “न खो, निग्रोध, एत्तावता तपोजिगुच्छा अगगप्पत्ता च होति सारप्पत्ता च; अपि च खो फेगुप्पत्ता होती”ति ।

परिसुद्धअगगप्पत्तसारप्पत्तकथा

७३. “कित्तावता पन, भन्ते, तपोजिगुच्छा अगगप्पत्ता च होति सारप्पत्ता च? साधु मे, भन्ते, भगवा तपोजिगुच्छाय अगगज्जेव पापेतु, सारज्जेव पापेतू”ति । “इध, निग्रोध, तपस्सी चातुयामसंवरसंवृतो होति । कथञ्च, निग्रोध, तपस्सी चातुयामसंवरसंवृतो होति...पे०... यतो खो, निग्रोध, तपस्सी चातुयामसंवरसंवृतो होति, अदुं चस्स होति तपस्सिताय । सो

अभिहरति नो हीनायावत्तति । सो विवित्तं सेनासनं भजति...पे०... सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विकलेसे पञ्जाय दुब्बलीकरणे मेत्तासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बापज्जेन फरित्वा विहरति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो...पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते, यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्टिका मिच्छादिट्टिकम्मसमादाना । ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्टिका सम्मादिट्टिकम्मसमादाना । ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते, यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

“तं किं मज्जसि, निग्रोध, यदि एवं सन्ते तपोजिगुच्छा परिसुद्धा वा होति अपरिसुद्धा वा”ति? “अद्धा खो, भन्ते, एवं सन्ते तपोजिगुच्छा परिसुद्धा होति नो अपरिसुद्धा, अगगप्पत्ता च सारप्पत्ता चा”ति ।

७४. “एत्तावता खो, निग्रोध, तपोजिगुच्छा अगगप्पत्ता च होति सारप्पत्ता च । इति खो, निग्रोध [इति निग्रोध (स्या०)], यं मं त्वं अवचासि — ‘को नाम सो, भन्ते, भगवतो धम्मो, येन भगवा सावके विनेति, येन भगवता सावका विनीता अस्सासप्पत्ता पटिजानन्ति अज्झासयं आदिब्रह्मचरियं’न्ति । इति खो तं, निग्रोध, ठानं उत्तरितरञ्च पणीततरञ्च, येनाहं सावके विनेमि, येन मया सावका विनीता अस्सासप्पत्ता पटिजानन्ति अज्झासयं आदिब्रह्मचरियं’न्ति ।

एवं वुत्ते, ते परिब्बाजका उन्नादिनो उच्चासद्दमहासद्दा अहेसुं — “एत्थ मयं अनस्साम साचरियका, न मयं इतो भिय्यो उत्तरितरं पजानामा”ति ।

निग्रोधस्स पज्झायनं

७५. यदा अज्जासि सन्धानो गहपति — “अज्जदत्थु खो दानिमे अज्जतित्थिया परिब्बाजका भगवतो भासितं सुस्सूसन्ति, सोतं ओदहन्ति, अज्जाचित्तं उपट्ठापेन्ती”ति । अथ [अथ नं (क०)] निग्रोधं परिब्बाजकं एतदवोच — “इति खो, भन्ते निग्रोध, यं मं त्वं अवचासि — ‘यग्घे, गहपति, जानेय्यासि, केन समणो गोतमो सद्धिं सल्लपति, केन साकच्छं समापज्जति, केन पज्जावेय्यत्तियं समापज्जति, सुज्जागारहता समणस्स गोतमस्स पज्जा, अपरिसावचरो समणो गोतमो नालं सल्लापाय, सो अन्तमन्तानेव सेवति; सेय्यथापि नाम गोकाणा परियन्तचारिनी अन्तमन्तानेव सेवति । एवमेव सुज्जागारहता समणस्स गोतमस्स पज्जा, अपरिसावचरो समणो गोतमो नालं सल्लापाय; सो अन्तमन्तानेव सेवति; इद्ध, गहपति, समणो गोतमो इमं परिसं आगच्छेय्य, एकपज्जेनेव नं संसादेय्याम, तुच्छकुम्भीव नं मज्जे ओरोधेय्यामा’ति । अयं खो सो, भन्ते, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो इधानुप्पत्तो, अपरिसावचरं पन नं करोथ, गोकाणं परियन्तचारिनिं करोथ, एकपज्जेनेव नं संसादेथ, तुच्छकुम्भीव नं ओरोधेथा”ति । एवं वुत्ते, निग्रोधो परिब्बाजको तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो निसीदि ।

७६. अथ खो भगवा निग्रोधं परिब्बाजकं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं पत्तक्खन्धं अधोमुखं पज्झायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा

निग्रोधं परिब्बाजकं एतदवोच — “सच्चं किर, निग्रोध, भासिता ते एसा वाचा”ति? “सच्चं, भन्ते, भासिता मे एसा वाचा, यथाबालेन यथामूळहेन यथाअकुसलेना”ति । “तं किं मज्जसि, निग्रोध । किन्ति ते सुतं परिब्बाजकानं वुड्ढानं महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं — ‘ये ते अहेसुं अतीतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, एवं सु ते भगवन्तो संगम्म समागम्म उन्नादिनो उच्चासद्दमहासद्दा अनेकविहितं तिरच्छानकथं अनुयुत्ता विहरन्ति । सेय्यथिदं — राजकथं चोरकथं...पे०... इतिभवाभवकथं इति वा । सेय्यथापि त्वं एतरहि साचरियको । उदाहु, एवं सु ते भगवन्तो अरज्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति अप्पसद्धानि अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्यकानि पटिसल्लानसारुप्पानि, सेय्यथापाहं एतरही”ति ।

“सुतं मेतं, भन्ते । परिब्बाजकानं वुड्ढानं महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं — ‘ये ते अहेसुं अतीतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, न एवं सु [नास्सु (सी० पी०)] ते भगवन्तो संगम्म समागम्म उन्नादिनो उच्चासद्दमहासद्दा अनेकविहितं तिरच्छानकथं अनुयुत्ता विहरन्ति । सेय्यथिदं — राजकथं चोरकथं...पे०... इतिभवाभवकथं इति वा, सेय्यथापाहं एतरहि साचरियको । एवं सु ते भगवन्तो अरज्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति अप्पसद्धानि अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्यकानि पटिसल्लानसारुप्पानि, सेय्यथापि भगवा एतरही”ति ।

“तस्स ते, निग्रोध, विज्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि — ‘बुद्धो सो भगवा बोधाय धम्मं देसेति, दन्तो सो भगवा दमथाय धम्मं देसेति, सन्तो सो भगवा समथाय धम्मं देसेति, तिण्णो सो भगवा तरणाय धम्मं देसेति, परिनिब्बुतो सो भगवा परिनिब्बानाय धम्मं देसेती”ति?

ब्रह्मचरियपरियोसानसच्छिकिरिया

७७. एवं वुत्ते, निग्रोधो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “अच्चयो मं, भन्ते, अच्चगमा यथाबालं यथामूळं यथाअकुसलं, य्वाहं एवं भगवन्तं अवचासिं । तस्स मे, भन्ते, भगवा अच्चयं अच्चयतो पटिगण्हातु आयतिं संवराया”ति । “तग्घ त्वं [तं (सी० स्या० पी०)], निग्रोध, अच्चयो अच्चगमा यथाबालं यथामूळं यथाअकुसलं, यो मं त्वं एवं अवचासि । यतो च खो त्वं, निग्रोध, अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोसि, तं ते मयं पटिगण्हाम । वुद्धि हेसा, निग्रोध, अरियस्स विनये, यो अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोति आयतिं संवरं आपज्जति । अहं खो पन, निग्रोध, एवं वदामि —

‘एतु विज्जू पुरिसो असठो अमायावी उजुजातिको, अहमनुसासामि अहं धम्मं देसेमि । यथानुसिद्धं तथा [यथानुसिद्धं (?)] पटिपज्जमानो, यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सति सत्तवस्सानि । तिट्ठन्तु, निग्रोध, सत्त वस्सानि । एतु विज्जू पुरिसो असठो अमायावी उजुजातिको, अहमनुसासामि अहं धम्मं देसेमि । यथानुसिद्धं तथा पटिपज्जमानो, यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सति छ वस्सानि । पज्ज वस्सानि... चत्तारि वस्सानि... तीणि वस्सानि... द्वे वस्सानि... एकं वस्सं । तिट्ठतु, निग्रोध, एकं वस्सं । एतु विज्जू पुरिसो असठो अमायावी उजुजातिको अहमनुसासामि अहं धम्मं देसेमि । यथानुसिद्धं तथा पटिपज्जमानो, यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सति सत्त मासानि । तिट्ठन्तु, निग्रोध, सत्त मासानि... छ मासानि... पज्ज मासानि ... चत्तारि मासानि... तीणि मासानि... द्वे मासानि... एकं मासं... अट्ठमासं । तिट्ठतु, निग्रोध, अट्ठमासो । एतु विज्जू

पुरिसो असठो अमायावी उजुजातिको, अहमनुसासामि अहं धम्मं देसेमि । यथानुसिद्धं तथा पटिपज्जमानो, यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सति सत्ताहं ।

परिब्बाजकानं पज्झायनं

७८. “सिया खो पन ते, निग्रोध, एवमस्स — ‘अन्तेवासिकम्यता नो समणो गोतमो एवमाहा’ति । न खो पनेतं, निग्रोध, एवं दट्ठब्बं । यो एव वो [ते (सी० स्या०)] आचरियो, सो एव वो आचरियो होतु । सिया खो पन ते, निग्रोध, एवमस्स — ‘उद्देसा नो चावेतुकामो समणो गोतमो एवमाहा’ति । न खो पनेतं, निग्रोध, एवं दट्ठब्बं । यो एव वो उद्देसो सो एव वो उद्देसो होतु । सिया खो पन ते, निग्रोध, एवमस्स — ‘आजीवा नो चावेतुकामो समणो गोतमो एवमाहा’ति । न खो पनेतं, निग्रोध, एवं दट्ठब्बं । यो एव वो आजीवो, सो एव वो आजीवो होतु । सिया खो पन ते, निग्रोध, एवमस्स — ‘ये नो धम्मा अकुसला अकुसलसङ्घाता साचरियकानं, तेसु पतिट्ठापेतुकामो समणो गोतमो एवमाहा’ति । न खो पनेतं, निग्रोध, एवं दट्ठब्बं । अकुसला चेव वो ते धम्मा [वोधम्मा (क०), ते धम्मा (स्या०)] होन्तु अकुसलसङ्घाता च साचरियकानं । सिया खो पन ते, निग्रोध, एवमस्स — ‘ये नो धम्मा कुसला कुसलसङ्घाता साचरियकानं, तेहि विवेचेतुकामो समणो गोतमो एवमाहा’ति । न खो पनेतं, निग्रोध, एवं दट्ठब्बं । कुसला चेव वो ते धम्मा होन्तु कुसलसङ्घाता च साचरियकानं । इति ख्वाहं, निग्रोध, नेव अन्तेवासिकम्यता एवं वदामि, नपि उद्देसा चावेतुकामो एवं वदामि, नपि आजीवा चावेतुकामो एवं वदामि, नपि ये वो धम्मा [नपि ये खो धम्मा (सी०), नपि ये ते धम्मा (स्या०), नपि ये च वो धम्मा (क०)] अकुसला अकुसलसङ्घाता साचरियकानं, तेसु पतिट्ठापेतुकामो एवं वदामि, नपि ये वो धम्मा [नपि ये खो धम्मा (सी०), नपि ये ते धम्मा (स्या०), नपि ये च वो धम्मा (क०)] कुसला कुसलसङ्घाता साचरियकानं, तेहि विवेचेतुकामो एवं वदामि । सन्ति च खो, निग्रोध, अकुसला धम्मा अप्पहीना संकिलेसिका पो नो भविका [पो नो भविका (क०)] सदरा [सदरा (पी० क०), सदरथा (स्या० क०)] दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिाया, येसाहं पहानाय धम्मं देसेमि । यथापटिपन्नानं वो संकिलेसिका धम्मा पहीयिस्सन्ति, वोदानीया धम्मा अभिवट्ठिस्सन्ति, पज्जापारिपूरिं वेपुल्लत्तञ्च दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सथा’ति ।

७९. एवं वुत्ते, ते परिब्बाजका तुण्हीभूता मङ्कुभूता पत्तक्खन्धा अधोमुखा पज्झायन्ता अप्पटिभाना निसीदिसु यथा तं मारेन परियुट्ठितचित्ता । अथ खो भगवतो एतदहोसि — “सब्बे पिमे मोघपुरिसा फुट्ठा पापिमता । यत्र हि नाम एकस्सपि न एवं भविस्सति — ‘हन्द मयं अज्जाणत्थम्पि समणे गोतमे ब्रह्मचरियं चराम, किं करिस्सति सत्ताहो’”ति? अथ खो भगवा उदुम्बरिकाय परिब्बाजकारामे सीहनादं नदित्वा वेहासं अब्भुगन्त्वा गिज्झकूटे पब्बते पच्चुपट्ठासि [पच्चुट्ठासि (सी० स्या० पी०)] । सन्धानो पन गहपति तावदेव राजगहं पाविसीति ।

उदुम्बरिकसुत्तं निद्धितं दुतियं ।

३. चक्कवत्तिसुत्तं

अत्तदीपसरणता

८०. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा मगधेसु विहरति मातुलायं । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —

“भिक्षवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्षू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “अत्तदीपा, भिक्षवे, विहरथ अत्तसरणा अनञ्जसरणा, धम्मदीपा धम्मसरणा अनञ्जसरणा । कथञ्च पन, भिक्षवे, भिक्षु अत्तदीपो विहरति अत्तसरणो अनञ्जसरणो, धम्मदीपो धम्मसरणो अनञ्जसरणो? इध, भिक्षवे, भिक्षु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु वेदानुपस्सी...पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी...पे०... धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु अत्तदीपो विहरति अत्तसरणो अनञ्जसरणो, धम्मदीपो धम्मसरणो अनञ्जसरणो ।

“गोचरे, भिक्षवे, चरथ सके पेतिके विसये । गोचरे, भिक्षवे, चरतं सके पेतिके विसये न लच्छति मारो ओतारं, न लच्छति मारो आरम्मणं [आरमणं (?)] । कुसलानं, भिक्षवे, धम्मानं समादानहेतु एवमिदं पुज्जं पवड्ढति ।

दळहनेमिचक्कवत्तिराजा

८१. “भूतपुब्बं, भिक्षवे, राजा दळहनेमि नाम अहोसि चक्कवत्ती [चक्कवत्ति (स्या० पी०)] धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । तस्सिमानि सत्त रतनानि अहेसुं सेय्यथिदं — चक्करतनं उ हत्थिरतनं अस्सरतनं मणिरतनं इत्थिरतनं गहपतिरतनं परिणायकरतनमेव सत्तमं । परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता अहेसुं सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमद्दना । सो इमं पथविं सागरपरियन्तं अदण्डेन असत्थेन धम्मेन [धम्मेन समेन (स्या० क०)] अभिविजिय अज्झावसि ।

८२. “अथ खो, भिक्षवे, राजा दळहनेमि बहुन्नं वस्सानं बहुन्नं वस्ससतानं बहुन्नं वस्ससहस्सानं अच्चयेन अञ्जतरं पुरिसं आमन्तेसि — ‘यदा त्वं, अम्भो पुरिस, पस्सेय्यासि दिब्बं चक्करतनं ओसक्कितं ठाना चुतं, अथ मे आरोचेय्यासी’ति । ‘एवं, देवा’ति खो, भिक्षवे, सो पुरिसो रज्जो दळहनेमिस्स पच्चस्सोसि । अद्दसा खो, भिक्षवे, सो पुरिसो बहुन्नं वस्सानं बहुन्नं वस्ससतानं बहुन्नं वस्ससहस्सानं अच्चयेन दिब्बं चक्करतनं ओसक्कितं ठाना चुतं, दिस्वान येन राजा दळहनेमि तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा राजानं दळहनेमि एतदवोच — ‘यग्घे, देव, जानेय्यासि, दिब्बं ते चक्करतनं ओसक्कितं ठाना चुतं’ति । अथ खो, भिक्षवे, राजा दळहनेमि जेट्ठपुत्तं कुमारं आमन्तापेत्वा [आमन्तेत्वा (स्या० क०)] एतदवोच — ‘दिब्बं किर मे, तात कुमार, चक्करतनं ओसक्कितं ठाना चुतं । सुतं खो पन मेतं — यस्स रज्जो चक्कवत्तिस्स दिब्बं चक्करतनं ओसक्कति ठाना चवति, न दानि तेन रज्जा चिरं जीवितब्बं होतीति । भुत्ता खो पन मे मानुसका कामा, समयो दानि मे दिब्बे कामे परियेसितुं । एहि त्वं, तात कुमार, इमं समुद्वपरियन्तं पथविं पटिपज्ज । अहं पन केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सामी’ति ।

८३. “अथ खो, भिक्षवे, राजा दळहनेमि जेट्ठपुत्तं कुमारं साधुकं रज्जे समनुसासित्वा केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजि । सत्ताहपब्बजिते खो पन, भिक्षवे, राजिसिम्हि दिब्बं चक्करतनं अन्तरधायि ।

“अथ खो, भिक्षवे, अञ्जतरो पुरिसो येन राजा खत्तियो मुद्दाभिसित्तो [मुद्दावसित्तो (सी० स्या० पी०)] एवमुपरिपि तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा राजानं खत्तियं मुद्दाभिसित्तं एतदवोच — ‘यग्घे, देव, जानेय्यासि, दिब्बं चक्करतनं अन्तरहितं’ति । अथ खो, भिक्षवे, राजा खत्तियो मुद्दाभिसित्तो दिब्बे चक्करतने अन्तरहिते अनत्तमनो अहोसि, अनत्तमनतज्ज पटिसंवेदेसि । सो येन राजिसि तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा राजिसिं एतदवोच — ‘यग्घे, देव, जानेय्यासि,

दिब्बं चक्करतनं अन्तरहितं'न्ति । एवं वुत्ते, भिक्खवे, राजसि राजानं खत्तियं मुद्धाभिसित्तं एतदवोच — ‘मा खो त्वं, तात, दिब्बे चक्करतने अन्तरहिते अनत्तमनो अहोसि, मा अनत्तमनतज्ज पटिसंवेदेसि, न हि ते, तात, दिब्बं चक्करतनं पेत्तिकं दायज्जं । इङ्ग त्वं, तात, अरिये चक्कवत्तिवत्ते वत्ताहि । ठानं खो पनेतं विज्जति, यं ते अरिये चक्कवत्तिवत्ते वत्तमानस्स तदहुपोसथे पन्नरसे सीसंन्हातस्स [सीसं नहातस्स (सी० पी०), सीसंन्हातस्स (स्या०)] उपोसथिकस्स उपरिपासादवरगतस्स दिब्बं चक्करतनं पातुभविस्सति सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं सब्बाकारपरिपूरं'न्ति ।

चक्कवत्तिअरियवत्तं

८४. “‘कतमं पन तं, देव, अरियं चक्कवत्तिवत्तं'न्ति? ‘तेन हि त्वं, तात, धम्मंयेव निस्साय धम्मं सक्करोन्तो धम्मं गरुं करोन्तो [गरुं करोन्तो (सी० स्या० पी०)] धम्मं मानेन्तो धम्मं पूजेन्तो धम्मं अपचायमानो धम्मद्वजो धम्मकेतु धम्माधिपतेय्यो धम्मिकं रक्खावरणगुत्तिं संविदहस्सु अन्तोजनस्मिं बलकायस्मिं खत्तियेसु अनुयन्तेसु [अनुयुत्तेसु (सी० पी०)] ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमजानपदेसु समणब्राह्मणेसु मिगपक्खीसु । मा च ते, तात, विजिते अधम्मकारो पवत्तिथ । ये च ते, तात, विजिते अधना अस्सु, तेसज्ज धनमनुप्पदेय्यासि [धनमनुप्पदज्जेय्यासि (सी० स्या० पी०)] । ये च ते, तात, विजिते समणब्राह्मणा मदप्पमादा पटिविरता खन्तिसोरच्चे निविट्ठा एकमत्तानं दमेन्ति, एकमत्तानं समेन्ति, एकमत्तानं परिनिब्बापेन्ति, ते कालेन कालं उपसङ्गमित्वा परिपुच्छेय्यासि परिग्गहेय्यासि — ‘किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं, किं सावज्जं, किं अनवज्जं, किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं, किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय अस्स, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय अस्सा’ति? तेसं सुत्वा यं अकुसलं तं अभिनिवज्जेय्यासि, यं कुसलं तं समादाय वत्तेय्यासि । इदं खो, तात, तं अरियं चक्कवत्तिवत्तं'न्ति ।

चक्करतनपातुभावो

८५. “‘एवं, देवा'ति खो, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्धाभिसित्तो राजसिस्स पटिस्सुत्वा अरिये चक्कवत्तिवत्ते [अरियं चक्कवत्तिवत्तं (क०)] वत्ति । तस्स अरिये चक्कवत्तिवत्ते वत्तमानस्स तदहुपोसथे पन्नरसे सीसंन्हातस्स उपोसथिकस्स उपरिपासादवरगतस्स दिब्बं चक्करतनं पातुरहोसि सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं सब्बाकारपरिपूरं । दिस्वान रज्जो खत्तियस्स मुद्धाभिसित्तस्स एतदहोसि — ‘सुतं खो पन मेतं — यस्स रज्जो खत्तियस्स मुद्धाभिसित्तस्स तदहुपोसथे पन्नरसे सीसंन्हातस्स उपोसथिकस्स उपरिपासादवरगतस्स दिब्बं चक्करतनं पातुभवति सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं सब्बाकारपरिपूरं, सो होति राजा चक्कवत्ती'ति । अस्सं नु खो अहं राजा चक्कवत्तीति ।

“अथ खो, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्धाभिसित्तो उट्ठायासना एकंसं उतरासङ्गं करित्वा वामेन हत्थेन भिङ्गारं गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन चक्करतनं अब्भुक्किरि — ‘पवत्ततु भवं चक्करतनं, अभिविजिनातु भवं चक्करतनं'न्ति ।

“अथ खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं पुरत्थिमं दिसं पवत्ति, अन्वदेव राजा चक्कवत्ती सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । यस्मिं खो पन, भिक्खवे, पदेसे चक्करतनं पतिट्ठासि, तत्थ राजा चक्कवत्ती वासं उपगच्छि सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । ये खो पन, भिक्खवे, पुरत्थिमाय दिसाय पटिराजानो, ते राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्गमित्वा एवमाहंसु — ‘एहि खो, महाराज, स्वागतं ते [सागतं (सी० पी०)] महाराज, सकं ते, महाराज, अनुसास, महाराजा'ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह — ‘पाणो न हन्तब्बो, अदिन्नं नादातब्बं, कामेसुमिच्छा न चरितब्बा, मुसा न भासितब्बा, मज्जं न पातब्बं, यथाभुत्तज्ज भुज्जथा'ति । ये खो पन, भिक्खवे, पुरत्थिमाय दिसाय पटिराजानो, ते रज्जो चक्कवत्तिस्स अनुयन्ता [अनुयुत्ता (सी० पी०)] अहेसुं ।

८६. “अथ खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं पुरत्थिमं समुदं अज्झोगाहेत्वा [अज्झोगहेत्वा (सी० स्या० पी०)] पच्चुत्तरित्वा दक्खिणं दिसं पवत्ति...पे०... दक्खिणं समुदं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा पच्छिमं दिसं पवत्ति, अन्वदेव राजा चक्कवत्ती सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । यस्मिं खो पन, भिक्खवे, पदेसे चक्करतनं पतिट्ठासि, तत्थ राजा चक्कवत्ती वासं उपगच्छि सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । ये खो पन, भिक्खवे, पच्छिमाय दिसाय पटिराजानो, ते राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्कमित्वा एवमाहं सु — ‘एहि खो, महाराज, स्वागतं ते, महाराज, सकं ते, महाराज, अनुसास, महाराजा’ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह — ‘पाणो न हन्तब्बो, अदिन्नं नादातब्बं, कामेसुमिच्छा न चरितब्बा, मुसा न भासितब्बा, मज्जं न पातब्बं, यथाभुत्तञ्च भुज्जथा’ति । ये खो पन, भिक्खवे, पच्छिमाय दिसाय पटिराजानो, ते रज्जो चक्कवत्तिस्स अनुयन्ता अहेसुं ।

८७. “अथ खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं पच्छिमं समुदं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा उत्तरं दिसं पवत्ति, अन्वदेव राजा चक्कवत्ती सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । यस्मिं खो पन, भिक्खवे, पदेसे चक्करतनं पतिट्ठासि, तत्थ राजा चक्कवत्ती वासं उपगच्छि सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । ये खो पन, भिक्खवे, उत्तराय दिसाय पटिराजानो, ते राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्कमित्वा एवमाहं सु — ‘एहि खो, महाराज, स्वागतं ते, महाराज, सकं ते, महाराज, अनुसास, महाराजा’ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह — ‘पाणो न हन्तब्बो, अदिन्नं नादातब्बं, कामेसुमिच्छा न चरितब्बा, मुसा न भासितब्बा, मज्जं न पातब्बं, यथाभुत्तञ्च भुज्जथा’ति । ये खो पन, भिक्खवे, उत्तराय दिसाय पटिराजानो, ते रज्जो चक्कवत्तिस्स अनुयन्ता अहेसुं ।

“अथ खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं समुदपरियन्तं पथविं अभिविजिनित्वा तमेव राजधानिं पच्चागन्त्वा रज्जो चक्कवत्तिस्स अन्तेपुरद्वारे अत्थकरणपमुखे [अट्ठकरणपमुखे (क०)] अक्खाहतं मज्जे अट्ठासि रज्जो चक्कवत्तिस्स अन्तेपुरं उपसोभयमानं ।

दुतियादिचक्कवत्तिकथा

८८. “दुतियोपि खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती...पे०... ततियोपि खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती... चतुत्थोपि खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती... पञ्चमोपि खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती... छट्ठोपि खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती... सत्तमोपि खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती बहुन्नं वस्सानं बहुन्नं वस्ससतानं बहुन्नं वस्ससहस्सानं अच्चयेन अज्जतरं पुरिसं आमन्तेसि — ‘यदा त्वं, अम्भो पुरिस, पस्सेय्यासि दिब्बं चक्करतनं ओसक्कितं ठाना चुतं, अथ मे आरोचेय्यासी’ति । ‘एवं, देवा’ति खो, भिक्खवे, सो पुरिसो रज्जो चक्कवत्तिस्स पच्चस्सोसि । अहसा खो, भिक्खवे, सो पुरिसो बहुन्नं वस्सानं बहुन्नं वस्ससतानं बहुन्नं वस्ससहस्सानं अच्चयेन दिब्बं चक्करतनं ओसक्कितं ठाना चुतं । दिस्वान येन राजा चक्कवत्ती तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा राजानं चक्कवत्तिं एतदवोच — ‘यग्घे, देव, जानेय्यासि, दिब्बं ते चक्करतनं ओसक्कितं ठाना चुतं’ति?

८९. “अथ खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती जेट्ठपुत्तं कुमारं आमन्तापेत्वा एतदवोच — ‘दिब्बं किर मे, तात कुमार, चक्करतनं ओसक्कितं, ठाना चुतं, सुतं खो पन मेतं — यस्स रज्जो चक्कवत्तिस्स दिब्बं चक्करतनं ओसक्कितं, ठाना चवत्ति, न दानि तेन रज्जा चिरं जीवितब्बं होतीति । भुत्ता खो पन मे मानुसका कामा, समयो दानि मे दिब्बे कामे परियेसितुं, एहि त्वं, तात कुमार, इमं समुदपरियन्तं पथविं पटिपज्ज । अहं पन केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सामी’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती जेट्टुपुत्तं कुमारं साधुकं रज्जे समनुसासित्वा केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजि। सत्ताहपब्बजिते खो पन, भिक्खवे, राजिसिम्हि दिब्बं चक्करतनं अन्तरधायि।

१०. “अथ खो, भिक्खवे, अज्जतरो पुरिसो येन राजा खत्तियो मुद्दाभिसित्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा राजानं खत्तियं मुद्दाभिसित्तं एतदवोच — ‘यग्घे, देव, जानेय्यासि, दिब्बं चक्करतनं अन्तरहितं’न्ति? अथ खो, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्दाभिसित्तो दिब्बे चक्करतने अन्तरहिते अनत्तमनो अहोसि। अनत्तमनतज्ज पटिसंवेदेसि; नो च खो राजिसिं उपसङ्गमित्वा अरियं चक्कवत्तिवत्तं पुच्छि। सो समतेनेव सुदं जनपदं पसासति। तस्स समतेन जनपदं पसासतो पुब्बेनापरं जनपदा न पब्बन्ति, यथा तं पुब्बकानं राजूनं अरिये चक्कवत्तिवत्ते वत्तमानानं।

“अथ खो, भिक्खवे, अमच्चा पारिसज्जा गणकमहामत्ता अनीकट्ठा दोवारिका मन्तस्साजीविनो सन्निपतित्वा राजानं खत्तियं मुद्दाभिसित्तं एतदवोचुं — ‘न खो ते, देव, समतेन (सुदं) जनपदं पसासतो पुब्बेनापरं जनपदा पब्बन्ति, यथा तं पुब्बकानं राजूनं अरिये चक्कवत्तिवत्ते वत्तमानानं। संविज्जन्ति खो ते, देव, विजिते अमच्चा पारिसज्जा गणकमहामत्ता अनीकट्ठा दोवारिका मन्तस्साजीविनो मयज्जेव अज्जे च [अज्जे च पण्डिते समणब्राह्मणे पुच्छेय्यासि (क०)] ये मयं अरियं चक्कवत्तिवत्तं धारेम। इङ्ग त्वं, देव, अम्हे अरियं चक्कवत्तिवत्तं पुच्छ। तस्स ते मयं अरियं चक्कवत्तिवत्तं पुट्ठा ब्याकरिस्सामा’ति।

आयुवण्णादिपरियानिकथा

११. “अथ खो, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्दाभिसित्तो अमच्चे पारिसज्जे गणकमहामत्ते अनीकट्ठे दोवारिके मन्तस्साजीविनो सन्निपातेत्वा अरियं चक्कवत्तिवत्तं पुच्छि। तस्स ते अरियं चक्कवत्तिवत्तं पुट्ठा ब्याकरिंसु। तेसं सुत्वा धम्मिकज्हि खो रक्खावरणगुत्तिं संविदहि, नो च खो अधनानं धनमनुप्पदासि। अधनानं धने अननुप्पदियमाने दालिद्वियं वेपुल्लमगमासि। दालिद्विये वेपुल्लं गते अज्जतरो पुरिसो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियि। तमेनं अग्गहेसुं। गहेत्वा रज्जो खत्तियस्स मुद्दाभिसित्तस्स दस्सेसुं — ‘अयं, देव, पुरिसो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदयी’ति। एवं वुत्ते, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्दाभिसित्तो तं पुरिसं एतदवोच — ‘सच्चं किर त्वं, अम्भो पुरिस, परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदयी’ति [आदियसीति (स्या०)]? ‘सच्चं, देवा’ति। ‘किं कारणा’ति? ‘न हि, देव, जीवामी’ति। अथ खो, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्दाभिसित्तो तस्स पुरिसस्स धनमनुप्पदासि — ‘इमिना त्वं, अम्भो पुरिस, धनेन अत्तना च जीवाहि, मातापितरो च पोसेहि, पुत्तदारज्ज पोसेहि, कम्मन्ते च पयोजेहि, समणब्राह्मणेसु [समणेसु ब्राह्मणेसु (बहूसु)] उद्धगिकं दक्खिणं पतिट्ठापेहि सोवगिकं सुखविपाकं सग्गसंवत्तनिक’न्ति। ‘एवं, देवा’ति खो, भिक्खवे, सो पुरिसो रज्जो खत्तियस्स मुद्दाभिसित्तस्स पच्चस्सोसि।

“अज्जतरोपि खो, भिक्खवे, पुरिसो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियि। तमेनं अग्गहेसुं। गहेत्वा रज्जो खत्तियस्स मुद्दाभिसित्तस्स दस्सेसुं — ‘अयं, देव, पुरिसो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदयी’ति। एवं वुत्ते, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्दाभिसित्तो तं पुरिसं एतदवोच — ‘सच्चं किर त्वं, अम्भो पुरिस, परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदयी’ति? ‘सच्चं, देवा’ति। ‘किं कारणा’ति? ‘न हि, देव, जीवामी’ति। अथ खो, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्दाभिसित्तो तस्स पुरिसस्स धनमनुप्पदासि — ‘इमिना त्वं, अम्भो पुरिस, धनेन अत्तना च जीवाहि, मातापितरो च पोसेहि, पुत्तदारज्ज पोसेहि, कम्मन्ते च पयोजेहि, समणब्राह्मणेसु उद्धगिकं दक्खिणं पतिट्ठापेहि सोवगिकं सुखविपाकं सग्गसंवत्तनिक’न्ति। ‘एवं, देवा’ति खो, भिक्खवे,

सो पुरिसो रज्जो खत्तियस्स मुद्गाभिसित्तस्स पच्चस्सोसि ।

९२. “अस्सोसुं खो, भिक्खवे, मनुस्सा — ‘ये किर, भो, परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियन्ति, तेसं राजा धनमनुप्पदेती’ति । सुत्वान तेसं एतदहोसि — ‘यंनून मयम्पि परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियेय्यामा’ति । अथ खो, भिक्खवे, अज्जतरो पुरिसो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियि । तमेनं अगगहेसुं । गहेत्वा रज्जो खत्तियस्स मुद्गाभिसित्तस्स दस्सेसुं — ‘अयं, देव, पुरिसो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियी’ति । एवं वुत्ते, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्गाभिसित्तो तं पुरिसं एतदवोच — ‘सच्चं किर त्वं, अम्भो पुरिस, परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियी’ति? ‘सच्चं, देवा’ति । ‘किं कारणा’ति? ‘न हि, देव, जीवामी’ति । अथ खो, भिक्खवे, रज्जो खत्तियस्स मुद्गाभिसित्तस्स एतदहोसि — ‘सचे खो अहं यो यो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियिस्सति, तस्स तस्स धनमनुप्पदस्सामि, एवमिदं अदिन्नादानं पवट्ठिस्सति । यंनूनाहं इमं पुरिसं सुनिसेधं निसेधेय्यं, मूलघच्चं [मूलघच्चं (स्या०), मूलछेज्ज (क०)] करेय्यं, सीसमस्स छिन्देय्य’न्ति । अथ खो, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्गाभिसित्तो पुरिसे आणापेसि — ‘तेन हि, भणो, इमं पुरिसं दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं [पच्छाबाहुं (स्या०)] गाळ्हबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथिकाय रथिकं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खमित्वा दक्खिणतो नगरस्स सुनिसेधं निसेधेय्यं, मूलघच्चं करोथ, सीसमस्स छिन्दथा’ति । ‘एवं, देवा’ति खो, भिक्खवे, ते पुरिसा रज्जो खत्तियस्स मुद्गाभिसित्तस्स पटिस्सुत्वा तं पुरिसं दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळ्हबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथिकाय रथिकं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खमित्वा दक्खिणतो नगरस्स सुनिसेधं निसेधेसुं, मूलघच्चं अकंसु, सीसमस्स छिन्दिंसु ।

९३. “अस्सोसुं खो, भिक्खवे, मनुस्सा — ‘ये किर, भो, परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियन्ति, ते राजा सुनिसेधं निसेधेति, मूलघच्चं करोति, सीसानि तेसं छिन्दती’ति । सुत्वान तेसं एतदहोसि — ‘यंनून मयम्पि तिण्हानि सत्थानि कारापेस्साम [कारापेय्याम (स्या० पी०) कारापेय्यामाति (क० सी०)], तिण्हानि सत्थानि कारापेत्वा येसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियिस्साम, ते सुनिसेधं निसेधेस्साम, मूलघच्चं करिस्साम, सीसानि तेसं छिन्दिस्सामा’ति । ते तिण्हानि सत्थानि कारापेसुं, तिण्हानि सत्थानि कारापेत्वा गामघातम्पि उपक्कमिंसु कातुं, निगमघातम्पि उपक्कमिंसु कातुं, नगरघातम्पि उपक्कमिंसु कातुं, पन्थदूहनम्पि [पन्थदूहनं (सी० स्या० पी०)] उपक्कमिंसु कातुं । येसं ते अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियन्ति, ते सुनिसेधं निसेधेन्ति, मूलघच्चं करोन्ति, सीसानि तेसं छिन्दन्ति ।

९४. “इति खो, भिक्खवे, अधनानं धने अननुप्पदियमाने दालिद्वियं वेपुल्लमगमासि, दालिद्विये वेपुल्लं गते अदिन्नादानं वेपुल्लमगमासि, अदिन्नादाने वेपुल्लं गते सत्थं वेपुल्लमगमासि, सत्थे वेपुल्लं गते पाणातिपातो वेपुल्लमगमासि, पाणातिपाते वेपुल्लं गते तेसं सत्तानं आयुपि परिहायि, वण्णोपि परिहायि । तेसं आयुनापि परिहायमानानं वण्णेनपि परिहायमानानं असीतिवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं चत्तारीसवस्ससहस्सायुका पुत्ता अहेसुं ।

“चत्तारीसवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु अज्जतरो पुरिसो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियि । तमेनं अगगहेसुं । गहेत्वा रज्जो खत्तियस्स मुद्गाभिसित्तस्स दस्सेसुं — ‘अयं, देव, पुरिसो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियी’ति । एवं वुत्ते, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्गाभिसित्तो तं पुरिसं एतदवोच — ‘सच्चं किर त्वं, अम्भो पुरिस, परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियी’ति? ‘न हि, देवा’ति सम्पजानमुसा अभासि ।

९५. “इति खो, भिक्खवे, अधनानं धने अननुप्पदियमाने दालिद्वियं वेपुल्लमगमासि । दालिद्विये वेपुल्लं गते अदिन्नादानं वेपुल्लमगमासि, अदिन्नादाने वेपुल्लं गते सत्थं वेपुल्लमगमासि । सत्थे वेपुल्लं गते पाणातिपातो

वेपुल्लमगमासि, पाणातिपाते वेपुल्लं गते मुसावादो वेपुल्लमगमासि, मुसावादे वेपुल्लं गते तेसं सत्तानं आयुपि परिहायि, वण्णोपि परिहायि । तेसं आयुनापि परिहायमानानं वण्णेनपि परिहायमानानं चत्तारीसवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं वीसतिवस्ससहस्सायुका पुत्ता अहेसुं ।

“वीसतिवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु अज्जतरो पुरिसो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियि । तमेनं अज्जतरो पुरिसो रज्जो खत्तियस्स मुद्दाभिसित्तस्स आरोचेसि — ‘इत्थन्नामो, देव, पुरिसो परेसं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियी’ति पेसुज्जमकासि ।

१६. “इति खो, भिक्खवे, अधनानं धने अननुप्पदियमाने दालिद्वियं वेपुल्लमगमासि । दालिद्विये वेपुल्लं गते अदिन्नादानं वेपुल्लमगमासि, अदिन्नादाने वेपुल्लं गते सत्थं वेपुल्लमगमासि, सत्थे वेपुल्लं गते पाणातिपातो वेपुल्लमगमासि, पाणातिपाते वेपुल्लं गते मुसावादो वेपुल्लमगमासि, मुसावादे वेपुल्लं गते पिसुणा वाचा वेपुल्लमगमासि, पिसुणाय वाचाय वेपुल्लं गताय तेसं सत्तानं आयुपि परिहायि, वण्णोपि परिहायि । तेसं आयुनापि परिहायमानानं वण्णेनपि परिहायमानानं वीसतिवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं दसवस्ससहस्सायुका पुत्ता अहेसुं ।

“दसवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु एकदं सत्ता वण्णवन्तो होन्ति, एकदं सत्ता दुब्बण्णा । तत्थ ये ते सत्ता दुब्बण्णा, ते वण्णवन्ते सत्ते अभिज्झायन्ता परेसं दारेसु चारित्तं आपज्जिंसु ।

१७. “इति खो, भिक्खवे, अधनानं धने अननुप्पदियमाने दालिद्वियं वेपुल्लमगमासि । दालिद्विये वेपुल्लं गते...पे०... कामेसुमिच्छाचारो वेपुल्लमगमासि, कामेसुमिच्छाचारे वेपुल्लं गते तेसं सत्तानं आयुपि परिहायि, वण्णोपि परिहायि । तेसं आयुनापि परिहायमानानं वण्णेनपि परिहायमानानं दसवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं पञ्चवस्ससहस्सायुका पुत्ता अहेसुं ।

१८. “पञ्चवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु द्वे धम्मा वेपुल्लमगमंसु — फरुसावाचा सम्फप्पलापो च । द्वीसु धम्मेसु वेपुल्लं गतेसु तेसं सत्तानं आयुपि परिहायि, वण्णोपि परिहायि । तेसं आयुनापि परिहायमानानं वण्णेनपि परिहायमानानं पञ्चवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं अप्पेकच्चे अट्ठतेय्यवस्ससहस्सायुका, अप्पेकच्चे द्वेवस्ससहस्सायुका पुत्ता अहेसुं ।

१९. “अट्ठतेय्यवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु अभिज्झाब्यापादा वेपुल्लमगमंसु । अभिज्झाब्यापादेसु वेपुल्लं गतेसु तेसं सत्तानं आयुपि परिहायि, वण्णोपि परिहायि । तेसं आयुनापि परिहायमानानं वण्णेनपि परिहायमानानं अट्ठतेय्यवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं वस्ससहस्सायुका पुत्ता अहेसुं ।

१००. “वस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु मिच्छादिट्ठि वेपुल्लमगमासि । मिच्छादिट्ठिया वेपुल्लं गताय तेसं सत्तानं आयुपि परिहायि, वण्णोपि परिहायि । तेसं आयुनापि परिहायमानानं वण्णेनपि परिहायमानानं वस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं पञ्चवस्ससतायुका पुत्ता अहेसुं ।

१०१. “पञ्चवस्ससतायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु तयो धम्मा वेपुल्लमगमंसु । अधम्मरागो विसमलोभो मिच्छाधम्मो । तीसु धम्मेसु वेपुल्लं गतेसु तेसं सत्तानं आयुपि परिहायि, वण्णोपि परिहायि । तेसं आयुनापि परिहायमानानं वण्णेनपि परिहायमानानं पञ्चवस्ससतायुकानं मनुस्सानं अप्पेकच्चे अट्ठतेय्यवस्ससतायुका, अप्पेकच्चे द्वेवस्ससतायुका पुत्ता

अहेसुं।

“अट्टतेय्यवस्ससतायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु इमे धम्मा वेपुल्लमगमंसु। अमत्तेय्यता अपेत्तेय्यता असामञ्जता अब्रह्मञ्जता न कुले जेट्ठापचायिता।

१०२. “इति खो, भिक्खवे, अधनानं धने अननुप्पदियमाने दालिद्वियं वेपुल्लमगमासि। दालिद्विये वेपुल्लं गते अदिन्नादानं वेपुल्लमगमासि। अदिन्नादाने वेपुल्लं गते सत्थं वेपुल्लमगमासि। सत्थे वेपुल्लं गते पाणातिपातो वेपुल्लमगमासि। पाणातिपाते वेपुल्लं गते मुसावादो वेपुल्लमगमासि। मुसावादे वेपुल्लं गते पिसुणा वाचा वेपुल्लमगमासि। पिसुणाय वाचाय वेपुल्लं गताय कामेसुमिच्छाचारो वेपुल्लमगमासि। कामेसुमिच्छाचारे वेपुल्लं गते द्वे धम्मा वेपुल्लमगमंसु, फरुसा वाचा सम्फप्पलापो च। द्वीसु धम्मेसु वेपुल्लं गतेसु अभिज्झाब्यापादा वेपुल्लमगमंसु। अभिज्झाब्यापादेसु वेपुल्लं गतेसु मिच्छादिट्ठि वेपुल्लमगमासि। मिच्छादिट्ठिया वेपुल्लं गताय तयो धम्मा वेपुल्लमगमंसु, अधम्मरागो विसमलोभो मिच्छाधम्मो। तीसु धम्मेसु वेपुल्लं गतेसु इमे धम्मा वेपुल्लमगमंसु, अमत्तेय्यता अपेत्तेय्यता असामञ्जता अब्रह्मञ्जता न कुले जेट्ठापचायिता। इमेसु धम्मेसु वेपुल्लं गतेसु तेसं सत्तानं आयुपि परिहायि, वण्णोपि परिहायि। तेसं आयुनापि परिहायमानानं वण्णेनपि परिहायमानानं अट्टतेय्यवस्ससतायुकानं मनुस्सानं वस्ससतायुका पुत्ता अहेसुं।

दसवस्सायुकसमयो

१०३. “भविस्सति, भिक्खवे, सो समयो, यं इमेसं मनुस्सानं दसवस्सायुका पुत्ता भविस्सन्ति। दसवस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु पञ्चवस्सिका [पञ्चमासिका (क० सी०)] कुमारिका अलंपतेय्या भविस्सन्ति। दसवस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु इमानि रसानि अन्तरधायिस्सन्ति, सेय्यथिदं, सप्पि नवनीतं तेलं मधु फाणितं लोणं। दसवस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु कुद्रूसको अगं भोजनानं [अगभोजनं (स्या०)] भविस्सति। सेय्यथापि, भिक्खवे, एतरहि सालिमंसोदनो अगं भोजनानं; एवमेव खो, भिक्खवे, दसवस्सायुकेसु मनुस्सेसु कुद्रूसको अगं भोजनानं भविस्सति।

“दसवस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु दस कुसलकम्मपथा सब्बेन सब्बं अन्तरधायिस्सन्ति, दस अकुसलकम्मपथा अतिव्यादिप्पिस्सन्ति [अतिविय दिप्पिस्सन्ति (स्या० पी०), अतिव्यादिप्पिस्सन्ति (सी०)]। दसवस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु कुसलन्तिपि न भविस्सति, कुतो पन कुसलस्स कारको। दसवस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु ये ते भविस्सन्ति अमत्तेय्या अपेत्तेय्या असामञ्जा अब्रह्मञ्जा न कुले जेट्ठापचायिनो, ते पुज्जा च भविस्सन्ति पासंसा च। सेय्यथापि, भिक्खवे, एतरहि मत्तेय्या पेत्तेय्या सामञ्जा ब्रह्मञ्जा कुले जेट्ठापचायिनो पुज्जा च पासंसा च; एवमेव खो, भिक्खवे, दसवस्सायुकेसु मनुस्सेसु ये ते भविस्सन्ति अमत्तेय्या अपेत्तेय्या असामञ्जा अब्रह्मञ्जा न कुले जेट्ठापचायिनो, ते पुज्जा च भविस्सन्ति पासंसा च।

“दसवस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु न भविस्सति माताति वा मातुच्छाति वा मातुलानीति वा आचरियभरियाति वा गरूनं दाराति वा। सम्भेदं लोको गमिस्सति यथा अजेळका कुक्कुटसूकरा सोणसिङ्गाला [सोणसिङ्गाला (सी० पी०)]।

“दसवस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु तेसं सत्तानं अज्जमज्जम्हि तिब्बो आघातो पच्चुपट्ठितो भविस्सति तिब्बो व्यापादो तिब्बो मनोपदोसो तिब्बं वधकचित्तं। मातुपि पुत्तम्हि पुत्तस्सपि मातरि; पितुपि पुत्तम्हि पुत्तस्सपि पितरि; भातुपि

भगिनिया भगिनियापि भातरि तिब्बो आघातो पच्चुपट्टितो भविस्सति तिब्बो ब्यापादो तिब्बो मनोपदोसो तिब्बं वधकचित्तं । सेय्यथापि, भिक्खवे, मागविकस्स मिगं दिस्वा तिब्बो आघातो पच्चुपट्टितो होति तिब्बो ब्यापादो तिब्बो मनोपदोसो तिब्बं वधकचित्तं; एवमेव खो, भिक्खवे, दसवस्सायुकेसु मनुस्सेसु तेसं सत्तानं अज्जमज्जम्हि तिब्बो आघातो पच्चुपट्टितो भविस्सति तिब्बो ब्यापादो तिब्बो मनोपदोसो तिब्बं वधकचित्तं । मातुपि पुत्तम्हि पुत्तस्सपि मातरि; पितुपि पुत्तम्हि पुत्तस्सपि पितरि; भातुपि भगिनिया भगिनियापि भातरि तिब्बो आघातो पच्चुपट्टितो भविस्सति तिब्बो ब्यापादो तिब्बो मनोपदोसो तिब्बं वधकचित्तं ।

१०४. “दसवस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु सत्ताहं सत्थन्तरकप्पो भविस्सति । ते अज्जमज्जम्हि मिगसज्जं पटिलभिस्सन्ति । तेसं तिण्हानि सत्थानि हत्थेसु पातुभविस्सन्ति । ते तिण्हेन सत्थेन ‘एस मिगो एस मिगो’ति अज्जमज्जं जीविता वोरोपेस्सन्ति ।

“अथ खो तेसं, भिक्खवे, सत्तानं एकच्चानं एवं भविस्सति — ‘मा च मयं कज्जि [किज्जि (क०)], मा च अम्हे कोचि, यंनून मयं तिणगहनं वा वनगहनं वा रुक्खगहनं वा नदीविदुगं वा पब्बतविसमं वा पविसित्वा वनमूलफलाहारा यापेय्यामा’ति । ते तिणगहनं वा वनगहनं वा रुक्खगहनं वा नदीविदुगं वा पब्बतविसमं वा [ते तिणगहनं वनगहनं रुक्खगहनं नदीविदुगं पब्बतविसमं (सी० पी०)] पविसित्वा सत्ताहं वनमूलफलाहारा यापेस्सन्ति । ते तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन तिणगहना वनगहना रुक्खगहना नदीविदुग्गा पब्बतविसमा निक्खमित्वा अज्जमज्जं आलिङ्गित्वा सभागायिस्सन्ति समस्सासिस्सन्ति — ‘दिट्ठा, भो, सत्ता जीवसि, दिट्ठा, भो, सत्ता जीवसी’ति ।

आयुवण्णादिवड्डनकथा

१०५. “अथ खो तेसं, भिक्खवे, सत्तानं एवं भविस्सति — ‘मयं खो अकुसलानं धम्मानं समादानहेतु एवरूपं आयतं जातिक्खयं पत्ता । यंनून मयं कुसलं करेय्याम । किं कुसलं करेय्याम? यंनून मयं पाणातिपाता विरमेय्याम, इदं कुसलं धम्मं समादाय वत्तेय्यामा’ति । ते पाणातिपाता विरमिस्सन्ति, इदं कुसलं धम्मं समादाय वत्तिस्सन्ति । ते कुसलानं धम्मानं समादानहेतु आयुनापि वड्डिस्सन्ति, वण्णेनपि वड्डिस्सन्ति । तेसं आयुनापि वड्डमानानं वण्णेनपि वड्डमानानं दसवस्सायुकानं मनुस्सानं वीसतिवस्सायुका पुत्ता भविस्सन्ति ।

“अथ खो तेसं, भिक्खवे, सत्तानं एवं भविस्सति — ‘मयं खो कुसलानं धम्मानं समादानहेतु आयुनापि वड्डाम, वण्णेनपि वड्डाम । यंनून मयं भिय्योसोमत्ताय कुसलं करेय्याम । किं कुसलं करेय्याम? यंनून मयं अदिन्नादाना विरमेय्याम... कामेसुमिच्छाचारा विरमेय्याम... मुसावादा विरमेय्याम... पिसुणाय वाचाय विरमेय्याम... फरुसाय वाचाय विरमेय्याम... सम्फप्पलापा विरमेय्याम... अभिज्झं पजहेय्याम... ब्यापादं पजहेय्याम... मिच्छादिट्ठिं पजहेय्याम... तयो धम्मे पजहेय्याम — अधम्मरागं विसमलोभं मिच्छाधम्मं... यंनून मयं मत्तेय्या अस्साम पेत्तेय्या सामज्जा ब्रह्मज्जा कुले जेट्ठापचायिनो, इदं कुसलं धम्मं समादाय वत्तेय्यामा’ति । ते मत्तेय्या भविस्सन्ति पेत्तेय्या सामज्जा ब्रह्मज्जा कुले जेट्ठापचायिनो, इदं कुसलं धम्मं समादाय वत्तिस्सन्ति ।

“ते कुसलानं धम्मानं समादानहेतु आयुनापि वड्डिस्सन्ति, वण्णेनपि वड्डिस्सन्ति । तेसं आयुनापि वड्डमानानं वण्णेनपि वड्डमानानं वीसतिवस्सायुकानं मनुस्सानं चत्तारीसवस्सायुका पुत्ता भविस्सन्ति... चत्तारीसवस्सायुकानं मनुस्सानं असीतिवस्सायुका पुत्ता भविस्सन्ति... असीतिवस्सायुकानं मनुस्सानं सट्ठिवस्ससतायुका पुत्ता भविस्सन्ति...

सद्विवस्ससतायुकानं मनुस्सानं वीसतितिवस्ससतायुका पुत्ता भविस्सन्ति... वीसतितिवस्ससतायुकानं मनुस्सानं चत्तारीसहस्ससतायुका पुत्ता भविस्सन्ति । चत्तारीसहस्ससतायुकानं मनुस्सानं द्वेवस्ससहस्सायुका पुत्ता भविस्सन्ति... द्वेवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं चत्तारिवस्ससहस्सायुका पुत्ता भविस्सन्ति... चत्तारिवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं अट्ठवस्ससहस्सायुका पुत्ता भविस्सन्ति... अट्ठवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं वीसतिवस्ससहस्सायुका पुत्ता भविस्सन्ति... वीसतिवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं चत्तारीसवस्ससहस्सायुका पुत्ता भविस्सन्ति... चत्तारीसवस्ससहस्सायुकानं मनुस्सानं असीतिवस्ससहस्सायुका पुत्ता भविस्सन्ति... असीतिवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु पञ्चवस्ससतिका कुमारिका अलंपतेय्या भविस्सन्ति ।

सङ्खराजउप्पत्ति

१०६. “असीतिवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु तयो आबाधा भविस्सन्ति, इच्छा, अनसनं, जरा । असीतिवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु अयं जम्बुदीपो इद्धो चेव भविस्सति फीतो च, कुक्कुटसम्पातिका गामनिगमराजधानियो [गामनिगमजनपदा राजधानियो (क०)] । असीतिवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु अयं जम्बुदीपो अवीचि मज्जे फुटो भविस्सति मनुस्सेहि, सेय्यथापि नळवनं वा सरवनं [सारवनं (स्या०)] वा । असीतिवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु अयं बाराणसी केतुमती नाम राजधानी भविस्सति इद्धा चेव फीता च बहुजना च आकिण्णमनुस्सा च सुभिक्खा च । असीतिवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु इमस्मिं जम्बुदीपे चतुरासीतिनगरसहस्सानि भविस्सन्ति केतुमतीराजधानीपमुखानि । असीतिवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु केतुमतिया राजधानिया सङ्खो नाम राजा उप्पज्जिस्सति चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । तस्सिमानि सत्त रतनानि भविस्सन्ति, सेय्यथिदं, चक्करतनं हत्थिरतनं अस्सरतनं मणिरतनं इत्थिरतनं गहपतिरतनं परिणायकरतनमेव सत्तमं । परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता भविस्सन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमद्वना । सो इमं पथविं सागरपरियन्तं अदण्डेन असत्थेन धम्मेन अभिविजिय अज्झावसिस्सति ।

मेत्तेय्यबुद्धुप्पादो

१०७. “असीतिवस्ससहस्सायुकेसु, भिक्खवे, मनुस्सेसु मेत्तेय्यो नाम भगवा लोके उप्पज्जिस्सति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सेय्यथापाहमेतरहि लोके उप्पन्नो अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेस्सति, सेय्यथापाहमेतरहि इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेमि । सो धम्मं देसेस्सति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यज्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेस्सति; सेय्यथापाहमेतरहि धम्मं देसेमि आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यज्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । सो अनेकसहस्सं [अनेकसतसहस्सं (क०)] भिक्खुसंघं परिहरिस्सति, सेय्यथापाहमेतरहि अनेकसतं भिक्खुसंघं परिहरामि ।

१०८. “अथ खो, भिक्खवे, सङ्खो नाम राजा यो सो यूपो रज्जा महापनादेन कारापितो । तं यूपं उस्सापेत्वा अज्झावसित्वा तं दत्त्वा विस्सज्जित्वा समणब्राह्मणकपण्डित्ठिकवणिब्बकयाचकानं दानं दत्त्वा मेत्तेय्यस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सन्तिके केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सति । सो

एवं पब्बजितो समानो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सति ।

१०९. “अत्तदीपा, भिक्खवे, विहरथ अत्तसरणा अनज्जसरणा, धम्मदीपा धम्मसरणा अनज्जसरणा । कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु अत्तदीपो विहरति अत्तसरणो अनज्जसरणो धम्मदीपो धम्मसरणो अनज्जसरणो? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु वेदनानुपस्सी...पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी...पे०... धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अत्तदीपो विहरति अत्तसरणो अनज्जसरणो धम्मदीपो धम्मसरणो अनज्जसरणो ।

भिक्खुनोआयुवण्णादिवड्डनकथा

११०. “गोचरे, भिक्खवे, चरथ सके पेत्तिके विसये । गोचरे, भिक्खवे, चरन्ता सके पेत्तिके विसये आयुनापि वड्डिस्सथ, वण्णेनपि वड्डिस्सथ, सुखेनपि वड्डिस्सथ, भोगेनपि वड्डिस्सथ, बलेनपि वड्डिस्सथ ।

“किञ्च, भिक्खवे, भिक्खुनो आयुस्मिं? इध, भिक्खवे, भिक्खु छन्दसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति, वीरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति, चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति, वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति । सो इमेसं चतुन्नं इद्धिपादानं भावितत्ता बहुलीकतत्ता आकङ्खमानो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा । इदं खो, भिक्खवे, भिक्खुनो आयुस्मिं ।

“किञ्च, भिक्खवे, भिक्खुनो वण्णस्मिं? इध, भिक्खवे, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवुतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । इदं खो, भिक्खवे, भिक्खुनो वण्णस्मिं ।

“किञ्च, भिक्खवे, भिक्खुनो सुखस्मिं? इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा...पे०... दुतियं ज्ञानं... पे०... ततियं ज्ञानं...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, भिक्खवे, भिक्खुनो, सुखस्मिं ।

“किञ्च, भिक्खवे, भिक्खुनो भोगस्मिं? इध, भिक्खवे, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति तथा दुतियं । तथा ततियं । तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेण अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति । तथा दुतियं । तथा ततियं । तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेण अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । इदं खो, भिक्खवे, भिक्खुनो भोगस्मिं ।

“किञ्च, भिक्खवे, भिक्खुनो बलस्मिं? इध, भिक्खवे, भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, भिक्खवे, भिक्खुनो बलस्मिं ।

“नाहं, भिक्खवे, अज्जं एकबलम्पि समनुपस्सामि यं एवं दुप्पसहं, यथयिदं, भिक्खवे, मारबलं। कुसलानं, भिक्खवे, धम्मनं समादानहेतु एवमिदं पुज्जं पवड्ढती”ति। इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति।

चक्कवत्तिसुत्तं निद्धितं ततियं।

४. अगगज्जसुत्तं

वासेट्टुभारद्वाजा

१११. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे म्मिगारमातुपासादे। तेन खो पन समयेन वासेट्टुभारद्वाजा भिक्खूसु परिवसन्ति भिक्खुभावं आकङ्खमाना। अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्ढितो पासादा ओरोहित्वा पासादपच्छायायं [पासादच्छायायं (क०)] अब्भोकासे चङ्कमति।

११२. अदसा खो वासेट्टो भगवन्तं सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्ढितं पासादा ओरोहित्वा पासादपच्छायायं अब्भोकासे चङ्कमन्तं। दिस्वान भारद्वाजं आमन्तेसि — “अयं, आवुसो भारद्वाज, भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्ढितो पासादा ओरोहित्वा पासादपच्छायायं अब्भोकासे चङ्कमति। आयामावुसो भारद्वाज, येन भगवा तेनुपसङ्कमिस्साम; अप्पेव नाम लभेय्याम भगवतो सन्निका [सम्मुखा (स्या० क०)] धम्मिं कथं सवनाया”ति। “एवमावुसो”ति खो भारद्वाजो वासेट्टस्स पच्चस्सोसि।

११३. अथ खो वासेट्टुभारद्वाजा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा भगवन्तं चङ्कमन्तं अनुचङ्कमिंसु। अथ खो भगवा वासेट्टुं आमन्तेसि — “तुम्हे ख्वत्थ, वासेट्ट, ब्राह्मणजच्चा ब्राह्मणकुलीना ब्राह्मणकुला अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता, कच्चि वो, वासेट्ट, ब्राह्मणा न अक्कोसन्ति न परिभासन्ती”ति? “तग्घ नो, भन्ते, ब्राह्मणा अक्कोसन्ति परिभासन्ति अत्तरूपाय परिभासाय परिपुण्णाय, नो अपरिपुण्णाय”ति। “यथा कथं पन वो, वासेट्ट, ब्राह्मणा अक्कोसन्ति परिभासन्ति अत्तरूपाय परिभासाय परिपुण्णाय, नो अपरिपुण्णाय”ति? “ब्राह्मणा, भन्ते, एवमाहंसु — ‘ब्राह्मणोव सेट्टो वण्णो, हीना अज्जे वण्णा [हीनो अज्जो वण्णो (सी० पी० म० नि० २ मधुरसुत्त)]। ब्राह्मणोव सुक्को वण्णो, कण्हा अज्जे वण्णा [कण्हो अज्जो वण्णो (सी० पी० म० नि० २ मधुरसुत्त)]। ब्राह्मणाव सुज्झन्ति, नो अब्राह्मणा। ब्राह्मणाव [ब्राह्मणा (स्या०)] ब्रह्मनो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिम्मिता ब्रह्मदायादा। ते तुम्हे सेट्टुं वण्णं हित्वा हीनमत्थ वण्णं अज्झुपगता, यदिदं मुण्डके समणके इब्भे कण्हे बन्धुपादापच्चे। तयिदं न साधु, तयिदं नप्पतिरूपं, यं तुम्हे सेट्टुं वण्णं हित्वा हीनमत्थ वण्णं अज्झुपगता यदिदं मुण्डके समणके इब्भे कण्हे बन्धुपादापच्चे”ति। एवं खो नो, भन्ते, ब्राह्मणा अक्कोसन्ति परिभासन्ति अत्तरूपाय परिभासाय परिपुण्णाय, नो अपरिपुण्णाय”ति।

११४. “तग्घ वो, वासेट्ट, ब्राह्मणा पोराणं अस्सरन्ता एवमाहंसु — ‘ब्राह्मणोव सेट्टो वण्णो, हीना अज्जे वण्णा; ब्राह्मणोव सुक्को वण्णो, कण्हा अज्जे वण्णा; ब्राह्मणाव सुज्झन्ति, नो अब्राह्मणा; ब्राह्मणाव ब्रह्मनो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिम्मिता ब्रह्मदायादा”ति। दिस्सन्ति खो पन, वासेट्ट, ब्राह्मणानं ब्राह्मणियो उतुनियोपि गब्भिनियोपि विजायमानापि पायमानापि। ते च ब्राह्मणा योनिजाव समाना एवमाहंसु — ‘ब्राह्मणोव सेट्टो वण्णो, हीना अज्जे वण्णा; ब्राह्मणोव सुक्को वण्णो, कण्हा अज्जे वण्णा; ब्राह्मणाव सुज्झन्ति, नो अब्राह्मणा; ब्राह्मणाव ब्रह्मनो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिम्मिता ब्रह्मदायादा”ति। ते [ते च (स्या० क०)] ब्रह्मानज्जेव अब्भाचिक्खन्ति, मुसा च भासन्ति, बहुज्ज

अपुञ्जं पसवन्ति ।

चतुवण्णसुद्धि

११५. “चत्तारोमे, वासेट्ठ, वण्णा — खत्तिया, ब्राह्मणा, वेस्सा, सुद्धा । खत्तियोपि खो, वासेट्ठ, इधेकच्चो पाणातिपाती होति अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो फरुसवाचो सम्फप्पलापी अभिज्झालु ब्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्ठी । इति खो, वासेट्ठ, येमे धम्मा अकुसला अकुसलसङ्घाता सावज्जा सावज्जसङ्घाता असेवितब्बा असेवितब्बसङ्घाता नअलमरिया नअलमरियसङ्घाता कण्हा कण्हविपाका विञ्जुगरहिता, खत्तियेपि ते [खो वासेट्ठ (क०)] इधेकच्चे सन्दिस्सन्ति । ब्राह्मणोपि खो, वासेट्ठ...पे०... वेस्सोपि खो, वासेट्ठ...पे०... सुद्धोपि खो, वासेट्ठ, इधेकच्चो पाणातिपाती होति अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो फरुसवाचो सम्फप्पलापी अभिज्झालु ब्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्ठी । इति खो, वासेट्ठ, येमे धम्मा अकुसला अकुसलसङ्घाता...पे०... कण्हा कण्हविपाका विञ्जुगरहिता; सुद्धेपि ते इधेकच्चे सन्दिस्सन्ति ।

“खत्तियोपि खो, वासेट्ठ, इधेकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो, मुसावादा पटिविरतो, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो, फरुसाय वाचाय पटिविरतो, सम्फप्पलापा पटिविरतो, अनभिज्झालु अब्यापन्नचित्तो, सम्मादिट्ठी । इति खो, वासेट्ठ, येमे धम्मा कुसला कुसलसङ्घाता अनवज्जा अनवज्जसङ्घाता सेवितब्बा सेवितब्बसङ्घाता अलमरिया अलमरियसङ्घाता सुक्का सुक्कविपाका विञ्जुप्पसत्था, खत्तियेपि ते इधेकच्चे सन्दिस्सन्ति । ब्राह्मणोपि खो, वासेट्ठ...पे०... वेस्सोपि खो, वासेट्ठ...पे०... सुद्धोपि खो, वासेट्ठ, इधेकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति...पे०... अनभिज्झालु, अब्यापन्नचित्तो, सम्मादिट्ठी । इति खो, वासेट्ठ, येमे धम्मा कुसला कुसलसङ्घाता अनवज्जा अनवज्जसङ्घाता सेवितब्बा सेवितब्बसङ्घाता अलमरिया अलमरियसङ्घाता सुक्का सुक्कविपाका विञ्जुप्पसत्था; सुद्धेपि ते इधेकच्चे सन्दिस्सन्ति ।

११६. “इमेसु खो, वासेट्ठ, चतूसु वण्णेसु एवं उभयवोकिण्णेसु वत्तमानेसु कण्हसुक्केसु धम्मेसु विञ्जुगरहितेसु चेव विञ्जुप्पसत्थेसु च यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु — ‘ब्राह्मणोव सेट्ठो वण्णो, हीना अज्जे वण्णा; ब्राह्मणोव सुक्को वण्णो, कण्हा अज्जे वण्णा; ब्राह्मणाव सुज्झन्ति, नो अब्राह्मणा; ब्राह्मणाव ब्रह्मणो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिम्मिता ब्रह्मदायादा’ति । तं तेसं विञ्जू नानुजानन्ति । तं किस्स हेतु? इमेसज्झि, वासेट्ठ, चतुन्नं वण्णानं यो होति भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिकखीणभवसंयोजनो सम्मदज्जाविमुत्तो, सो नेसं अगमक्खायति धम्मेनेव, नो अधम्मेन । धम्मो हि, वासेट्ठ, सेट्ठो जनेतस्मिं, दिट्ठे चेव धम्मे अभिसम्परायज्ज ।

११७. “तदमिनापेतं, वासेट्ठ, परियायेन वेदितब्बं, यथा धम्मोव सेट्ठो जनेतस्मिं, दिट्ठे चेव धम्मे अभिसम्परायज्ज ।

“जानाति खो [खो पन (क०)], वासेट्ठ, राजा पसेनदि कोसलो — ‘समणो गोतमो अनन्तरा [अनुत्तरो (बहूसु)] सक्ककुला पब्बजितो’ति । सक्का खो पन, वासेट्ठ, रज्जो पसेनदिस्स कोसलस्स अनुयुत्ता [अनन्तरा अनुयुत्ता (स्या०), अनन्तरा अनुयुत्ता (क०)] भवन्ति । करोन्ति खो, वासेट्ठ, सक्का रज्जे पसेनदिमिहि कोसले निपच्चकारं अभिवादनं पच्चुट्ठानं अज्जलिकम्मं सामीचिकम्मं । इति खो, वासेट्ठ, यं करोन्ति सक्का रज्जे पसेनदिमिहि कोसले निपच्चकारं अभिवादनं पच्चुट्ठानं अज्जलिकम्मं सामीचिकम्मं, करोति तं राजा पसेनदि कोसलो तथागते निपच्चकारं अभिवादनं पच्चुट्ठानं अज्जलिकम्मं सामीचिकम्मं, न नं [ननु (बहूसु)] ‘सुजातो समणो गोतमो, दुज्जातोहमस्मि । बलवा समणो गोतमो,

दुब्बलोहमस्मि । पासादिको समणो गोतमो, दुब्बण्णोहमस्मि । महेसक्खो समणो गोतमो, अप्पेसक्खोहमस्मी'ति । अथ खो नं धम्मयेव सक्करोन्तो धम्मं गरुं करोन्तो धम्मं मानेन्तो धम्मं पूजेन्तो धम्मं अपचायमानो एवं राजा पसेनदि कोसलो तथागते निपच्चकारं करोति, अभिवादनं पच्चुट्ठानं अज्जलिकम्मं सामीचिकम्मं । इमिनापि खो एतं, वासेट्ठ, परियायेन वेदितब्बं, यथा धम्मोव सेट्ठो जनेतस्मिं, दिट्ठे चेव धम्मे अभिसम्परायच्च ।

११८. “तुम्हे ख्वत्थ, वासेट्ठ, नानाजच्चा नानानामा नानागोत्ता नानाकुला अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता । ‘के तुम्हे’ति — पुट्ठा समाना ‘समणा सक्कपुत्तियाम्हा’ति — पटिजानाथ । यस्स खो पनस्स, वासेट्ठ, तथागते सट्ठा निविट्ठा मूलजाता पतिट्ठिता दळ्हा असंहारिया समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं, तस्सेतं कल्लं वचनाय — ‘भगवतोमिह पुत्तो ओरसो मुखतो जातो धम्मजो धम्मनिम्मितो धम्मदायादो’ति । तं किस्स हेतु? तथागतस्स हेतं, वासेट्ठ, अधिवचनं ‘धम्मकायो’ इतिपि, ‘ब्रह्मकायो’ इतिपि, ‘धम्मभूतो’ इतिपि, ‘ब्रह्मभूतो’ इतिपि ।

११९. “होति खो सो, वासेट्ठ, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स अद्धुनो अच्चयेन अयं लोको संवट्ठति । संवट्ठमाने लोके येभ्य्येन सत्ता आभस्सरसंवत्तनिका होन्ति । ते तत्थ होन्ति मनोमया पीतिभक्खा सयंपभा अन्तलिक्खचरा सुभट्ठायिनो चिरं दीघमद्धानं तिट्ठन्ति ।

“होति खो सो, वासेट्ठ, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स अद्धुनो अच्चयेन अयं लोको विवट्ठति । विवट्ठमाने लोके येभ्य्येन सत्ता आभस्सरकाया चवित्वा इत्थत्तं आगच्छन्ति । तेध होन्ति मनोमया पीतिभक्खा सयंपभा अन्तलिक्खचरा सुभट्ठायिनो चिरं दीघमद्धानं तिट्ठन्ति ।

रसपथविपातुभावो

१२०. “एकोदकीभूतं खो पन, वासेट्ठ, तेन समयेन होति अन्धकारो अन्धकारतिमिसा । न चन्दिमसूरिया पज्जायन्ति, न नक्खत्तानि तारकरूपानि पज्जायन्ति, न रत्तिन्दिवा पज्जायन्ति, न मासट्ठमासा पज्जायन्ति, न उतुसंवच्छरा पज्जायन्ति, न इत्थिपुमा पज्जायन्ति, सत्ता सत्तात्वेव सङ्ख्यं गच्छन्ति । अथ खो तेसं, वासेट्ठ, सत्तानं कदाचि करहचि दीघस्स अद्धुनो अच्चयेन रसपथवी उदकस्मिं समतनि [समतानि (बहूसु)]; सेय्यथापि नाम पयसो तत्तस्स [पयतत्तस्स (स्या०)] निब्बायमानस्स उपरि सन्तानकं होति, एवमेव पातुरहोसि । सा अहोसि वण्णसम्पन्ना गन्धसम्पन्ना रससम्पन्ना, सेय्यथापि नाम सम्पन्नं वा सपि सम्पन्नं वा नवनीतं एवंवण्णा अहोसि । सेय्यथापि नाम खुद्दमधुं [खुद्दं मधुं (क० सी०)] अनेळकं [अनेलकं (सी० पी०)], एवमस्सादा अहोसि । अथ खो, वासेट्ठ, अज्जतरो सत्तो लोलजातिको — ‘अम्भो, किमेविदं भविस्सती’ति रसपथविं अङ्गुलिया सायि । तस्स रसपथविं अङ्गुलिया सायतो अच्चादेसि, तण्हा चस्स ओक्कमि । अज्जेपि खो, वासेट्ठ, सत्ता तस्स सत्तस्स दिट्ठानुगतिं आपज्जमाना रसपथविं अङ्गुलिया सायिसु । तेसं रसपथविं अङ्गुलिया सायतं अच्चादेसि, तण्हा च तेसं ओक्कमि ।

चन्दिमसूरियादिपातुभावो

१२१. “अथ खो ते, वासेट्ठ, सत्ता रसपथविं हत्थेहि आलुप्पकारकं उपक्कमिंसु परिभुज्जितुं । यतो खो ते [यतो खो (सी० स्या० पी०)], वासेट्ठ, सत्ता रसपथविं हत्थेहि आलुप्पकारकं उपक्कमिंसु परिभुज्जितुं । अथ तेसं सत्तानं सयंपभा अन्तरधायि । सयंपभाय अन्तरहिताय चन्दिमसूरिया पातुरहेसुं । चन्दिमसूरियेसु पातुभूतेसु नक्खत्तानि तारकरूपानि

पातुरहेसु। नक्खत्तेसु तारकरूपेसु पातुभूतेसु रत्तिन्दिवा पज्जायिंसु। रत्तिन्दिवेसु पज्जायमानेसु मासड्डमासा पज्जायिंसु। मासड्डमासेसु पज्जायमानेसु उतुसंवच्छरा पज्जायिंसु। एत्तावता खो, वासेट्ठ, अयं लोको पुन विवट्ठो होति।

१२२. “अथ खो ते, वासेट्ठ, सत्ता रसपथविं परिभुज्जन्ता तंभक्खा [तंभक्खा (स्या०)] तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठंसु। यथा यथा खो ते, वासेट्ठ, सत्ता रसपथविं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठंसु, तथा तथा तेसं सत्तानं (रसपथविं परिभुज्जन्तानं) [( ) सी० स्या० पी० पोत्थकेसु नत्थि] खरत्तज्जेव कायस्मिं ओक्कमि, वण्णवेवण्णता [वण्णवेवज्जता (टीका)] च पज्जायित्थ। एकिदं सत्ता वण्णवन्तो होन्ति, एकिदं सत्ता दुब्बण्णा। तत्थ ये ते सत्ता वण्णवन्तो, ते दुब्बण्णे सत्ते अतिमज्जन्ति — ‘मयमेतेहि वण्णवन्ततरा, अम्हेहेते दुब्बण्णतरा’ति। तेसं वण्णातिमानपच्चया मानातिमानजातिकानं रसपथवी अन्तरधायि। रसाय पथविया अन्तरहिताय सन्निपतिंसु। सन्निपतित्वा अनुत्थुनिंसु — ‘अहो रसं, अहो रसं’न्ति! तदेतरहिपि मनुस्सा कज्जिदेव सुरसं [साधुरसं (सी० स्या० पी०)] लभित्वा एवमाहंसु — ‘अहो रसं, अहो रसं’न्ति! तदेव पोराणं अग्गज्जं अक्खरं अनुसरन्ति, न त्वेवस्स अत्थं आजानन्ति।

भूमिपप्पटकपातुभावो

१२३. “अथ खो तेसं, वासेट्ठ, सत्तानं रसाय पथविया अन्तरहिताय भूमिपप्पटको पातुरहोसि। सेय्यथापि नाम अहिच्छत्तको, एवमेव पातुरहोसि। सो अहोसि वण्णसम्पन्ना गन्धसम्पन्ना रससम्पन्ना, सेय्यथापि नाम सम्पन्नं वा सप्पि सम्पन्नं वा नवनीतं एवंवण्णो अहोसि। सेय्यथापि नाम खुद्दमधुं अनेळकं, एवमस्सादो अहोसि।

“अथ खो ते, वासेट्ठ, सत्ता भूमिपप्पटकं उपक्कमिंसु परिभुज्जितुं। ते तं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठंसु। यथा यथा खो ते, वासेट्ठ, सत्ता भूमिपप्पटकं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठंसु, तथा तथा तेसं सत्तानं भिय्योसो मत्ताय खरत्तज्जेव कायस्मिं ओक्कमि, वण्णवेवण्णता च पज्जायित्थ। एकिदं सत्ता वण्णवन्तो होन्ति, एकिदं सत्ता दुब्बण्णा। तत्थ ये ते सत्ता वण्णवन्तो, ते दुब्बण्णे सत्ते अतिमज्जन्ति — ‘मयमेतेहि वण्णवन्ततरा, अम्हेहेते दुब्बण्णतरा’ति। तेसं वण्णातिमानपच्चया मानातिमानजातिकानं भूमिपप्पटको अन्तरधायि।

पदालतापातुभावो

१२४. “भूमिपप्पटके अन्तरहिते पदालता [सद्दालता (सी०)] पातुरहोसि, सेय्यथापि नाम कलम्बुका [कलम्बुका (स्या०)], एवमेव पातुरहोसि। सा अहोसि वण्णसम्पन्ना गन्धसम्पन्ना रससम्पन्ना, सेय्यथापि नाम सम्पन्नं वा सप्पि सम्पन्नं वा नवनीतं एवंवण्णा अहोसि। सेय्यथापि नाम खुद्दमधुं अनेळकं, एवमस्सादा अहोसि।

“अथ खो ते, वासेट्ठ, सत्ता पदालतं उपक्कमिंसु परिभुज्जितुं। ते तं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठंसु। यथा यथा खो ते, वासेट्ठ, सत्ता पदालतं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठंसु, तथा तथा तेसं सत्तानं भिय्योसो मत्ताय खरत्तज्जेव कायस्मिं ओक्कमि, वण्णवेवण्णता च पज्जायित्थ। एकिदं सत्ता वण्णवन्तो होन्ति, एकिदं सत्ता दुब्बण्णा। तत्थ ये ते सत्ता वण्णवन्तो, ते दुब्बण्णे सत्ते अतिमज्जन्ति — ‘मयमेतेहि वण्णवन्ततरा, अम्हेहेते दुब्बण्णतरा’ति। तेसं वण्णातिमानपच्चया मानातिमानजातिकानं पदालता अन्तरधायि।

“पदालताय अन्तरहिताय सन्निपतिंसु। सन्निपतित्वा अनुत्थुनिंसु — ‘अहु वत नो, अहायि वत नो पदालता’ति! तदेतरहिपि मनुस्सा केनचि [केनचिदेव (सी० स्या० पी०)] दुक्खधम्मेन फुट्ठा एवमाहंसु — ‘अहु वत नो, अहायि वत

नो'ति! तदेव पोराणं अग्गज्जं अक्खरं अनुसरन्ति, न त्वेवस्स अत्थं आजानन्ति ।

अकट्टपाकसालिपातुभावो

१२५. “अथ खो तेसं, वासेट्ठ, सत्तानं पदालताय अन्तरहिताय अकट्टपाको सालि पातुरहोसि अकणो अथुसो सुद्धो सुगन्धो तण्डुलप्फलो । यं तं सायं सायमासाय आहरन्ति, पातो तं होति पक्कं पटिविरूळ्हं । यं तं पातो पातरासाय आहरन्ति, सायं तं होति पक्कं पटिविरूळ्हं; नापदानं पज्जायति । अथ खो ते, वासेट्ठ, सत्ता अकट्टपाकं सालिं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठंसु ।

इत्थिपुरिसलिङ्गपातुभावो

१२६. “यथा यथा खो ते, वासेट्ठ, सत्ता अकट्टपाकं सालिं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठंसु, तथा तथा तेसं सत्तानं भिय्योसोमत्ताय खरत्तज्जेव कायस्मिं ओक्कमि, वण्णवेवण्णता च पज्जायित्थ, इत्थिया च इत्थिलिङ्गं पातुरहोसि पुरिसस्स च पुरिसलिङ्गं । इत्थी च पुरिसं अतिवेलं उपनिज्झायति पुरिसो च इत्थिं । तेसं अतिवेलं अज्जमज्जं उपनिज्झायतं सारागो उदपादि, परिळाहो कायस्मिं ओक्कमि । ते परिळाहपच्चया मेथुनं धम्मं पटिसेविंसु ।

“ये खो पन ते, वासेट्ठ, तेन समयेन सत्ता पस्सन्ति मेथुनं धम्मं पटिसेवन्ते, अज्जे पंसुं खिपन्ति, अज्जे सेट्ठिं खिपन्ति, अज्जे गोमयं खिपन्ति — ‘नस्स असुचि [वसलि (स्या०), वसली (क०)], नस्स असुची’ति । ‘कथञ्चि नाम सत्तो सत्तस्स एवरूपं करिस्सती’ति! तदेतरहिपि मनुस्सा एकच्चेसु जनपदेसु वधुया निब्बुहमानाय [निवहमानाय, निग्गहमानाय (क०)] अज्जे पंसुं खिपन्ति, अज्जे सेट्ठिं खिपन्ति, अज्जे गोमयं खिपन्ति । तदेव पोराणं अग्गज्जं अक्खरं अनुसरन्ति, न त्वेवस्स अत्थं आजानन्ति ।

मेथुनधम्मसमाचारो

१२७. “अधम्मसम्मत्तं खो पन [अधम्मसम्मत्तं तं खो पन (स्या०), अधम्मसम्मत्तं खो पन तं (?)], वासेट्ठ, तेन समयेन होति, तदेतरहि धम्मसम्मत्तं । ये खो पन, वासेट्ठ, तेन समयेन सत्ता मेथुनं धम्मं पटिसेवन्ति, ते मासम्पि द्वेमासम्पि न लभन्ति गामं वा निगमं वा पविसितुं । यतो खो ते, वासेट्ठ, सत्ता तस्मिं असद्धम्ममे अतिवेलं पातब्यतं आपज्जिंसु । अथ अगारानि उपक्कमिंसु कातुं तस्सेव असद्धम्मस्स पटिच्छादनत्थं । अथ खो, वासेट्ठ, अज्जतरस्स सत्तस्स अलसजातिकस्स एतदहोसि — ‘अम्भो, किमेवाहं विहज्जामि सालिं आहरन्तो सायं सायमासाय पातो पातरासाय! यंनूनाहं सालिं आहरेय्यं सकिंदेव [सकिंदेव (क०)] सायपातरासाया’ति!

“अथ खो सो, वासेट्ठ, सत्तो सालिं आहासि सकिंदेव सायपातरासाय । अथ खो, वासेट्ठ, अज्जतरो सत्तो येन सो सत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं सत्तं एतदवोच — ‘एहि, भो सत्त, सालाहारं गमिस्सामा’ति । ‘अलं, भो सत्त, आहतो [आहटो (स्या०)] मे सालि सकिंदेव सायपातरासाया’ति । अथ खो सो, वासेट्ठ, सत्तो तस्स सत्तस्स दिट्ठानुगतिं आपज्जमानो सालिं आहासि सकिंदेव द्वीहाय । ‘एवम्पि किर, भो, साधू’ति ।

“अथ खो, वासेट्ठ, अज्जतरो सत्तो येन सो सत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं सत्तं एतदवोच — ‘एहि, भो सत्त, सालाहारं गमिस्सामा’ति । ‘अलं, भो सत्त, आहतो मे सालि सकिंदेव द्वीहाया’ति । अथ खो सो, वासेट्ठ, सत्तो तस्स सत्तस्स

दिट्ठानुगतिं आपज्जमानो सालिं आहासि सकिंदेव चतूहाय, ‘एवमि किर, भो, साधू’ति ।

“अथ खो, वासेट्ठ, अज्जतरो सत्तो येन सो सत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं सत्तं एतदवोच — ‘एहि, भो सत्त, सालाहारं गमिस्सामा’ति । ‘अलं, भो सत्त, आहतो मे सालि सकिंदेव चतूहाया’ति । अथ खो सो, वासेट्ठ, सत्तो तस्स सत्तस्स दिट्ठानुगतिं आपज्जमानो सालिं आहासि सकिंदेव अट्ठाहाय, ‘एवमि किर, भो, साधू’ति ।

“यतो खो ते, वासेट्ठ, सत्ता सन्निधिकारकं सालिं उपक्कमिंसु परिभुज्जितुं । अथ कणोपि तण्डुलं परियोनन्धि, थुसोपि तण्डुलं परियोनन्धि; लूनम्मि नप्पटिविरूळ्हं, अपदानं पज्जायित्थ, सण्डसण्डा सालयो अट्ठंसु ।

सालिविभागो

१२८. “अथ खो ते, वासेट्ठ, सत्ता सन्निपतिसु, सन्निपतित्वा अनुत्थुनिंसु — ‘पापका वत, भो, धम्मा सत्तेसु पातुभूता । मयज्हि पुब्बे मनोमया अहुम्हा पीतिभक्खा सयंपभा अन्तलिक्खचरा सुभट्ठायिनो, चिरं दीघमद्धानं अट्ठम्हा । तेसं नो अम्हाकं कदाचि करहचि दीघस्स अद्भुनो अच्चयेन रसपथवी उदकस्मिं समतनि । सा अहोसि वण्णसम्पन्ना गन्धसम्पन्ना रससम्पन्ना । ते मयं रसपथविं हत्थेहि आलुप्पकारकं उपक्कमिम्ह परिभुज्जितुं, तेसं नो रसपथविं हत्थेहि आलुप्पकारकं उपक्कमतं परिभुज्जितुं सयंपभा अन्तरधायि । सयंपभाय अन्तरहिताय चन्दिमसूरिया पातुरहेसुं, चन्दिमसूरियेसु पातुभूतेसु नक्खत्तानि तारकरूपानि पातुरहेसुं, नक्खत्तेसु तारकरूपेसु पातुभूतेसु रत्तिन्दिवा पज्जायिंसु, रत्तिन्दिवेसु पज्जायमानेसु मासट्ठमासा पज्जायिंसु । मासट्ठमासेसु पज्जायमानेसु उतुसंवच्छरा पज्जायिंसु । ते मयं रसपथविं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठम्हा । तेसं नो पापकानंयेव अकुसलानं धम्मानं पातुभावा रसपथवी अन्तरधायि । रसपथविया अन्तरहिताय भूमिपप्पटको पातुरहोसि । सो अहोसि वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो । ते मयं भूमिपप्पटकं उपक्कमिम्ह परिभुज्जितुं । ते मयं तं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठम्हा । तेसं नो पापकानंयेव अकुसलानं धम्मानं पातुभावा भूमिपप्पटको अन्तरधायि । भूमिपप्पटके अन्तरहिते पदालता पातुरहोसि । सा अहोसि वण्णसम्पन्ना गन्धसम्पन्ना रससम्पन्ना । ते मयं पदालतं उपक्कमिम्ह परिभुज्जितुं । ते मयं तं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठम्हा । तेसं नो पापकानंयेव अकुसलानं धम्मानं पातुभावा पदालता अन्तरधायि । पदालताय अन्तरहिताय अकट्ठपाको सालि पातुरहोसि अकणो अथुसो सुद्धो सुगन्धो तण्डुलप्फलो । यं तं सायं सायमासाय आहराम, पातो तं होति पक्कं पटिविरूळ्हं । यं तं पातो पातरासाय आहराम, सायं तं होति पक्कं पटिविरूळ्हं । नापदानं पज्जायित्थ । ते मयं अकट्ठपाकं सालिं परिभुज्जन्ता तंभक्खा तदाहारा चिरं दीघमद्धानं अट्ठम्हा । तेसं नो पापकानंयेव अकुसलानं धम्मानं पातुभावा कणोपि तण्डुलं परियोनन्धि, थुसोपि तण्डुलं परियोनन्धि, लूनम्मि नप्पटिविरूळ्हं, अपदानं पज्जायित्थ, सण्डसण्डा सालयो ठिता । यंनून मयं सालिं विभजेय्याम, मरियादं ठपेय्यामा’ति! अथ खो ते, वासेट्ठ, सत्ता सालिं विभजिंसु, मरियादं ठपेसुं ।

१२९. “अथ खो, वासेट्ठ, अज्जतरो सत्तो लोलजातिको सकं भागं परिरक्खन्तो अज्जतरं [अज्जस्स (?)] भागं अदिन्नं आदित्वा परिभुज्जि । तमेनं अग्गहेसुं, गहेत्वा एतदवोचुं — ‘पापकं वत, भो सत्त, करोसि, यत्र हि नाम सकं भागं परिरक्खन्तो अज्जतरं भागं अदिन्नं आदित्वा परिभुज्जसि । मास्सु, भो सत्त, पुनपि एवरूपमकासी’ति । ‘एवं, भो’ति खो, वासेट्ठ, सो सत्तो तेसं सत्तानं पच्चस्सोसि । दुतियम्मि खो, वासेट्ठ, सो सत्तो...पे०... ततियम्मि खो, वासेट्ठ, सो सत्तो सकं भागं परिरक्खन्तो अज्जतरं भागं अदिन्नं आदित्वा परिभुज्जि । तमेनं अग्गहेसुं, गहेत्वा एतदवोचुं — ‘पापकं वत, भो सत्त, करोसि, यत्र हि नाम सकं भागं परिरक्खन्तो अज्जतरं भागं अदिन्नं आदित्वा परिभुज्जसि । मास्सु, भो सत्त, पुनपि

एवरूपमकासी'ति । अज्जे पाणिना पहरिंसु, अज्जे लेडुना पहरिंसु, अज्जे दण्डेन पहरिंसु । तदगगे खो, वासेट्ठ, अदिन्नादानं पज्जायति, गरहा पज्जायति, मुसावादो पज्जायति, दण्डादानं पज्जायति ।

महासम्मतराजा

१३०. “अथ खो ते, वासेट्ठ, सत्ता सन्निपतिंसु, सन्निपतित्वा अनुत्थुनिंसु — ‘पापका वत भो धम्मा सत्तेसु पातुभूता, यत्र हि नाम अदिन्नादानं पज्जायिस्सति, गरहा पज्जायिस्सति, मुसावादो पज्जायिस्सति, दण्डादानं पज्जायिस्सति । यंनून मयं एकं सत्तं सम्मन्नेय्याम, यो नो सम्मा खीयितब्बं खीयेय्य, सम्मा गरहितब्बं गरहेय्य, सम्मा पब्बाजेतब्बं पब्बाजेय्य । मयं पनस्स सालीनं भागं अनुप्पदस्सामा’ति ।

“अथ खो ते, वासेट्ठ, सत्ता यो नेसं सत्तो अभिरूपतरो च दस्सनीयतरो च पासादिकतरो च महेसक्खतरो च तं सत्तं उपसङ्कमित्वा एतदवोचुं — ‘एहि, भो सत्त, सम्मा खीयितब्बं खीय, सम्मा गरहितब्बं गरह, सम्मा पब्बाजेतब्बं पब्बाजेहि । मयं पन ते सालीनं भागं अनुप्पदस्सामा’ति । ‘एवं, भो’ति खो, वासेट्ठ, सो सत्तो तेसं सत्तानं पटिस्सुणित्वा सम्मा खीयितब्बं खीयि, सम्मा गरहितब्बं गरहि, सम्मा पब्बाजेतब्बं पब्बाजेसि । ते पनस्स सालीनं भागं अनुप्पदंसु ।

१३१. “महाजनसम्मतोति खो, वासेट्ठ, ‘महासम्मतो, महासम्मतो’ त्वेव पठमं अक्खरं उपनिब्बत्तं । खेत्तानं अधिपतीति खो, वासेट्ठ, ‘खत्तियो, खत्तियो’ त्वेव दुतियं अक्खरं उपनिब्बत्तं । धम्मेन परे रज्जेतीति खो, वासेट्ठ, ‘राजा, राजा’ त्वेव ततियं अक्खरं उपनिब्बत्तं । इति खो, वासेट्ठ, एवमेतस्स खत्तियमण्डलस्स पोरारणेन अगगज्जेन अक्खरेन अभिनिब्बत्ति अहोसि तेसंयेव सत्तानं, अनज्जेसं । सदिसानंयेव, नो असदिसानं । धम्मेनेव, नो अधम्मेन । धम्मो हि, वासेट्ठ, सेट्ठो जनेतस्मिं दिट्ठे चेव धम्मे अभिसम्परायज्ज ।

ब्राह्मणमण्डलं

१३२. “अथ खो तेसं, वासेट्ठ, सत्तानंयेव [तेसं येव खो वासेट्ठ सत्तानं (सी० पी०)] एकच्चानं एतदहोसि — ‘पापका वत, भो, धम्मा सत्तेसु पातुभूता, यत्र हि नाम अदिन्नादानं पज्जायिस्सति, गरहा पज्जायिस्सति, मुसावादो पज्जायिस्सति, दण्डादानं पज्जायिस्सति, पब्बाजनं पज्जायिस्सति । यंनून मयं पापके अकुसले धम्मे वाहेय्यामा’ति । ते पापके अकुसले धम्मे वाहेसु । पापके अकुसले धम्मे वाहेन्तीति खो, वासेट्ठ, ‘ब्राह्मणा, ब्राह्मणा’ त्वेव पठमं अक्खरं उपनिब्बत्तं । ते अरज्जायतने पण्णकुटियो करित्वा पण्णकुटीसु झायन्ति वीतङ्गारा वीतधूमा पन्नमुसला सायं सायमासाय पातो पातरासाय गामनिगमराजधानियो ओसरन्ति घासमेसमाना [घासमेसना (सी० स्या० पी०)] । ते घासं पटिलभित्वा पुनदेव अरज्जायतने पण्णकुटीसु झायन्ति । तमेनं मनुस्सा दिस्वा एवमाहंसु — ‘इमे खो, भो, सत्ता अरज्जायतने पण्णकुटियो करित्वा पण्णकुटीसु झायन्ति, वीतङ्गारा वीतधूमा पन्नमुसला सायं सायमासाय पातो पातरासाय गामनिगमराजधानियो ओसरन्ति घासमेसमाना । ते घासं पटिलभित्वा पुनदेव अरज्जायतने पण्णकुटीसु झायन्ती’ति, झायन्तीति खो [पण्णकुटीसु झायन्ति झायन्तीति खो (सी० पी०), पण्णकुटीसु झायन्तीति खो (क०)], वासेट्ठ, ‘झायका, झायका’ त्वेव दुतियं अक्खरं उपनिब्बत्तं । तेसंयेव खो, वासेट्ठ, सत्तानं एकच्चे सत्ता अरज्जायतने पण्णकुटीसु तं झानं अनभिसम्भुणमाना [अनभिसंभूणमाना (कत्थचि)] गामसामन्तं निगमसामन्तं ओसरित्वा गन्थे करोन्ता अच्छन्ति । तमेनं मनुस्सा दिस्वा एवमाहंसु — ‘इमे खो, भो, सत्ता अरज्जायतने पण्णकुटीसु तं झानं अनभिसम्भुणमाना गामसामन्तं निगमसामन्तं ओसरित्वा गन्थे करोन्ता अच्छन्ति, न दानिमे झायन्ती’ति । न दानिमे [न दानिमे झायन्ती न दानिमे (सी० पी० क०)]

झायन्तीति खो, वासेट्ठ, ‘अज्झायका अज्झायका’ त्वेव ततियं अक्खरं उपनिब्बत्तं । हीनसम्मत्तं खो पन, वासेट्ठ, तेन समयेन होति, तदेतरहि सेट्ठसम्मत्तं । इति खो, वासेट्ठ, एवमेतस्स ब्राह्मणमण्डलस्स पोरानेन अग्गज्जेन अक्खरेन अभिनिब्बत्ति अहोसि तेसंयेव सत्तानं, अनज्जेसं सदिसानंयेव नो असदिसानं धम्मेनेव, नो अधम्मेन । धम्मो हि, वासेट्ठ, सेट्ठो जनेतस्मिं दिट्ठे चेव धम्मे अभिसम्परायज्ज ।

वेस्समण्डलं

१३३. “तेसंयेव खो, वासेट्ठ, सत्तानं एकच्चे सत्ता मेथुनं धम्मं समादाय विसुकम्मन्ते [विस्सुतकम्मन्ते (सी० पी०), विस्सुकम्मन्ते (क० सी०), विसुं कम्मन्ते (स्या० क०)] पयोजेसुं । मेथुनं धम्मं समादाय विसुकम्मन्ते पयोजेन्तीति खो, वासेट्ठ, ‘वेस्सा, वेस्सा’ त्वेव अक्खरं उपनिब्बत्तं । इति खो, वासेट्ठ, एवमेतस्स वेस्समण्डलस्स पोरानेन अग्गज्जेन अक्खरेन अभिनिब्बत्ति अहोसि तेसज्जेव सत्तानं अनज्जेसं सदिसानंयेव, नो असदिसानं, धम्मेनेव नो अधम्मेन । धम्मो हि, वासेट्ठ, सेट्ठो जनेतस्मिं दिट्ठे चेव धम्मे अभिसम्परायज्ज ।

सुद्धमण्डलं

१३४. “तेसज्जेव खो, वासेट्ठ, सत्तानं ये ते सत्ता अवसेसा ते लुद्धाचारा खुद्धाचारा अहेसुं । लुद्धाचारा खुद्धाचाराति खो, वासेट्ठ, ‘सुद्धा, सुद्धा’ त्वेव अक्खरं उपनिब्बत्तं । इति खो, वासेट्ठ, एवमेतस्स सुद्धमण्डलस्स पोरानेन अग्गज्जेन अक्खरेन अभिनिब्बत्ति अहोसि तेसंयेव सत्तानं अनज्जेसं, सदिसानंयेव नो असदिसानं, धम्मेनेव, नो अधम्मेन । धम्मो हि, वासेट्ठ, सेट्ठो जनेतस्मिं दिट्ठे चेव धम्मे अभिसम्परायज्ज ।

१३५. “अहु खो सो, वासेट्ठ, समयो, यं खत्तियोपि सकं धम्मं गरहमानो अगारस्मा अनगारियं पब्बजति — ‘समणो भविस्सामी’ति । ब्राह्मणोपि खो, वासेट्ठ...पे०... वेस्सोपि खो, वासेट्ठ...पे०... सुद्धोपि खो, वासेट्ठ, सकं धम्मं गरहमानो अगारस्मा अनगारियं पब्बजति — ‘समणो भविस्सामी’ति । इमेहि खो, वासेट्ठ, चतूहि मण्डलेहि समणमण्डलस्स अभिनिब्बत्ति अहोसि, तेसंयेव सत्तानं अनज्जेसं, सदिसानंयेव नो असदिसानं, धम्मेनेव नो अधम्मेन । धम्मो हि, वासेट्ठ, सेट्ठो जनेतस्मिं दिट्ठे चेव धम्मे अभिसम्परायज्ज ।

दुच्चरितादिकथा

१३६. “खत्तियोपि खो, वासेट्ठ, कायेन दुच्चरितं चरित्वा वाचाय दुच्चरितं चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा मिच्छादिट्ठिको मिच्छादिट्ठिकम्मसमादानो [इदं पदं सी० पी० इपोत्थकेसु नत्थि] मिच्छादिट्ठिकम्मसमादानहेतु कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । ब्राह्मणोपि खो, वासेट्ठ...पे०... वेस्सोपि खो, वासेट्ठ... सुद्धोपि खो, वासेट्ठ... समणोपि खो, वासेट्ठ, कायेन दुच्चरितं चरित्वा वाचाय दुच्चरितं चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा मिच्छादिट्ठिको मिच्छादिट्ठिकम्मसमादानो मिच्छादिट्ठिकम्मसमादानहेतु कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति ।

“खत्तियोपि खो, वासेट्ठ, कायेन सुचरितं चरित्वा वाचाय सुचरितं चरित्वा मनसा सुचरितं चरित्वा सम्मादिट्ठिको सम्मादिट्ठिकम्मसमादानो [इदं पदं सी० पी० पोत्थकेसु नत्थि] सम्मादिट्ठिकम्मसमादानहेतु कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । ब्राह्मणोपि खो, वासेट्ठ...पे०... वेस्सोपि खो, वासेट्ठ... सुद्धोपि खो, वासेट्ठ... समणोपि खो, वासेट्ठ, कायेन सुचरितं चरित्वा वाचाय सुचरितं चरित्वा मनसा सुचरितं चरित्वा सम्मादिट्ठिको सम्मादिट्ठिकम्मसमादानो

सम्मादिट्ठिकम्मसमादानहेतु कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।

१३७. “खत्तियोपि खो, वासेट्ठ, कायेन द्वयकारी, वाचाय द्वयकारी, मनसा द्वयकारी, विमिस्सदिट्ठिको विमिस्सदिट्ठिकम्मसमादानो विमिस्सदिट्ठिकम्मसमादानहेतु [विमिस्सदिट्ठिको विमिस्सकम्मसमादानो विमिस्सकम्मसमादानहेतु (स्या०), वीतिमिस्सदिट्ठिको वीतिमिस्सदिट्ठिकम्मसमादानहेतु (सी० पी०)] कायस्स भेदा परं मरणा सुखदुक्खप्पटिसंवेदी होति । ब्राह्मणोपि खो, वासेट्ठ ... पे० ... वेस्सोपि खो, वासेट्ठ... सुद्धोपि खो, वासेट्ठ... समणोपि खो, वासेट्ठ, कायेन द्वयकारी, वाचाय द्वयकारी, मनसा द्वयकारी, विमिस्सदिट्ठिको विमिस्सदिट्ठिकम्मसमादानो विमिस्सदिट्ठिकम्मसमादानहेतु कायस्स भेदा परं मरणा सुखदुक्खप्पटिसंवेदी होति ।

बोधिपक्खियभावना

१३८. “खत्तियोपि खो, वासेट्ठ, कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो सत्तन्नं बोधिपक्खियानं धम्मानं भावनमन्वाय दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायति [परिनिब्बाति (क०)] । ब्राह्मणोपि खो, वासेट्ठ... पे० ... वेस्सोपि खो वासेट्ठ... सुद्धोपि खो, वासेट्ठ ... समणोपि खो, वासेट्ठ, कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो सत्तन्नं बोधिपक्खियानं धम्मानं भावनमन्वाय दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायति ।

१३९. “इमेसज्झि, वासेट्ठ, चतुन्नं वण्णानं यो होति भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिकखीणभवसंयोजनो सम्मदज्जा विमुत्तो सो नेसं अगमक्खायति धम्मेनेव । नो अधम्मेन । धम्मो हि, वासेट्ठ, सेट्ठो जनेतस्मिं दिट्ठे चेव धम्मे अभिसम्परायज्च ।

१४०. “ब्रह्मुना पेसा, वासेट्ठ, सनङ्कुमारेन गाथा भासिता —

‘खत्तियो सेट्ठो जनेतस्मिं, ये गोत्तपटिसारिनो ।
विज्जाचरणसम्पन्नो, सो सेट्ठो देवमानुसे’ति ॥

“सा खो पनेसा, वासेट्ठ, ब्रह्मुना सनङ्कुमारेन गाथा सुगीता, नो दुग्गीता । सुभासिता, नो दुब्भासिता । अत्थसंहिता, नो अनत्थसंहिता । अनुमता मया । अहम्पि, वासेट्ठ, एवं वदामि —

‘खत्तियो सेट्ठो जनेतस्मिं, ये गोत्तपटिसारिनो ।
विज्जाचरणसम्पन्नो, सो सेट्ठो देवमानुसे’ति ॥

इदमवोच भगवा । अत्तमना वासेट्ठभारद्वाजा भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

अगगज्जसुत्तं निडितं चतुत्थं ।

५. सम्पसादनीयसुत्तं

सारिपुत्तसीहनादो

१४१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा नाळन्दायं विहरति पावारिकम्बवने । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “एवंपसन्नो अहं, भन्ते, भगवति, न चाहु न च भविस्सति न चेतरहि विज्जति अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा भगवता भिय्योभिज्जतरो यदिदं सम्बोधिय”न्ति ।

१४२. “उळारा खो ते अयं, सारिपुत्त, आसभी वाचा भासिता, एकंसो गहितो, सीहनादो नदितो — ‘एवंपसन्नो अहं, भन्ते, भगवति; न चाहु न च भविस्सति न चेतरहि विज्जति अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा भगवता भिय्योभिज्जतरो यदिदं सम्बोधिय’न्ति । किं ते [किं नु (सी० पी०), किं नु खो ते (स्या०)], सारिपुत्त, ये ते अहेसुं अतीतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, सब्बे ते भगवन्तो चेतसा चेतो परिच्च विदिता — ‘एवंसीला ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंधम्मा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंपज्जा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंविहारी ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इतिपी’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“किं पन ते [किं पन (सी० पी०)], सारिपुत्त, ये ते भविस्सन्ति अनागतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, सब्बे ते भगवन्तो चेतसा चेतो परिच्च विदिता, ‘एवंसीला ते भगवन्तो भविस्सन्ति इतिपि, एवंधम्मा...पे०... एवंपज्जा... एवंविहारी... एवंविमुत्ता ते भगवन्तो भविस्सन्ति इतिपी’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“किं पन ते [किं पन (सी० पी०)], सारिपुत्त, अहं एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो चेतसा चेतो परिच्च विदितो — ‘एवंसीलो भगवा इतिपि, एवंधम्मो...पे०... एवंपज्जो ... एवंविहारी... एवंविमुत्तो भगवा इतिपी’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“एत्थ च हि ते, सारिपुत्त, अतीतानागतपच्चुप्पन्नेसु अरहन्तेसु सम्मासम्बुद्धेसु चेतोपरियजाणं नत्थि । अथ किं चरहि ते अयं, सारिपुत्त, उळारा आसभी वाचा भासिता, एकंसो गहितो, सीहनादो नदितो — ‘एवंपसन्नो अहं, भन्ते, भगवति, न चाहु न च भविस्सति न चेतरहि विज्जति अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा भगवता भिय्योभिज्जतरो यदिदं सम्बोधिय’”न्ति?

१४३. “न खो मे [न खो पनेतं (स्या० क०)], भन्ते, अतीतानागतपच्चुप्पन्नेसु अरहन्तेसु सम्मासम्बुद्धेसु चेतोपरियजाणं अत्थि । अपि च, मे [मे भन्ते (सी० पी० क०)] धम्मन्वयो विदितो । सेय्यथापि, भन्ते, रज्जो पच्चन्तिमं नगरं दळ्हुद्धापं [दळ्हुद्धापं (सी० पी० क०)] दळ्हुपाकारतोरणं एकद्वारं । तत्रस्स दोवारिको पण्डितो ब्यत्तो मेधावी अज्जातानं निवारेता, जातानं पवेसेता । सो तस्स नगरस्स समन्ता अनुपरियायपथं अनुक्कममानो न पस्सेय्य पाकारसन्धिं वा पाकारविवरं वा अन्तमसो बिळारनिक्खमनमत्तम्पि । तस्स एवमस्स — ‘ये खो केचि ओळारिका पाणा इमं नगरं पविसन्ति वा निक्खमन्ति वा, सब्बे ते इमिनाव द्वारेन पविसन्ति वा निक्खमन्ति वा’ति । एवमेव खो मे, भन्ते, धम्मन्वयो विदितो । ये ते, भन्ते, अहेसुं अतीतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, सब्बे ते भगवन्तो पज्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे चतूसु सतिपट्टानेसु सुप्पतिट्ठितचित्ता, सत्त सम्बोज्झङ्गे यथाभूतं भावेत्वा अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुज्झिंसु । येपि ते, भन्ते, भविस्सन्ति अनागतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, सब्बे ते भगवन्तो पज्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे चतूसु सतिपट्टानेसु सुप्पतिट्ठितचित्ता, सत्त सम्बोज्झङ्गे यथाभूतं भावेत्वा अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुज्झिस्सन्ति । भगवापि, भन्ते, एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो पज्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे चतूसु सतिपट्टानेसु सुप्पतिट्ठितचित्तो सत्त सम्बोज्झङ्गे यथाभूतं भावेत्वा अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो ।

१४४. “इधाहं, भन्ते, येन भगवा तेनुपसङ्कमिं धम्मस्सवनाय । तस्स मे, भन्ते, भगवा धम्मं देसेति उत्तरुत्तरं पणीतपणीतं कण्हसुक्कसप्पटिभागं । यथा यथा मे, भन्ते, भगवा धम्मं देसेसि उत्तरुत्तरं पणीतपणीतं कण्हसुक्कसप्पटिभागं, तथा तथाहं तस्मिं धम्मे अभिज्जा इधेकच्चं धम्मं धम्मेसु निट्ठमगमं; सत्थरि पसीदिं — ‘सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सुप्पटिपन्नो सावकसङ्घो’ति ।

कुसलधम्मदेसना

१४५. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति कुसलेसु धम्मेसु । तत्रिमे कुसला धम्मा सेय्यथिदं, चत्तारो सतिपट्ठाना, चत्तारो सम्मप्पधाना, चत्तारो इद्धिपादा, पञ्चिन्द्रियानि, पञ्च बलानि, सत्त बोज्झङ्गा, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । इध, भन्ते, भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्चाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । एतदानुत्तरियं, भन्ते, कुसलेसु धम्मेसु । तं भगवा असेसमभिजानाति, तं भगवतो असेसमभिजानतो उत्तरि अभिज्जेय्यं नत्थि, यदभिजानं अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा भगवता भिय्योभिज्जतरो अस्स, यदिदं कुसलेसु धम्मेसु ।

आयतनपण्णत्तिदेसना

१४६. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति आयतनपण्णत्तीसु । छयिमानि, भन्ते, अज्झत्तिकबाहिरानि आयतनानि । चक्खुज्जेव रूपा [रूपानि (क०)] च, सोतज्जेव सद्दा च, घानज्जेव गन्धा च, जिह्वा चेव रसा च, कायो चेव फोट्ठब्बा च, मनो चेव धम्मा च । एतदानुत्तरियं, भन्ते, आयतनपण्णत्तीसु । तं भगवा असेसमभिजानाति, तं भगवतो असेसमभिजानतो उत्तरि अभिज्जेय्यं नत्थि, यदभिजानं अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा भगवता भिय्योभिज्जतरो अस्स यदिदं आयतनपण्णत्तीसु ।

गब्भावक्कन्तिदेसना

१४७. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति गब्भावक्कन्तीसु । चतस्सो इमा, भन्ते, गब्भावक्कन्तियो । इध, भन्ते, एकच्चो असम्पजानो मातुकुच्छिं ओक्कमति; असम्पजानो मातुकुच्छिस्मिं ठाति; असम्पजानो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति । अयं पठमा गब्भावक्कन्ति ।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो सम्पजानो मातुकुच्छिं ओक्कमति; असम्पजानो मातुकुच्छिस्मिं ठाति; असम्पजानो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति । अयं दुतिया गब्भावक्कन्ति ।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो सम्पजानो मातुकुच्छिं ओक्कमति; सम्पजानो मातुकुच्छिस्मिं ठाति; असम्पजानो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति । अयं ततिया गब्भावक्कन्ति ।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो सम्पजानो मातुकुच्छिं ओक्कमति; सम्पजानो मातुकुच्छिस्मिं ठाति; सम्पजानो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति । अयं चतुत्था गब्भावक्कन्ति । एतदानुत्तरियं, भन्ते, गब्भावक्कन्तीसु ।

आदेसनविधादेसना

१४८. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति आदेसनविधासु। चतस्सो इमा, भन्ते, आदेसनविधा। इध, भन्ते, एकच्चो निमित्तेन आदिसति — ‘एवम्पि ते मनो, इत्थम्पि ते मनो, इतिपि ते चित्तं’न्ति। सो बहुं चेपि आदिसति, तथेव तं होति, नो अज्जथा। अयं पठमा आदेसनविधा।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो न हेव खो निमित्तेन आदिसति। अपि च खो मनुस्सानं वा अमनुस्सानं वा देवतानं वा सद्दं सुत्वा आदिसति — ‘एवम्पि ते मनो, इत्थम्पि ते मनो, इतिपि ते चित्तं’न्ति। सो बहुं चेपि आदिसति, तथेव तं होति, नो अज्जथा। अयं दुतिया आदेसनविधा।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो न हेव खो निमित्तेन आदिसति, नापि मनुस्सानं वा अमनुस्सानं वा देवतानं वा सद्दं सुत्वा आदिसति। अपि च खो वितक्कयतो विचारयतो वितक्कविप्फारसद्दं सुत्वा आदिसति — ‘एवम्पि ते मनो, इत्थम्पि ते मनो, इतिपि ते चित्तं’न्ति। सो बहुं चेपि आदिसति, तथेव तं होति, नो अज्जथा। अयं ततिया आदेसनविधा।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो न हेव खो निमित्तेन आदिसति, नापि मनुस्सानं वा अमनुस्सानं वा देवतानं वा सद्दं सुत्वा आदिसति, नापि वितक्कयतो विचारयतो वितक्कविप्फारसद्दं सुत्वा आदिसति। अपि च खो अवितक्कं अविचारं समाधिं समापन्नस्स [वितक्कविचारसमाधिसमापन्नस्स (स्या० क०) अ० नि० ३.६१ पस्सितब्बं] चेतसा चेतो परिच्च पजानाति — ‘यथा इमस्स भोतो मनोसङ्गारा पणिहिता। तथा इमस्स चित्तस्स अनन्तरा इमं नाम वितक्कं वितक्केस्सती’ति। सो बहुं चेपि आदिसति, तथेव तं होति, नो अज्जथा। अयं चतुत्था आदेसनविधा। एतदानुत्तरियं, भन्ते, आदेसनविधासु।

दस्सनसमापत्तिदेसना

१४९. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति दस्सनसमापत्तीसु। चतस्सो इमा, भन्ते, दस्सनसमापत्तियो। इध, भन्ते, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु अट्ठि अट्ठिमिज्जं वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्गानिका लसिका मुत्तं’न्ति। अयं पठमा दस्सनसमापत्ति।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय...पे०... तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा...पे०... लसिका मुत्तं’न्ति। अतिक्कम्म च पुरिसस्स छविमंसलोहितं अट्ठिं पच्चवेक्खति। अयं दुतिया दस्सनसमापत्ति।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय...पे०... तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा...पे०... लसिका मुत्तं’न्ति। अतिक्कम्म च पुरिसस्स छविमंसलोहितं अट्ठिं पच्चवेक्खति। पुरिसस्स च विज्जाणसोतं पजानाति, उभयतो अब्बोच्छिन्नं इध लोके पतिट्ठितज्ज परलोके पतिट्ठितज्ज। अयं ततिया दस्सनसमापत्ति।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय...पे०... तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा...पे०... लसिका मुत्त’न्ति । अतिक्कम्म च पुरिसस्स छविमंसलोहितं अट्ठिं पच्चवेक्खति । पुरिसस्स च विज्जाणसोतं पजानाति, उभयतो अब्बोच्छिन्नं इध लोके अप्पतिट्ठितञ्च परलोके अप्पतिट्ठितञ्च । अयं चतुत्था दस्सनसमापत्ति । एतदानुत्तरियं, भन्ते, दस्सनसमापत्तीसु ।

पुग्गलपण्णत्तिदेसना

१५०. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति पुग्गलपण्णत्तीसु । सत्तिमे, भन्ते, पुग्गला । उभतोभागविमुत्तो पज्जाविमुत्तो कायसक्खी दिट्ठिप्पत्तो सद्धाविमुत्तो धम्मनुसारी सद्धानुसारी । एतदानुत्तरियं, भन्ते, पुग्गलपण्णत्तीसु ।

पधानदेसना

१५१. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति पधानेसु । सत्तिमे, भन्ते सम्बोज्झङ्गो सतिसम्बोज्झङ्गो धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो वीरियसम्बोज्झङ्गो पीतिसम्बोज्झङ्गो पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो समाधिसम्बोज्झङ्गो उपेक्खासम्बोज्झङ्गो । एतदानुत्तरियं, भन्ते, पधानेसु ।

पटिपदादेसना

१५२. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति पटिपदासु । चतस्सो इमा, भन्ते, पटिपदा दुक्खा पटिपदा दन्धाभिज्जा, दुक्खा पटिपदा खिप्पाभिज्जा, सुखा पटिपदा दन्धाभिज्जा, सुखा पटिपदा खिप्पाभिज्जाति । तत्र, भन्ते, यायं पटिपदा दुक्खा दन्धाभिज्जा, अयं, भन्ते, पटिपदा उभयेनेव हीना अक्खायति दुक्खत्ता च दन्धत्ता च । तत्र, भन्ते, यायं पटिपदा दुक्खा खिप्पाभिज्जा, अयं पन, भन्ते, पटिपदा दुक्खत्ता हीना अक्खायति । तत्र, भन्ते, यायं पटिपदा सुखा दन्धाभिज्जा, अयं पन, भन्ते, पटिपदा दन्धत्ता हीना अक्खायति । तत्र, भन्ते, यायं पटिपदा सुखा खिप्पाभिज्जा, अयं पन, भन्ते, पटिपदा उभयेनेव पणीता अक्खायति सुखत्ता च खिप्पत्ता च । एतदानुत्तरियं, भन्ते, पटिपदासु ।

भस्ससमाचारादिदेसना

१५३. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति भस्ससमाचारे । इध, भन्ते, एकच्चो न चेव मुसावादुपसज्झितं वाचं भासति न च वेभूतियं न च पेसुणियं न च सारम्भजं जयापेक्खो; मन्ता मन्ता च वाचं भासति निधानवर्ति कालेन । एतदानुत्तरियं, भन्ते, भस्ससमाचारे ।

“अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति पुरिससीलसमाचारे । इध, भन्ते, एकच्चो सच्चो चस्स सद्धो च, न च कुहको, न च लपको, न च नेमित्तिको, न च निप्पेसिको, न च लाभेन लाभं निजिगीसनको [जिजिगिसनको (स्या०), निजिगिसिता (सी० पी०)], इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो, भोजने मत्तञ्जू, समकारी, जागरियानुयोगमनुयुत्तो, अतन्दितो, आरद्धवीरियो, ज्ञायी, सतिमा, कल्याणपटिभानो, गतिमा, धितिमा, मतिमा, न च कामेसु गिद्धो, सतो च निपको च । एतदानुत्तरियं, भन्ते, पुरिससीलसमाचारे ।

अनुसासनविधादेसना

१५४. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति अनुसासनविधासु । चतस्सो इमा भन्ते अनुसासनविधा — जानाति, भन्ते, भगवा अपरं पुग्गलं पच्चत्तं योनिसोमनसिकारा ‘अयं पुग्गलो यथानुसिद्धं तथा पटिपज्जमानो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्नो भविस्सति अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो’ति । जानाति, भन्ते, भगवा परं पुग्गलं पच्चत्तं योनिसोमनसिकारा — ‘अयं पुग्गलो यथानुसिद्धं तथा पटिपज्जमानो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामी भविस्सति, सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सती’ति । जानाति, भन्ते, भगवा परं पुग्गलं पच्चत्तं योनिसोमनसिकारा — ‘अयं पुग्गलो यथानुसिद्धं तथा पटिपज्जमानो पच्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको भविस्सति तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका’ति । जानाति, भन्ते, भगवा परं पुग्गलं पच्चत्तं योनिसोमनसिकारा — ‘अयं पुग्गलो यथानुसिद्धं तथा पटिपज्जमानो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सती’ति । एतदानुत्तरियं, भन्ते, अनुसासनविधासु ।

परपुग्गलविमुत्तिजाणदेसना

१५५. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति परपुग्गलविमुत्तिजाणे । जानाति, भन्ते, भगवा परं पुग्गलं पच्चत्तं योनिसोमनसिकारा — ‘अयं पुग्गलो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्नो भविस्सति अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो’ति । जानाति, भन्ते, भगवा परं पुग्गलं पच्चत्तं योनिसोमनसिकारा — ‘अयं पुग्गलो तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामी भविस्सति, सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सती’ति । जानाति, भन्ते, भगवा परं पुग्गलं पच्चत्तं योनिसोमनसिकारा — ‘अयं पुग्गलो पच्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको भविस्सति तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका’ति । जानाति, भन्ते, भगवा परं पुग्गलं पच्चत्तं योनिसोमनसिकारा — ‘अयं पुग्गलो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरिस्सती’ति । एतदानुत्तरियं, भन्ते, परपुग्गलविमुत्तिजाणे ।

सस्सतवाददेसना

१५६. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति सस्सतवादेसु । तयोमे, भन्ते, सस्सतवादा । इध, भन्ते, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय...पे०... तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सेय्यथिदं, एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पच्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तालीसम्पि जातियो पज्जासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि अनेकानिपि जातिसतानि अनेकानिपि जातिसहस्सानि अनेकानिपि जातिसतसहस्सानि, ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सो एवमाह — ‘अतीतं पाहं अब्भानं जानामि — संवट्ठि वा लोको विवट्ठि वाति । अनागतं पाहं अब्भानं जानामि — संवट्ठिस्सति वा लोको विवट्ठिस्सति वाति । सस्सतो अत्ता च लोको च वज्झो कूटट्ठो एसिकट्ठायिट्ठितो । ते च सत्ता सन्धावन्ति संसरन्ति चवन्ति उपपज्जन्ति, अत्थित्वेव सस्सतिसमंन्ति । अयं पठमो सस्सतवादो ।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय...पे०... तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सेय्यथिदं, एकम्पि संवट्टविवट्टं द्वेपि संवट्टविवट्टानि तीणिपि संवट्टविवट्टानि चत्तारिपि संवट्टविवट्टानि पञ्चपि संवट्टविवट्टानि दसपि संवट्टविवट्टानि, ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सो एवमाह — ‘अतीतंपाहं अद्धानं जानामि संवट्टि वा लोको विवट्टि वाति । अनागतंपाहं अद्धानं जानामि संवट्टिस्सति वा लोको विवट्टिस्सति वाति । सस्सतो अत्ता च लोको च वज्झो कूटड्डो एसिकट्ठायिड्डितो । ते च सत्ता सन्धावन्ति संसरन्ति चवन्ति उपपज्जन्ति, अत्थित्वेव सस्सतिसमं’न्ति । अयं दुतियो सस्सतवादो ।

“पुन चपरं, भन्ते, इधेकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय...पे०... तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सेय्यथिदं, दसपि संवट्टविवट्टानि वीसम्पि संवट्टविवट्टानि तिसम्पि संवट्टविवट्टानि चत्तालीसम्पि संवट्टविवट्टानि, ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सो एवमाह — ‘अतीतंपाहं अद्धानं जानामि संवट्टिपि लोको विवट्टिपीति; अनागतंपाहं अद्धानं जानामि संवट्टिस्सतिपि लोको विवट्टिस्सतिपीति । सस्सतो अत्ता च लोको च वज्झो कूटड्डो एसिकट्ठायिड्डितो । ते च सत्ता सन्धावन्ति संसरन्ति चवन्ति उपपज्जन्ति, अत्थित्वेव सस्सतिसमं’न्ति । अयं ततियो सस्सतवादो, एतदानुत्तरियं, भन्ते, सस्सतवादेसु ।

पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणदेसना

१५७. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणे । इध, भन्ते, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय...पे०... तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सेय्यथिदं, एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिसोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तालीसम्पि जातियो पञ्चासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि अनेकेपि संवट्टकप्पे अनेकेपि विवट्टकप्पे अनेकेपि संवट्टविवट्टकप्पे, ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । सन्ति, भन्ते, देवा [सत्ता (स्या०)], येसं न सक्का गणनाय वा सङ्खानेन वा आयु सङ्घातुं । अपि च, यस्मिं यस्मिं अत्तभावे अभिनिवुट्ठपुब्बो [अभिनिवुत्थपुब्बो (सी० स्या० पी०)] होति यदि वा रूपीसु यदि वा अरूपीसु यदि वा सज्जीसु यदि वा असज्जीसु यदि वा नेवसज्जीनासज्जीसु । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । एतदानुत्तरियं, भन्ते, पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणे ।

चुतूपपातजाणदेसना

१५८. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति सत्तानं चुतूपपातजाणे । इध, भन्ते, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय...पे०... तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते

पजानाति — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्टिका मिच्छादिट्टिकम्मसमादाना । ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्टिका सम्मादिट्टिकम्मसमादाना । ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । एतदानुत्तरियं, भन्ते, सत्तानं चुतूपपातजाणे ।

इद्धिविधदेसना

१५९. “अपरं पन, भन्ते, एतदानुत्तरियं, यथा भगवा धम्मं देसेति इद्धिविधासु । द्वेमा, भन्ते, इद्धिविधायो — अत्थि, भन्ते, इद्धि सासवा सउपधिका, ‘नो अरिया’ति वुच्चति । अत्थि, भन्ते, इद्धि अनासवा अनुपधिका ‘अरिया’ति वुच्चति । “कतमा च, भन्ते, इद्धि सासवा सउपधिका, ‘नो अरिया’ति वुच्चति? इध, भन्ते, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय...पे०... तथारूपं चेतोसमाधिं फुसति, यथासमाहिते चित्ते अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोति । एकोपि हुत्वा बहुधा होति, बहुधापि हुत्वा एको होति; आविभावं तिरोभावं तिरोकुट्टं तिरोपाकारं तिरोपब्बतं असज्जमानो गच्छति सेय्यथापि आकासे । पथवियापि उम्मुज्जनिमुज्जं करोति, सेय्यथापि उदके । उदकेपि अभिज्जमाने गच्छति, सेय्यथापि पथवियं । आकासेपि पल्लङ्केन कर्माति, सेय्यथापि पक्खी सकुणो । इमेपि चन्दिमसूरिये एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना परामसति परिमज्जति । याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेति । अयं, भन्ते, इद्धि सासवा सउपधिका, ‘नो अरिया’ति वुच्चति ।

“कतमा पन, भन्ते, इद्धि अनासवा अनुपधिका, ‘अरिया’ति वुच्चति? इध, भन्ते, भिक्खु सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले अप्पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, अप्पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘अप्पटिकूले पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले च अप्पटिकूले च अप्पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, अप्पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले च अप्पटिकूले च पटिकूलसज्जी विहरेय्य’न्ति, पटिकूलसज्जी तत्थ विहरति । सचे आकङ्खति — ‘पटिकूलञ्च अप्पटिकूलञ्च तदुभयं अभिनिवज्जेत्वा उपेक्खको विहरेय्यं सतो सम्पजानो’ति, उपेक्खको तत्थ विहरति सतो सम्पजानो । अयं, भन्ते, इद्धि अनासवा अनुपधिका ‘अरिया’ति वुच्चति । एतदानुत्तरियं, भन्ते, इद्धिविधासु । तं भगवा असेसमभिजानाति, तं भगवतो असेसमभिजानतो उत्तरि अभिज्जेय्यं नत्थि, यदभिजानं अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा भगवता भिय्योभिज्जतरो अस्स यदिदं इद्धिविधासु ।

अज्जथासत्थुगुणदस्सनं

१६०. “यं तं, भन्ते, सद्धेन कुलपुत्तेन पत्तब्बं आरद्धवीरियेन थामवता पुरिसथामेन पुरिसवीरियेन पुरिसपरक्कमेन पुरिसधोरह्येन, अनुप्पत्तं तं भगवता । न च, भन्ते, भगवा कामेसु कामसुखल्लिकानुयोगमनुयुत्तो हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, न च अत्तकिलमथानुयोगमनुयुत्तो दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं । चतुन्नञ्च भगवा ज्ञानानं आभिचेतसिकानं दिट्ठधम्मसुखविहारानं निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी ।

अनुयोगदानप्पकारो

१६१. “सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्य — ‘किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, अहेसुं अतीतमद्धानं अज्जे समणा वा ब्राह्मणा वा भगवता भिय्योभिज्जतरा सम्बोधियं’न्ति, एवं पुट्ठो अहं, भन्ते, ‘नो’ति वदेय्यं। ‘किं पनावुसो सारिपुत्त, भविस्सन्ति अनागतमद्धानं अज्जे समणा वा ब्राह्मणा वा भगवता भिय्योभिज्जतरा सम्बोधियं’न्ति, एवं पुट्ठो अहं, भन्ते, ‘नो’ति वदेय्यं। ‘किं पनावुसो सारिपुत्त, अत्थेतरहि अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा भगवता भिय्योभिज्जतरो सम्बोधियं’न्ति, एवं पुट्ठो अहं, भन्ते, ‘नो’ति वदेय्यं।

“सचे पन मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्य — ‘किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, अहेसुं अतीतमद्धानं अज्जे समणा वा ब्राह्मणा वा भगवता समसमा सम्बोधियं’न्ति, एवं पुट्ठो अहं, भन्ते, ‘एवं’न्ति वदेय्यं। ‘किं पनावुसो सारिपुत्त, भविस्सन्ति अनागतमद्धानं अज्जे समणा वा ब्राह्मणा वा भगवता समसमा सम्बोधियं’न्ति, एवं पुट्ठो अहं, भन्ते, ‘एवं’न्ति वदेय्यं। ‘किं पनावुसो सारिपुत्त, अत्थेतरहि अज्जे समणा वा ब्राह्मणा वा भगवता समसमा सम्बोधियं’न्ति, एवं पुट्ठो अहं भन्ते ‘नो’ति वदेय्यं।

“सचे पन मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्य — ‘किं पनायस्मा सारिपुत्तो एकच्चं अब्भनुजानाति, एकच्चं न अब्भनुजानाती’ति, एवं पुट्ठो अहं, भन्ते, एवं व्याकरेय्यं — ‘सम्मुखा मेतं, आवुसो, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — “अहेसुं अतीतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा मया समसमा सम्बोधियं’न्ति। सम्मुखा मेतं, आवुसो, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं — “भविस्सन्ति अनागतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा मया समसमा सम्बोधियं’न्ति। सम्मुखा मेतं, आवुसो, भगवतो सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं — “अट्ठानमेतं अनवकासो यं एकस्सा लोकधातुया द्वे अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा अपुब्बं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जती”’ति।

“कच्चाहं, भन्ते, एवं पुट्ठो एवं व्याकरमानो वुत्तवादी चेव भगवतो होमि, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खामि, धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरोमि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो [वादानुपातो (सी०)] गारहं ठानं आगच्छती’ति? “तग्घ त्वं, सारिपुत्त, एवं पुट्ठो एवं व्याकरमानो वुत्तवादी चेव मे होसि, न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खसि, धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरोसि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारहं ठानं आगच्छती”’ति।

अच्छरियअब्भुतं

१६२. एवं वुत्ते, आयस्मा उदायि भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते, तथागतस्स अपिच्छता सन्तुट्ठिता सल्लेखता। यत्र हि नाम तथागतो एवंमहिद्धिको एवंमहानुभावो, अथ च पन नेवत्तानं पातुकरिस्सति! एकमेकज्जेपि इतो, भन्ते, धम्मं अज्जतित्थिया परिब्बाजका अत्तनि समनुपस्सेय्युं, ते तावतकेनेव पटाकं परिहरेय्युं। अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते, तथागतस्स अपिच्छता सन्तुट्ठिता सल्लेखता। यत्र हि नाम तथागतो एवं महिद्धिको एवंमहानुभावो। अथ च पन नेवत्तानं पातुकरिस्सती”’ति!

“पस्स खो त्वं, उदायि, ‘तथागतस्स अपिच्छता सन्तुट्ठिता सल्लेखता। यत्र हि नाम तथागतो एवंमहिद्धिको एवंमहानुभावो, अथ च पन नेवत्तानं पातुकरिस्सति’! एकमेकज्जेपि इतो, उदायि, धम्मं अज्जतित्थिया परिब्बाजका अत्तनि समनुपस्सेय्युं, ते तावतकेनेव पटाकं परिहरेय्युं। पस्स खो त्वं, उदायि, ‘तथागतस्स अपिच्छता सन्तुट्ठिता सल्लेखता। यत्र हि नाम तथागतो एवंमहिद्धिको एवंमहानुभावो, अथ च पन नेवत्तानं पातुकरिस्सती”’ति!

१६३. अथ खो भगवा आयस्मन्तं सारिपुत्तं आमन्तेसि — “तस्मा तिह त्वं, सारिपुत्त, इमं धम्मपरियायं अभिक्खणं भासेय्यासि भिक्खूनां भिक्खुनीनां उपासकानं उपासिकानं । येसम्पि हि, सारिपुत्त, मोघपुरिसानं भविस्सति तथागते कङ्खा वा विमति वा, तेसमिमं धम्मपरियायं सुत्वा तथागते कङ्खा वा विमति वा, सा पहीयिस्सती”ति । इति हिदं आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो सम्मुखा सम्पसादं पवेदेसि । तस्मा इमस्स वेय्याकरणस्स सम्पसादनीयं त्वेव अधिवचनन्ति ।

सम्पसादनीयसुत्तं निद्धितं पञ्चमं ।

६. पासादिकसुत्तं

१६४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति वेधज्जा नाम सक्का, तेसं अम्बवने पासादे ।

निगण्ठनाटपुत्तकालङ्किरिया

तेन खो पन समयेन निगण्ठो नाटपुत्तो [नाथपुत्तो (सी० पी०)] पावायं अधुनाकालङ्कतो होति । तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति — “न त्वं इमं धम्मविनयं आजानासि, अहं इमं धम्मविनयं आजानामि, किं त्वं इमं धम्मविनयं आजानिस्ससि? मिच्छापटिपन्नो त्वमसि, अहमस्मि सम्मापटिपन्नो । सहितं मे, असहितं ते । पुरेवचनीयं पच्छा अवच, पच्छावचनीयं पुरे अवच । अधिचिण्णं ते विपरावत्तं, आरोपितो ते वादो, निगहितो त्वमसि, चर वादप्पमोक्खाय, निब्बेठेहि वा सचे पहीसी”ति । वधोयेव खो [वधोयेवेको (क०)] मज्जे निगण्ठेसु नाटपुत्तियेसु वत्तति [अनुवत्तति (स्या० क०)] । येपि निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स सावका गिही ओदातवसना, तेपि [ते तेसु (क०)] निगण्ठेसु नाटपुत्तियेसु निब्बिन्नरूपा [निब्बिन्दरूपा (क०)] विरत्तरूपा पटिवानरूपा, यथा तं दुरक्खाते धम्मविनये दुप्पवेदिते अनिय्यानिके अनुपसमसंवत्तनिके असम्मासम्बुद्धप्पवेदिते भिन्नथूपे अप्पटिसरणे ।

१६५. अथ खो चुन्दो समणुद्देसो पावायं वस्संवुट्ठो [वस्संवुत्थो (सी० स्या० पी०)] येन सामगामो, येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चुन्दो समणुद्देसो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “निगण्ठो, भन्ते, नाटपुत्तो पावायं अधुनाकालङ्कतो । तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता...पे०... भिन्नथूपे अप्पटिसरणे”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो चुन्दं समणुद्देसं एतदवोच — “अत्थि खो इदं, आवुसो चुन्द, कथापाभतं भगवन्तं दस्सनाय । आयामावुसो चुन्द, येन भगवा तेनुपसङ्गमिस्साम; उपसङ्गमित्वा एतमत्थं भगवतो आरोचेस्सामा”ति [आरोचेय्यामाति (स्या०)] । “एवं, भन्ते”ति खो चुन्दो समणुद्देसो आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसि ।

अथ खो आयस्मा च आनन्दो चुन्दो च समणुद्देसो येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अयं, भन्ते, चुन्दो समणुद्देसो एवमाह, ‘निगण्ठो, भन्ते, नाटपुत्तो पावायं अधुनाकालङ्कतो, तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा...पे०... भिन्नथूपे अप्पटिसरणे’”ति ।

असम्मासम्बुद्धप्पवेदितधम्मविनयो

१६६. “एवं हेतं, चुन्द, होति दुरक्खाते धम्मविनये दुप्पवेदिते अनिय्यानिके अनुपसमसंवत्तनिके असम्मासम्बुद्धप्पवेदिते । इध, चुन्द, सत्था च होति असम्मासम्बुद्धो, धम्मो च दुरक्खातो दुप्पवेदितो अनिय्यानिको अनुपसमसंवत्तनिको असम्मासम्बुद्धप्पवेदितो, सावको च तस्मिं धम्मे न धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो विहरति न सामीचिप्पटिपन्नो न अनुधम्मचारी, वोक्कम्म च तम्हा धम्मा वत्तति । सो एवमस्स वचनीयो — ‘तस्स ते, आवुसो, लाभा, तस्स ते सुलद्धं, सत्था च ते असम्मासम्बुद्धो, धम्मो च दुरक्खातो दुप्पवेदितो अनिय्यानिको अनुपसमसंवत्तनिको असम्मासम्बुद्धप्पवेदितो । त्वञ्च तस्मिं धम्मे न धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो विहरसि, न सामीचिप्पटिपन्नो, न अनुधम्मचारी, वोक्कम्म च तम्हा धम्मा वत्तसी’ति । इति खो, चुन्द, सत्थापि तत्थ गारह्यो, धम्मोपि तत्थ गारह्यो, सावको च तत्थ एवं पासंसो । यो खो, चुन्द, एवरूपं सावकं एवं वदेय्य — ‘एतायस्मा तथा पटिपज्जतु, यथा ते सत्थारा धम्मो देसितो पज्जत्तो’ति । यो च समादपेति [समादापेति (सी० ङ०)], यञ्च समादपेति, यो च समादपितो [समादापितो (सी० ङ०)] तथत्ताय पटिपज्जति । सब्बे ते बहुं अपुञ्जं पसवन्ति । तं किस्स हेतु? एवं हेतं, चुन्द, होति दुरक्खाते धम्मविनये दुप्पवेदिते अनिय्यानिके अनुपसमसंवत्तनिके असम्मासम्बुद्धप्पवेदिते ।

१६७. “इध पन, चुन्द, सत्था च होति असम्मासम्बुद्धो, धम्मो च दुरक्खातो दुप्पवेदितो अनिय्यानिको अनुपसमसंवत्तनिको असम्मासम्बुद्धप्पवेदितो, सावको च तस्मिं धम्मे धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो विहरति सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, समादाय तं धम्मं वत्तति । सो एवमस्स वचनीयो — ‘तस्स ते, आवुसो, अलाभा, तस्स ते दुल्लद्धं, सत्था च ते असम्मासम्बुद्धो, धम्मो च दुरक्खातो दुप्पवेदितो अनिय्यानिको अनुपसमसंवत्तनिको असम्मासम्बुद्धप्पवेदितो । त्वञ्च तस्मिं धम्मे धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो विहरसि सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, समादाय तं धम्मं वत्तसी’ति । इति खो, चुन्द, सत्थापि तत्थ गारह्यो, धम्मोपि तत्थ गारह्यो, सावकोपि तत्थ एवं गारह्यो । यो खो, चुन्द, एवरूपं सावकं एवं वदेय्य — ‘अद्वायस्मा जायप्पटिपन्नो जायमाराधेस्सती’ति । यो च पसंसति, यञ्च पसंसति, यो च पसंसितो भिय्योसो मत्ताय वीरियं आरभति । सब्बे ते बहुं अपुञ्जं पसवन्ति । तं किस्स हेतु? एवञ्हेतं, चुन्द, होति दुरक्खाते धम्मविनये दुप्पवेदिते अनिय्यानिके अनुपसमसंवत्तनिके असम्मासम्बुद्धप्पवेदिते ।

सम्मासम्बुद्धप्पवेदितधम्मविनयो

१६८. “इध पन, चुन्द, सत्था च होति सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च स्वाक्खातो सुप्पवेदितो निय्यानिको उपसमसंवत्तनिको सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो, सावको च तस्मिं धम्मे न धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो विहरति, न सामीचिप्पटिपन्नो, न अनुधम्मचारी, वोक्कम्म च तम्हा धम्मा वत्तति । सो एवमस्स वचनीयो — ‘तस्स ते, आवुसो, अलाभा, तस्स ते दुल्लद्धं, सत्था च ते सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च स्वाक्खातो सुप्पवेदितो निय्यानिको उपसमसंवत्तनिको सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो । त्वञ्च तस्मिं धम्मे न धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो विहरसि, न सामीचिप्पटिपन्नो, न अनुधम्मचारी, वोक्कम्म च तम्हा धम्मा वत्तसी’ति । इति खो, चुन्द, सत्थापि तत्थ पासंसो, धम्मोपि तत्थ पासंसो, सावको च तत्थ एवं गारह्यो । यो खो, चुन्द, एवरूपं सावकं एवं वदेय्य — ‘एतायस्मा तथा पटिपज्जतु यथा ते सत्थारा धम्मो देसितो पज्जत्तो’ति । यो च समादपेति, यञ्च समादपेति, यो च समादपितो तथत्ताय पटिपज्जति । सब्बे ते बहुं पुञ्जं पसवन्ति । तं किस्स हेतु? एवञ्हेतं, चुन्द, होति स्वाक्खाते धम्मविनये सुप्पवेदिते निय्यानिके उपसमसंवत्तनिके सम्मासम्बुद्धप्पवेदिते ।

१६९. “इध पन, चुन्द, सत्था च होति सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च स्वाक्खातो सुप्पवेदितो निय्यानिको उपसमसंवत्तनिको

सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो, सावको च तस्मिं धम्मो धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो विहरति सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, समादाय तं धम्मं वत्तति। सो एवमस्स वचनीयो – ‘तस्स ते, आवुसो, लाभा, तस्स ते सुलद्धं, सत्था च ते [सत्था च ते अरहं (स्या०)] सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च स्वाक्खातो सुप्पवेदितो नित्यानिको उपसमसंवत्तनिको सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो। त्वञ्च तस्मिं धम्मो धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो विहरसि सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, समादाय तं धम्मं वत्तसी’ति। इति खो, चुन्द, सत्थापि तत्थ पासंसो, धम्मोपि तत्थ पासंसो, सावकोपि तत्थ एवं पासंसो। यो खो, चुन्द, एवरूपं सावकं एवं वदेय्य – ‘अद्वायस्मा जायप्पटिपन्नो जायमाराधेस्सती’ति। यो च पसंसति, यञ्च पसंसति, यो च पसंसितो [पसत्थो (स्या०)] भिय्योसो मत्ताय वीरियं आरभति। सब्बे ते बहुं पुञ्जं पसवन्ति। तं किस्स हेतु? एवञ्हेतं, चुन्द, होति स्वाक्खाते धम्मविनये सुप्पवेदिते नित्यानिके उपसमसंवत्तनिके सम्मासम्बुद्धप्पवेदिते।

सावकानुत्तप्पसत्थु

१७०. “इध पन, चुन्द, सत्था च लोके उदपादि अरहं सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च स्वाक्खातो सुप्पवेदितो नित्यानिको उपसमसंवत्तनिको सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो, अविज्जापितत्था चस्स होन्ति सावका सद्धम्मे, न च तेसं केवलं परिपूरं ब्रह्मचरियं आविकतं होति उत्तानीकतं सब्बसङ्गाहपदकतं सप्पाटिहीरकतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं। अथ नेसं सत्थुनो अन्तरधानं होति। एवरूपो खो, चुन्द, सत्था सावकानं कालङ्कतो अनुत्तप्पो होति। तं किस्स हेतु? सत्था च नो लोके उदपादि अरहं सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च स्वाक्खातो सुप्पवेदितो नित्यानिको उपसमसंवत्तनिको सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो, अविज्जापितत्था चम्ह सद्धम्मे, न च नो केवलं परिपूरं ब्रह्मचरियं आविकतं होति उत्तानीकतं सब्बसङ्गाहपदकतं सप्पाटिहीरकतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं। अथ नो सत्थुनो अन्तरधानं होतीति। एवरूपो खो, चुन्द, सत्था सावकानं कालङ्कतो अनुत्तप्पो होति।

सावकाननुत्तप्पसत्थु

१७१. “इध पन, चुन्द, सत्था च लोके उदपादि अरहं सम्मासम्बुद्धो। धम्मो च स्वाक्खातो सुप्पवेदितो नित्यानिको उपसमसंवत्तनिको सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो। विज्जापितत्था चस्स होन्ति सावका सद्धम्मे, केवलञ्च तेसं परिपूरं ब्रह्मचरियं आविकतं होति उत्तानीकतं सब्बसङ्गाहपदकतं सप्पाटिहीरकतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं। अथ नेसं सत्थुनो अन्तरधानं होति। एवरूपो खो, चुन्द, सत्था सावकानं कालङ्कतो अननुत्तप्पो होति। तं किस्स हेतु? सत्था च नो लोके उदपादि अरहं सम्मासम्बुद्धो। धम्मो च स्वाक्खातो सुप्पवेदितो नित्यानिको उपसमसंवत्तनिको सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो। विज्जापितत्था चम्ह सद्धम्मे, केवलञ्च नो परिपूरं ब्रह्मचरियं आविकतं होति उत्तानीकतं सब्बसङ्गाहपदकतं सप्पाटिहीरकतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं। अथ नो सत्थुनो अन्तरधानं होतीति। एवरूपो खो, चुन्द, सत्था सावकानं कालङ्कतो अननुत्तप्पो होति।

ब्रह्मचरियअपरिपूरादिकथा

१७२. “एतेहि चेपि, चुन्द, अङ्गेहि समन्नागतं ब्रह्मचरियं होति, नो च खो सत्था होति थेरो रत्तञ्जू चिरपब्बजितो अद्धगतो वयोअनुप्पत्तो। एवं तं ब्रह्मचरियं अपरिपूरं होति तेनङ्गेन।

“यतो च खो, चुन्द, एतेहि चेव अङ्गेहि समन्नागतं ब्रह्मचरियं होति, सत्था च होति थेरो रत्तञ्जू चिरपब्बजितो

१७५. “अहं खो पन, चुन्द, एतरहि सत्था लोके उप्पन्नो अरहं सम्मासम्बुद्धो । धम्मो च स्वाक्खातो सुप्पवेदितो निव्यानिको उपसमसंवत्तनिको सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो । विज्जापितत्था च मे सावका सद्धम्मे, केवलञ्च तेसं परिपूरं ब्रह्मचरियं आविकतं उत्तानीकतं सब्बसङ्गाहपदकतं सप्पाटिहीरकतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं । अहं खो पन, चुन्द, एतरहि सत्था थेरो रत्तञ्जू चिरपब्बजितो अद्भगतो वयोअनुप्पत्तो ।

“सन्ति खो पन मे, चुन्द, एतरहि थेरा भिक्खू सावका होन्ति वियत्ता विनीता विसारदा पत्तयोगक्खेमा । अलं समक्खातुं सद्धम्मस्स, अलं उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्मोहि सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेतुं । सन्ति खो पन मे, चुन्द, एतरहि मज्झिमा भिक्खू सावका...पे०... सन्ति खो पन मे, चुन्द, एतरहि नवा भिक्खू सावका...पे०... सन्ति खो पन मे, चुन्द, एतरहि थेरा भिक्खुनियो साविका...पे०... सन्ति खो पन मे, चुन्द, एतरहि मज्झिमा भिक्खुनियो साविका...पे०... सन्ति खो पन मे, चुन्द, एतरहि नवा भिक्खुनियो साविका...पे०... सन्ति खो पन मे, चुन्द, एतरहि उपासका सावका गिही ओदातवसना ब्रह्मचारिनो...पे०... सन्ति खो पन मे, चुन्द, एतरहि उपासका सावका गिही ओदातवसना कामभोगिनो...पे०... सन्ति खो पन मे, चुन्द, एतरहि उपासिका साविका गिहिनियो ओदातवसना ब्रह्मचारिनियो...पे०... सन्ति खो पन मे, चुन्द, एतरहि उपासिका साविका गिहिनियो ओदातवसना कामभोगिनियो...पे०... एतरहि खो पन मे, चुन्द, ब्रह्मचरियं इद्धञ्चेव फीतञ्च वित्थारिकं बाहुजञ्जं पुथुभूतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं ।

१७६. “यावता खो, चुन्द, एतरहि सत्थारो लोके उप्पन्ना, नाहं, चुन्द, अज्जं एकसत्थारम्पि समनुपस्सामि एवंलाभग्गयसग्गप्पत्तं यथरिवाहं । यावता खो पन, चुन्द, एतरहि सङ्घो वा गणो वा लोके उप्पन्नो; नाहं, चुन्द, अज्जं एकं संघम्पि समनुपस्सामि एवंलाभग्गयसग्गप्पत्तं यथरिवायं, चुन्द, भिक्खुसङ्घो । यं खो तं, चुन्द, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सब्बाकारसम्पन्नं सब्बाकारपरिपूरं अनूनमनधिकं स्वाक्खातं केवलं परिपूरं ब्रह्मचरियं सुप्पकासितं’न्ति । इदमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सब्बाकारसम्पन्नं...पे०... सुप्पकासितं’न्ति ।

“उदको [उदको (सी० स्या० पी०)] सुदं, चुन्द, रामपुत्तो एवं वाचं भासति — ‘पस्सं न पस्सती’ति । किञ्च पस्सं न पस्सतीति? खुरस्स साधुनिसितस्स तलमस्स पस्सति, धारञ्च ख्वस्स न पस्सति । इदं वुच्चति — ‘पस्सं न पस्सती’ति । यं खो पनेतं, चुन्द, उदकेन रामपुत्तेन भासितं हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं खुरमेव सन्धाय । यञ्च तं [यञ्चेतं (स्या० क०)], चुन्द, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘पस्सं न पस्सती’ति, इदमेव तं [इदमेवेतं (क०)] सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘पस्सं न पस्सती’ति । किञ्च पस्सं न पस्सतीति? एवं सब्बाकारसम्पन्नं सब्बाकारपरिपूरं अनूनमनधिकं स्वाक्खातं केवलं परिपूरं ब्रह्मचरियं सुप्पकासितन्ति, इति हेतं पस्सति [सुप्पकासितं, इति हेतं न पस्सतीति (स्या० क०)] । इदमेत्थ अपकट्ठेय्य, एवं तं परिसुद्धतरं अस्साति, इति हेतं न पस्सति [न पस्सतीति (स्या० क०)] । इदमेत्थ उपकट्ठेय्य, एवं तं परिपूरं [परिसुद्धतरं (स्या० क०), परिपूरतरं (?)] अस्साति, इति हेतं न पस्सति । इदं वुच्चति चुन्द — ‘पस्सं न पस्सती’ति । यं खो तं, चुन्द, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सब्बाकारसम्पन्नं...पे०... ब्रह्मचरियं सुप्पकासितं’न्ति । इदमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सब्बाकारसम्पन्नं सब्बाकारपरिपूरं अनूनमनधिकं स्वाक्खातं केवलं परिपूरं ब्रह्मचरियं सुप्पकासितं’न्ति ।

सङ्गायितब्बधम्मो

१७७. तस्मातिह, चुन्द, ये वो मया धम्मा अभिज्जा देसिता, तत्थ सब्बेहेव सङ्गम्म समागम्म अत्थेन अत्थं व्यज्जनेन व्यज्जनं सङ्गायितब्बं न विवदितब्बं, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्भनियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमे च ते, चुन्द, धम्मा मया अभिज्जा देसिता, यत्थ सब्बेहेव

सङ्गम्म समागम्म अत्थेन अत्थं ब्यञ्जनेन ब्यञ्जनं सङ्गायितब्बं न विवदितब्बं, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धनियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं? सेय्यथिदं — चत्तारो सतिपट्ठाना, चत्तारो सम्मप्पधाना, चत्तारो इद्धिपादा, पञ्चिन्द्रियाणि, पञ्च बलानि, सत्त बोज्झङ्गा, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो। इमे खो ते, चुन्द, धम्मा मया अभिज्जा देसिता। यत्थ सब्बेहेव सङ्गम्म समागम्म अत्थेन अत्थं ब्यञ्जनेन ब्यञ्जनं सङ्गायितब्बं न विवदितब्बं, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धनियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं।

सज्जापेतब्बविधि

१७८. “तेसञ्च वो, चुन्द, समग्गानं सम्मोदमानानं अविवदमानानं सिक्खतं [सिक्खितब्बं (बहूसु)] अज्जतरो सब्रह्मचारी सङ्गे धम्मं भासेय्य। तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स — ‘अयं खो आयस्मा अत्थञ्चेव मिच्छा गण्हाति, ब्यञ्जनानि च मिच्छा रोपेती’ति। तस्स नेव अभिनन्दितब्बं न पटिक्कोसितब्बं, अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा सो एवमस्स वचनीयो — ‘इमस्स नु खो, आवुसो, अत्थस्स इमानि वा ब्यञ्जनानि एतानि वा ब्यञ्जनानि कतमानि ओपायिकतरानि, इमेसञ्च [इमेसं वा (स्या० पी० क०), इमेसं (सी०)] ब्यञ्जनानं अयं वा अत्थो एसो वा अत्थो कतमो ओपायिकतरो’ति? सो चे एवं वदेय्य — ‘इमस्स खो, आवुसो, अत्थस्स इमानेव ब्यञ्जनानि ओपायिकतरानि, या चेव [यञ्चेव (सी० क०), टीका ओलोकेतब्बा] एतानि; इमेसञ्च [इमेदं (सब्बत्थ)] ब्यञ्जनानं अयमेव अत्थो ओपायिकतरो, या चेव [यञ्चेव (सी० क०), टीका ओलोकेतब्बा] एसो’ति। सो नेव उस्सादेतब्बो न अपसादेतब्बो, अनुस्सादेत्वा अनपसादेत्वा स्वेव साधुकं सज्जापेतब्बो तस्स च अत्थस्स तेसञ्च ब्यञ्जनानं निसन्तिया।

१७९. “अपरोपि चे, चुन्द, सब्रह्मचारी सङ्गे धम्मं भासेय्य। तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स — ‘अयं खो आयस्मा अत्थञ्हि खो मिच्छा गण्हाति ब्यञ्जनानि सम्मा रोपेती’ति। तस्स नेव अभिनन्दितब्बं न पटिक्कोसितब्बं, अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा सो एवमस्स वचनीयो — ‘इमेसं नु खो, आवुसो, ब्यञ्जनानं अयं वा अत्थो एसो वा अत्थो कतमो ओपायिकतरो’ति? सो चे एवं वदेय्य — ‘इमेसं खो, आवुसो, ब्यञ्जनानं अयमेव अत्थो ओपायिकतरो, या चेव एसो’ति। सो नेव उस्सादेतब्बो न अपसादेतब्बो, अनुस्सादेत्वा अनपसादेत्वा स्वेव साधुकं सज्जापेतब्बो तस्सेव अत्थस्स निसन्तिया।

१८०. “अपरोपि चे, चुन्द, सब्रह्मचारी सङ्गे धम्मं भासेय्य। तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स — ‘अयं खो आयस्मा अत्थञ्हि खो सम्मा गण्हाति ब्यञ्जनानि मिच्छा रोपेती’ति। तस्स नेव अभिनन्दितब्बं न पटिक्कोसितब्बं; अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा सो एवमस्स वचनीयो — ‘इमस्स नु खो, आवुसो, अत्थस्स इमानि वा ब्यञ्जनानि एतानि वा ब्यञ्जनानि कतमानि ओपायिकतरानि’ति? सो चे एवं वदेय्य — ‘इमस्स खो, आवुसो, अत्थस्स इमानेव ब्यञ्जनानि ओपायिकतरानि, यानि चेव एतानी’ति। सो नेव उस्सादेतब्बो न अपसादेतब्बो; अनुस्सादेत्वा अनपसादेत्वा स्वेव साधुकं सज्जापेतब्बो तेसञ्चेव ब्यञ्जनानं निसन्तिया।

१८१. “अपरोपि चे, चुन्द, सब्रह्मचारी सङ्गे धम्मं भासेय्य। तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स — ‘अयं खो आयस्मा अत्थञ्चेव सम्मा गण्हाति ब्यञ्जनानि च सम्मा रोपेती’ति। तस्स ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दितब्बं अनुमोदितब्बं; तस्स ‘साधू’ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा सो एवमस्स वचनीयो — ‘लाभा नो आवुसो, सुलद्धं नो आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम एवं अत्थुपेतं ब्यञ्जनुपेतं’न्ति।

पच्चयानुज्जातकारणं

१८२. “न वो अहं, चुन्द, दिट्ठधम्मिकानंयेव आसवानं संवराय धम्मं देसेमि । न पनाहं, चुन्द, सम्परायिकानंयेव आसवानं पटिघाताय धम्मं देसेमि । दिट्ठधम्मिकानं चेवाहं, चुन्द, आसवानं संवराय धम्मं देसेमि; सम्परायिकानञ्च आसवानं पटिघाताय । तस्मातिह, चुन्द, यं वो मया चीवरं अनुज्जातं, अलं वो तं — यावदेव सीतस्स पटिघाताय, उण्हस्स पटिघाताय, डंसमकसवातातपसरीसप [सिरिंसप (स्या०)] सम्फस्सानं पटिघाताय, यावदेव हिरिकोपीनपटिच्छादनत्थं । यो वो मया पिण्डपातो अनुज्जातो, अलं वो सो यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय विहिंसूपरतिया ब्रह्मचरियानुगहाय, इति पुराणञ्च वेदनं पटिहङ्गामि, नवञ्च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति अनवज्जता च फासुविहारो च [चाति (बहूसु)] । यं वो मया सेनासनं अनुज्जातं, अलं वो तं यावदेव सीतस्स पटिघाताय, उण्हस्स पटिघाताय, डंसमकसवातातपसरीसपसम्फस्सानं पटिघाताय, यावदेव उतुपरिस्सयविनोदन पटिसल्लानारामत्थं । यो वो मया गिलानपच्चयभेसज्ज परिक्खारो अनुज्जातो, अलं वो सो यावदेव उप्पन्नानं वेय्याबाधिकानं वेदनानं पटिघाताय अब्यापज्जपरमताय [अब्यापज्जपरमतायाति (सी० स्या० पी०), अब्याबज्जपरमताय (?)] ।

सुखल्लिकानुयोगो

१८३. “ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘सुखल्लिकानुयोगमनुयुत्ता समणा सक्कपुत्तिया विहरन्ती’ति । एवंवादिनो [वदमाना (स्या०)], चुन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘कतमो सो, आवुसो, सुखल्लिकानुयोगो? सुखल्लिकानुयोगा हि बहू अनेकविहिता नानप्पकारका’ति ।

“चत्तारोमे, चुन्द, सुखल्लिकानुयोगा हीना गम्मा पोथुज्जनिका अनरिया अनत्थसंहिता न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तन्ति । कतमे चत्तारो?

“इध, चुन्द, एकच्चो बालो पाणे वधित्वा वधित्वा अत्तानं सुखेति पीणेति । अयं पठमो सुखल्लिकानुयोगो ।

“पुन चपरं, चुन्द, इधेकच्चो अदिन्नं आदियित्वा आदियित्वा अत्तानं सुखेति पीणेति । अयं दुतियो सुखल्लिकानुयोगो ।

“पुन चपरं, चुन्द, इधेकच्चो मुसा भणित्वा भणित्वा अत्तानं सुखेति पीणेति । अयं ततियो सुखल्लिकानुयोगो ।

“पुन चपरं, चुन्द, इधेकच्चो पज्जहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति । अयं चतुत्थो सुखल्लिकानुयोगो ।

“इमे खो, चुन्द, चत्तारो सुखल्लिकानुयोगा हीना गम्मा पोथुज्जनिका अनरिया अनत्थसंहिता न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — “इमे चत्तारो सुखल्लिकानुयोगे अनुयुत्ता समणा सक्कपुत्तिया विहरन्ती’ति । ते वो [ते (सी० पी०)] ‘माहेवं’ तिस्सु वचनीया । न ते वो सम्मा वदमाना वदेय्युं, अब्भाचिक्खेय्युं असता अभूतेन ।

१८४. “चत्तारोमे, चुन्द, सुखल्लिकानुयोगा एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तन्ति । कतमे चत्तारो?

“इध, चुन्द, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पठमो सुखल्लिकानुयोगो ।

“पुन चपरं, चुन्द, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा...पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं दुतियो सुखल्लिकानुयोगो ।

“पुन चपरं, चुन्द, भिक्खु पीतिया च विरागा...पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं ततियो सुखल्लिकानुयोगो ।

“पुन चपरं, चुन्द, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं चतुत्थो सुखल्लिकानुयोगो ।

“इमे खो, चुन्द, चत्तारो सुखल्लिकानुयोगा एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तन्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — “इमे चत्तारो सुखल्लिकानुयोगे अनुयुत्ता समणा सक्कपुत्तिया विहरन्ती”ति । ते वो ‘एवं’ तिस्सु वचनीया । सम्मा ते वो वदमाना वदेय्युं, न ते वो अब्भाचिक्खेय्युं असता अभूतेन ।

सुखल्लिकानुयोगानिसंसो

१८५. “ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति, यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘इमे पनावुसो, चत्तारो सुखल्लिकानुयोगे अनुयुत्तानं विहरतं कति फलानि कतानिसंसा पाटिकङ्का’ति? एवंवादिनो, चुन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘इमे खो, आवुसो, चत्तारो सुखल्लिकानुयोगे अनुयुत्तानं विहरतं चत्तारि फलानि चत्तारो आनिसंसा पाटिकङ्का । कतमे चत्तारो? इधावुसो, भिक्खु तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्नो होति अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो । इदं पठमं फलं, पठमो आनिसंसो । पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामी होति, सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करोति । इदं दुतियं फलं, दुतियो आनिसंसो । पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु पच्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको होति, तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका । इदं ततियं फलं, ततियो आनिसंसो । पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति । इदं चतुत्थं फलं चतुत्थो आनिसंसो । इमे खो, आवुसो, चत्तारो सुखल्लिकानुयोगे अनुयुत्तानं विहरतं इमानि चत्तारि फलानि, चत्तारो आनिसंसा पाटिकङ्का’ति ।

खीणासवअभब्बठानं

१८६. “ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘अट्ठितधम्मा समणा सक्यपुत्तिया विहरन्ती’ति । एवंवादिनो, चुन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सावकानं धम्मा देसिता पज्जत्ता यावजीवं अनतिक्कमनीया । सेय्यथापि, आवुसो, इन्दखीलो वा अयोखीलो वा गम्भीरनेमो सुनिखातो अचलो असम्पवेधी । एवमेव खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सावकानं धम्मा देसिता पज्जत्ता यावजीवं अनतिक्कमनीया । यो सो, आवुसो, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदज्जा विमुत्तो, अभब्बो सो नव ठानानि अज्झाचरितुं । अभब्बो, आवुसो, खीणासवो भिक्खु सज्चिच्च पाणं जीविता वोरपेतुं; अभब्बो खीणासवो भिक्खु अदिन्नं थेय्यसङ्गातं आदियितुं; अभब्बो खीणासवो भिक्खु मेथुनं धम्मं पटिसेवितुं; अभब्बो खीणासवो भिक्खु सम्पजानमुसा भासितुं; अभब्बो खीणासवो भिक्खु सन्निधिकारकं कामे परिभुज्जितुं सेय्यथापि पुब्बे आगारिकभूतो; अभब्बो खीणासवो भिक्खु छन्दागतिं गन्तुं; अभब्बो खीणासवो भिक्खु दोसागतिं गन्तुं; अभब्बो खीणासवो भिक्खु मोहागतिं गन्तुं; अभब्बो खीणासवो भिक्खु भयागतिं गन्तुं । यो सो, आवुसो, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसंयोजनो सम्मदज्जा विमुत्तो, अभब्बो सो इमानि नव ठानानि अज्झाचरितुं’न्ति ।

पञ्हाव्याकरणं

१८७. “ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति, यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘अतीतं खो अद्धानं आरब्भ समणो गोतमो अतीरकं जाणदस्सनं पज्जपेति, नो च खो अनागतं अद्धानं आरब्भ अतीरकं जाणदस्सनं पज्जपेति, तयिदं किंसु तयिदं कथंसू’ति? ते च अज्जतित्थिया परिब्बाजका अज्जविहितकेन जाणदस्सनेन अज्जविहितकं जाणदस्सनं पज्जपेतब्बं मज्जन्ति यथरिव बाला अब्यत्ता । अतीतं खो, चुन्द, अद्धानं आरब्भ तथागतस्स सतानुसारि जाणं होति; सो यावतकं आकङ्खति तावतकं अनुस्सरति । अनागतञ्च खो अद्धानं आरब्भ तथागतस्स बोधिजं जाणं उप्पज्जति — ‘अयमन्तिमा जाति, नत्थिदानि पुनब्भवो’ति । ‘अतीतं चेपि, चुन्द, होति अभूतं अतच्छं अनत्थसंहितं, न तं तथागतो व्याकरोति । अतीतं चेपि, चुन्द, होति भूतं तच्छं अनत्थसंहितं, तम्पि तथागतो न व्याकरोति । अतीतं चेपि चुन्द, होति भूतं तच्छं अत्थसंहितं, तत्र कालञ्जू तथागतो होति तस्स पज्हस्स वेय्याकरणाय । अनागतं चेपि, चुन्द, होति अभूतं अतच्छं अनत्थसंहितं, न तं तथागतो व्याकरोति...पे०... तस्स पज्हस्स वेय्याकरणाय । पच्चुप्पन्नं चेपि, चुन्द, होति अभूतं अतच्छं अनत्थसंहितं, न तं तथागतो व्याकरोति । पच्चुप्पन्नं चेपि, चुन्द, होति भूतं तच्छं अनत्थसंहितं, तम्पि तथागतो न व्याकरोति । पच्चुप्पन्नं चेपि, चुन्द, होति भूतं तच्छं अत्थसंहितं, तत्र कालञ्जू तथागतो होति तस्स पज्हस्स वेय्याकरणाय ।

१८८. “इति खो, चुन्द, अतीतानागतपच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु तथागतो कालवादी [कालवादी सच्चवादी (स्या०)] भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी, तस्मा ‘तथागतो’ति वुच्चति । यञ्च खो, चुन्द, सदेवकस्स लोकस्स समारकस्स सब्रह्मकस्स सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा, सब्बं तथागतेन अभिसम्बुद्धं, तस्मा ‘तथागतो’ति वुच्चति । यञ्च, चुन्द, रत्तिं तथागतो अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुज्जति, यञ्च रत्तिं अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायति, यं एतस्मिं अन्तरे भासति लपति निद्विसति । सब्बं तं तथेव होति नो अज्जथा, तस्मा ‘तथागतो’ति वुच्चति । यथावादी, चुन्द, तथागतो तथाकारी, यथाकारी तथावादी । इति यथावादी तथाकारी, यथाकारी तथावादी, तस्मा ‘तथागतो’ति वुच्चति । सदेवके लोके, चुन्द, समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय तथागतो अभिभू अनभिभूतो अज्जदत्थुदसो वसवत्ती, तस्मा ‘तथागतो’ति वुच्चति ।

अव्याकतट्टानं

१८९. “ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘किं नु खो, आवुसो, होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति? एवंवादिनो, चुन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘अव्याकतं खो, आवुसो, भगवता — “होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमज्ज”’न्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति, यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘किं पनावुसो, न होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति? एवंवादिनो, चुन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘एतम्पि खो, आवुसो, भगवता अव्याकतं — “न होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमज्ज”’न्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति, यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘किं पनावुसो, होति च न च होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति? एवंवादिनो, चुन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘अव्याकतं खो एतं, आवुसो, भगवता — “होति च न च होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमज्ज”’न्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति, यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘किं पनावुसो, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति? एवंवादिनो, चुन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘एतम्पि खो, आवुसो, भगवता अव्याकतं — “नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमज्ज”’न्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति, यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘कस्मा पनेतं, आवुसो, समणेन गोतमेन अव्याकत’न्ति? एवंवादिनो, चुन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘न हेतं, आवुसो, अत्थसंहितं न धम्मसंहितं न आदिब्रह्मचरियकं न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्ति, तस्मा तं भगवता अव्याकत’न्ति ।

व्याकतट्टानं

१९०. “ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति, यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘किं पनावुसो, समणेन गोतमेन व्याकत’न्ति? एवंवादिनो, चुन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘इदं दुक्खन्ति खो, आवुसो, भगवता व्याकतं, अयं दुक्खसमुदयोति खो, आवुसो, भगवता व्याकतं, अयं दुक्खनिरोधोति खो, आवुसो, भगवता व्याकतं, अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदाति खो, आवुसो, भगवता व्याकत’न्ति ।

“ठानं खो पनेतं, चुन्द, विज्जति, यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘कस्मा पनेतं, आवुसो, समणेन गोतमेन व्याकत’न्ति? एवंवादिनो, चुन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘एतज्झि, आवुसो, अत्थसंहितं, एतं धम्मसंहितं, एतं आदिब्रह्मचरियकं एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्ति । तस्मा तं भगवता व्याकत’न्ति ।

पुब्बन्तसहगतदिट्ठिनिस्सया

१९१. “येपि ते, चुन्द, पुब्बन्तसहगता दिट्ठिनिस्सया, तेपि वो मया व्याकता, यथा ते व्याकातब्बा । यथा च ते न

ब्याकातब्बा, किं वो अहं ते तथा [तत्थ (स्या० क०)] ब्याकरिस्सामि? येपि ते, चुन्द, अपरन्तसहगता दिट्ठिनिस्सया, तेपि वो मया ब्याकता, यथा ते ब्याकातब्बा। यथा च ते न ब्याकातब्बा, किं वो अहं ते तथा ब्याकरिस्सामि? कतमे च ते, चुन्द, पुब्बन्तसहगता दिट्ठिनिस्सया, ये वो मया ब्याकता, यथा ते ब्याकातब्बा। (यथा च ते न ब्याकातब्बा, किं वो अहं ते तथा ब्याकरिस्सामि) [(यथा च ते न ब्याकातब्बा) सब्बत्थ]? सन्ति खो, चुन्द, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति। सन्ति पन, चुन्द, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘असस्सतो अत्ता च लोको च...पे०... सस्सतो च असस्सतो च अत्ता च लोको च... नेव सस्सतो नासस्सतो अत्ता च लोको च... सयंकतो अत्ता च लोको च... परंकतो अत्ता च लोको च... सयंकतो च परंकतो च अत्ता च लोको च... असयंकारो अपरंकारो अधिच्चसमुप्पन्नो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति। सस्सतं सुखदुक्खं... असस्सतं सुखदुक्खं... सस्सतञ्च असस्सतञ्च सुखदुक्खं... नेवसस्सतं नासस्सतं सुखदुक्खं... सयंकतं सुखदुक्खं... परंकतं सुखदुक्खं... सयंकतञ्च परंकतञ्च सुखदुक्खं... असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति।

१९२. “तत्र, चुन्द, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति। त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘अत्थि नु खो इदं, आवुसो, वुच्चति — “सस्सतो अत्ता च लोको चा”ति? यच्च खो ते एवमाहंसु — ‘इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति। तं तेसं नानुजानामि। तं किस्स हेतु? अज्जथासज्जिनोपि हेत्थ, चुन्द, सन्तेके सत्ता। इमायपि खो अहं, चुन्द, पज्जत्तिया नेव अत्तना समसमं समनुपस्सामि कुतो भिय्यो। अथ खो अहमेव तत्थ भिय्यो यदिदं अधिपज्जत्ति।

१९३. “तत्र, चुन्द, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘असस्सतो अत्ता च लोको च...पे०... सस्सतो च असस्सतो च अत्ता च लोको च... नेवसस्सतो नासस्सतो अत्ता च लोको च... सयंकतो अत्ता च लोको च... परंकतो अत्ता च लोको च... सयंकतो च परंकतो च अत्ता च लोको च... असयंकारो अपरंकारो अधिच्चसमुप्पन्नो अत्ता च लोको च... सस्सतं सुखदुक्खं... असस्सतं सुखदुक्खं... सस्सतञ्च असस्सतञ्च सुखदुक्खं... नेवसस्सतं नासस्सतं सुखदुक्खं... सयंकतं सुखदुक्खं... परंकतं सुखदुक्खं... सयंकतञ्च परंकतञ्च सुखदुक्खं... असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति। त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘अत्थि नु खो इदं, आवुसो, वुच्चति — “असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं”’न्ति? यच्च खो ते एवमाहंसु — ‘इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति। तं तेसं नानुजानामि। तं किस्स हेतु? अज्जथासज्जिनोपि हेत्थ, चुन्द, सन्तेके सत्ता। इमायपि खो अहं, चुन्द, पज्जत्तिया नेव अत्तना समसमं समनुपस्सामि कुतो भिय्यो। अथ खो अहमेव तत्थ भिय्यो यदिदं अधिपज्जत्ति। इमे खो ते, चुन्द, पुब्बन्तसहगता दिट्ठिनिस्सया, ये वो मया ब्याकता, यथा ते ब्याकातब्बा। यथा च ते न ब्याकातब्बा, किं वो अहं ते तथा ब्याकरिस्सामीति [ब्याकरिस्सामीति (सी० क०)]?

अपरन्तसहगतदिट्ठिनिस्सया

१९४. “कतमे च ते, चुन्द, अपरन्तसहगता दिट्ठिनिस्सया, ये वो मया ब्याकता, यथा ते ब्याकातब्बा। (यथा च ते न ब्याकातब्बा, किं वो अहं ते तथा ब्याकरिस्सामी) [( ) एत्थन्तरे पाठो सब्बत्थपि परिपुण्णो दिस्सति]? सन्ति, चुन्द, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘रूपी अत्ता होति अरोगो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति। सन्ति पन, चुन्द, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘अरूपी अत्ता होति...पे०... रूपी च अरूपी च अत्ता होति... नेवरूपी नारूपी अत्ता होति... सज्जी अत्ता होति... असज्जी अत्ता होति... नेवसज्जीनासज्जी अत्ता होति... अत्ता उच्छिज्जति विनस्सति न

होति परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमञ्जन्ति । तत्र, चुन्द, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘रूपी अत्ता होति अरोगो परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमञ्जन्ति । त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘अत्थि नु खो इदं, आवुसो, वुच्चति — “रूपी अत्ता होति अरोगो परं मरणा”’ति? यञ्च खो ते एवमाहंसु — ‘इदमेव सच्चं मोघमञ्जन्ति । तं तेसं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अञ्जथासञ्जिनोपि हेत्थ, चुन्द, सन्तेके सत्ता । इमायपि खो अहं, चुन्द, पञ्जत्तिया नेव अत्तना समसमं समनुपस्सामि कुतो भिय्यो । अथ खो अहमेव तत्थ भिय्यो यदिदं अधिपञ्जत्ति ।

१९५. “तत्र, चुन्द, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘अरूपी अत्ता होति...पे०... रूपी च अरूपी च अत्ता होति... नेवरूपीनारूपी अत्ता होति... सञ्जी अत्ता होति... असञ्जी अत्ता होति... नेवसञ्जीनासञ्जी अत्ता होति... अत्ता उच्छिज्जति विनस्सति न होति परं मरणा, इदमेव सच्चं मोघमञ्जन्ति । त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘अत्थि नु खो इदं, आवुसो, वुच्चति — “अत्ता उच्छिज्जति विनस्सति न होति परं मरणा”’ति? यञ्च खो ते, चुन्द, एवमाहंसु — ‘इदमेव सच्चं मोघमञ्जन्ति । तं तेसं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अञ्जथासञ्जिनोपि हेत्थ, चुन्द, सन्तेके सत्ता । इमायपि खो अहं, चुन्द, पञ्जत्तिया नेव अत्तना समसमं समनुपस्सामि, कुतो भिय्यो । अथ खो अहमेव तत्थ भिय्यो यदिदं अधिपञ्जत्ति । इमे खो ते, चुन्द, अपरन्तसहगता दिट्ठिनिस्सया, ये वो मया ब्याकता, यथा ते ब्याकातब्बा । यथा च ते न ब्याकातब्बा, किं वो अहं ते तथा ब्याकरिस्सामीति [ब्याकरिस्सामीति (सी० क०)]?”

१९६. “इमेसञ्च, चुन्द, पुब्बन्तसहगतानं दिट्ठिनिस्सयानं इमेसञ्च अपरन्तसहगतानं दिट्ठिनिस्सयानं पहानाय समतिक्कमाय एवं मया चत्तारो सतिपट्ठाना देसिता पञ्जत्ता । कतमे चत्तारो? इध, चुन्द, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु वेदानुपस्सी...पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी... धम्मसु धम्मनुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । इमेसञ्च चुन्द, पुब्बन्तसहगतानं दिट्ठिनिस्सयानं इमेसञ्च अपरन्तसहगतानं दिट्ठिनिस्सयानं पहानाय समतिक्कमाय । एवं मया इमे चत्तारो सतिपट्ठाना देसिता पञ्जत्ता”ति ।

१९७. तेन खो पन समयेन आयस्मा उपवाणो भगवतो पिट्ठितो ठितो होति भगवन्तं बीजयमानो । अथ खो आयस्मा उपवाणो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! पासादिको वतायं, भन्ते, धम्मपरियायो; सुपासादिको वतायं भन्ते, धम्मपरियायो, को नामायं भन्ते धम्मपरियायो”ति? “तस्मातिह त्वं, उपवाण, इमं धम्मपरियायं ‘पासादिको’ त्वेव नं धारेही”ति । इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा उपवाणो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

पासादिकसुत्तं निट्ठितं छट्ठं ।

७. लक्खणसुत्तं

द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि

१९८. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति [भदन्तेति (सी० स्या० पी०)] ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

१९९. “द्वत्तिसिमानि, भिक्खवे, महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणानि, येहि समन्नागतस्स महापुरिसस्स द्वेव गतियो भवन्ति अनज्जा। सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो। तस्सिमानि सत्त रतनानि भवन्ति; सेय्यथिदं, चक्करतनं हत्थिरतनं अस्सरतनं मणिरतनं इत्थिरतनं गहपतिरतनं परिणायकरतनमेव सत्तमं। परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता भवन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमद्दना। सो इमं पथविं सागरपरियन्तं अदण्डेन असत्थेन धम्मेन अभिविजिय अज्झावसति। सचे खो पन अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवट्छदो [विवट्छदो (स्या० क०), विवत्तच्छदो (सी० पी०)]।

२००. “कतमानि च तानि, भिक्खवे, द्वत्तिस महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणानि, येहि समन्नागतस्स महापुरिसस्स द्वेव गतियो भवन्ति अनज्जा? सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... सचे खो पन अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवट्छदो।

“इध, भिक्खवे, महापुरिसो सुप्पतिट्ठितपादो होति। यम्पि, भिक्खवे, महापुरिसो सुप्पतिट्ठितपादो होति, इदम्पि, भिक्खवे, महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणं भवति।

“पुन चपरं, भिक्खवे, महापुरिसस्स हेट्ठापादतलेसु चक्कानि जातानि होन्ति सहस्सारानि सनेमिकानि सनाभिकानि सब्बाकारपरिपूरानि [सब्बाकारपरिपूरानि सुविभत्तन्तरानि (सी० पी०)]। यम्पि, भिक्खवे, महापुरिसस्स हेट्ठापादतलेसु चक्कानि जातानि होन्ति सहस्सारानि सनेमिकानि सनाभिकानि सब्बाकारपरिपूरानि, इदम्पि, भिक्खवे, महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणं भवति।

“पुन चपरं, भिक्खवे, महापुरिसो आयतपण्हि होति...पे०... दीघङ्गुलि होति... मुदुतलुनहत्थपादो होति... जालहत्थपादो होति... उस्सङ्खपादो होति... एणिजङ्घो होति... ठितकोव अनोनमन्तो उभोहि पाणितलेहि जण्णुकानि परिमसति परिमज्जति... कोसोहितवत्थगुहो होति... सुवण्णवण्णो होति कञ्चनसन्निभत्तचो... सुखुमच्छवि होति, सुखुमत्ता छविया रजोजल्लं काये न उपलिम्पति... एकेकलोमो होति, एकेकानि लोमानि लोमकूपेसु जातानि... उद्धग्गलोमो होति, उद्धग्गानि लोमानि जातानि नीलानि अञ्जनवण्णानि कुण्डलावट्टानि [कुण्डलावत्तानि (बहूसु)] दक्खिणावट्टकजातानि [दक्खिणावत्तकजातानि (सी० स्या० पी०)] ... ब्रह्मजुगतो होति... सत्तुस्सदो होति... सीहपुब्बद्धकायो होति... चितन्तरंसो [पितन्तरंसो (स्या०)] होति... निग्रोधपरिमण्डलो होति, यावतक्वस्स कायो तावतक्वस्स ब्यामो यावतक्वस्स ब्यामो तावतक्वस्स कायो... समवट्टक्खन्धो होति... रसग्गसग्गी होति... सीहहनु होति... चत्तालीसदन्तो होति ... समदन्तो होति... अविरळदन्तो होति... सुसुक्कदाठो होति... पहूतजिह्वो होति... ब्रह्मस्सरो होति करवीकभाणी... अभिनीलनेत्तो होति... गोपखुमो होति... उण्णा भमुकन्तरे जाता होति, ओदाता मुदुतूलसन्निभा। यम्पि, भिक्खवे, महापुरिसस्स उण्णा भमुकन्तरे जाता होति, ओदाता मुदुतूलसन्निभा, इदम्पि, भिक्खवे, महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणं भवति।

“पुन चपरं, भिक्खवे, महापुरिसो उण्हीससीसो होति। यम्पि, भिक्खवे, महापुरिसो उण्हीससीसो होति, इदम्पि, भिक्खवे, महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणं भवति।

“इमानि खो तानि, भिक्खवे, द्वत्तिस महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणानि, येहि समन्नागतस्स महापुरिसस्स द्वेव गतियो भवन्ति अनज्जा। सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... सचे खो पन अगारस्मा अनगारियं पब्बजति,

अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवट्टच्छदो ।

“इमानि खो, भिक्खवे, द्वत्तिस महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणानि बाहिरकापि इसयो धारेन्ति, नो च खो ते जानन्ति — ‘इमस्स कम्मस्स कटत्ता इदं लक्खणं पटिलभती’ति ।

(१) सुप्पतिट्ठितपादतालक्खणं

२०१. “यम्मि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो दळ्हसमादानो अहोसि कुसलेसु धम्मेषु, अवत्थितसमादानो कायसुचरिते वचीसुचरिते मनोसुचरिते दानसंविभागे सीलसमादाने उपोसथुपवासे मत्तेय्यताय पेत्तेय्यताय सामज्जताय ब्रह्मज्जताय कुले जेट्ठापचायिताय अज्जतरज्जतरेसु च अधिकुसलेसु धम्मेषु । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता उपचितत्ता उस्सन्नत्ता विपुलत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । सो तत्थ अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगगणहाति दिब्बेन आयुना दिब्बेन वण्णेन दिब्बेन सुखेन दिब्बेन यसेन दिब्बेन आधिपतेय्येन दिब्बेहि रूपेहि दिब्बेहि सद्देहि दिब्बेहि गन्धेहि दिब्बेहि रसेहि दिब्बेहि फोट्टब्बेहि । सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमं महापुरिसलक्खणं पटिलभति । सुप्पतिट्ठितपादो होति । समं पादं भूमियं निक्खिपति, समं उद्धरति, समं सब्बावन्तेहि पादतलेहि भूमिं फुसति ।

२०२. “सो तेन लक्खणेन समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । तस्सिमानि सत्त रतनानि भवन्ति; सेय्यथिदं, चक्करतनं हत्थिरतनं अस्सरतनं मणिरतनं इत्थिरतनं गहपतिरतनं परिणायकरतनमेव सत्तमं । परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता भवन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमद्वना । सो इमं पथविं सागरपरियन्तं अखिलमनिमित्तमकण्टकं इद्धं फीतं खेमं सिवं निरब्बुदं अदण्डेन असत्थेन धम्मेन अभिविजिय अज्झावसति । राजा समानो किं लभति? अक्खम्भियो [अविक्खम्भियो (सी० पी०)] होति केनचि मनुस्सभूतेन पच्चत्थिकेन पच्चामित्तेन । राजा समानो इदं लभति । “सचे खो पन अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवट्टच्छदो । बुद्धो समानो किं लभति? अक्खम्भियो होति अब्भन्तरेहि वा बाहिरेहि वा पच्चत्थिकेहि पच्चामित्तेहि रागेन वा दोसेन वा मोहेन वा समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२०३. तत्थेतं वुच्चति —

“सच्चे च धम्मे च दमे च संयमे,
सोचेय्यसीलालयुपोसथेषु च ।
दाने अहिंसाय असाहसे रतो,
दळ्हं समादाय समत्तमाचरि [समन्तमाचरि (स्या० क०)] ॥

“सो तेन कम्मेन दिवं समक्कमि [अपक्कमि (स्या० क०)],
सुखज्ज खिड्डारतियो च अन्वभि [अन्वभि (टीका)] ।
ततो चवित्वा पुनरागतो इध,
समेहि पादेहि फुसी वसुन्धरं ॥

“ब्याकंसु वेय्यज्जनिका समागता,
समप्पतिट्ठस्स न होति खम्भना ।
गिहिस्स वा पब्बजितस्स वा पुन [पन (स्या०)],
तं लक्खणं भवति तदत्थजोतकं ॥

“अक्खम्भियो होति अगारमावसं,
पराभिभू सत्तुभि नप्पमद्दनो ।
मनुस्सभूतेनिध होति केनचि,
अक्खम्भियो तस्स फलेन कम्मनो ॥

“सचे च पब्बज्जमुपेति तादिसो,
नेक्खम्मछन्दाभिरतो विचक्खणो ।
अगो न सो गच्छति जातु खम्भनं,
नरुत्तमो एस हि तस्स धम्मता”ति ॥

(२) पादतलचक्कलक्खणं

२०४. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो बहुजनस्स सुखावहो अहोसि, उब्बेगउत्तासभयं अपनुदिता, धम्मिकज्च रक्खावरणगुत्तिं संविधाता, सपरिवारज्च दानं अदासि । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता उपचितत्ता उस्सन्नत्ता विपुलत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमं महापुरिसलक्खणं पटिलभति । हेट्ठापादतलेसु चक्कानि जातानि होन्ति सहस्सारानि सनेमिकानि सनाभिकानि सब्बाकारपरिपूरानि सुविभत्तन्तरानि ।

“सो तेन लक्खणेन समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? महापरिवारो होति; महास्स होन्ति परिवारा ब्राह्मणगहपतिका नेगमजानपदा गणकमहामत्ता अनीकट्ठा दोवारिका अमच्चा पारिसज्जा राजानो भोगिया कुमारो । राजा समानो इदं लभति । सचे खो पन अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवट्ठच्छदो । बुद्धो समानो किं लभति? महापरिवारो होति; महास्स होन्ति परिवारा भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२०५. तत्थेतं वुच्चति —

“पुरे पुरत्था पुरिमासु जातिसु,
मनुस्सभूतो बहूनं सुखावहो ।
उब्बेगउत्तासभयापनूदनो,
गुत्तीसु रक्खावरणेसु उस्सुको ॥

“सो तेन कम्मेन दिवं समक्कमि,
सुखज्च खिट्ठारतियो च अन्वभि ।

ततो चवित्वा पुनरागतो इध,
चक्कानि पादेसु दुवेसु विन्दति ॥

“समन्तनेमीनि सहस्सरानि च,
ब्याकंसु वेय्यज्जनिका समागता ।
दिस्वा कुमारं सतपुज्जलक्खणं,
परिवारवा हेस्सति सत्तुमदनो ॥

तथा ही चक्कानि समन्तनेमिनि,
सचे न पब्बज्जमुपेति तादिसो ।
वत्तेति चक्कं पथविं पसासति,
तस्सानुयन्ताध [तस्सानुयुत्ता इध (सी० पी०), तस्सानुयन्ता इध (स्या० क०)] भवन्ति खत्तिया ॥

“महायसं संपरिवारयन्ति नं,
सचे च पब्बज्जमुपेति तादिसो ।
नेक्खम्मच्छन्दाभिरतो विचक्खणो,
देवामनुस्सासुरसक्करक्खसा [सत्तरक्खसा (क०) सी० स्याअट्ठकथा ओलोकेतब्बा] ॥

“गन्धब्बनागा विहगा चतुप्पदा,
अनुत्तरं देवमनुस्सपूजितं ।
महायसं संपरिवारयन्ति न’न्ति ॥

(३-५) आयतपण्हितादितिलक्खणं

२०६. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो पाणातिपातं पहाय
पाणातिपाता पटिविरतो अहोसि निहितदण्डो निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो, सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहासि । सो तस्स
कम्मस्स कटत्ता उपचितत्ता उस्सन्नत्ता विपुलत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमानि तीणि
महापुरिसलक्खणानि पटिलभति । आयतपण्हि च होति, दीघङ्गुलि च ब्रह्मजुगतो च ।

“सो तेहि लक्खणेहि समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति?
दीघायुको होति चिरट्ठितिको, दीघमायुं पालेति, न सक्का होति अन्तरा जीविता वोरोपेतुं केनचि मनुस्सभूतेन पच्चत्थिकेन
पच्चामित्तेन । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? दीघायुको होति चिरट्ठितिको, दीघमायुं पालेति, न सक्का
होति अन्तरा जीविता वोरोपेतुं पच्चत्थिकेहि पच्चामित्तेहि समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा
लोकस्मिं । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२०७. तत्थेतं वुच्चति —

“मारणवधभयत्तनो [मरणवधभयत्तनो (सी० पी० क०), मरणवधभयमत्तनो (स्या०)] विदित्वा,

पटिविरतो परं मारणायहोसि ।
तेन सुचरितेन सग्गमग्गमा [तेन सो सुचरितेन सग्गमग्गमासि (स्या०)],
सुकतफलविपाकमनुभोसि ॥

“चविय पुनरिधागतो समानो,
पटिलभति इध तीणि लक्खणानि ।
भवति विपुलदीघपासण्हिको,
ब्रह्माव सुजु सुभो सुजातगतो ॥

“सुभुजो सुसु सुसण्ठितो सुजातो,
मुदुतलुनङ्गुलियस्स होन्ति ।
दीघा तीभि पुरिसवरग्गलक्खणेहि,
चिरयपनाय [चिरयापनाय (स्या०)] कुमारमादिसन्ति ॥

“भवति यदि गिही चिरं यपेति,
चिरतरं पब्बजति यदि ततो हि ।
यापयति च वसिद्धिभावनाय,
इति दीघायुकताय तं निमित्त”न्ति ॥

(६) सत्तुस्सदतालक्खणं

२०८. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो दाता अहोसि पणीतानं रसितानं खादनीयानं भोजनीयानं सायनीयानं लेहनीयानं पानानं । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमं महापुरिसलक्खणं पटिलभति, सत्तुस्सदो होति, सत्तुस्स उस्सदा होन्ति; उभोसु हत्थेसु उस्सदा होन्ति, उभोसु पादेसु उस्सदा होन्ति, उभोसु अंसकूटेसु उस्सदा होन्ति, खन्धे उस्सदा होति ।

“सो तेन लक्खणेन समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? लाभी होति पणीतानं रसितानं खादनीयानं भोजनीयानं सायनीयानं लेहनीयानं पानानं । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? लाभी होति पणीतानं रसितानं खादनीयानं भोजनीयानं सायनीयानं लेहनीयानं पानानं । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२०९. तत्थेतं वुच्चति —

“खज्जभोज्जमथ लेय्य सायियं,
उत्तमग्गरसदायको अहु ।
तेन सो सुचरितेन कम्मना,
नन्दने चिरमभिप्पमोदति ॥

“सत्त चुस्सदे इधाधिगच्छति,
हत्थपादमुदुतञ्च विन्दति ।
आहु व्यञ्जननिमित्तकोविदा,
खज्जभोज्जरसलाभिताय नं ॥

“यं गिहिस्सपि [न तं गिहिस्सापि (स्या०)] तदत्थजोतकं,
पब्बज्जम्पि च तदाधिगच्छति ।
खज्जभोज्जरसलाभिरुत्तमं,
आहु सब्बगिहिबन्धनच्छिद’न्ति ॥

(७-८) करचरणमुदुजालतालक्खणानि

२१०. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो चतूहि सङ्गहवत्थूहि जनं सङ्गाहको अहोसि — दानेन पेय्यवज्जेन [पियवाचेन (स्या० क०)] अत्थचरियाय समानत्तताय । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमानि द्वे महापुरिसलक्खणानि पटिलभति । मुदुतलुनहत्थपादो च होति जालहत्थपादो च ।

“सो तेहि लक्खणेहि समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? सुसङ्गहितपरिजनो होति, सुसङ्गहितास्स होन्ति ब्राह्मणगहपतिका नेगमजानपदा गणकमहामत्ता अनीकट्टा दोवारिका अमच्चा पारिसज्जा राजानो भोगिया कुमार । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? सुसङ्गहितपरिजनो होति, सुसङ्गहितास्स होन्ति भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा । बुद्धो समानो इदं लभति’ । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२११. तत्थेतं वुच्चति —

“दानम्पि चत्थचरियतञ्च [दानम्पि च अत्थचरियतम्पि च (सी० पी०)],
पियवादितञ्च समानत्ततञ्च [पियवदतञ्च समानछन्दतञ्च (सी० पी०)] ।
करियचरियसुसङ्गहं बहूनं,
अनवमतेन गुणेन याति सगं ॥

“चविय पुनरिधागतो समानो,
करचरणमुदुतञ्च जालिनो च ।
अतिरुचिरसुवग्गुदस्सनेय्यं,
पटिलभति दहरो सुसु कुमारो ॥

“भवति परिजनस्सवो विधेय्यो,
महिमं आवसितो सुसङ्गहितो ।
पियवदू हितसुखतं जिगीसमानो [जिगिं समानो (सी० स्या० पी०)],

अभिरुचितानि गुणानि आचरति ॥

“यदि च जहति सब्बकामभोगं,
कथयति धम्मकथं जिनो जनस्स ।
वचनपटिकरस्साभिप्पसन्ना,
सुत्वान धम्मानुधम्ममाचरन्ती”ति ॥

(९-१०) उस्सङ्खपादउद्धगगलोमतालक्खणानि

२१२. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो [समानो बहुनो जनस्स (सी० पी०)] अत्थूपसंहितं धम्मूपसंहितं वाचं भासिता अहोसि, बहुजनं निदंसेसि, पाणीनं हितसुखावहो धम्मयागी । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमानि द्वे महापुरिसलक्खणानि पटिलभति । उस्सङ्खपादो च होति, उद्धगगलोमो च ।

“सो तेहि लक्खणेहि समन्नागतो, सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? अगो च होति सेट्ठो च पामोक्खो च उत्तमो च पवरो च कामभोगीनं । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? अगो च होति सेट्ठो च पामोक्खो च उत्तमो च पवरो च सब्बसत्तानं । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२१३. तत्थेतं वुच्चति —

“अत्थधम्मसंहितं [अत्थधम्मसंहितं (क० सी० पी०), अत्थधम्मूपसंहितं (क०)] पुरे गिरं,
एरयं बहुजनं निदंसयि ।
पाणिनं हितसुखावहो अहु,
धम्मयागमयजी [धम्मयागं अस्सजि (क०)] अमच्छरी ॥

“तेन सो सुचरितेन कम्मुना,
सुग्गतिं वजति तत्थ मोदति ।
लक्खणानि च दुवे इधागतो,
उत्तमप्पमुखताय [उत्तमसुखताय (स्या०), उत्तमपमुखताय (क०)] विन्दति ॥

“उब्भमुप्पतितलोमवा ससो,
पादगण्ठिरहु साधुसण्ठिता ।
मंसलोहिताचिता तचोत्थता,
उपरिचरणसोभना [उपरिजानुसोभना (स्या०), उपरि च पन सोभना (सी० पी०)] अहु ॥

“गेहमावसति चे तथाविधो,
अगगतं वजति कामभोगिनं ।
तेन उत्तरितरो न विज्जति,

जम्बुदीपमभिभुय्य इरियति ॥

“पब्बजम्पि च अनोमनिक्कमो,
अगगतं वजति सब्बपाणिनं ।
तेन उत्तरितरो न विज्जति,
सब्बलोकमभिभुय्य विहरती”ति ॥

(११) एणिजङ्गलक्खणं

२१४. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो सक्कच्चं वाचेता अहोसि सिप्पं वा विज्जं वा चरणं वा कम्मं वा — ‘किं तिमे खिप्पं विजानेय्युं, खिप्पं पटिपज्जेय्युं, न चिरं किलिस्सेय्युं’”न्ति । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमं महापुरिसलक्खणं पटिलभति । एणिजङ्गो होति ।

“सो तेन लक्खणेन समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? यानि तानि राजारहानि राजङ्गानि राजूपभोगानि राजानुच्छविकानि तानि खिप्पं पटिलभति । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? यानि तानि समणारहानि समणङ्गानि समणूपभोगानि समणानुच्छविकानि, तानि खिप्पं पटिलभति । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२१५. तत्थेतं वुच्चति —

“सिप्पेसु विज्जाचरणेसु कम्मेसु [कम्मसु (सी० पी०)],
कथं विजानेय्युं [विजानेय्य (सी० पी०), विजानेय्यु (स्या०)] लहुन्ति इच्छति ।
यदूपघाताय न होति कस्सचि,
वाचेति खिप्पं न चिरं किलिस्सति ॥

“तं कम्मं कत्वा कुसलं सुखुद्रयं [सुखिन्द्रियं (क०)],
जङ्घा मनुज्जा लभते सुसण्ठिता ।
वट्टा सुजाता अनुपुब्बमुग्गता,
उद्धगलोमा सुखुमत्तचोत्थता ॥

“एणेय्यजङ्गोति तमाहु पुग्गलं,
सम्पत्तिया खिप्पमिधाहु [खिप्पमिदाहु (?)] लक्खणं ।
गेहानुलोमानि यदाभिकङ्कति,
अपब्बजं खिप्पमिधाधिगच्छति [खिप्पमिदाधिगच्छति (?)] ॥

“सचे च पब्बज्जमुपेति तादिसो,
नेक्खम्मछन्दाभिरतो विचक्खणो ।
अनुच्छविकस्स यदानुलोमिकं,

तं विन्दति खिप्पमनोमविक्कमो [निक्कमो (सी० स्या० पी०)]”ति ॥

(१२) सुखुमच्छविलक्खणं

२१६. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्गमित्वा परिपुच्छिता अहोसि – “किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं, किं सावज्जं, किं अनवज्जं, किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं, किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय अस्स, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय अस्सा”ति । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमं महापुरिसलक्खणं पटिलभति । सुखुमच्छवि होति, सुखुमत्ता छवि या रजोजल्लं काये न उपलिम्पति ।

“सो तेन लक्खणेन समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? महापज्जो होति, नास्स होति कोचि पज्जाय सदिसो वा सेट्ठो वा कामभोगीनं । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? महापज्जो होति पुथुपज्जो हासपज्जो [हासुपज्जो (सी० पी०)] जवनपज्जो तिक्खपज्जो निब्बेधिकपज्जो, नास्स होति कोचि पज्जाय सदिसो वा सेट्ठो वा सब्बसत्तानं । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२१७. तत्थेतं वुच्चति –

“पुरे पुरत्था पुरिमासु जातिसु,
अज्जातुकामो परिपुच्छिता अहु ।
सुस्सूसिता पब्बजितं उपासिता,
अत्थन्तरो अत्थकथं निसामयि ॥

“पज्जापटिलाभगतेन [पज्जापटिलाभकतेन (सी० पी०) टीका ओलोकेतब्बा] कम्मुना,
मनुस्सभूतो सुखुमच्छवी अहु ।
ब्याकंसु उप्पादनिमित्तकोविदा,
सुखुमानि अत्थानि अवेच्च दक्खिति ॥

“सचे न पब्बज्जमुपेति तादिसो,
वत्तेति चक्कं पथविं पसासति ।
अत्थानुसिद्धीसु परिग्गहेसु च,
न तेन सेय्यो सदिसो च विज्जति ॥

“सचे च पब्बज्जमुपेति तादिसो,
नेक्खम्मछन्दाभिरतो विचक्खणो ।
पज्जाविसिद्धं लभते अनुत्तरं,
पप्पोति बोधिं वरभूरिमेधसो”ति ॥

(१३) सुवण्णवण्णलक्खणं

२१८. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो अक्कोधनो अहोसि अनुपायासबहुलो, बहुम्पि वुत्तो समानो नाभिसज्जि न कुप्पि न ब्यापज्जि न पतित्थीयि, न कोपञ्च दोसञ्च अप्पच्चयञ्च पात्वाकासि । दाता च अहोसि सुखुमानं मुदुकानं अत्थरणानं पावुरणानं [पापुरणानं (सी० स्या० पी०)] खोमसुखुमानं कप्पासिकसुखुमानं कोसेय्यसुखुमानं कम्बलसुखुमानं । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता उपचितत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमं महापुरिसलक्खणं पटिलभति । सुवण्णवण्णो होति कञ्चनसन्निभत्तचो ।

“सो तेन लक्खणेन समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? लाभी होति सुखुमानं मुदुकानं अत्थरणानं पावुरणानं खोमसुखुमानं कप्पासिकसुखुमानं कोसेय्यसुखुमानं कम्बलसुखुमानं । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? लाभी होति सुखुमानं मुदुकानं अत्थरणानं पावुरणानं खोमसुखुमानं कप्पासिकसुखुमानं कोसेय्यसुखुमानं कम्बलसुखुमानं । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२१९. तत्थेतं वुच्चति —

“अक्कोधञ्च अधिद्वहि अदासि [अदासि च (सी० पी०)],
दानञ्च वत्थानि सुखुमानि सुच्छवीनि ।
पुरिमतरभवे ठितो अभिविस्सज्जि,
महिमिव सुरो अभिवस्सं ॥

“तं कत्त्वान इतो चुतो दिब्बं,
उपपज्जि [उपपज्ज (सी० पी०)] सुकतफलविपाकमनुभुत्वा ।
कनकतनुसन्निभो इधाभिभवति,
सुरवरतरोरिव इन्दो ॥

“गेहज्जावसति नरो अपब्बज्ज,
मिच्छं महतिमहिं अनुसासति [पसासति (स्या०)] ।
पसह्म सहिध सत्तरतनं [पसह्म अभिवसन-वरतरं (सी० पी०)],
पटिलभति विमल [विपुल (स्या०), विपुलं (सी० पी०)] सुखुमच्छविं सुचिञ्च ॥

“लाभी अच्छादनवत्थमोक्खपावुरणानं,
भवति यदि अनागारियतं उपेति ।
सहितो [सुहित (स्या०), स हि (सी० पी०)] पुरिमकतफलं अनुभवति,
न भवति कतस्स पनासो’ति ॥

(१४) कोसोहितवत्थगुहलक्खणं

२२०. यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो चिरप्पनट्ठे सुचिरप्पवासिनो जातिमित्ते सुहज्जे सखिनो समानेता अहोसि । मातरम्पि पुत्तेन समानेता अहोसि, पुत्तम्पि मातरा समानेता अहोसि, पितरम्पि पुत्तेन समानेता अहोसि, पुत्तम्पि पितरा समानेता अहोसि, भातरम्पि भातरा समानेता अहोसि, भातरम्पि

भगिनिया समानेता अहोसि, भगिनिम्पि भातरा समानेता अहोसि, भगिनिम्पि भगिनिया समानेता अहोसि, समङ्गीकत्वा [समङ्गिं कत्वा (सी० स्या० पी०)] च अब्भनुमोदिता अहोसि । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमं महापुरिसलक्खणं पटिलभति — कोसोहितवत्थगुहो होति ।

“सो तेन लक्खणेन समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? पहूतपुत्तो होति, परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता भवन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमदना । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? पहूतपुत्तो होति, अनेकसहस्सं खो पनस्स पुत्ता भवन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमदना । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२२१. तत्थेतं वुच्चति —

“पुरे पुरत्था पुरिमासु जातिसु,
चिरप्पनट्टे सुचिरप्पवासिनो ।
जाती सुहज्जे सखिनो समानयि,
समङ्गीकत्वा अनुमोदिता अहु ॥

“सो तेन [स तेन (क०)] कम्मेन दिवं समक्कमि,
सुखञ्च खिड्डारतियो च अन्वभि ।
ततो चवित्वा पुनरागतो इध,
कोसोहितं विन्दति वत्थछादियं ॥

“पहूतपुत्तो भवती तथाविधो,
परोसहस्सञ्च [परोसहस्सस्स (सी० पी०)] भवन्ति अत्रजा ।
सूरा च वीरा च [सूरा च वीरङ्गरूपा (क०)] अमित्ततापना,
गिहिस्स पीतिंजनना पियंवदा ॥

“बहूतरा पब्बजितस्स इरियतो,
भवन्ति पुत्ता वचनानुसारिनो ।
गिहिस्स वा पब्बजितस्स वा पुन,
तं लक्खणं जायति तदत्थजोतक”न्ति ॥

पठमभाणवारो निट्ठितो ।

(१५-१६) परिमण्डलअनोनमजण्णुपरिमसनलक्खणानि

२२२. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो महाजनसङ्गहं [महाजनसङ्गाहकं (क०)] समेक्खमानो [समपेक्खमानो (क०)] समं जानाति सामं जानाति, पुरिसं जानाति पुरिसविसेसं जानाति — ‘अयमिदमरहति अयमिदमरहती’ति तत्थ तत्थ पुरिसविसेसकरो अहोसि । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो

ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमानि द्वे महापुरिसलक्खणानि पटिलभति । निग्रोध परिमण्डलो च होति, ठितकोयेव च अनोनमन्तो उभोहि पाणितलेहि जण्णुकानि परिमसति परिमज्जति ।

“सो तेहि लक्खणेहि समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? अट्ठो होति महद्धनो महाभोगो पहूतजातरूपरजतो पहूतवित्तूपकरणो पहूतधनधज्जो परिपुण्णकोसकोट्टागारो । राजा समानो इदं लभति...पे०... बुद्धो समानो किं लभति? अट्ठो होति महद्धनो महाभोगो । तस्सिमानि धनानि होन्ति, सेय्यथिदं, सद्धाधनं सीलधनं हिरिधनं ओत्तप्पधनं सुतधनं चागधनं पज्जाधनं । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२२३. तत्थेतं वुच्चति —

“तुलिय पटिविचय चिन्तयित्वा,
महाजनसङ्गहनं [महाजनं सङ्गाहकं (क०)] समेक्खमानो ।
अयमिदमरहति तत्थ तत्थ,
पुरिसविसेसकरो पुरे अहोसि ॥

“महिज्ज पन [समा च पन (स्या०), स हि च पन (सी० पी०)] ठितो अनोनमन्तो,
फुसति करेहि उभोहि जण्णुकानि ।
महिरुहपरिमण्डलो अहोसि,
सुचरितकम्मविपाकसेसकेन ॥

“बहुविविधनिमित्तलक्खणज्जू,
अतिनिपुणा मनुजा ब्याकरिंसु ।
बहुविविधा गिहीनं अरहानि,
पटिलभति दहरो सुसु कुमारो ॥

“इध च महीपतिस्स कामभोगी,
गिहिपतिरूपका बहू भवन्ति ।
यदि च जहति सब्बकामभोगं,
लभति अनुत्तरं उत्तमधनगं”न्ति ॥

(१७-१९) सीहपुब्बद्धकायादितिलक्खणं

२२४. “यम्मि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो बहुजनस्स अत्थकामो अहोसि हितकामो फासुकामो योगक्खेमकामो — ‘किन्तिमे सद्धाय वट्ठेय्युं, सीलेन वट्ठेय्युं, सुतेन वट्ठेय्युं [सुतेन वट्ठेय्युं, बुद्धिया वट्ठेय्युं (स्या०)], चागेन वट्ठेय्युं, धम्मेन वट्ठेय्युं, पज्जाय वट्ठेय्युं, धनधज्जेन वट्ठेय्युं, खेत्तवत्थुना वट्ठेय्युं, द्विपदचतुप्पदेहि वट्ठेय्युं, पुत्तदारेहि वट्ठेय्युं, दासकम्मकरपोरिसेहि वट्ठेय्युं, जातीहि वट्ठेय्युं, मित्तेहि वट्ठेय्युं, बन्धवेहि वट्ठेय्युं’न्ति । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमानि तीणि महापुरिसलक्खणानि पटिलभति । सीहपुब्बद्धकायो च होति चितन्तरंसो च समवट्ठक्खन्धो च ।

“सो तेहि लक्खणेहि समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? अपरिहानधम्मो होति, न परिहायति धनधज्जेन खेत्तवत्थुना द्विपदचतुप्पदेहि पुत्तदारेहि दासकम्मकरपोरिसेहि जातीहि मित्तेहि बन्धवेहि, न परिहायति सब्बसम्पत्तिया । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? अपरिहानधम्मो होति, न परिहायति सद्भाय सीलेन सुतेन चागेन पज्जाय, न परिहायति सब्बसम्पत्तिया । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२२५. तत्थेतं वुच्चति —

“सद्भाय सीलेन सुतेन बुद्धिया,
चागेन धम्मेन बहूहि साधुहि ।
धनेन धज्जेन च खेत्तवत्थुना,
पुत्तेहि दारेहि चतुप्पदेहि च ॥

“जातीहि मित्तेहि च बन्धवेहि च,
बलेन वण्णेन सुखेन चूभयं ।
कथं न हायेय्युं परेति इच्छति,
अत्थस्स मिद्धी च [इदं समिद्धज्ज (क०), अद्धं समिद्धज्ज (स्या०)] पनाभिकङ्कति ॥

“स सीहपुब्बद्धसुसण्ठितो अहु,
समवट्ठकखन्थो च चितन्तरंसो ।
पुब्बे सुचिण्णेन कतेन कम्मुना,
अहानियं पुब्बनिमित्तमस्स तं ॥

“गिहीपि धज्जेन धनेन वट्ठति,
पुत्तेहि दारेहि चतुप्पदेहि च ।
अकिज्जनो पब्बजितो अनुत्तरं,
पप्पोति बोधिं असहानधम्मत्तं”न्ति [सम्बोधिमहानधम्मतन्ति (स्या० क०) टीका ओलोकेतब्बा] ॥

(२०) रसग्गसग्गितालक्खणं

२२६. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो सत्तानं अविहेठकजातिको अहोसि पाणिना वा लेडुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता उपचितत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमं महापुरिसलक्खणं पटिलभति, रसग्गसग्गी होति, उद्धग्गास्स रसहरणीयो गीवाय जाता होन्ति समाभिवाहिनियो [समवाहरसहरणियो (स्या०)] ।

“सो तेन लक्खणेन समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? अप्पाबाधो होति अप्पातङ्को, समवेपाकिनिया गहणिया समन्नागतो नातिसीताय नाच्चुण्हाय । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? अप्पाबाधो होति अप्पातङ्को समवेपाकिनिया गहणिया समन्नागतो नातिसीताय नाच्चुण्हाय

मज्झिमाय पधानक्खमाय । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२२७. तत्थेतं वुच्चति —

“न पाणिदण्डेहि पनाथ लेडुना,
सत्थेन वा मरणवधेन [मारणवधेन (क०)] वा पन ।
उब्बाधनाय परितज्जनाय वा,
न हेठयी जनतमहेठको अहु ॥

“तेनेव सो सुगतिमुपेच्च मोदति,
सुखप्फलं करिय सुखानि विन्दति ।
समोजसा [सम्पज्जसा (सी० पी०), पामुज्जसा (स्या०), सामज्जसा (क०)] रसहरणी सुसण्ठिता,
इधागतो लभति रसग्गसगितं ॥

“तेनाहु नं अतिनिपुणा विचक्खणा,
अयं नरो सुखबहुलो भविस्सति ।
गिहिस्स वा पब्बजितस्स वा पुन [पन (स्या०)],
तं लक्खणं भवति तदत्थजोतक”न्ति ॥

(२१-२२) अभिनीलनेत्तगोपखुमलक्खणानि

२२८. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो न च विसटं, न च विसाचि [न च विसाचितं (सी० पी०), न च विसावि (स्या०)], न च पन विचेय्य पेक्खिता, उजुं तथा पसटमुजुमनो, पियचक्खुना बहुजनं उदिक्खिता अहोसि । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमानि द्वे महापुरिसलक्खणानि पटिलभति । अभिनीलनेत्तो च होति गोपखुमो च ।

“सो तेहि लक्खणेहि समन्नागतो, सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? पियदस्सनो होति बहुनो जनस्स, पियो होति मनापो ब्राह्मणगहपतिकानं नेगमजानपदानं गणकमहामत्तानं अनीकट्ठानं दोवारिकानं अमच्चानं पारिसज्जानं राजूनं भोगियानं कुमारानं । राजा समानो इदं लभति...पे०... बुद्धो समानो किं लभति? पियदस्सनो होति बहुनो जनस्स, पियो होति मनापो भिक्खूनं भिक्खुनीनं उपासकानं उपासिकानं देवानं मनुस्सानं असुरानं नागानं गन्धब्बानं । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२२९. तत्थेतं वुच्चति —

“न च विसटं न च विसाचि [विसाचितं (सी० पी०), विसावि (स्या०)], न च पन विचेय्यपेक्खिता ।
उजुं तथा पसटमुजुमनो, पियचक्खुना बहुजनं उदिक्खिता ॥

“सुगतीसु सो फलविपाकं,

अनुभवति तत्थ मोदति ।
 इध च पन भवति गोपखुमो,
 अभिनीलनेत्तनयनो सुदस्सनो ॥

“अभियोगिनो च निपुणा,
 बहू पन निमित्तकोविदा ।
 सुखुमनयनकुसला मनुजा,
 पियदस्सनोति अभिनिद्विसन्ति नं ॥

“पियदस्सनो गिहीपि सन्तो च,
 भवति बहुजनपियायितो ।
 यदि च न भवति गिही समणो होति,
 पियो बहूनं सोकनासनो”ति ॥

(२३) उण्हीससीसलक्खणं

२३०. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो बहुजनपुब्बङ्गमो अहोसि कुसलेसु धम्मेसु बहुजनपामोक्खो कायसुचरिते वचीसुचरिते मनोसुचरिते दानसंविभागे सीलसमादाने उपोसथुपवासे मत्तेय्यताय पेत्तेय्यताय सामञ्जताय ब्रह्मञ्जताय कुले जेट्ठापचायिताय अञ्जतरञ्जतरेसु च अधिकुसलेसु धम्मेसु । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमं महापुरिसलक्खणं पटिलभति — उण्हीससीसो होति ।

“सो तेन लक्खणेन समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? महास्स जनो अन्वायिको होति, ब्राह्मणगहपतिका नेगमजानपदा गणकमहामत्ता अनीकट्ठा दोवारिका अमच्चा पारिसज्जा राजानो भोगिया कुमारा । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? महास्स जनो अन्वायिको होति, भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२३१. तत्थेतं वुच्चति —

“पुब्बङ्गमो सुचरितेसु अहु,
 धम्मेसु धम्मचरियाभिरतो ।
 अन्वायिको बहुजनस्स अहु,
 सगोसु वेदयित्थ पुञ्जफलं ॥

“वेदित्वा सो सुचरितस्स फलं,
 उण्हीससीसत्तमिधज्झगमा ।
 ब्याकंसु ब्यञ्जननिमित्तधरा,

पुब्बङ्गमो बहुजनं हेस्सति ॥

“पटिभोगिया मनुजेसु इध,
पुब्बेव तस्स अभिहरन्ति तदा ।
यदि खत्तियो भवति भूमिपति,
पटिहारकं बहुजने लभति ॥

“अथ चेपि पब्बजति सो मनुजो,
धम्मेसु होति पगुणो विसवी ।
तस्सानुसासनिगुणाभिरतो,
अन्वायिको बहुजनो भवती’ति ॥

(२४-२५) एकेकलोमताउण्णालक्खणानि

२३२. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो अहोसि, सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो पच्चयिको अविसंवादको लोकस्स । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता उपचितत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमानि द्वे महापुरिसलक्खणानि पटिलभति । एकेकलोमो च होति, उण्णा च भमुकन्तरे जाता होति ओदाता मुदुतूलसन्निभा ।

“सो तेहि लक्खणेहि समन्नागतो, सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? महास्स जनो उपवत्तति, ब्राह्मणगहपतिका नेगमजानपदा गणकमहामत्ता अनीकट्ठा दोवारिका अमच्चा पारिसज्जा राजानो भोगिया कुमारो । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? महास्स जनो उपवत्तति, भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२३३. तत्थेतं वुच्चति —

“सच्चप्पटिज्जो पुरिमासु जातिसु,
अद्वेज्जवाचो अलिकं विवज्जयि ।
न सो विसंवादयितापि कस्सचि,
भूतेन तच्छेन तथेन भासयि [तोसयि (सी० पी०)] ॥

“सेता सुसुक्का मुदुतूलसन्निभा,
उण्णा सुजाता [उण्णास्स जाता (क० सी०)] भमुकन्तरे अहु ।
न लोमकूपेसु दुवे अजायिसुं,
एकेकलोमूपचितङ्गवा अहु ॥

“तं लक्खणञ्जू बहवो समागता,
ब्याकंसु उप्पादनिमित्तकोविदा ।

उण्णा च लोमा च यथा सुसण्ठिता,
उपवत्तती ईदिसकं बहुज्जनो ॥

“गिहिम्पि सन्तं उपवत्तती जनो,
बहु पुरत्थापकतेन कम्मुना ।
अकिञ्चनं पब्बजितं अनुत्तरं,
बुद्धम्पि सन्तं उपवत्तति जनो”ति ॥

(२६-२७) चत्तालीसअविरळदन्तलक्खणानि

२३४. “यम्पि, भिक्खवे तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो अहोसि । इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय, इति भिन्नानं वा सन्धाता, सहितानं वा अनुप्पदाता, समगारामो समगगतो समगगनन्दी समगगकरणिं वाचं भासिता अहोसि । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमानि द्वे महापुरिसलक्खणानि पटिलभति । चत्तालीसदन्तो च होति अविरळदन्तो च ।

“सो तेहि लक्खणेहि समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? अभेज्जपरिसो होति, अभेज्जास्स होन्ति परिसा, ब्राह्मणगहपतिका नेगमजानपदा गणकमहामत्ता अनीकट्ठा दोवारिका अमच्चा पारिसज्जा राजानो भोगिया कुमारा । राजा समानो इदं लभति ... बुद्धो समानो किं लभति? अभेज्जपरिसो होति, अभेज्जास्स होन्ति परिसा, भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२३५. तत्थेतं वुच्चति —

“वेभूतियं सहितभेदकारिं,
भेदप्पवट्ठनविवादकारिं ।
कलहप्पवट्ठनआकिच्चकारिं,
सहितानं भेदजननिं न भणि ॥

“अविवादवट्ठनकरिं सुगिरं,
भिन्नानुसन्धिजननिं अभणि ।
कलहं जनस्स पनुदी समङ्गी,
सहितेहि नन्दति पमोदति च ॥

“सुगतीसु सो फलविपाकं,
अनुभवति तत्थ मोदति ।
दन्ता इध होन्ति अविरळा सहिता,
चतुरो दसस्स मुखजा सुसण्ठिता ॥

“यदि खत्तियो भवति भूमिपति,
अविभेदियास्स परिसा भवति ।
समणो च होति विरजो विमलो,
परिसास्स होति अनुगता अचला”ति ॥

(२८-२९) पहूतजिह्वाब्रह्मस्सरलक्खणानि

२३६. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो अहोसि । या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा, तथारूपिं वाचं भासिता अहोसि । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता उपचितत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमानि द्वे महापुरिसलक्खणानि पटिलभति । पहूतजिह्वो च होति ब्रह्मस्सरो च करवीकभाणी ।

“सो तेहि लक्खणेहि समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? आदेय्यवाचो होति, आदियन्तिस्स वचनं ब्राह्मणगहपतिका नेगमजानपदा गणकमहामत्ता अनीकट्टा दोवारिका अमच्चा पारिसज्जा राजानो भोगिया कुमारा । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? आदेय्यवाचो होति, आदियन्तिस्स वचनं भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२३७. तत्थेतं वुच्चति —

“अक्कोसभण्डनविहेसकारिं,
उब्बाधिकं [उब्बाधकरं (स्या०)] बहुजनप्पमदनं ।
अबाळ्हं गिरं सो न भणि फरुसं,
मधुरं भणि सुसंहितं [सुसहितं (स्या०)] सखिलं ॥

“मनसो पिया हृदयगामिनियो,
वाचा सो एरयति कण्णसुखा ।
वाचासुचिण्णफलमनुभवि,
सग्गेसु वेदयथ [वेदयति (?) टीका ओलोकेतब्बा] पुञ्जफलं ॥

“वेदित्वा सो सुचरितस्स फलं,
ब्रह्मस्सरत्तमिधमज्झगमा ।
जिह्वास्स होति विपुला पुथुला,
आदेय्यवाक्यवचनो भवति ॥

“गिहिनोपि इज्झति यथा भणतो,
अथ चे पब्बजति सो मनुजो ।
आदियन्तिस्स वचनं जनता,

बहुनो बहुं सुभणितं भणतो'ति ॥

(३०) सीहहनुलक्खणं

२३८. “यम्मि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो अहोसि कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी, निधानवतिं वाचं भासिता अहोसि कालेन सापदेसं परियन्तवतिं अत्थसंहितं । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता...पे०... सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमं महापुरिसलक्खणं पटिलभति, सीहहनु होति ।

“सो तेन लक्खणेन समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती...पे०... राजा समानो किं लभति? अप्पधंसियो होति केनचि मनुस्सभूतेन पच्चत्थिकेन पच्चामित्तेन । राजा समानो इदं लभति... बुद्धो समानो किं लभति? अप्पधंसियो होति अब्भन्तरेहि वा बाहिरेहि वा पच्चत्थिकेहि पच्चामित्तेहि, रागेन वा दोसेन वा मोहेन वा समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२३९. तत्थेतं वुच्चति —

“न सम्फप्पलापं न मुद्धतं [बुद्धतन्ति (क०)],
अविकिण्णवचनव्यप्पथो अहोसि ।
अहितमपि च अपनुदि,
हितमपि च बहुजनसुखञ्च अभणि ॥

“तं कत्वा इतो चुतो दिवमुपपज्जि,
सुकतफलविपाकमनुभोसि ।
चविय पुनरिधागतो समानो,
द्विदुगमवरतरहनुत्तमलत्थ ॥

“राजा होति सुदुप्पधंसियो,
मनुजिन्दो मनुजाधिपति महानुभावो ।
तिदिवपुरवरसमो भवति,
सुरवरतरोरिव इन्दो ॥

“गन्धब्बासुरयक्खरक्खसेभि [सुरसक्करक्खसेभि (स्या०)],
सुरेहि न हि भवति सुप्पधंसियो ।
तथत्तो यदि भवति तथाविधो,
इध दिसा च पटिदिसा च विदिसा चा'ति ॥

(३१-३२) समदन्तसुसुक्कदाठालक्खणानि

२४०. “यम्पि, भिक्खवे, तथागतो पुरिमं जातिं पुरिमं भवं पुरिमं निकेतं पुब्बे मनुस्सभूतो समानो मिच्छाजीवं पहाय सम्माआजीवेन जीविकं कप्पेसि, तुलाकूट कंसकूट मानकूट उक्कोटन वज्जन निकति साचियोग छेदन वध बन्धन विपरामोस आलोप सहसाकारा [साहसाकारा (सी० स्या० पी०)] पटिविरतो अहोसि । सो तस्स कम्मस्स कटत्ता उपचितत्ता उस्सन्नत्ता विपुलत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । सो तत्थ अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हाति दिब्बेन आयुना दिब्बेन वण्णेन दिब्बेन सुखेन दिब्बेन यसेन दिब्बेन आधिपतेय्येन दिब्बेहि रूपेहि दिब्बेहि सद्देहि दिब्बेहि गन्धेहि दिब्बेहि रसेहि दिब्बेहि फोड्डब्बेहि । सो ततो चुतो इत्थत्तं आगतो समानो इमानि द्वे महापुरिसलक्खणानि पटिलभति, समदन्तो च होति सुसुक्कदाठो च ।

“सो तेहि लक्खणेहि समन्नागतो सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । तस्सिमानि सत्त रतनानि भवन्ति, सेय्यथिदं — चक्करतनं हत्थिरतनं अस्सरतनं मणिरतनं इत्थिरतनं गहपतिरतनं परिणायकरतनमेव सत्तमं । परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता भवन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमदना । सो इमं पथविं सागरपरियन्तं अखिलमनिमित्तमकण्टकं इद्धं फीतं खेमं सिवं निरब्बुदं अदण्डेन असत्थेन धम्मेन अभिविजिय अज्झावसति । राजा समानो किं लभति? सुचिपरिवारो होति सुचिस्स होन्ति परिवारा ब्राह्मणगहपतिका नेगमजानपदा गणकमहामत्ता अनीकट्टा दोवारिका अमच्चा पारिसज्जा राजानो भोगिया कुमारा । राजा समानो इदं लभति ।

“सचे खो पन अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवट्टच्छदो । बुद्धो समानो किं लभति? सुचिपरिवारो होति, सुचिस्स होन्ति परिवारा, भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा । बुद्धो समानो इदं लभति” । एतमत्थं भगवा अवोच ।

२४१. तत्थेतं वुच्चति —

“मिच्छाजीवज्ज अवस्सजि समेन वुत्ति,
सुचिना सो जनयित्थ धम्मिकेन ।
अहितमपि च अपनुदि,
हितमपि च बहुजनसुखज्ज अचरि ॥

“सग्गे वेदयति नरो सुखप्फलानि,
करित्वा निपुणेभि विदूहि सब्भि ।
वणिणतानि तिदिवपुरवरसमो,
अभिरमति रतिखिड्डासमङ्गी ॥

“लद्धानं मानुसकं भवं ततो,
चवित्वान सुकतफलविपाकं ।
सेसकेन पटिलभति लपनजं,
सममपि सुचिसुसुक्कं [लद्धान मनुस्सकं भवं ततो चविय, पुन सुकतफलविपाकसेसकेन । पटिलभति लपनजं
सममपि, सुचि च सुविसुद्धसुसुक्कं (स्या०)] ॥

“तं वेय्यञ्जनिका समागता बहवो,
 ब्याकंसु निपुणसम्मता मनुजा ।
 सुचिजनपरिवारगणो भवति,
 दिजसमसुक्कसुचिसोभनदन्तो ॥

“रञ्जो होति बहुजनो,
 सुचिपरिवारो महतिं महिं अनुसासतो ।
 पसह न च जनपदतुदनं,
 हितमपि च बहुजनसुखञ्च चरन्ति ॥

“अथ चे पब्बजति भवति विपापो,
 समणो समितरजो विवडुच्छदो ।
 विगतदरथकिलमथो,
 इममपि च परमपि च [इमम्पि च परम्पि च (पी०), परंपि परमंपि च (स्या०)] पस्सति लोकं ॥

“तस्सोवादकरा बहुगिही च पब्बजिता च,
 असुचिं गरहितं धुनन्ति पापं ।
 स हि सुचिभि परिवुतो भवति,
 मलखिलकलिकिलेसे पनुदेही’ति [तस्सोवादकरा बहुगिही च, पब्बजिता च असुचिविगरहित । पनुदिपापस्स हि
 सुचिभिपरिवुतो, भवति मलखिलकलिकिलेसे पनुदेति (स्या०)] ॥

इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

लक्खणसुत्तं निद्धितं सत्तमं ।

८. सिङ्गालसुत्तं

२४२. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन सिङ्गालको
 [सिङ्गालको (सी०)] गहपतिपुत्तो कालस्सेव उट्ठाय राजगहा निक्खमित्वा अल्लवत्थो अल्लकेसो पञ्जलिको पुथुदिसा
 [पुथुदिसा (सी० स्या० पी०)] नमस्सति — पुरत्थिमं दिसं दक्खिणं दिसं पच्छिमं दिसं उत्तरं दिसं हेट्ठिमं दिसं उपरिमं दिसं ।

२४३. अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसि । अहसा खो भगवा
 सिङ्गालकं गहपतिपुत्तं कालस्सेव उट्ठाय राजगहा निक्खमित्वा अल्लवत्थं अल्लकेसं पञ्जलिकं पुथुदिसा नमस्सन्तं —
 पुरत्थिमं दिसं दक्खिणं दिसं पच्छिमं दिसं उत्तरं दिसं हेट्ठिमं दिसं उपरिमं दिसं । दिस्वा सिङ्गालकं गहपतिपुत्तं एतदवोच —
 “किं नु खो त्वं, गहपतिपुत्त, कालस्सेव उट्ठाय राजगहा निक्खमित्वा अल्लवत्थो अल्लकेसो पञ्जलिको पुथुदिसा
 नमस्ससि — पुरत्थिमं दिसं दक्खिणं दिसं पच्छिमं दिसं उत्तरं दिसं हेट्ठिमं दिसं उपरिमं दिसं’न्ति? “पिता मं, भन्ते, कालं
 करोन्तो एवं अवच — ‘दिसा, तात, नमस्सेय्यासी’ति । सो खो अहं, भन्ते, पितुवचनं सक्करोन्तो गरुं करोन्तो मानेन्तो

पूजेन्तो कालस्सेव उट्ठाय राजगहा निक्खमित्वा अल्लवत्थो अल्लकेसो पज्जलिको पुथुदिसा नमस्सामि — पुरत्थिमं दिसं दक्खिणं दिसं पच्छिमं दिसं उत्तरं दिसं हेट्ठिमं दिसं उपरिमं दिसं”न्ति ।

छ दिसा

२४४. “न खो, गहपतिपुत्त, अरियस्स विनये एवं छ दिसा [छद्दिसा (सी० पी०)] नमस्सितब्बा”ति । “यथा कथं पन, भन्ते, अरियस्स विनये छ दिसा [छद्दिसा (सी० पी०)] नमस्सितब्बा? साधु मे, भन्ते, भगवा तथा धम्मं देसेतु, यथा अरियस्स विनये छ दिसा [छद्दिसा (सी० पी०)] नमस्सितब्बा”ति ।

“तेन हि, गहपतिपुत्त सुणोहि साधुकं मनसिकरोहि भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सिङ्गालको गहपतिपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“यतो खो, गहपतिपुत्त, अरियसावकस्स चत्तारो कम्मकिलेसा पहीना होन्ति, चतूहि च ठानेहि पापकम्मं न करोति, छ च भोगानं अपायमुखानि न सेवति, सो एवं चुद्धस पापकापगतो छद्दिसापटिच्छादी [पटिच्छादी होति (स्या०)] उभोलोकविजयाय पटिपन्नो होति । तस्स अयञ्चेव लोको आरद्धो होति परो च लोको । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।

चत्तारोकम्मकिलेसा

२४५. “कतमस्स चत्तारो कम्मकिलेसा पहीना होन्ति? पाणातिपातो खो, गहपतिपुत्त, कम्मकिलेसो, अदिन्नादानं कम्मकिलेसो, कामेसुमिच्छाचारो कम्मकिलेसो, मुसावादो कम्मकिलेसो । इमस्स चत्तारो कम्मकिलेसा पहीना होन्ती”ति । इदमवोच भगवा, इदं वत्त्वान् [इदं वत्त्वा (सी० पी०) एवमीदिसेसु ठानेसु] सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“पाणातिपातो अदिन्नादानं, मुसावादो च वुच्चति ।
परदारगमनञ्चेव, नप्पसंसन्ति पण्डिता”ति ॥

चतुट्ठानं

२४६. “कतमेहि चतूहि ठानेहि पापकम्मं न करोति? छन्दागतिं गच्छन्तो पापकम्मं करोति, दोसागतिं गच्छन्तो पापकम्मं करोति, मोहागतिं गच्छन्तो पापकम्मं करोति, भयागतिं गच्छन्तो पापकम्मं करोति । यतो खो, गहपतिपुत्त, अरियसावको नेव छन्दागतिं गच्छति, न दोसागतिं गच्छति, न मोहागतिं गच्छति, न भयागतिं गच्छति; इमेहि चतूहि ठानेहि पापकम्मं न करोती”ति । इदमवोच भगवा, इदं वत्त्वान् सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“छन्दा दोसा भया मोहा, यो धम्मं अतिवत्तति ।
निहीयति यसो तस्स [तस्स येसो (बहूसु, विनयेपि)], काळपक्खेव चन्दिमा ॥

“छन्दा दोसा भया मोहा, यो धम्मं नातिवत्तति ।
आपूरति यसो तस्स [तस्स येसो (बहूसु, विनयेपि)], सुक्कपक्खेव [जुण्हपक्खेव (क०)] चन्दिमा”ति ॥

छ अपायमुखानि

२४७. “कतमानि छ भोगानं अपायमुखानि न सेवति? सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठानानुयोगो खो, गहपतिपुत्त, भोगानं अपायमुखं, विकालविसिखाचरियानुयोगो भोगानं अपायमुखं, समज्जाभिचरणं भोगानं अपायमुखं, जूतप्पमादट्ठानानुयोगो भोगानं अपायमुखं, पापमित्तानुयोगो भोगानं अपायमुखं, आलस्यानुयोगो [आलसानुयोगो (सी० स्या० पी०)] भोगानं अपायमुखं ।

सुरामेरयस्स छ आदीनवा

२४८. “छ खोमे, गहपतिपुत्त, आदीनवा सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठानानुयोगे । सन्दिट्ठिका धनजानि [धनज्जानि (सी० पी०)], कलहप्पवट्ठनी, रोगानं आयतनं, अकित्तिसज्जननी, कोपीननिदंसनी, पज्जाय दुब्बलिकरणीत्वेव छट्ठं पदं भवति । इमे खो, गहपतिपुत्त, छ आदीनवा सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठानानुयोगे ।

विकालचरियाय छ आदीनवा

२४९. “छ खोमे, गहपतिपुत्त, आदीनवा विकालविसिखाचरियानुयोगे । अत्तापिस्स अगुत्तो अरक्खितो होति, पुत्तदारोपिस्स अगुत्तो अरक्खितो होति, सापतेय्यपिस्स अगुत्तं अरक्खितं होति, सङ्कियो च होति पापकेसु ठानेसु [तेसु तेसु ठानेसु (स्या०)], अभूतवचनञ्च तस्मिं रूहति, बहूनञ्च दुक्खधम्मानं पुरक्खतो होति । इमे खो, गहपतिपुत्त, छ आदीनवा विकालविसिखाचरियानुयोगे ।

समज्जाभिचरणस्स छ आदीनवा

२५०. “छ खोमे, गहपतिपुत्त, आदीनवा समज्जाभिचरणे । क्व [कुवं (क० सी० पी०)] नच्चं, क्व गीतं, क्व वादितं, क्व अक्खानं, क्व पाणिस्सरं, क्व कुम्भथुनन्ति । इमे खो, गहपतिपुत्त, छ आदीनवा समज्जाभिचरणे ।

जूतप्पमादस्स छ आदीनवा

२५१. “छ खोमे, गहपतिपुत्त, आदीनवा जूतप्पमादट्ठानानुयोगे । जयं वेरं पसवति, जिनो वित्तमनुसोचति, सन्दिट्ठिका धनजानि, सभागतस्स [सभाये तस्स (क०)] वचनं न रूहति, मित्तामच्चानं परिभूतो होति, आवाहविवाहकानं अपत्थितो होति — ‘अक्खधुत्तो अयं पुरिसपुग्गलो नालं दारभरणाया’ति । इमे खो, गहपतिपुत्त, छ आदीनवा जूतप्पमादट्ठानानुयोगे ।

पापमित्ताय छ आदीनवा

२५२. “छ खोमे, गहपतिपुत्त, आदीनवा पापमित्तानुयोगे । ये धुत्ता, ये सोण्डा, ये पिपासा, ये नेकतिका, ये वज्जनिका, ये साहसिका । त्यास्स मित्ता होन्ति ते सहाया । इमे खो, गहपतिपुत्त, छ आदीनवा पापमित्तानुयोगे ।

आलस्यस्स छ आदीनवा

२५३. “छ खोमे, गहपतिपुत्त, आदीनवा आलस्यानुयोगे । अतिसीतन्ति कम्मं न करोति, अतिउण्हन्ति कम्मं न

करोति, अतिसायन्ति कम्मं न करोति, अतिपातोति कम्मं न करोति, अतिछातोस्मीति कम्मं न करोति, अतिधातोस्मीति कम्मं न करोति । तस्स एवं किच्चापदेसबहुलस्स विहरतो अनुप्पन्ना चेव भोगा नुप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च भोगा परिकखयं गच्छन्ति । इमे खो, गहपतिपुत्त, छ आदीनवा आलस्यानुयोगे”ति । इदमवोच भगवा, इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“होति पानसखा नाम,
होति सम्मियसम्मियो ।
यो च अत्थेसु जातेसु,
सहायो होति सो सखा ॥

“उस्सूरसेय्या परदारसेवना,
वेरप्पसवो [वेरप्पसङ्गो (सी० स्या० पी०)] च अनत्थता च ।
पापा च मित्ता सुकदरियता च,
एते छ ठाना पुरिसं धंसयन्ति ॥

“पापमित्तो पापसखो,
पापआचारगोचरो ।
अस्मा लोका परम्हा च,
उभया धंसते नरो ॥

“अक्खित्थियो वारुणी नच्चगीतं,
दिवा सोप्पं पारिचरिया अकाले ।
पापा च मित्ता सुकदरियता च,
एते छ ठाना पुरिसं धंसयन्ति ॥

“अक्खेहि दिब्बन्ति सुरं पिवन्ति,
यन्तित्थियो पाणसमा परेसं ।
निहीनसेवी न च बुद्धसेवी [बुद्धिसेवी (स्या०), बुद्धिसेवी (क०)],
निहीयते काळपक्खेव चन्दो ॥

“यो वारुणी अब्धनो अकिञ्चनो,
पिपासो पिवं पपागतो [पिपासोसि अत्थपागतो (स्या०), पिपासोपि समप्पपागतो (क०)] ।
उदकमिव इणं विगाहति,
अकुलं [आकुलं (स्या० क०)] काहिति खिप्पमत्तनो ॥

“न दिवा सोप्पसीलेन, रत्तिमुट्ठानदेस्सिना [रत्तिनुट्ठानदस्सिना (सी० पी०), रत्तिनुट्ठानसीलिना (?)] ।
निच्चं मत्तेन सोण्डेन, सक्का आवसितुं घरं ॥

“अतिसीतं अतिउण्हं, अतिसायमिदं अहु ।
इति विस्सट्ठकम्मन्ते, अत्था अच्चेन्ति माणवे ॥

“योध सीतञ्च उण्हञ्च, तिणा भिय्यो न मज्जति ।
करं पुरिसकिच्चानि, सो सुखं [सुखा (सब्बत्थ) अट्ठकथा ओलोकेतब्बा] न विहायती”ति ॥

मित्तपतिरूपका

२५४. “चत्तारोमे, गहपतिपुत्त, अमित्ता मित्तपतिरूपका वेदितब्बा । अज्जदत्थुहरो अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो, वचीपरमो अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो, अनुप्पियभाणी अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो, अपायसहायो अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो ।

२५५. “चतूहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि अज्जदत्थुहरो अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो ।

“अज्जदत्थुहरो होति, अप्पेन बहुमिच्छति ।
भयस्स किच्चं करोति, सेवति अत्थकारणा ॥

“इमेहि खो, गहपतिपुत्त, चतूहि ठानेहि अज्जदत्थुहरो अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो ।

२५६. “चतूहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि वचीपरमो अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो । अतीतेन पटिसन्धरति [पटिसन्धरति (क०)], अनागतेन पटिसन्धरति, निरत्थकेन सङ्गणहाति, पच्चुप्पन्नेसु किच्चेसु ब्यसनं दस्सेति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, चतूहि ठानेहि वचीपरमो अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो ।

२५७. “चतूहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि अनुप्पियभाणी अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो । पापकंपिस्स [पापकम्मंपिस्स (स्या०)] अनुजानाति, कल्याणंपिस्स अनुजानाति, सम्मुखास्स वण्णं भासति, परम्मुखास्स अवण्णं भासति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, चतूहि ठानेहि अनुप्पियभाणी अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो ।

२५८. “चतूहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि अपायसहायो अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो । सुरामेरय मज्जप्पमादट्ठानानुयोगे सहायो होति, विकाल विसिखा चरियानुयोगे सहायो होति, समज्जाभिचरणे सहायो होति, जूतप्पमादट्ठानानुयोगे सहायो होति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, चतूहि ठानेहि अपायसहायो अमित्तो मित्तपतिरूपको वेदितब्बो”ति ।

२५९. इदमवोच भगवा, इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“अज्जदत्थुहरो मित्तो, यो च मित्तो वचीपरो [वचीपरमो (स्या०)] ।
अनुप्पियञ्च यो आह, अपायेसु च यो सखा ॥

एते अमित्ते चत्तारो, इति विज्जाय पण्डितो ।
आरका परिवज्जेय्य, मग्गं पटिभयं यथा”ति ॥

सुहदमित्तो

२६०. “चत्तारोमे, गहपतिपुत्त, मित्तो सुहदा वेदितब्बो । उपकारो [उपकारको (स्या०)] मित्तो सुहदो वेदितब्बो, समानसुखदुक्खो मित्तो सुहदो वेदितब्बो, अत्थक्खायी मित्तो सुहदो वेदितब्बो, अनुकम्पको मित्तो सुहदो वेदितब्बो ।

२६१. “चतूहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि उपकारो मित्तो सुहदो वेदितब्बो । पमत्तं रक्खति, पमत्तस्स सापतेय्यं रक्खति, भीतस्स सरणं होति, उप्पन्नेसु किच्चकरणीयेसु तद्दिगुणं भोगं अनुप्पदेति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, चतूहि ठानेहि उपकारो मित्तो सुहदो वेदितब्बो ।

२६२. “चतूहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि समानसुखदुक्खो मित्तो सुहदो वेदितब्बो । गुहमस्स आचिक्खति, गुहमस्स परिगूहति, आपदासु न विजहति, जीवितंपिस्स अत्थाय परिच्चत्तं होति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, चतूहि ठानेहि समानसुखदुक्खो मित्तो सुहदो वेदितब्बो ।

२६३. “चतूहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि अत्थक्खायी मित्तो सुहदो वेदितब्बो । पापा निवारेति, कल्याणे निवेसेति, अस्सुतं सावेति, सग्गस्स मग्गं आचिक्खति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, चतूहि ठानेहि अत्थक्खायी मित्तो सुहदो वेदितब्बो ।

२६४. “चतूहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि अनुकम्पको मित्तो सुहदो वेदितब्बो । अभवेनस्स न नन्दति, भवेनस्स नन्दति, अवण्णं भणमानं निवारेति, वण्णं भणमानं पसंसति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, चतूहि ठानेहि अनुकम्पको मित्तो सुहदो वेदितब्बो’ति ।

२६५. इदमवोच भगवा, इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“उपकारो च यो मित्तो, सुखे दुक्खे [सुखदुक्खो (स्या० क०)] च यो सखा [यो च मित्तो सुखे दुक्खे (सी० पी०)] ।

अत्थक्खायी च यो मित्तो, यो च मित्तानुकम्पको ॥

“एतेपि मित्ते चत्तारो, इति विज्जाय पण्डितो ।

सक्कच्चं पयिरुपासेय्य, माता पुत्तं व ओरसं ।

पण्डितो सीलसम्पन्नो, जलं अग्गीव भासति ॥

“भोगे संहरमानस्स, भमरस्सेव इरीयतो ।

भोगा सन्निचयं यन्ति, वम्मिकोवुपचीयति ॥

“एवं भोगे समाहत्वा [समाहरित्वा (स्या०)], अलमत्तो कुले गिही ।

चतुधा विभजे भोगे, स वे मित्तानि गन्थति ॥

“एकेन भोगे भुज्जेय्य, द्वीहि कम्मं पयोजये ।

चतुत्थञ्च निधापेय्य, आपदासु भविस्सती’ति ॥

छद्दिसापटिच्छादनकण्डं

२६६. “कथञ्च, गहपतिपुत्त, अरियसावको छद्दिसापटिच्छादी होति? छ इमा, गहपतिपुत्त, दिसा वेदितब्बा । पुरत्थिमा दिसा मातापितरो वेदितब्बा, दक्खिणा दिसा आचरिया वेदितब्बा, पच्छिमा दिसा पुत्तदारा वेदितब्बा, उत्तरा दिसा मित्तामच्चा वेदितब्बा, हेट्ठिमा दिसा दासकम्मकरा वेदितब्बा, उपरिमा दिसा समणब्राह्मणा वेदितब्बा ।

२६७. “पञ्चहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि पुत्तेन पुरत्थिमा दिसा मातापितरो पच्चुपट्ठातब्बा — भतो ने [नेसं (बहूसु)] भरिस्सामि, किच्चं नेसं करिस्सामि, कुलवंसं ठपेस्सामि, दायज्जं पटिपज्जामि, अथ वा पन पेतानं कालङ्कितानं दक्खिणं अनुप्पदस्सामीति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पञ्चहि ठानेहि पुत्तेन पुरत्थिमा दिसा मातापितरो पच्चुपट्ठिता पञ्चहि ठानेहि पुत्तं अनुकम्पन्ति । पापा निवारन्ति, कल्याणे निवेसेन्ति, सिप्पं सिक्खापेन्ति, पतिरूपेन दारेन संयोजेन्ति, समये दायज्जं निव्यादेन्ति [निव्यातेन्ति (क० सी०)] । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पञ्चहि ठानेहि पुत्तेन पुरत्थिमा दिसा मातापितरो पच्चुपट्ठिता इमेहि पञ्चहि ठानेहि पुत्तं अनुकम्पन्ति । एवमस्स एसा पुरत्थिमा दिसा पटिच्छन्ना होति खेमा अप्पटिभया ।

२६८. “पञ्चहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि अन्तेवासिना दक्खिणा दिसा आचरिया पच्चुपट्ठातब्बा — उट्ठानेन उपट्ठानेन सुस्सुसाय पारिचरियाय सक्कच्चं सिप्पपटिग्गहणेन [सिप्पं पटिग्गहणेन (स्या०), सिप्पउग्गहणेन (क०)] । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पञ्चहि ठानेहि अन्तेवासिना दक्खिणा दिसा आचरिया पच्चुपट्ठिता पञ्चहि ठानेहि अन्तेवासिं अनुकम्पन्ति — सुविनीतं विनेन्ति, सुग्गहितं गाहापेन्ति, सब्बसिप्पस्सुतं समक्खायिनो भवन्ति, मित्तामच्चेसु पटियादेन्ति [पटिवेदेन्ति (स्या०)], दिसासु परित्ताणं करोन्ति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पञ्चहि ठानेहि अन्तेवासिना दक्खिणा दिसा आचरिया पच्चुपट्ठिता इमेहि पञ्चहि ठानेहि अन्तेवासिं अनुकम्पन्ति । एवमस्स एसा दक्खिणा दिसा पटिच्छन्ना होति खेमा अप्पटिभया ।

२६९. “पञ्चहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि सामिकेन पच्छिमा दिसा भरिया पच्चुपट्ठातब्बा — सम्माननाय अनवमाननाय [अविमाननाय (स्या० पी०)] अनतिचरियाय इस्सरियवोस्सग्गेन अलङ्कारानुप्पदानेन । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पञ्चहि ठानेहि सामिकेन पच्छिमा दिसा भरिया पच्चुपट्ठिता पञ्चहि ठानेहि सामिकं अनुकम्पति — सुसंविहितकम्मन्ता च होति, सङ्गहितपरिजना [सुसङ्गहितपरिजना (सी० स्या० पी०)] च, अनतिचारिनी च, सम्भतञ्च अनुरक्खति, दक्खा च होति अनलसा सब्बकिच्चेसु । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पञ्चहि ठानेहि सामिकेन पच्छिमा दिसा भरिया पच्चुपट्ठिता इमेहि पञ्चहि ठानेहि सामिकं अनुकम्पति । एवमस्स एसा पच्छिमा दिसा पटिच्छन्ना होति खेमा अप्पटिभया ।

२७०. “पञ्चहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि कुलपुत्तेन उत्तरा दिसा मित्तामच्चा पच्चुपट्ठातब्बा — दानेन पेय्यवज्जेन [वियवज्जेन (स्या० क०)] अत्थचरियाय समानत्तताय अविशंवादनताय । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पञ्चहि ठानेहि कुलपुत्तेन उत्तरा दिसा मित्तामच्चा पच्चुपट्ठिता पञ्चहि ठानेहि कुलपुत्तं अनुकम्पन्ति — पमत्तं रक्खन्ति, पमत्तस्स सापतेय्यं रक्खन्ति, भीतस्स सरणं होन्ति, आपदासु न विजहन्ति, अपरपजा चस्स पटिपूजेन्ति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पञ्चहि ठानेहि कुलपुत्तेन उत्तरा दिसा मित्तामच्चा पच्चुपट्ठिता इमेहि पञ्चहि ठानेहि कुलपुत्तं अनुकम्पन्ति । एवमस्स एसा उत्तरा दिसा पटिच्छन्ना होति खेमा अप्पटिभया ।

२७१. “पञ्चहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि अयिरकेन [अयिरकेन (सी० स्या० पी०)] हेट्ठिमा दिसा दासकम्मकरा

पच्चुपट्टातब्बा — यथाबलं कम्मन्तसंविधानेन भत्तवेतनानुप्पदानेन गिलानुपट्टानेन अच्छरियानं रसानं संविभागेन समये वोस्सग्गेन । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पच्चहि ठानेहि अय्यिरकेन हेट्ठिमा दिसा दासकम्मकरा पच्चुपट्टिता पच्चहि ठानेहि अय्यिरकं अनुकम्पन्ति — पुब्बुट्ठायिनो च होन्ति, पच्छा निपातिनो च, दिन्नादायिनो च, सुकतकम्मकरा च, कित्तिवण्णहरा च । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पच्चहि ठानेहि अय्यिरकेन हेट्ठिमा दिसा दासकम्मकरा पच्चुपट्टिता इमेहि पच्चहि ठानेहि अय्यिरकं अनुकम्पन्ति । एवमस्स एसा हेट्ठिमा दिसा पटिच्छन्ना होति खेमा अप्पटिभया ।

२७२. “पच्चहि खो, गहपतिपुत्त, ठानेहि कुलपुत्तेन उपरिमा दिसा समणब्राह्मणा पच्चुपट्टातब्बा — मेत्तेन कायकम्मेन मेत्तेन वचीकम्मेन मेत्तेन मनोकम्मेन अनावटद्वारताय आमिसानुप्पदानेन । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पच्चहि ठानेहि कुलपुत्तेन उपरिमा दिसा समणब्राह्मणा पच्चुपट्टिता छहि ठानेहि कुलपुत्तं अनुकम्पन्ति — पापा निवारेन्ति, कल्याणे निवेसेन्ति, कल्याणेन मनसा अनुकम्पन्ति, अस्सुतं सावेन्ति, सुतं परियोदापेन्ति, सग्गस्स मग्गं आचिक्खन्ति । इमेहि खो, गहपतिपुत्त, पच्चहि ठानेहि कुलपुत्तेन उपरिमा दिसा समणब्राह्मणा पच्चुपट्टिता इमेहि छहि ठानेहि कुलपुत्तं अनुकम्पन्ति । एवमस्स एसा उपरिमा दिसा पटिच्छन्ना होति खेमा अप्पटिभया”ति ।

२७३. इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“मातापिता दिसा पुब्बा, आचरिया दक्खिणा दिसा ।
पुत्तदारा दिसा पच्छा, मित्तामच्चा च उत्तरा ॥

“दासकम्मकरा हेट्ठा, उद्धं समणब्राह्मणा ।
एता दिसा नमस्सेय्य, अलमत्तो कुले गिही ॥

“पण्डितो सीलसम्पन्नो, सण्हो च पटिभानवा ।
निवातवुत्ति अत्थद्दो, तादिसो लभते यसं ॥

“उट्ठानको अनलसो, आपदासु न वेधति ।
अच्छिन्नवुत्ति मेधावी, तादिसो लभते यसं ॥

“सङ्गाहको मित्तकरो, वदञ्जू वीतमच्छरो ।
नेता विनेता अनुनेता, तादिसो लभते यसं ॥

“दानञ्च पेय्यवज्जञ्च, अत्थचरिया च या इध ।
समानत्तता च धम्मेसु, तत्थ तत्थ यथारहं ।
एते खो सङ्गाहा लोके, रथस्साणीव यायतो ॥

“एते च सङ्गाहा नास्सु, न माता पुत्तकारणा ।
लभेथ मानं पूजं वा, पिता वा पुत्तकारणा ॥

“यस्मा च सङ्गाहा [सङ्गाहे (क०) अट्ठकथायं इच्छितपाठो] एते, सम्मपेक्खन्ति [समवेक्खन्ति (सी० पी० क०)]

पण्डिता ।

तस्मा महत्तं पप्पोन्ति, पासंसा च भवन्ति ते”ति ॥

२७४. एवं वुत्ते, सिङ्गालको गहपतिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भन्ते! अभिवक्कन्तं, भन्ते! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति । एवमेवं भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसंघञ्च । उपासकं मं भगवा धारेतु, अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति ।

सिङ्गालसुत्तं [सिङ्गालोवादसुत्तन्तं (पी०)] निद्वितं अट्टमं ।

९. आटानाटियसुत्तं

पठमभाणवारो

२७५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते । अथ खो चत्तारो महाराजा [महाराजानो (क०)] महतिया च यक्खसेनाय महतिया च गन्धब्बसेनाय महतिया च कुम्भण्डसेनाय महतिया च नागसेनाय चतुद्दिसं रक्खं ठपेत्वा चतुद्दिसं गुम्बं ठपेत्वा चतुद्दिसं ओवरणं ठपेत्वा अभिवक्कन्ताय रत्तिया अभिवक्कन्तवण्णा केवलकप्पं गिज्झकूटं पब्बतं ओभासेत्वा [गिज्झकूटं ओभासेत्वा (सी० स्या० पी०)] येन भगवा तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । तेषि खो यक्खा अप्पेक्कच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेक्कच्चे भगवता सद्धिं सम्मोदिसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेक्कच्चे येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेक्कच्चे नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेक्कच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिसु ।

२७६. एकमन्तं निसिन्नो खो वेस्सवणो महाराजा भगवन्तं एतदवोच — “सन्ति हि, भन्ते, उळारा यक्खा भगवतो अप्पसन्ना । सन्ति हि, भन्ते, उळारा यक्खा भगवतो पसन्ना । सन्ति हि, भन्ते, मज्झिमा यक्खा भगवतो अप्पसन्ना । सन्ति हि, भन्ते, मज्झिमा यक्खा भगवतो पसन्ना । सन्ति हि, भन्ते, नीचा यक्खा भगवतो अप्पसन्ना । सन्ति हि, भन्ते, नीचा यक्खा भगवतो पसन्ना । येभ्य्येन खो पन, भन्ते, यक्खा अप्पसन्नायेव भगवतो । तं किस्स हेतु? भगवा हि, भन्ते, पाणातिपाता वेरमणिया धम्मं देसेति, अदिन्नादाना वेरमणिया धम्मं देसेति, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणिया धम्मं देसेति, मुसावादा वेरमणिया धम्मं देसेति, सुरामेरयमज्जप्पमादद्धाना वेरमणिया धम्मं देसेति । येभ्य्येन खो पन, भन्ते, यक्खा अप्पटिविरतायेव पाणातिपाता, अप्पटिविरता अदिन्नादाना, अप्पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा, अप्पटिविरता मुसावादा, अप्पटिविरता सुरामेरयमज्जप्पमादद्धाना । तेसं तं होति अप्पियं अमनापं । सन्ति हि, भन्ते, भगवतो सावका अरज्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति अप्पसद्धानि अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्यकानि [मनुस्सराहस्सेय्यकानि (सी० स्या० पी०)] पटिसल्लानसारूपानि । तत्थ सन्ति उळारा यक्खा निवासिनो, ये इमस्मिं भगवतो पावचने अप्पसन्ना । तेसं पसादाय उग्गण्हातु, भन्ते, भगवा आटानाटियं रक्खं भिक्खूनं भिक्खुनीनं उपासकानं उपासिकानं गुत्तिया रक्खाय अविहिंसाय फासुविहाराया”ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

अथ खो वेस्सवणो महाराजा भगवतो अधिवासनं विदित्वा तायं वेलायं इमं आटानाटियं रक्खं अभसि —

२७७. “विपस्सिस्स च [इमे चकारा पोरणपोत्थकेसु नत्थि] नमत्थु, चक्खुमन्तस्स सिरीमतो ।

सिखिस्सपि च [इमे चकारा पोरणपोत्थकेसु नत्थि] नमत्थु, सब्भूतानुकम्पिनो ॥

“वेस्सभुस्स च [इमे चकारा पोरणपोत्थकेसु नत्थि] नमत्थु, न्हातकस्स तपस्सिनो ।

नमत्थु ककुसन्धस्स, मारसेनापमद्दिनो ॥

“कोणागमनस्स नमत्थु, ब्राह्मणस्स वुसीमतो ।

कस्सपस्स च [इमे चकारा पोरणपोत्थकेसु नत्थि] नमत्थु, विष्णमुत्तस्स सब्बधि ॥

“अङ्गीरसस्स नमत्थु, सक्कपुत्तस्स सिरीमतो ।

यो इमं धम्मं देसेसि [धम्ममदेसेसि (सी० स्या० पी०)], धम्मं देसेति (?), सब्बदुक्खापनूदनं ॥

“ये चापि निब्बुता लोके, यथाभूतं विपस्सिसुं ।

ते जना अपिसुणाथ [अपिसुणा (सी० स्या० पी०)], महन्ता वीतसारदा ॥

“हितं देवमनुस्सानं, यं नमस्सन्ति गोतमं ।

विज्जाचरणसम्पन्नं, महन्तं वीतसारदं ॥

२७८. “यतो उगगच्छति सूरियो [सूरियो (सी० स्या० पी०)], आदिच्चो मण्डली महा ।

यस्स चुगगच्छमानस्स, संवरीपि निरुज्झति ।

यस्स चुगगते सूरिये, ‘दिवसो’ति पवुच्चति ॥

“रहदोपि तत्थ गम्भीरो, समुद्धो सरितोदको ।

एवं तं तत्थ जानन्ति, ‘समुद्धो सरितोदको’ ॥

“इतो ‘सा पुरिमा दिसा’, इति नं आचिक्खती जनो ।

यं दिसं अभिपालेति, महाराजा यसस्सि सो ॥

“गन्धब्बानं अधिपति [आधिपति (सी० स्या० पी०) एवमुपरिपि], ‘धतरट्ठो’ति नामसो ।

रमती नच्चगीतेहि, गन्धब्बेहि पुरक्खतो ॥

“पुत्तापि तस्स बहवो, एकनामाति मे सुतं ।

असीति दस एको च, इन्दनामा महब्बला ॥

ते चापि बुद्धं दिस्वान, बुद्धं आदिच्चबन्धुनं ।

दूरतोव नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं ॥

“नमो ते पुरिसाज्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
कुसलेन समेक्खसि, अमनुस्सापि तं वन्दन्ति ।
सुतं नेतं अभिण्हसो, तस्मा एवं वदेमसे ॥

“‘जिनं वन्दथ गोतमं, जिनं वन्दाम गोतमं ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, बुद्धं वन्दाम गोतमं’ ॥

२७९. “येन पेता पवुच्चन्ति, पिसुणा पिट्ठिमंसिका ।

पाणातिपातिनो लुद्धा [लुद्धा (पी० क०)], चोरा नेकतिका जना ॥

“इतो ‘सा दक्खिणा दिसा’, इति नं आचिक्खती जनो ।
यं दिसं अभिपालेति, महाराजा यसस्सि सो ॥

“कुम्भण्डानं अधिपति, ‘विरूळ्हो’ इति नामसो ।
रमती नच्चगीतेहि, कुम्भण्डेहि पुरक्खतो ॥

“पुत्तापि तस्स बहवो, एकनामाति मे सुतं ।
असीति दस एको च, इन्दनामा महब्बला ॥

ते चापि बुद्धं दिस्वान, बुद्धं आदिच्चबन्धुनं ।
दूरतोव नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं ॥

“नमो ते पुरिसाज्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
कुसलेन समेक्खसि, अमनुस्सापि तं वन्दन्ति ।
सुतं नेतं अभिण्हसो, तस्मा एवं वदेमसे ॥

“‘जिनं वन्दथ गोतमं, जिनं वन्दाम गोतमं ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, बुद्धं वन्दाम गोतमं’ ॥

२८०. “यत्थ चोग्गच्छति सूरियो, आदिच्चो मण्डली महा ।

यस्स चोग्गच्छमानस्स, दिवसोपि निरुज्झति ।
यस्स चोग्गते सूरिये, ‘संवरी’ति पवुच्चति ॥

“रहदोपि तत्थ गम्भीरो, समुद्धो सरितोदको ।
एवं तं तत्थ जानन्ति, ‘समुद्धो सरितोदको’ ॥

“इतो ‘सा पच्छिमा दिसा’, इति नं आचिक्खती जनो ।

यं दिसं अभिपालेति, महाराजा यसस्सि सो ॥

“नागानञ्च अधिपति, ‘विरूपक्खो’ति नामसो ।
रमती नच्चगीतेहि, नागेहेव पुरक्खतो ॥

“पुत्तापि तस्स बहवो, एकनामाति मे सुतं ।
असीति दस एको च, इन्दनामा महब्बला ॥

ते चापि बुद्धं दिस्वान, बुद्धं आदिच्चबन्धुनं ।
दूरतोव नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं ॥

“नमो ते पुरिसाजञ्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
कुसलेन समेक्खसि, अमनुस्सापि तं वन्दन्ति ।
सुतं नेतं अभिण्हसो, तस्मा एवं वदेमसे ॥

“‘जिनं वन्दथ गोतमं, जिनं वन्दाम गोतमं ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, बुद्धं वन्दाम गोतमं’ ॥

२८१. “येन उत्तरकुरुव्हो [उत्तरकुरू रम्मा (सी० स्या० पी०)], महानेरु सुदस्सनो ।

मनुस्सा तत्थ जायन्ति, अममा अपरिग्गहा ॥

“न ते बीजं पवपन्ति, नपि नीयन्ति नङ्गला ।
अकट्ठपाकिमं सालिं, परिभुञ्जन्ति मानुसा ॥

“अकणं अथुसं सुद्धं, सुगन्धं तण्डुलप्फलं ।
तुण्डिकीरे पचित्वान, ततो भुञ्जन्ति भोजनं ॥

“गाविं एकखुरं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ।
पसुं एकखुरं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ॥

“इत्थिं वा वाहनं [इत्थी-वाहनं (सी० पी०), इत्थीं वाहनं (स्या०)] कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ।
पुरिसं वाहनं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ॥

“कुमारिं वाहनं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ।
कुमारं वाहनं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ॥

“ते याने अभिरुहित्वा,
सब्बा दिसा अनुपरियायन्ति [अनुपरियन्ति (स्या०)] ।

पचारा तस्स राजिनो ॥

“हत्थियानं अस्सयानं, दिब्बं यानं उपट्ठितं ।
पासादा सिविका चेव, महाराजस्स यसस्सिनो ॥

“तस्स च नगरा अहु,
अन्तलिक्खे सुमापिता ।
आटानाटा कुसिनाटा परकुसिनाटा,
नाटसुरिया [नाटपुरिया (सी० पी०), नाटपरिया (स्या०)] परकुसिटनाटा ॥

“उत्तरेन कसिवन्तो [कपिवन्तो (सी० स्या० पी०)],
जनोधमपरेन च ।
नवनवुतियो अम्बरअम्बरवतियो,
आळकमन्दा नाम राजधानी ॥

“कुवेरस्स खो पन, मारिस, महाराजस्स विसाणा नाम राजधानी ।
तस्मा कुवेरो महाराजा, ‘वेस्सवणो’ति पवुच्चति ॥

“पच्चेसन्तो पकासेन्ति, ततोला तत्तला ततोतला ।
ओजसि तेजसि ततोजसी, सूरु राजा अरिड्ढो नेमि ॥

“रहदोपि तत्थ धरणी नाम, यतो मेघा पवस्सन्ति ।
वस्सा यतो पतायन्ति, सभापि तत्थ सालवती [भगलवती (सी० स्या० पी०)] नाम ॥

“यत्थ यक्खा पयिरुपासन्ति, तत्थ निच्चफला रुक्खा ।
नाना दिजगणा युता, मयूरकोञ्चाभिरुदा ।
कोकिलादीहि वग्गुहि ॥

“जीवञ्जीवकसद्देत्थ, अथो ओट्टुवचित्तका ।
कुक्कुटका [कुक्कुत्थका (सी० पी०)] कुळीरका, वने पोक्खरसातका ॥

“सुकसाळिकसद्देत्थ, दण्डमाणवकानि च ।
सोभति सब्बकालं सा, कुवेरनळिनी सदा ॥

“इतो ‘सा उत्तरा दिसा’, इति नं आचिक्खती जनो ।
यं दिसं अभिपालेति, महाराजा यसस्सि सो ॥

“यक्खानञ्च अधिपति, ‘कुवेरो’ इति नामसो ।

रमती नच्चगीतेहि, यक्खेहेव पुरक्खतो ॥

“पुत्तापि तस्स बहवो, एकनामाति मे सुतं ।
असीति दस एको च, इन्दनामा महब्बला ॥

“ते चापि बुद्धं दिस्वान, बुद्धं आदिच्चबन्धुनं ।
दूरतोव नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं ॥

“नमो ते पुरिसाज्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
कुसलेन समेक्खसि, अमनुस्सापि तं वन्दन्ति ।
सुतं नेतं अभिण्हसो, तस्मा एवं वदेमसे ॥

“जिनं वन्दथ गोतमं, जिनं वन्दाम गोतमं ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, बुद्धं वन्दाम गोतमं”न्ति ॥

“अयं खो सा, मारिस, आटानाटिया रक्खा भिक्खून् भिक्खुनीन् उपासकानं उपासिकानं गुत्तिया रक्खाय अविहिंसाय फासुविहाराय ।

२८२. “यस्स कस्सचि, मारिस, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा उपासकस्स वा उपासिकाय वा अयं आटानाटिया रक्खा सुग्गहिता भविस्सति समत्ता परियापुता [परियापुटा (क०)] । तं चे अमनुस्सो यक्खो वा यक्खिनी वा यक्खपोतको वा यक्खपोतिका वा यक्खमहामत्तो वा यक्खपारिसज्जो वा यक्खपचारो वा, गन्धब्बो वा गन्धब्बी वा गन्धब्बपोतको वा गन्धब्बपोतिका वा गन्धब्बमहामत्तो वा गन्धब्बपारिसज्जो वा गन्धब्बपचारो वा, कुम्भण्डो वा कुम्भण्डी वा कुम्भण्डपोतको वा कुम्भण्डपोतिका वा कुम्भण्डमहामत्तो वा कुम्भण्डपारिसज्जो वा कुम्भण्डपचारो वा, नागो वा नागी वा नागपोतको वा नागपोतिका वा नागमहामत्तो वा नागपारिसज्जो वा नागपचारो वा, पदुट्टचित्तो भिक्खुं वा भिक्खुनिं वा उपासकं वा उपासिकं वा गच्छन्तं वा अनुगच्छेय्य, ठितं वा उपतिट्ठेय्य, निसिन्नं वा उपनिसीदेय्य, निपन्नं वा उपनिपज्जेय्य । न मे सो, मारिस, अमनुस्सो लभेय्य गामेसु वा निगमेसु वा सक्कारं वा गरुकारं वा । न मे सो, मारिस, अमनुस्सो लभेय्य आळकमन्दाय नाम राजधानिया वत्थुं वा वासं वा । न मे सो, मारिस, अमनुस्सो लभेय्य यक्खानं समितिं गन्तुं । अपिस्सु नं, मारिस, अमनुस्सा अनावहम्पि नं करेय्युं अविवहं । अपिस्सु नं, मारिस, अमनुस्सा अत्ताहिपि परिपुण्णाहि परिभासाहि परिभासेय्युं । अपिस्सु नं, मारिस, अमनुस्सा रित्तंपिस्स पत्तं सीसे निक्कुज्जेय्युं । अपिस्सु नं, मारिस, अमनुस्सा सत्तधापिस्स मुद्धं फालेय्युं ।

“सन्ति हि, मारिस, अमनुस्सा चण्डा रुद्धा [रुद्धा (सी० पी०)] रभसा, ते नेव महाराजानं आदियन्ति, न महाराजानं पुरिसकानं आदियन्ति, न महाराजानं पुरिसकानं पुरिसकानं आदियन्ति । ते खो ते, मारिस, अमनुस्सा महाराजानं अवरुद्धा नाम वुच्चन्ति । सेय्यथापि, मारिस, रज्जो मागधस्स विजिते महाचोरा । ते नेव रज्जो मागधस्स आदियन्ति, न रज्जो मागधस्स पुरिसकानं आदियन्ति, न रज्जो मागधस्स पुरिसकानं पुरिसकानं आदियन्ति । ते खो ते, मारिस, महाचोरा रज्जो मागधस्स अवरुद्धा नाम वुच्चन्ति । एवमेव खो, मारिस, सन्ति अमनुस्सा चण्डा रुद्धा रभसा, ते नेव महाराजानं आदियन्ति, न महाराजानं पुरिसकानं आदियन्ति, न महाराजानं पुरिसकानं पुरिसकानं आदियन्ति । ते खो ते, मारिस,

अमनुस्सा महाराजानं अवरुद्धा नाम वुच्चन्ति । यो हि कोचि, मारिस, अमनुस्सो यक्खो वा यक्खिनी वा...पे०...
गन्धब्बो वा गन्धब्बी वा ... कुम्भण्डो वा कुम्भण्डी वा... नागो वा नागी वा नागपोतको वा नागपोतिका वा नागमहामत्तो वा
नागपारिसज्जो वा नागपचारो वा पदुट्ठचित्तो भिक्खुं वा भिक्खुनिं वा उपासकं वा उपासिकं वा गच्छन्तं वा अनुगच्छेय्य,
ठितं वा उपतिट्ठेय्य, निसिन्नं वा उपनिसीदेय्य, निपन्नं वा उपनिपज्जेय्य । इमेसं यक्खानं महायक्खानं सेनापतीनं
महासेनापतीनं उज्झापेतब्बं विक्कन्दितब्बं विरवितब्बं — ‘अयं यक्खो गण्हाति, अयं यक्खो आविसति, अयं यक्खो
हेठेति, अयं यक्खो विहेठेति, अयं यक्खो हिंसति, अयं यक्खो विहिंसति, अयं यक्खो न मुञ्चती’ति ।

२८३. “कतमेसं यक्खानं महायक्खानं सेनापतीनं महासेनापतीनं?

“इन्दो सोमो वरुणो च, भारद्वाजो पजापति ।
चन्दनो कामसेट्ठो च, किन्नुघण्डु निघण्डु च ॥

“पनादो ओपमज्जो च, देवसूतो च मातलि ।
चित्तसेनो च गन्धब्बो, नल्लो राजा जनेसभो [जनोसभो (स्या०)] ॥

“सातागिरो हेमवतो, पुण्णको करतियो गुळो ।
सिवको मुचलिन्दो च, वेस्सामित्तो युगन्धरो ॥

“गोपालो सुप्परोधो च [सुप्पगेधो च (सी० स्या० पी०)], हिरि नेत्ति [हिरी नेत्ती (सी० पी०)] च मन्दियो ।
पञ्चालचण्डो आळवको, पज्जुन्नो सुमनो सुमुखो ।
दधिमुखो मणि माणिवरो [मणि मानिचरो (स्या० पी०)] दीघो, अथो सेरीसको सह ॥

“इमेसं यक्खानं महायक्खानं सेनापतीनं महासेनापतीनं उज्झापेतब्बं विक्कन्दितब्बं विरवितब्बं — ‘अयं यक्खो
गण्हाति, अयं यक्खो आविसति, अयं यक्खो हेठेति, अयं यक्खो विहेठेति, अयं यक्खो हिंसति, अयं यक्खो विहिंसति, अयं
यक्खो न मुञ्चती’ति ।

“अयं खो सा, मारिस, आटानाटिया रक्खा भिक्खूनं भिक्खुनीनं उपासकानं उपासिकानं गुत्तिया रक्खाय अविहिंसाय
फासुविहाराय । हन्द च दानि मयं, मारिस, गच्छाम बहुकिच्चा मयं बहुकरणीया’ति । “यस्सदानि तुम्हे महाराजानो कालं
मज्जथा’ति ।

२८४. अथ खो चत्तारो महाराजा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायिसु । तेपि खो
यक्खा उट्ठायासना अप्पेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायिसु । अप्पेकच्चे भगवता सद्धिं
सम्मोदिसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा तत्थेवन्तरधायिसु । अप्पेकच्चे येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा
तत्थेवन्तरधायिसु । अप्पेकच्चे नामगोत्तं सावेत्वा तत्थेवन्तरधायिसु । अप्पेकच्चे तुण्हीभूता तत्थेवन्तरधायिसूति ।

पठमभाणवारो निट्ठितो ।

दुतियभाणवारो

२८५. अथ खो भगवा तस्सा रत्तिया अच्चयेन भिक्खू आमन्तेसि — “इमं, भिक्खवे, रत्तिं चत्तारो महाराजा महतिया च यक्खसेनाय महतिया च गन्धब्बसेनाय महतिया च कुम्भण्डसेनाय महतिया च नागसेनाय चतुद्दिसं रक्खं ठपेत्वा चतुद्दिसं गुम्बं ठपेत्वा चतुद्दिसं ओवरणं ठपेत्वा अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा केवलकप्पं गिज्झकूटं पब्बतं ओभासेत्वा येनाहं तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। तेपि खो, भिक्खवे, यक्खा अप्पेकच्चे मं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। अप्पेकच्चे मया सद्धिं सम्मोदिसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। अप्पेकच्चे येनाहं तेनज्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। अप्पेकच्चे नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिसु।

२८६. “एकमन्तं निसिन्नो खो, भिक्खवे, वेस्सवणो महाराजा मं एतदवोच — ‘सन्ति हि, भन्ते, उळारा यक्खा भगवतो अप्पसन्ना...पे०... सन्ति हि, भन्ते नीचा यक्खा भगवतो पसन्ना। येभुय्येन खो पन, भन्ते, यक्खा अप्पसन्नायेव भगवतो। तं किस्स हेतु? भगवा हि, भन्ते, पाणातिपाता वेरमणिया धम्मं देसेति... सुरामेरयमज्जप्पमादद्धाना वेरमणिया धम्मं देसेति। येभुय्येन खो पन, भन्ते, यक्खा अप्पटिविरतायेव पाणातिपाता... अप्पटिविरता सुरामेरयमज्जप्पमादद्धाना। तेसं तं होति अप्पियं अमनापं। सन्ति हि, भन्ते, भगवतो सावका अरज्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति अप्पसद्धानि अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्यकानि पटिसल्लानसारुप्पानि। तत्थ सन्ति उळारा यक्खा निवासिनो, ये इमस्मिं भगवतो पावचने अप्पसन्ना, तेसं पसादाय उग्गण्हातु, भन्ते, भगवा आटानाटियं रक्खं भिक्खूनं भिक्खुनीनं उपासकानं उपासिकानं गुत्तिया रक्खाय अविहिंसाय फासुविहाराया’ति। अधिवासेसिं खो अहं, भिक्खवे, तुण्हीभावेन। अथ खो, भिक्खवे, वेस्सवणो महाराजा मे अधिवासनं विदित्वा तायं वेलायं इमं आटानाटियं रक्खं अभासि —

२८७. ‘विपस्सिस्स च नमत्थु, चक्खुमन्तस्स सिरीमतो।

सिखिस्सपि च नमत्थु, सब्बभूतानुकम्पिनो॥

‘वेस्सभुस्स च नमत्थु, न्हातकस्स तपस्सिनो।

नमत्थु ककुसन्धस्स, मारसेनापमद्दिनो॥

‘कोणागमनस्स नमत्थु, ब्राह्मणस्स वुसीमतो।

कस्सपस्स च नमत्थु, विप्पमुत्तस्स सब्बधि॥

‘अङ्गीरसस्स नमत्थु, सक्कपुत्तस्स सिरीमतो।

यो इमं धम्मं देसेसि, सब्बदुक्खापनूदनं॥

‘ये चापि निब्बुता लोके, यथाभूतं विपस्सिसुं।

ते जना अपिसुणाथ, महन्ता वीतसारदा॥

‘हितं देवमनुस्सानं, यं नमस्सन्ति गोतमं।

विज्जाचरणसम्पन्नं, महन्तं वीतसारदं॥

२८८. ‘यतो उग्गच्छति सूरियो, आदिच्चो मण्डली महा।

यस्स चुग्गच्छमानस्स, संवरीपि निरुज्झति ।
यस्स चुग्गते सूरिये, “दिवसो”ति पवुच्चति ॥

‘रहदोपि तत्थ गम्भीरो, समुदो सरितोदको ।
एवं तं तत्थ जानन्ति, “समुदो सरितोदको” ॥

‘इतो “सा पुरिमा दिसा”, इति नं आचिक्खती जनो ।
यं दिसं अभिपालेति, महाराजा यसस्सि सो ॥

‘गन्धब्बानं अधिपति, “धतरट्ठो”ति नामसो ।
रमती नच्चगीतेहि, गन्धब्बेहि पुरक्खतो ॥

‘पुत्तापि तस्स बहवो, एकनामाति मे सुतं ।
असीति दस एको च, इन्दनामा महब्बला ॥

‘ते चापि बुद्धं दिस्वान, बुद्धं आदिच्चबन्धुनं ।
दूरतोव नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं ॥

‘नमो ते पुरिसाजज्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
कुसलेन समेक्खसि, अमनुस्सापि तं वन्दन्ति ।
सुतं नेतं अभिण्हसो, तस्सा एवं वदेमसे ॥

“जिनं वन्दथ गोतमं, जिनं वन्दाम गोतमं ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, बुद्धं वन्दाम गोतमं” ॥

२८९. ‘येन पेता पवुच्चन्ति, पिसुणा पिड्डिमंसिका ।

पाणातिपातिनो लुद्धा, चोरा नेकतिका जना ॥

‘इतो “सा दक्खिणा दिसा”, इति नं आचिक्खती जनो ।
यं दिसं अभिपालेति, महाराजा यसस्सि सो ॥

‘कुम्भण्डानं अधिपति, “विरूळ्हो” इति नामसो ।
रमती नच्चगीतेहि, कुम्भण्डेहि पुरक्खतो ॥

‘पुत्तापि तस्स बहवो, एकनामाति मे सुतं ।
असीति दस एको च, इन्दनामा महब्बला ॥

‘ते चापि बुद्धं दिस्वान, बुद्धं आदिच्चबन्धुनं ।

दूरतोव नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं ॥

‘नमो ते पुरिसाजज्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
कुसलेन समेक्खसि, अमनुस्सापि तं वन्दन्ति ।
सुतं नेतं अभिण्हसो, तस्मा एवं वदेमसे ॥

“जिनं वन्दथ गोतमं, जिनं वन्दाम गोतमं ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, बुद्धं वन्दाम गोतमं” ॥

२९०. ‘यत्थ चोग्गच्छति सूरियो, आदिच्चो मण्डली महा ।

यस्स चोग्गच्छमानस्स, दिवसोपि निरुज्झति ।
यस्स चोग्गते सूरिये, “संवरी”ति पवुच्चति ॥

‘रहदोपि तत्थ गम्भीरो, समुद्धो सरितोदको ।
एवं तं तत्थ जानन्ति, समुद्धो सरितोदको ॥

‘इतो “सा पच्छिमा दिसा”, इति नं आचिक्खती जनो ।
यं दिसं अभिपालेति, महाराजा यसस्सि सो ॥

‘नागानज्ज अधिपति, “विरूपक्खो”ति नामसो ।
रमती नच्चगीतेहि, नागेहेव पुरक्खतो ॥

‘पुत्तापि तस्स बहवो, एकनामाति मे सुतं ।
असीति दस एको च, इन्दनामा महब्बला ॥

‘ते चापि बुद्धं दिस्वान, बुद्धं आदिच्चबन्धुनं ।
दूरतोव नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं ॥

‘नमो ते पुरिसाजज्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
कुसलेन समेक्खसि, अमनुस्सापि तं वन्दन्ति ।
सुतं नेतं अभिण्हसो, तस्मा एवं वदेमसे ॥

“जिनं वन्दथ गोतमं, जिनं वन्दाम गोतमं ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, बुद्धं वन्दाम गोतमं” ॥

२९१. ‘येन उत्तरकुरुव्हो, महानेरु सुदस्सनो ।

मनुस्सा तत्थ जायन्ति, अममा अपरिग्गहा ॥

‘न ते बीजं पवपन्ति, नापि नीयन्ति नङ्गला ।
अकट्टपाकिमं सालिं, परिभुञ्जन्ति मानुसा ॥

‘अकणं अथुसं सुद्धं, सुगन्धं तण्डुलप्फलं ।
तुण्डिकीरे पचित्वान, ततो भुञ्जन्ति भोजनं ॥

‘गाविं एकखुरं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ।
पसुं एकखुरं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ॥

‘इत्थिं वा वाहनं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ।
पुरिसं वाहनं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ॥

‘कुमारिं वाहनं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ।
कुमारं वाहनं कत्वा, अनुयन्ति दिसोदिसं ॥

‘ते याने अभिरुहित्वा,
सब्बा दिसा अनुपरियायन्ति ।
पचारा तस्स राजिनो ॥

‘हत्थियानं अस्सयानं,
दिब्बं यानं उपट्ठितं ।
पासादा सिविका चेव,
महाराजस्स यसस्सिनो ॥

‘तस्स च नगरा अहु,
अन्तलिक्खे सुमापिता ।
आटानाटा कुसिनाटा परकुसिनाटा,
नाटसुरिया परकुसिटनाटा ॥

‘उत्तरेन कसिवन्तो,
जनोघमपरेन च ।
नवनवुतियो अम्बरअम्बरवतियो,
आळकमन्दा नाम राजधानी ॥

‘कुवेरस्स खो पन, मारिस, महाराजस्स विसाणा नाम राजधानी ।
तस्मा कुवेरो महाराजा, “वेस्सवणो”ति पवुच्चति ॥

‘पच्चेसन्तो पकासेन्ति, ततोला तत्तला ततोतला ।

ओजसि तेजसि ततोजसी, सूरु राजा अरिद्धो नेमि ॥

‘रहदोपि तत्थ धरणी नाम, यतो मेघा पवस्सन्ति ।
वस्सा यतो पतायन्ति, सभापि तत्थ सालवती नाम ॥

‘यत्थ यक्खा पयिरुपासन्ति, तत्थ निच्चफला रुक्खा ।
नाना दिजगणा युता, मयूरकोज्जाभिरुदा ।
कोकिलादीहि वग्गुहि ॥

‘जीवज्जीवकसद्देत्थ, अथो ओद्धवचित्तका ।
कुक्कुटका कुळीरका, वने पोक्खरसातका ॥

‘सुकसाळिक सद्देत्थ, दण्डमाणवकानि च ।
सोभति सब्बकालं सा, कुवेरनळिनी सदा ॥

‘इतो “सा उत्तरा दिसा”, इति नं आचिक्खती जनो ।
यं दिसं अभिपालेति, महाराजा यसस्सि सो ॥

‘यक्खानञ्च अधिपति, “कुवेरो” इति नामसो ।
रमती नच्चगीतेहि, यक्खेहेव पुरक्खतो ॥

‘पुत्तापि तस्स बहवो, एकनामाति मे सुतं ।
असीति दस एको च, इन्दनामा महब्बला ॥

‘ते चापि बुद्धं दिस्वान, बुद्धं आदिच्चबन्धुनं ।
दूरतोव नमस्सन्ति, महन्तं वीतसारदं ॥

‘नमो ते पुरिसाजञ्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
कुसलेन समेक्खसि, अमनुस्सापि तं वन्दन्ति ।
सुतं नेतं अभिण्हसो, तस्मा एवं वदेमसे ॥

‘“जिनं वन्दथ गोतमं, जिनं वन्दाम गोतमं ।
विज्जाचरणसम्पन्नं, बुद्धं वन्दाम गोतमं”न्ति ॥

२९२. ‘अयं खो सा, मारिस, आटानाटिया रक्खा भिक्खूनं भिक्खुनीनं उपासकानं उपासिकानं गुत्तिया रक्खाय अविहिंसाय फासुविहाराय । यस्स कस्सचि, मारिस, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा उपासकस्स वा उपासिकाय वा अयं आटानाटिया रक्खा सुग्गहिता भविस्सति समत्ता परियापुता तं चे अमनुस्सो यक्खो वा यक्खिनी वा...पे०... गन्धब्बो वा गन्धब्बी वा...पे०... कुम्भण्डो वा कुम्भण्डी वा...पे०... नागो वा नागी वा नागपोतको वा नागपोतिका वा नागमहामत्तो वा

नागपारिसज्जो वा नागपचारो वा, पदुट्टचित्तो भिक्खुं वा भिक्खुनिं वा उपासकं वा उपासिकं वा गच्छन्तं वा अनुगच्छेय्य, ठितं वा उपतिट्ठेय्य, निसिन्नं वा उपनिसीदेय्य, निपन्नं वा उपनिपज्जेय्य । न मे सो, मारिस, अमनुस्सो लभेय्य गामेसु वा निगमेसु वा सक्कारं वा गरुकारं वा । न मे सो, मारिस, अमनुस्सो लभेय्य आळकमन्दाय नाम राजधानिया वत्थुं वा वासं वा । न मे सो, मारिस, अमनुस्सो लभेय्य यक्खानं समितिं गन्तुं । अपिस्सु नं, मारिस, अमनुस्सा अनावद्दम्पि नं करेय्युं अविवद्दं । अपिस्सु नं, मारिस, अमनुस्सा अत्ताहि परिपुण्णाहि परिभासाहि परिभासेय्युं । अपिस्सु नं, मारिस, अमनुस्सा रिक्कपिस्स पत्तं सीसे निक्कुज्जेय्युं । अपिस्सु नं, मारिस, अमनुस्सा सत्तधापिस्स मुद्धं फालेय्युं । सन्ति हि, मारिस, अमनुस्सा चण्डा रुद्धा रभसा, ते नेव महाराजानं आदियन्ति, न महाराजानं पुरिसकानं आदियन्ति, न महाराजानं पुरिसकानं पुरिसकानं आदियन्ति । ते खो ते, मारिस, अमनुस्सा महाराजानं अवरुद्धा नाम वुच्चन्ति । सेय्यथापि, मारिस, रज्जो मागधस्स विजिते महाचोरा । ते नेव रज्जो मागधस्स आदियन्ति, न रज्जो मागधस्स पुरिसकानं आदियन्ति, न रज्जो मागधस्स पुरिसकानं पुरिसकानं आदियन्ति । ते खो ते, मारिस, महाचोरा रज्जो मागधस्स अवरुद्धा नाम वुच्चन्ति । एवमेव खो, मारिस, सन्ति अमनुस्सा चण्डा रुद्धा रभसा, ते नेव महाराजानं आदियन्ति, न महाराजानं पुरिसकानं आदियन्ति, न महाराजानं पुरिसकानं पुरिसकानं आदियन्ति । ते खो ते, मारिस, अमनुस्सा महाराजानं अवरुद्धा नाम वुच्चन्ति । यो हि कोचि, मारिस, अमनुस्सो यक्खो वा यक्खिनी वा...पे०... गन्धब्बो वा गन्धब्बी वा...पे०... कुम्भण्डो वा कुम्भण्डी वा...पे०... नागो वा नागी वा...पे०... पदुट्टचित्तो भिक्खुं वा भिक्खुनिं वा उपासकं वा उपासिकं वा गच्छन्तं वा उपगच्छेय्य, ठितं वा उपतिट्ठेय्य, निसिन्नं वा उपनिसीदेय्य, निपन्नं वा उपनिपज्जेय्य । इमेसं यक्खानं महायक्खानं सेनापतीनं महासेनापतीनं उज्झापेतब्बं विक्कन्दितब्बं विरवितब्बं — ‘अयं यक्खो गण्हाति, अयं यक्खो आविसति, अयं यक्खो हेठेति, अयं यक्खो विहेठेति, अयं यक्खो हिंसति, अयं यक्खो विहिंसति, अयं यक्खो न मुञ्चती’ति ।

२९३. ‘कतमेसं यक्खानं महायक्खानं सेनापतीनं महासेनापतीनं?’

‘इन्दो सोमो वरुणो च, भारद्वाजो पजापति ।
चन्दनो कामसेट्ठो च, किन्नुघण्डु निघण्डु च ॥

‘पनादो ओपमज्जो च, देवसूतो च मातलि ।
चित्तसेनो च गन्धब्बो, नळो राजा जनेसभो ॥

‘सातागिरो हेवमतो, पुण्णको करतियो गुळो ।
सिवको मुचलिन्दो च, वेस्सामित्तो युगन्धरो ॥

‘गोपालो सुप्परोधो च, हिरि नेत्ति च मन्दियो ।
पज्वालचण्डो आळवको, पज्जुन्नो सुमनो सुमुखो ।
दधिमुखो मणि माणिवरो दीघो, अथो सेरीसको सह ॥

‘इमेसं यक्खानं महायक्खानं सेनापतीनं महासेनापतीनं उज्झापेतब्बं विक्कन्दितब्बं विरवितब्बं — “अयं यक्खो गण्हाति, अयं यक्खो आविसति, अयं यक्खो हेठेति, अयं यक्खो विहेठेति, अयं यक्खो हिंसति, अयं यक्खो विहिंसति, अयं यक्खो न मुञ्चती”ति । अयं खो, मारिस, आटानाटिया रक्खा भिक्खूनां भिक्खुनीनां उपासकानं उपासिकानं गुत्तिया रक्खाय आविहिंसाय फासुविहाराय । हन्द च दानि मयं, मारिस, गच्छाम, बहुकिच्चा मयं बहुकरणीया”ति । “यस्स दानि तुम्हे

महाराजानो कालं मज्जथा””ति ।

२९४. “अथ खो, भिक्खवे, चत्तारो महाराजा उट्ठायासना मं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायिसु । तेपि खो, भिक्खवे, यक्खा उट्ठायासना अप्पेकच्चे मं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायिसु । अप्पेकच्चे मया सद्धिं सम्मोदिसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा तत्थेवन्तरधायिसु । अप्पेकच्चे येनाहं तेनज्जलिं पणामेत्वा तत्थेवन्तरधायिसु । अप्पेकच्चे नामगोत्तं सावेत्वा तत्थेवन्तरधायिसु । अप्पेकच्चे तुण्हीभूता तत्थेवन्तरधायिसु ।

२९५. “उग्गण्हाथ, भिक्खवे, आटानाटियं रक्खं । परियापुणाथ, भिक्खवे, आटानाटियं रक्खं । धारेथ, भिक्खवे, आटानाटियं रक्खं । अत्थसंहिता [अत्थसंहितायं (स्या०)], भिक्खवे, आटानाटिया रक्खा भिक्खूनं भिक्खुनीनं उपासकानं उपासिकानं गुत्तिया रक्खाय अविहिंसाय फासुविहाराया”ति । इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

आटानाटियसुत्तं निद्धितं नवमं ।

१०. सङ्गीतिसुत्तं

२९६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा मल्लेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं पञ्चमत्तेहि भिक्खुसत्तेहि येन पावा नाम मल्लानं नगरं तदवसरि । तत्र सुदं भगवा पावायं विहरति चुन्दस्स कम्मरपुत्तस्स अम्बवने ।

उब्भतकनवसन्धागारं

२९७. तेन खो पन समयेन पावेय्यकानं मल्लानं उब्भतकं नाम नवं सन्धागारं [सन्धागारं (सी० पी०), सण्ठागारं (स्या० क०)] अचिरकारितं होति अनज्झावुट्ठं [अनज्झावुत्थं (सी० स्या० पी० क०)] समणेन वा ब्राह्मणेन वा केनचि वा मनुस्सभूतेन । अस्सोसुं खो पावेय्यका मल्ला — “भगवा किर मल्लेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं पञ्चमत्तेहि भिक्खुसत्तेहि पावं अनुप्पत्तो पावायं विहरति चुन्दस्स कम्मरपुत्तस्स अम्बवने”ति । अथ खो पावेय्यका मल्ला येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो पावेय्यका मल्ला भगवन्तं एतदवोचुं — “इध, भन्ते, पावेय्यकानं मल्लानं उब्भतकं नाम नवं सन्धागारं अचिरकारितं होति अनज्झावुट्ठं समणेन वा ब्राह्मणेन वा केनचि वा मनुस्सभूतेन । तज्ज खो, भन्ते, भगवा पठमं परिभुज्जतु, भगवता पठमं परिभुत्तं पच्छा पावेय्यका मल्ला परिभुज्जिस्सन्ति । तदस्स पावेय्यकानं मल्लानं दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति । अधिवासेसि खो भगवा तुण्हीभावेन ।

२९८. अथ खो पावेय्यका मल्ला भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन सन्धागारं तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा सब्बसन्थरिं [सब्बसन्थरिं सन्थतं (क०)] सन्धागारं सन्थरित्वा भगवतो आसनानि पज्जापेत्वा उदकमणिकं पतिट्ठपेत्वा तेलपदीपं आरोपेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो ते पावेय्यका मल्ला भगवन्तं एतदवोचुं — “सब्बसन्थरिसन्थतं [सब्बसन्थरिं सन्थतं (सी० पी० क०)], भन्ते, सन्धागारं, भगवतो आसनानि पज्जत्तानि, उदकमणिको पतिट्ठापितो, तेलपदीपो आरोपितो । यस्सदानि, भन्ते, भगवा कालं मज्जती”ति ।

३९९. अथ खो भगवा निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सङ्घिं भिक्खुसङ्घेन येन सन्धागारं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पादे पक्खालेत्वा सन्धागारं पविसित्वा मज्झिमं थम्भं निस्साय पुरत्थाभिमुखो निसीदि । भिक्खुसङ्घोपि खो पादे पक्खालेत्वा सन्धागारं पविसित्वा पच्छिमं भित्तिं निस्साय पुरत्थाभिमुखो निसीदि भगवन्तंयेव पुरक्खत्वा । पावेय्यकापि खो मल्ला पादे पक्खालेत्वा सन्धागारं पविसित्वा पुरत्थिमं भित्तिं निस्साय पच्छिमाभिमुखा निसीदिसु भगवन्तंयेव पुरक्खत्वा । अथ खो भगवा पावेय्यके मल्ले बहुदेव रत्तिं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उय्योजेसि — “अभिकन्ता खो, वासेट्ठा, रत्ति । यस्सदानि तुम्हे कालं मज्जथा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो पावेय्यका मल्ला भगवतो पटिस्सुत्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिसु ।

३००. अथ खो भगवा अचिरपक्कन्तेसु पावेय्यकेसु मल्लेसु तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं भिक्खुसंघं अनुविलोकेत्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं आमन्तेसि — “विगतथिनमिद्धो [विगतथीनमिद्धो (सी० स्या० कं० पी०)] खो, सारिपुत्त, भिक्खुसङ्घो । पटिभातु तं, सारिपुत्त, भिक्खूनं धम्मीकथा । पिट्ठि मे आगिलायति । तमहं आयमिस्सामी”ति [आयमेय्यामीति (स्या० कं०)] । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा चतुग्गुणं सङ्घाटिं पज्जपेत्वा दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेसि पादे पादं अच्चाधाय, सतो सम्पजानो उट्ठानसज्जं मनसि करित्वा ।

भिन्ननिगण्ठवत्थु

३०१. तेन खो पन समयेन निगण्ठो नाटपुत्तो पावायं अधुनाकालङ्कतो होति । तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता [द्वेढ्हकजाता (स्या० कं०)] भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति [विचरन्ति (स्या० कं०)] — “न त्वं इमं धम्मविनयं आजानासि, अहं इमं धम्मविनयं आजानामि, किं त्वं इमं धम्मविनयं आजानिस्ससि! मिच्छापटिपन्नो त्वमसि, अहमस्मि सम्मापटिपन्नो । सहितं मे, असहितं ते । पुरेवचनीयं पच्छा अवच, पच्छावचनीयं पुरे अवच । अधिचिण्णं ते विपरावत्तं, आरोपितो ते वादो, निगहितो त्वमसि, चर वादप्पमोक्खाय, निब्बेठेहि वा सचे प्होसी”ति । वधोयेव खो मज्जे निगण्ठेसु नाटपुत्तियेसु वत्तति । येपि [येपि ते (सी० पी०)] निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स सावका गिही ओदातवसना, तेपि निगण्ठेसु नाटपुत्तियेसु निब्बिन्नरूपा विरत्तरूपा पटिवानरूपा, यथा तं दुरक्खाते धम्मविनये दुप्पवेदिते अनिय्यानिके अनुपसमसंवत्तनिके असम्मासम्बुद्धप्पवेदिते भिन्नथूपे अप्पटिसरणे ।

३०२. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो भिक्खू आमन्तेसि — “निगण्ठो, आवुसो, नाटपुत्तो पावायं अधुनाकालङ्कतो, तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता...पे०... भिन्नथूपे अप्पटिसरणे” । “एवञ्हेतं, आवुसो, होति दुरक्खाते धम्मविनये दुप्पवेदिते अनिय्यानिके अनुपसमसंवत्तनिके असम्मासम्बुद्धप्पवेदिते । अयं खो पनावुसो अम्हाकं [अस्माकं (पी०)] भगवता [भगवतो (क० सी०)] धम्मो स्वाक्खातो सुप्पवेदितो निय्यानिको उपसमसंवत्तनिको सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं, न विवदितब्बं, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धानियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं ।

“कतमो चावुसो, अम्हाकं भगवता [भगवतो (क० सी०)] धम्मो स्वाक्खातो सुप्पवेदितो निय्यानिको उपसमसंवत्तनिको सम्मासम्बुद्धप्पवेदितो; यत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं, न विवदितब्बं, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धानियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं?

एककं

३०३. “अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन एको धम्मो सम्मदक्खातो । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं, न विवदितब्बं, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धनियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमो एको धम्मो? सब्बे सत्ता आहारट्ठितिका । सब्बे सत्ता सङ्खारट्ठितिका । अयं खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन एको धम्मो सम्मदक्खातो । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं, न विवदितब्बं, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धनियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं ।

दुकं

३०४. “अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन द्वे धम्मा सम्मदक्खाता । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं, न विवदितब्बं, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धनियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमे द्वे [द्वे धम्मो (स्या० कं०) एवमुपरिपि]? ”

“नामञ्च रूपञ्च ।

“अविज्जा च भवतण्हा च ।

“भवदिट्ठि च विभवदिट्ठि च ।

“अहिरिकञ्च [अहिरीकञ्च (कत्थचि)] अनोत्तप्पञ्च ।

“हिरी च ओत्तप्पञ्च ।

“दोवचस्सता च पापमित्तता च ।

“सोवचस्सता च कल्याणमित्तता च ।

“आपत्तिकुसलता च आपत्तिवुट्ठानकुसलता च ।

“समापत्तिकुसलता च समापत्तिवुट्ठानकुसलता च ।

“धातुकुसलता च मनसिकारकुसलता च ।

“आयतनकुसलता च पटिच्चसमुप्पादकुसलता च ।

“ठानकुसलता च अट्ठानकुसलता च ।

“अज्जवञ्च लज्जवञ्च ।

“खन्ति च सोरच्चञ्च ।

“साखल्यञ्च पटिसन्थारो च ।

“अविहिंसा च सोचेय्यञ्च ।

“मुट्ठस्सच्चञ्च असम्पजञ्जञ्च ।

“सति च सम्पजञ्जञ्च ।

“इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारता च भोजने अमत्तञ्जुता च ।

“इन्द्रियेसु गुत्तद्वारता च भोजने मत्तञ्जुता च ।

“पटिसङ्ख्यानबलञ्च [पटिसन्थानबलञ्च (स्या०)] भावनाबलञ्च ।

“सतिबलञ्च समाधिबलञ्च ।

“समथो च विपस्सना च ।

“समथनिमित्तञ्च पग्गहनिमित्तञ्च ।

“पग्गहो च अविक्खेपो च ।

“सीलविपत्ति च दिट्ठिविपत्ति च ।

“सीलसम्पदा च दिट्ठिसम्पदा च ।

“सीलविसुद्धि च दिट्ठिविसुद्धि च ।

“दिट्ठिविसुद्धि खो पन यथा दिट्ठिस्स च पधानं ।

“संवेगो च संवेजनीयेसु ठानेसु संविग्गस्स च योनिसो पधानं ।

“असन्तुट्ठिता च कुसलेसु धम्मेसु अप्पटिवानिता च पधानस्मिं ।

“विज्जा च विमुत्ति च ।

“खयेजाणं अनुप्पादेजाणं ।

“इमे खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन द्वे धम्मा सम्मदक्खाता । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं, न विवदितब्बं, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धनियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय

लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं ।

तिकं

३०५. “अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन तयो धम्मा सम्मदक्खाता । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमे तयो?

“तीणि अकुसलमूलानि — लोभो अकुसलमूलं, दोसो अकुसलमूलं, मोहो अकुसलमूलं ।

“तीणि कुसलमूलानि — अलोभो कुसलमूलं, अदोसो कुसलमूलं, अमोहो कुसलमूलं ।

“तीणि दुच्चरितानि — कायदुच्चरितं, वचीदुच्चरितं, मनोदुच्चरितं ।

“तीणि सुचरितानि — कायसुचरितं, वचीसुचरितं, मनोसुचरितं ।

“तयो अकुसलवितक्का — कामवितक्को, ब्यापादवितक्को, विहिंसावितक्को ।

“तयो कुसलवितक्का — नेक्खम्मवितक्को, अब्यापादवितक्को, अविहिंसावितक्को ।

“तयो अकुसलसङ्कप्पा — कामसङ्कप्पो, ब्यापादसङ्कप्पो, विहिंसासङ्कप्पो ।

“तयो कुसलसङ्कप्पा — नेक्खम्मसङ्कप्पो, अब्यापादसङ्कप्पो, अविहिंसासङ्कप्पो ।

“तिस्सो अकुसलसज्जा — कामसज्जा, ब्यापादसज्जा, विहिंसासज्जा ।

“तिस्सो कुसलसज्जा — नेक्खम्मसज्जा, अब्यापादसज्जा, अविहिंसासज्जा ।

“तिस्सो अकुसलधातुयो — कामधातु, ब्यापादधातु, विहिंसाधातु ।

“तिस्सो कुसलधातुयो — नेक्खम्मधातु, अब्यापादधातु, अविहिंसाधातु ।

“अपरापि तिस्सो धातुयो — कामधातु, रूपधातु, अरूपधातु ।

“अपरापि तिस्सो धातुयो — रूपधातु, अरूपधातु, निरोधधातु ।

“अपरापि तिस्सो धातुयो — हीनधातु, मज्झिमधातु, पणीतधातु ।

“तिस्सो तण्हा — कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा ।

“अपरापि तिस्सो तण्हा — कामतण्हा, रूपतण्हा, अरूपतण्हा ।

“अपरापि तिस्सो तण्हा — रूपतण्हा, अरूपतण्हा, निरोधतण्हा ।

“तीणि संयोजनानि — सक्कायदिट्ठि, विचिकिच्छा, सीलब्बतपरामासो ।

“तयो आसवा — कामासवो, भवासवो, अविज्जासवो ।

“तयो भवा — कामभवो, रूपभवो, अरूपभवो ।

“तिस्सो एसना — कामेसना, भवेसना, ब्रह्मचरियेसना ।

“तिस्सो विधा — सेय्योहमस्मीति विधा, सदिसोहमस्मीति विधा, हीनोहमस्मीति विधा ।

“तयो अब्धा — अतीतो अब्धा, अनागतो अब्धा, पच्चुप्पन्नो अब्धा ।

“तयो अन्ता — सक्कायो अन्तो, सक्कायसमुदयो अन्तो, सक्कायनिरोधो अन्तो ।

“तिस्सो वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना ।

“तिस्सो दुक्खता — दुक्खदुक्खता, सङ्खारदुक्खता, विपरिणामदुक्खता ।

“तयो रासी — मिच्छत्तनियतो रासि, सम्मत्तनियतो रासि, अनियतो रासि ।

“तयो तमा [तिस्सो कङ्खा (बहूसु) अट्ठकथा ओलोकेतब्बा] — अतीतं वा अब्धानं आरब्भ कङ्खति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति, अनागतं वा अब्धानं आरब्भ कङ्खति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति, एतरहि वा पच्चुप्पन्नं अब्धानं आरब्भ कङ्खति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति ।

“तीणि तथागतस्स अरक्खेय्यानि — परिसुद्धकायसमाचारो आवुसो तथागतो, नत्थि तथागतस्स कायदुच्चरितं, यं तथागतो रक्खेय्य — ‘मा मे इदं परो अज्जासी’ति । परिसुद्धवचीसमाचारो आवुसो, तथागतो, नत्थि तथागतस्स वचीदुच्चरितं, यं तथागतो रक्खेय्य — ‘मा मे इदं परो अज्जासी’ति । परिसुद्धमनोसमाचारो, आवुसो, तथागतो, नत्थि तथागतस्स मनोदुच्चरितं यं तथागतो रक्खेय्य — ‘मा मे इदं परो अज्जासी’ति ।

“तयो किञ्चना — रागो किञ्चनं, दोसो किञ्चनं, मोहो किञ्चनं ।

“तयो अग्गी — रागग्गि, दोसग्गि, मोहग्गि ।

“अपरेपि तयो अग्गी — आहुनेय्यग्गि, गहपतग्गि, दक्खिण्येय्यग्गि ।

“तिविधेन रूपसङ्गहो — सनिदस्सनसप्पटिघं रूपं [सनिदस्सनसप्पटिघरूपं (स्या० कं०) एवमितरद्वयेपि], अनिदस्सनसप्पटिघं रूपं, अनिदस्सनअप्पटिघं रूपं ।

“तयो सङ्खारा — पुज्जाभिसङ्खारो, अपुज्जाभिसङ्खारो, आनेज्जाभिसङ्खारो ।

“तयो पुग्गला — सेक्खो पुग्गलो, असेक्खो पुग्गलो, नेवसेक्खोनासेक्खो पुग्गलो ।

“तयो थेरा — जातिथेरो, धम्मथेरो, सम्मुतिथेरो [सम्मतिथेरो (स्या० कं०)] ।

“तीणि पुज्जकिरियवत्थूनि — दानमयं पुज्जकिरियवत्थु, सीलमयं पुज्जकिरियवत्थु, भावनामयं पुज्जकिरियवत्थु ।

“तीणि चोदनावत्थूनि — दिट्ठेन, सुतेन, परिसङ्काय ।

“तिस्सो कामूपपत्तियो [कामुपपत्तियो (सी०), कामुपपत्तियो (स्या० पी० कं०)] — सन्तावुसो सत्ता पच्चुपट्ठितकामा, ते पच्चुपट्ठितेसु कामेसु वसं वत्तेन्ति, सेय्यथापि मनुस्सा एकच्चे च देवा एकच्चे च विनिपातिका । अयं पठमा कामूपपत्ति । सन्तावुसो, सत्ता निम्मितकामा, ते निम्मितत्वा निम्मितत्वा कामेसु वसं वत्तेन्ति, सेय्यथापि देवा निम्मानरती । अयं दुतिया कामूपपत्ति । सन्तावुसो सत्ता परनिम्मितकामा, ते परनिम्मितेसु कामेसु वसं वत्तेन्ति, सेय्यथापि देवा परनिम्मितवसवत्ती । अयं ततिया कामूपपत्ति ।

“तिस्सो सुखूपपत्तियो [सुखुपपत्तियो (स्या० पी० कं०)] — सन्तावुसो सत्ता [सत्ता सुखं (स्या० कं०)] उप्पादेत्वा उप्पादेत्वा सुखं विहरन्ति, सेय्यथापि देवा ब्रह्मकायिका । अयं पठमा सुखूपपत्ति । सन्तावुसो, सत्ता सुखेन अभिसन्ना परिसन्ना परिपूरा परिप्फुटा । ते कदाचि करहचि उदानं उदानेन्ति — ‘अहो सुखं, अहो सुखं’न्ति, सेय्यथापि देवा आभस्सरा । अयं दुतिया सुखूपपत्ति । सन्तावुसो, सत्ता सुखेन अभिसन्ना परिसन्ना परिपूरा परिप्फुटा । ते सन्तंयेव तुसिता [सन्तुसिता (स्या० कं०)] सुखं [चित्तसुखं (स्या० कं०)] पटिसंवेदेन्ति, सेय्यथापि देवा सुभकिण्हा । अयं ततिया सुखूपपत्ति ।

“तिस्सो पज्जा — सेक्खा पज्जा, असेक्खा पज्जा, नेवसेक्खानासेक्खा पज्जा ।

“अपरापि तिस्सो पज्जा — चिन्तामया पज्जा, सुतमया पज्जा, भावनामया पज्जा ।

“तीणावुधानि — सुतावुधं, पविवेकावुधं, पज्जावुधं ।

“तीणिन्द्रियानि — अनज्जातज्जस्सामीतिन्द्रियं, अज्जिन्द्रियं, अज्जाताविन्द्रियं ।

“तीणि चक्खूनि — मंसचक्खु, दिब्बचक्खु, पज्जाचक्खु ।

“तिस्सो सिक्खा — अधिसीलसिक्खा, अधिचित्तसिक्खा, अधिपज्जासिक्खा ।

“तिस्सो भावना — कायभावना, चित्तभावना, पज्जाभावना ।

“तीणि अनुत्तरियानि — दस्सनानुत्तरियं, पटिपदानुत्तरियं, विमुत्तानुत्तरियं ।

“तयो समाधी — सवितक्कसविचारो समाधि, अवितक्कविचारमत्तो समाधि, अवितक्कअविचारो समाधि ।

“अपरेपि तयो समाधी — सुज्जतो समाधि, अनिमित्तो समाधि, अप्पणिहितो समाधि ।

“तीणि सोचेय्यानि — कायसोचेय्यं, वचीसोचेय्यं, मनोसोचेय्यं ।

“तीणि मोनेय्यानि — कायमोनेय्यं, वचीमोनेय्यं, मनोमोनेय्यं ।

“तीणि कोसल्लानि — आयकोसल्लं, अपायकोसल्लं, उपायकोसल्लं ।

“तयो मदा — आरोग्यमदो, योब्बनमदो, जीवितमदो ।

“तीणि आधिपतेय्यानि — अत्ताधिपतेय्यं, लोकाधिपतेय्यं, धम्माधिपतेय्यं ।

“तीणि कथावत्थूनि — अतीतं वा अद्धानं आरब्भ कथं कथेय्य — ‘एवं अहोसि अतीतमद्धानं’न्ति; अनागतं वा अद्धानं आरब्भ कथं कथेय्य — ‘एवं भविस्सति अनागतमद्धानं’न्ति; एतरहि वा पच्चुप्पन्नं अद्धानं आरब्भ कथं कथेय्य — ‘एवं होति एतरहि पच्चुप्पन्नं अद्धानं’न्ति ।

“तिस्सो विज्जा — पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणं विज्जा, सत्तानं चुतूपपातेजाणं विज्जा, आसवानं खयेजाणं विज्जा ।

“तयो विहारा — दिब्बो विहारो, ब्रह्मा विहारो, अरियो विहारो ।

“तीणि पाटिहारियानि — इद्धिपाटिहारियं, आदेसनापाटिहारियं, अनुसासनीपाटिहारियं ।

“इमे खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन तयो धम्मा सम्मदक्खाता । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं ।

चतुक्कं

३०६. “अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन चत्तारो धम्मा सम्मदक्खाता । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं, न विवदितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमे चत्तारो?

“चत्तारो सतिपट्टाना । इधावुसो, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु वेदानुपस्सी...पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी...पे०... धम्मेसु धम्मनुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

“चत्तारो सम्मप्पधाना । इधावुसो, भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति । उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति । अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति । उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति ।

“चत्तारो इद्धिपादा। इधावुसो, भिक्खु छन्दसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति। चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति। वीरियसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति। वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति।

“चत्तारि ज्ञानानि। इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं [पठमज्ज्ञानं (स्या० कं०)] उपसम्पज्ज विहरति। वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं [दुतियज्ज्ञानं (स्या० कं०)] उपसम्पज्ज विहरति। पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं [ततियज्ज्ञानं (स्या० कं०)] उपसम्पज्ज विहरति। सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं [चतुत्थज्ज्ञानं (स्या० कं०)] उपसम्पज्ज विहरति।

३०७. “चतस्सो समाधिभावना। अत्थावुसो, समाधिभावना भाविता बहुलीकता दिट्ठधम्मसुखविहाराय संवत्तति। अत्थावुसो, समाधिभावना भाविता बहुलीकता जाणदस्सनपटिलाभाय संवत्तति। अत्थावुसो समाधिभावना भाविता बहुलीकता सतिसम्पज्ज्जाय संवत्तति। अत्थावुसो समाधिभावना भाविता बहुलीकता आसवानं खयाय संवत्तति।

“कतमा चावुसो, समाधिभावना भाविता बहुलीकता दिट्ठधम्मसुखविहाराय संवत्तति? इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। अयं, आवुसो, समाधिभावना भाविता बहुलीकता दिट्ठधम्मसुखविहाराय संवत्तति।

“कतमा चावुसो, समाधिभावना भाविता बहुलीकता जाणदस्सनपटिलाभाय संवत्तति? इधावुसो, भिक्खु आलोकसज्जं मनसि करोति, दिवासज्जं अधिद्वाति यथा दिवा तथा रत्तिं, यथा रत्तिं तथा दिवा। इति विवटेन चेतसा अपरियोनद्धेन सप्पभासं चित्तं भावेति। अयं, आवुसो समाधिभावना भाविता बहुलीकता जाणदस्सनपटिलाभाय संवत्तति।

“कतमा चावुसो, समाधिभावना भाविता बहुलीकता सतिसम्पज्ज्जाय संवत्तति? इधावुसो, भिक्खुनो विदिता वेदना उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। विदिता सज्जा उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। विदिता वितक्का उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। अयं, आवुसो, समाधिभावना भाविता बहुलीकता सतिसम्पज्ज्जाय संवत्तति।

“कतमा चावुसो, समाधिभावना भाविता बहुलीकता आसवानं खयाय संवत्तति? इधावुसो, भिक्खु पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु उदयब्बयानुपस्सी विहरति। इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो। इति वेदना...पे०... इति सज्जा... इति सङ्खारा... इति विज्जाणं, इति विज्जाणस्स समुदयो, इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो। अयं, आवुसो, समाधिभावना भाविता बहुलीकता आसवानं खयाय संवत्तति।

३०८. “चतस्सो अप्पमज्जा। इधावुसो, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति। तथा दुतियं। तथा ततियं। तथा चतुत्थं। इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन [अव्यापज्जेन (सी० स्या० कं० पी०)] फरित्वा विहरति। करुणासहगतेन चेतसा...पे०...

मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति । तथा दितियं । तथा ततियं । तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति ।

“चत्तारो आरुप्पा । [अरूपा (स्या० कं० पी०)] इधावुसो, भिक्खु सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति ।

“चत्तारि अपस्सेनानि । इधावुसो, भिक्खु सङ्घायेकं पटिसेवति, सङ्घायेकं अधिवासेति, सङ्घायेकं परिवज्जेति, सङ्घायेकं विनोदेति ।

३०९. “चत्तारो अरियवंसा । इधावुसो, भिक्खु सन्तुट्ठो होति इतरीतरेन चीवरेन, इतरीतरचीवरसन्तुट्ठिया च वण्णवादी, न च चीवरहेतु अनेसनं अप्पतिरूपं आपज्जति; अलद्धा च चीवरं न परितस्सति, लद्धा च चीवरं अगधितो [अगधितो (सी० पी०)] अमुच्छितो अनज्झापन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति; ताय च पन इतरीतरचीवरसन्तुट्ठिया नेवत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । यो हि तत्थ दक्खो अनलसो सम्पज्जानो पटिस्सतो, अयं वुच्चतावुसो — ‘भिक्खु पोराणे अग्गज्जे अरियवंसे ठितो’ ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सन्तुट्ठो होति इतरीतरेन पिण्डपातेन, इतरीतरपिण्डपातसन्तुट्ठिया च वण्णवादी, न च पिण्डपातहेतु अनेसनं अप्पतिरूपं आपज्जति; अलद्धा च पिण्डपातं न परितस्सति, लद्धा च पिण्डपातं अगधितो अमुच्छितो अनज्झापन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति; ताय च पन इतरीतरपिण्डपातसन्तुट्ठिया नेवत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । यो हि तत्थ दक्खो अनलसो सम्पज्जानो पटिस्सतो, अयं वुच्चतावुसो — ‘भिक्खु पोराणे अग्गज्जे अरियवंसे ठितो’ ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सन्तुट्ठो होति इतरीतरेन सेनासनेन, इतरीतरसेनासनसन्तुट्ठिया च वण्णवादी, न च सेनासनहेतु अनेसनं अप्पतिरूपं आपज्जति; अलद्धा च सेनासनं न परितस्सति, लद्धा च सेनासनं अगधितो अमुच्छितो अनज्झापन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति; ताय च पन इतरीतरसेनासनसन्तुट्ठिया नेवत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । यो हि तत्थ दक्खो अनलसो सम्पज्जानो पटिस्सतो, अयं वुच्चतावुसो — ‘भिक्खु पोराणे अग्गज्जे अरियवंसे ठितो’ ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु पहानारामो होति पहानरतो, भावनारामो होति भावनारतो; ताय च पन पहानारामताय पहानरतिया भावनारामताय भावनारतिया नेवत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति । यो हि तत्थ दक्खो अनलसो सम्पज्जानो पटिस्सतो अयं वुच्चतावुसो — ‘भिक्खु पोराणे अग्गज्जे अरियवंसे ठितो’ ।

३१०. “चत्तारि पधानानि । संवरपधानं पहानपधानं भावनापधानं [भावनापधानं (स्या०)] अनुरक्खणापधानं [अनुरक्खणापधानं (स्या०)] । कतमज्जावुसो, संवरपधानं? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति

नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन सद्दं सुत्वा... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोडुब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । इदं वुच्चतावुसो, संवरपधानं ।

“कतमज्चावुसो, पधानपधानं? इधावुसो, भिक्खु उप्पन्नं कामवितक्कं नाधिवासेति पजहति विनोदेति ब्यन्तिं करोति [ब्यन्ती करोति (स्या० कं०)] अनभावं गमेति । उप्पन्नं व्यापादवितक्कं... पे० ... उप्पन्नं विहिंसावितक्कं... उप्पन्नुप्पन्ने पापके अकुसले धम्मे नाधिवासेति पजहति विनोदेति ब्यन्तिं करोति अनभावं गमेति । इदं वुच्चतावुसो, पधानपधानं ।

“कतमज्चावुसो, भावनापधानं? इधावुसो, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति... वीरियसम्बोज्झङ्गं भावेति... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेति... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । इदं वुच्चतावुसो, भावनापधानं ।

“कतमज्चावुसो, अनुरक्खणापधानं? इधावुसो, भिक्खु उप्पन्नं भद्रकं [भद्रकं (स्या० कं० पी०)] समाधिनिमित्तं अनुरक्खति — अट्ठिकसज्जं, पुळुवकसज्जं [पुळुवकसज्जं (सी० पी०)], विनीलकसज्जं, विच्छिद्वकसज्जं, उद्धुमातकसज्जं । इदं वुच्चतावुसो, अनुरक्खणापधानं ।

“चत्तारि जाणानि — धम्मे जाणं, अन्वये जाणं, परिये [परिच्चे (सी० कं०), परिच्छेदे (स्या० पी० कं०)] टीका ओलोकेतब्बा] जाणं, सम्मुतिया जाणं [सम्मतिजाणं (स्या० कं०)] ।

“अपरानिपि चत्तारि जाणानि — दुक्खे जाणं, दुक्खसमुदये जाणं, दुक्खनिरोधे जाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं ।

३११. “चत्तारि सोतापत्तियङ्गानि — सप्पुरिससंसेवो, सद्धम्मस्सवनं, योनिमोमनसिकारो, धम्मानुधम्मप्पटिपत्ति ।

“चत्तारि सोतापन्नस्स अङ्गानि । इधावुसो, अरियसावको बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो, भगवा’ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको [ओपनयिको (स्या० कं०)] पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति । सद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो जायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला, एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिण्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खत्तं लोकस्सा’ति । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागतो होति अखण्डेहि अच्छिद्देहि असबलेहि अकम्मासेहि भुजिस्सेहि विज्जुप्पसत्थेहि अपरामट्ठेहि समाधिसंवत्तनिकेहि ।

“चत्तारि सामज्जफलानि — सोतापत्तिफलं, सकदागामिफलं, अनागामिफलं, अरहत्तफलं ।

“चतस्सो धातुयो — पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु ।

“चत्तारो आहारा — कबळीकारो आहारो ओळारिको वा सुखुमो वा, फस्सो दुतियो, मनोसज्चेतना ततिया, विज्जाणं चतुत्थं ।

“चतस्सो विज्जाणद्वितियो । रूपूपायं वा, आवुसो, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठति रूपारम्मणं [रूपारमणं (?)] रूपप्पतिट्ठं नन्दूपसेचनं वुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं आपज्जति; वेदनूपायं वा आवुसो...पे०... सज्जूपायं वा, आवुसो...पे०... सङ्खारूपायं वा, आवुसो, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठति सङ्खारारम्मणं सङ्खारप्पतिट्ठं नन्दूपसेचनं वुद्धिं विरूळिह वेपुल्लं आपज्जति ।

“चत्तारि अगतिगमनानि — छन्दागतिं गच्छति, दोसागतिं गच्छति, मोहागतिं गच्छति, भयागतिं गच्छति ।

“चत्तारो तण्हप्पादा — चीवरहेतु वा, आवुसो, भिक्खुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति; पिण्डपातहेतु वा, आवुसो, भिक्खुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति; सेनासनहेतु वा, आवुसो, भिक्खुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति; इतिभवाभवहेतु वा, आवुसो, भिक्खुनो तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति ।

“चतस्सो पटिपदा — दुक्खा पटिपदा दन्धाभिज्जा, दुक्खा पटिपदा खिप्पाभिज्जा, सुखा पटिपदा दन्धाभिज्जा, सुखा पटिपदा खिप्पाभिज्जा ।

“अपरापि चतस्सो पटिपदा — अक्खमा पटिपदा, खमा पटिपदा, दमा पटिपदा, समा पटिपदा ।

“चत्तारि धम्मपदानि — अनभिज्झा धम्मपदं, अब्यापादो धम्मपदं, सम्मासति धम्मपदं, सम्मासमाधि धम्मपदं ।

“चत्तारि धम्मसमादानानि — अत्थावुसो, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खञ्चेव आयतिज्ज दुक्खविपाकं । अत्थावुसो, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नदुक्खं आयतिं सुखविपाकं । अत्थावुसो, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखं आयतिं दुक्खविपाकं । अत्थावुसो, धम्मसमादानं पच्चुप्पन्नसुखञ्चेव आयतिज्ज सुखविपाकं ।

“चत्तारो धम्मक्खन्धा — सीलक्खन्धो, समाधिक्खन्धो, पज्जाक्खन्धो, विमुत्तिक्खन्धो ।

“चत्तारि बलानि — वीरियबलं, सतिबलं, समाधिबलं, पज्जाबलं ।

“चत्तारि अधिद्धानानि — पज्जाधिद्धानं, सच्चाधिद्धानं, चागाधिद्धानं, उपसमाधिद्धानं ।

३१२. “चत्तारि पज्हाब्याकरणानि — [चत्तारो पज्हाब्याकरणा (सी० स्या० कं० पी०)] एकंसब्याकरणीयो पज्जो, पटिपुच्छाब्याकरणीयो पज्जो, विभज्जब्याकरणीयो पज्जो, ठपनीयो पज्जो ।

“चत्तारि कम्मनि — अत्थावुसो, कम्मं कण्हं कण्हविपाकं; अत्थावुसो, कम्मं सुक्कं सुक्कविपाकं; अत्थावुसो, कम्मं कण्हसुक्कं कण्हसुक्कविपाकं; अत्थावुसो, कम्मं अकण्हअसुक्कं अकण्हअसुक्कविपाकं कम्मक्खयाय संवत्तति ।

“चत्तारो सच्छिकरणीया धम्मा — पुब्बेनिवासो सतिया सच्छिकरणीयो; सत्तानं चुतूपपातो चक्खुना

सच्छिकरणीयो; अट्ट विमोक्खा कायेन सच्छिकरणीया; आसवानं खयो पज्जाय सच्छिकरणीयो ।

“चत्तारो ओघा — कामोघो, भवोघो, दिट्ठोघो, अविज्जोघो ।

“चत्तारो योगा — कामयोगो, भवयोगो, दिट्ठियोगो, अविज्जायोगो ।

“चत्तारो विसज्जोगा — कामयोगविसज्जोगो, भवयोगविसज्जोगो, दिट्ठियोगविसज्जोगो, अविज्जायोगविसज्जोगो ।

“चत्तारो गन्था — अभिज्झा कायगन्थो, व्यापादो कायगन्थो, सीलब्बतपरामासो कायगन्थो, इदं सच्चाभिनिवेसो कायगन्थो ।

“चत्तारि उपादानानि — कामुपादानं [कामूपादानं (सी० पी०) एवमितरेसुपि], दिट्ठुपादानं, सीलब्बतुपादानं, अत्तवादुपादानं ।

“चतस्सो योनियो — अण्डजयोनि, जलाबुजयोनि, संसेदजयोनि, ओपपातिकयोनि ।

“चतस्सो गम्भावक्कन्तियो । इधावुसो, एकच्चो असम्पजानो मातुकुच्छिं ओक्कमति, असम्पजानो मातुकुच्छिस्मिं ठाति, असम्पजानो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अयं पठमा गम्भावक्कन्ति । पुन चपरं, आवुसो, इधेकच्चो सम्पजानो मातुकुच्छिं ओक्कमति, असम्पजानो मातुकुच्छिस्मिं ठाति, असम्पजानो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अयं दुतिया गम्भावक्कन्ति । पुन चपरं, आवुसो, इधेकच्चो सम्पजानो मातुकुच्छिं ओक्कमति, सम्पजानो मातुकुच्छिस्मिं ठाति, असम्पजानो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अयं ततिया गम्भावक्कन्ति । पुन चपरं, आवुसो, इधेकच्चो सम्पजानो मातुकुच्छिं ओक्कमति, सम्पजानो मातुकुच्छिस्मिं ठाति, सम्पजानो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अयं चतुत्था गम्भावक्कन्ति ।

“चत्तारो अत्तभावपटिलाभा । अत्थावुसो, अत्तभावपटिलाभो, यस्मिं अत्तभावपटिलाभे अत्तसज्चेतनायेव कमति, नो परसज्चेतना । अत्थावुसो, अत्तभावपटिलाभो, यस्मिं अत्तभावपटिलाभे परसज्चेतनायेव कमति, नो अत्तसज्चेतना । अत्थावुसो, अत्तभावपटिलाभो, यस्मिं अत्तभावपटिलाभे अत्तसज्चेतना चेव कमति परसज्चेतना च । अत्थावुसो, अत्तभावपटिलाभो, यस्मिं अत्तभावपटिलाभे नेव अत्तसज्चेतना कमति, नो परसज्चेतना ।

३१३. “चतस्सो दक्खिणाविसुद्धियो । अत्थावुसो, दक्खिणा दायकतो विसुद्धति नो पटिग्गाहकतो । अत्थावुसो, दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुद्धति नो दायकतो । अत्थावुसो, दक्खिणा नेव दायकतो विसुद्धति नो पटिग्गाहकतो । अत्थावुसो, दक्खिणा दायकतो चेव विसुद्धति पटिग्गाहकतो च ।

“चत्तारि सङ्गहवत्थूनि — दानं, पेय्यवज्जं [पियवज्जं (स्या० कं० क०)], अत्थचरिया, समानत्तता ।

“चत्तारो अनरियवोहारा — मुसावादो, पिसुणावाचा, फरुसावाचा, सम्फप्पलापो ।

“चत्तारो अरियवोहारा — मुसावादा वेरमणी [वेरमणि (क०)], पिसुणाय वाचाय वेरमणी, फरुसाय वाचाय वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी ।

“अपरेपि चत्तारो **अनरियवोहारा** — अदिट्ठे दिट्ठवादिता, अस्सुते सुतवादिता, अमुते मुतवादिता, अविज्जाते विज्जातवादिता ।

“अपरेपि चत्तारो **अरियवोहारा** — अदिट्ठे अदिट्ठवादिता, अस्सुते अस्सुतवादिता, अमुते अमुतवादिता, अविज्जाते अविज्जातवादिता ।

“अपरेपि चत्तारो **अनरियवोहारा** — दिट्ठे अदिट्ठवादिता, सुते अस्सुतवादिता, मुते अमुतवादिता, विज्जाते अविज्जातवादिता ।

“अपरेपि चत्तारो **अरियवोहारा** — दिट्ठे दिट्ठवादिता, सुते सुतवादिता, मुते मुतवादिता, विज्जाते विज्जातवादिता ।

३१४. “चत्तारो **पुग्गला** । इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो अत्तन्तपो होति अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो परन्तपो होति परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो अत्तन्तपो च होति अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो, परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो नेव अत्तन्तपो होति न अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । सो अनत्तन्तपो अपरन्तपो दिट्ठेव धम्मे निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो [\[सीतिभूतो \(क०\)\]](#) सुखप्पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति ।

“अपरेपि चत्तारो **पुग्गला** । इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो अत्तहिताय पटिपन्नो होति नो परहिताय । इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो परहिताय पटिपन्नो होति नो अत्तहिताय । इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो नेव अत्तहिताय पटिपन्नो होति नो परहिताय । इधावुसो, एकच्चो पुग्गलो अत्तहिताय चेव पटिपन्नो होति परहिताय च ।

“अपरेपि चत्तारो **पुग्गला** — तमो तमपरायनो, तमो जोतिपरायनो, जोति तमपरायनो, जोति जोतिपरायनो ।

“अपरेपि चत्तारो **पुग्गला** — समणमचलो, समणपदुमो, समणपुण्डरीको, समणेषु समणसुखुमालो ।

“इमे खो, आवुसो, तेन भगवता **जानता पस्सता** अरहता सम्मासम्बुद्धेन चत्तारो धम्मा सम्मदक्खाता; तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं ।

पठमभाणवारो निट्ठितो ।

पञ्चकं

३१५. “अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता **जानता पस्सता** अरहता सम्मासम्बुद्धेन पञ्च धम्मा सम्मदक्खाता । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमे पञ्च?

“**पञ्चकखन्धा** । रूपकखन्धो वेदनाकखन्धो सज्जाकखन्धो सङ्खारकखन्धो विज्जाणकखन्धो ।

“**पञ्चुपादानकखन्धा** । रूपुपादानकखन्धो [\[रूपुपादानकखन्धो \(सी० स्या० कं० पी०\) एवमितरेसुपि\]](#) वेदनुपादानकखन्धो सज्जुपादानकखन्धो सङ्खारुपादानकखन्धो विज्जाणुपादानकखन्धो ।

“पञ्च **कामगुणा**। चक्षुर्विज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसञ्जिता रजनीया, सोतविज्जेय्या सद्दा... घानविज्जेय्या गन्धा... जिह्वाविज्जेय्या रसा... कायविज्जेय्या फोड्डब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसञ्जिता रजनीया।

“पञ्च **गतियो** — निरयो, तिरच्छानयोनि, पेत्तिविसयो, मनुस्सा, देवा।

“पञ्च **मच्छरियानि** — आवासमच्छरियं, कुलमच्छरियं, लाभमच्छरियं, वण्णमच्छरियं, धम्ममच्छरियं।

“पञ्च **नीवरणानि** — कामच्छन्दनीवरणं, ब्यापादनीवरणं, थिनमिद्धनीवरणं, उद्धच्चकुक्कुच्चनीवरणं, विचिकिच्छानीवरणं।

“पञ्च **ओरम्भागियानि सञ्जोजनानि** — सक्कायदिट्ठि, विचिकिच्छा, सीलव्यसनापराभासा, कामच्छन्दो, ब्यापादो।

“पञ्च **उद्धम्भागियानि सञ्जोजनानि** — रूपरागो, अरूपरागो, मानो, उद्धच्चं, अविज्जा।

“पञ्च **सिक्खापदानि** — पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी, मुसावादा वेरमणी, सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठाना वेरमणी।

३१६. “पञ्च **अभब्बट्टानानि**। अभब्बो, आवुसो, खीणासवो भिक्खु सञ्चिच्च पाणं जीविता वोरपेतुं। अभब्बो खीणासवो भिक्खु अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियितुं [आदातुं (स्या० कं० पी०)]। अभब्बो खीणासवो भिक्खु मेथुनं धम्मं पटिसेवितुं। अभब्बो खीणासवो भिक्खु सम्पजानमुसा भासितुं। अभब्बो खीणासवो भिक्खु सन्निधिकारकं कामे परिभुञ्जितुं, सेय्यथापि पुब्बे आगारिकभूतो।

“पञ्च **व्यसनानि** — जातिव्यसनं, भोगव्यसनं, रोगव्यसनं, सीलव्यसनं, दिट्ठिव्यसनं। नावुसो, सत्ता जातिव्यसनहेतु वा भोगव्यसनहेतु वा रोगव्यसनहेतु वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति। सीलव्यसनहेतु वा, आवुसो, सत्ता दिट्ठिव्यसनहेतु वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति।

“पञ्च **सम्पदा** — जातिसम्पदा, भोगसम्पदा, आरोग्यसम्पदा, सीलसम्पदा, दिट्ठिसम्पदा। नावुसो, सत्ता जातिसम्पदाहेतु वा भोगसम्पदाहेतु वा आरोग्यसम्पदाहेतु वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति। सीलसम्पदाहेतु वा, आवुसो, सत्ता दिट्ठिसम्पदाहेतु वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति।

“पञ्च **आदीनवा दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया**। इध्वावुसो, दुस्सीलो सीलविपन्नो पमादाधिकरणं महतिं भोगजानिं निगच्छति, अयं पठमो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया। पुन चपरं, आवुसो, दुस्सीलस्स सीलविपन्नस्स पापको कित्तिसद्दो अब्भुग्गच्छति, अयं दुतियो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया। पुन चपरं, आवुसो, दुस्सीलो सीलविपन्नो यज्जदेव परिसं उपसङ्कमति यदि खत्तियपरिसं यदि ब्राह्मणपरिसं यदि गहपतिपरिसं यदि समणपरिसं, अविसारदो उपसङ्कमति मङ्कुभूतो, अयं ततियो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया। पुन चपरं, आवुसो, दुस्सीलो सीलविपन्नो सम्मूळ्हो कालं करोति, अयं चतुत्थो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया। पुन चपरं, आवुसो, दुस्सीलो सीलविपन्नो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति, अयं पञ्चमो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया।

“पञ्च आनिसंसा सीलवतो सीलसम्पदाय। इधावुसो, सीलवा सीलसम्पन्नो अप्पमादाधिकरणं महन्तं भोगक्खन्धं अधिगच्छति, अयं पठमो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय। पुन चपरं, आवुसो, सीलवतो सीलसम्पन्नस्स कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गच्छति, अयं दुतियो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय। पुन चपरं, आवुसो, सीलवा सीलसम्पन्नो यज्जदेव परिसं उपसङ्कमति यदि खत्तियपरिसं यदि ब्राह्मणपरिसं यदि गहपतिपरिसं यदि समणपरिसं, विसारदो उपसङ्कमति अमङ्कुभूतो, अयं ततियो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय। पुन चपरं, आवुसो, सीलवा सीलसम्पन्नो असम्मूळ्हो कालं करोति, अयं चतुत्थो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय। पुन चपरं, आवुसो, सीलवा सीलसम्पन्नो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, अयं पञ्चमो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय।

“चोदकेन, आवुसो, भिक्खुना परं चोदेतुकामेन पञ्च धम्मे अज्झत्तं उपट्ठपेत्वा परो चोदेतब्बो। कालेन वक्खामि नो अकालेन, भूतेन वक्खामि नो अभूतेन, सण्हेन वक्खामि नो फरुसेन, अत्थसंहितेन वक्खामि नो अनत्थसंहितेन, मेत्तचित्तेन [मेत्तचित्तेन (कत्थचि)] वक्खामि नो दोसन्तरेनाति। चोदकेन, आवुसो, भिक्खुना परं चोदेतुकामेन इमे पञ्च धम्मे अज्झत्तं उपट्ठपेत्वा परो चोदेतब्बो।

३१७. “पञ्च पधानियङ्गानि। इधावुसो, भिक्खु सद्दो होति, सद्दहति तथागतस्स बोधिं — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो, लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति। अप्पाबाधो होति अप्पातङ्को, समवेपाकिनिया गहणिया समन्नागतो नातिसीताय नाच्चुण्हाय मज्झिमाय पधानक्खमाय। असठो होति अमायावी, यथाभूतं अत्तानं आविकत्ता सत्थरि वा विज्जूसु वा सब्रह्मचारीसु। आरद्धवीरियो विहरति अकुसलानं धम्मानं पहानाय कुसलानं धम्मानं उपसम्पदाय थामवा दळ्ळपरक्कमो अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मेसु। पज्जवा होति उदयत्थगामिनिया पज्जाय समन्नागतो अरियाय निब्बेधिकाय सम्मादुक्खक्खयगामिनिया।

३१८. “पञ्च सुद्धावासा — अविहा, अतप्पा, सुदस्सा, सुदस्सी, अकनिट्ठा।

“पञ्च अनागामिनो — अन्तरापरिनिब्बायी, उपहच्चपरिनिब्बायी, असङ्खारपरिनिब्बायी, ससङ्खारपरिनिब्बायी, उद्धंसोतोअकनिट्ठगामी।

३१९. “पञ्च चेतोखिला। इधावुसो, भिक्खु सत्थरि कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति। यो सो, आवुसो, भिक्खु सत्थरि कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति, तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, अयं पठमो चेतोखिलो। पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु धम्मे कङ्कति विचिकिच्छति... पे०... सङ्गे कङ्कति विचिकिच्छति... सिक्खाय कङ्कति विचिकिच्छति... सब्रह्मचारीसु कुपितो होति अनत्तमनो आहतचित्तो खिलजातो। यो सो, आवुसो, भिक्खु सब्रह्मचारीसु कुपितो होति अनत्तमनो आहतचित्तो खिलजातो, तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय, अयं पञ्चमो चेतोखिलो।

३२०. “पञ्च चेतसोविनिबन्धा। इधावुसो, भिक्खु कामेसु अवीतरागो होति अविगतच्छन्दो अविगतपेमो अविगतपिपासो अविगतपरिळाहो अविगततण्हो। यो सो, आवुसो, भिक्खु कामेसु अवीतरागो होति अविगतच्छन्दो अविगतपेमो अविगतपिपासो अविगतपरिळाहो अविगततण्हो, तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय। यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय। अयं पठमो चेतसो विनिबन्धो। पुन चपरं,

आवुसो, भिक्खु काये अवीतरागो होति...पे०... रूपे अवीतरागो होति...पे०... पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु यावदत्थं उदरावदेहकं भुज्जित्वा सेय्यसुखं पस्ससुखं मिद्धसुखं अनुयुत्तो विहरति...पे०... पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु अज्जतरं देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं चरति — ‘इमिनाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवज्जतरो वा’ति । यो सो, आवुसो, भिक्खु अज्जतरं देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं चरति — ‘इमिनाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवज्जतरो वा’ति, तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । अयं पञ्चमो चेतसो विनिबन्धो ।

“**पञ्चिन्द्रियानि** — चक्खुन्द्रियं, सोतिन्द्रियं, घानिन्द्रियं, जिह्विन्द्रियं, कायिन्द्रियं ।

“अपरानिपि **पञ्चिन्द्रियानि** — सुखिन्द्रियं, दुक्खिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं, दोमनस्सिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं ।

“अपरानिपि **पञ्चिन्द्रियानि** — सद्दिन्द्रियं, वीरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं ।

३२१. “पञ्च निस्सरणिया [निस्सारणीया (सी० स्या० कं० पी०) टीका ओलोकेतब्बा] धातुयो । इधावुसो, भिक्खुनो कामे मनसिकरोतो कामेसु चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । नेक्खम्मं खो पनस्स मनसिकरोतो नेक्खम्मे चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । तस्स तं चित्तं सुगतं सुभावितं सुवुट्ठितं सुविमुत्तं विसंयुत्तं कामेहि । ये च कामपच्चया उप्पज्जन्ति आसवा विधाता परिळाहा [विधातपरिळाहा (स्या० कं०)], मुत्तो सो तेहि, न सो तं वेदनं वेदेति । इदमक्खातं कामानं निस्सरणं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो ब्यापादं मनसिकरोतो ब्यापादे चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । अब्यापादं खो पनस्स मनसिकरोतो अब्यापादे चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । तस्स तं चित्तं सुगतं सुभावितं सुवुट्ठितं सुविमुत्तं विसंयुत्तं ब्यापादेन । ये च ब्यापादपच्चया उप्पज्जन्ति आसवा विधाता परिळाहा, मुत्तो सो तेहि, न सो तं वेदनं वेदेति । इदमक्खातं ब्यापादस्स निस्सरणं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो विहेसं मनसिकरोतो विहेसाय चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । अविहेसं खो पनस्स मनसिकरोतो अविहेसाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । तस्स तं चित्तं सुगतं सुभावितं सुवुट्ठितं सुविमुत्तं विसंयुत्तं विहेसाय । ये च विहेसापच्चया उप्पज्जन्ति आसवा विधाता परिळाहा, मुत्तो सो तेहि, न सो तं वेदनं वेदेति । इदमक्खातं विहेसाय निस्सरणं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो रूपे मनसिकरोतो रूपेसु चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । अरूपं खो पनस्स मनसिकरोतो अरूपे चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । तस्स तं चित्तं सुगतं सुभावितं सुवुट्ठितं सुविमुत्तं विसंयुत्तं रूपेहि । ये च रूपपच्चया उप्पज्जन्ति आसवा विधाता परिळाहा, मुत्तो सो तेहि, न सो तं वेदनं वेदेति । इदमक्खातं रूपानं निस्सरणं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो सक्कायं मनसिकरोतो सक्काये चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । सक्कायनिरोधं खो पनस्स मनसिकरोतो सक्कायनिरोधे चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । तस्स तं चित्तं सुगतं सुभावितं सुवुट्ठितं सुविमुत्तं विसंयुत्तं सक्कायेन । ये च सक्कायपच्चया उप्पज्जन्ति आसवा विधाता

परिळाहा, मुत्तो सो तेहि, न सो तं वेदनं वेदेति । इदमक्खातं सक्कायस्स निस्सरणं ।

३२२. “पञ्च विमुत्तायतनानि । इधावुसो, भिक्खुनो सत्था धम्मं देसेति अज्जतरो वा गरुट्ठानियो सब्रह्मचारी । यथा यथा, आवुसो, भिक्खुनो सत्था धम्मं देसेति अज्जतरो वा गरुट्ठानियो सब्रह्मचारी । तथा तथा सो तस्मिं धम्मे अत्थपटिसंवेदी च होति धम्मपटिसंवेदी च । तस्स अत्थपटिसंवेदिनो धम्मपटिसंवेदिनो पामोज्जं जायति, पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति । इदं पठमं विमुत्तायतनं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो न हेव खो सत्था धम्मं देसेति अज्जतरो वा गरुट्ठानियो सब्रह्मचारी, अपि च खो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन परेसं देसेति...पे०... अपि च खो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन सज्झायं करोति... पे०... अपि च खो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं चेतसा अनुवितक्केति अनुविचारेति मनसानुपेक्खति...पे०... अपि च ख्वस्स अज्जतरं समाधिनिमित्तं सुग्गहितं होति सुमनसिकतं सूपधारितं सुप्पटिविद्धं पज्जाय । यथा यथा, आवुसो, भिक्खुनो अज्जतरं समाधिनिमित्तं सुग्गहितं होति सुमनसिकतं सूपधारितं सुप्पटिविद्धं पज्जाय तथा तथा सो तस्मिं धम्मे अत्थपटिसंवेदी च होति धम्मपटिसंवेदी च । तस्स अत्थपटिसंवेदिनो धम्मपटिसंवेदिनो पामोज्जं जायति, पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति । इदं पञ्चमं विमुत्तायतनं ।

“पञ्च विमुत्तिपरिपाचनीया सज्जा — अनिच्चसज्जा, अनिच्चे दुक्खसज्जा, दुक्खे अनत्तसज्जा, पहानसज्जा, विरागसज्जा ।

“इमे खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन पञ्च धम्मा सम्मदक्खाता; तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं [सङ्गितियपञ्चकं निद्वितं (स्या० कं०)] ।

छक्कं

३२३. “अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन छ धम्मा सम्मदक्खाता; तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमे छ?

“छ अज्झत्तिकानि आयतनानि — चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, मनायतनं ।

“छ बाहिरानि आयतनानि — रूपायतनं, सद्दायतनं, गन्धायतनं, रसायतनं, फोडुब्बायतनं, धम्मायतनं ।

“छ विज्जाणकाया — चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं, घानविज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं, मनोविज्जाणं ।

“छ फस्सकाया — चक्खुसम्फस्सो, सोतसम्फस्सो, घानसम्फस्सो, जिह्वासम्फस्सो, कायसम्फस्सो, मनोसम्फस्सो ।

“छ वेदनाकाया — चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा वेदना, घानसम्फस्सजा वेदना, जिह्वासम्फस्सजा वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना, मनोसम्फस्सजा वेदना ।

“छ सज्जाकाया — रूपसज्जा, सद्दसज्जा, गन्धसज्जा, रससज्जा, फोडुब्बसज्जा, धम्मसज्जा ।

“छ सज्चेतनाकाया — रूपसज्चेतना, सदसज्चेतना, गन्धसज्चेतना, रससज्चेतना, फोडुब्बसज्चेतना, धम्मसज्चेतना ।

“छ तण्हाकाया — रूपतण्हा, सदतण्हा, गन्धतण्हा, रसतण्हा, फोडुब्बतण्हा, धम्मतण्हा ।

३२४. “छ अगारवा । इधावुसो, भिक्खु सत्थरि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो; धम्मे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो; सङ्गे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो; सिक्खाय अगारवो विहरति अप्पतिस्सो; अप्पमादे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो; पटिसन्धारे [पटिसन्धारे (क०)] अगारवो विहरति अप्पतिस्सो ।

“छ गारवा । इधावुसो, भिक्खु सत्थरि सगारवो विहरति सप्पतिस्सो; धम्मे सगारवो विहरति सप्पतिस्सो; सङ्गे सगारवो विहरति सप्पतिस्सो; सिक्खाय सगारवो विहरति सप्पतिस्सो; अप्पमादे सगारवो विहरति सप्पतिस्सो; पटिसन्धारे सगारवो विहरति सप्पतिस्सो ।

“छ सोमनस्सूपविचारा । चक्खुना रूपं दिस्वा सोमनस्सट्ठानियं रूपं उपविचरति; सोतेन सदं सुत्वा... धानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोडुब्बं फुसित्वा । मनसा धम्मं विज्जाय सोमनस्सट्ठानियं धम्मं उपविचरति ।

“छ दोमनस्सूपविचारा । चक्खुना रूपं दिस्वा दोमनस्सट्ठानियं रूपं उपविचरति...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय दोमनस्सट्ठानियं धम्मं उपविचरति ।

“छ उपेक्खूपविचारा । चक्खुना रूपं दिस्वा उपेक्खाट्ठानियं [उपेक्खाट्ठानियं (क०)] रूपं उपविचरति...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय उपेक्खाट्ठानियं धम्मं उपविचरति ।

“छ सारणीया धम्मा । इधावुसो, भिक्खुनो मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि [आवी (क० सी० पी० क०)] चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो...पे०... एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो...पे०... एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु ये ते लाभा धम्मिका धम्मलद्धा अन्तमसो पत्तपरियापन्नमत्तम्पि, तथारूपेहि लाभेहि अप्पटिविभत्तभोगी होति सीलवन्तेहि सब्रह्मचारीहि साधारणभोगी । अयम्पि धम्मो सारणीयो...पे०... एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु यानि तानि सीलानि अखण्डानि अच्छिद्धानि असबलानि अकम्मासानि भुजिस्सानि विज्जुप्पसत्थानि अपरामट्ठानि समाधिसंवत्तनिकानि, तथारूपेसु सीलेसु सीलसामञ्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च । अयम्पि धम्मो सारणीयो...पे०... एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय, तथारूपाय दिट्ठिया दिट्ठिसामञ्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च। अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति।

३२५. छ विवादमूलानि। इधावुसो, भिक्खु कोधनो होति उपनाही। यो सो, आवुसो, भिक्खु कोधनो होति उपनाही, सो सत्थरिपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मेपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सङ्घेपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खायपि न परिपूरकारी [परिपूरीकारी (स्या० कं०)] होति। यो सो, आवुसो, भिक्खु सत्थरि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सङ्घे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खाय न परिपूरकारी, सो सङ्घे विवादं जनेति। यो होति विवादो बहुजनअहिताय बहुजनअसुखाय अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं। एवरूपं चे तुम्हे, आवुसो, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा समनुपस्सेय्याथ। तत्र तुम्हे, आवुसो, तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स पहानाय वायमेय्याथ। एवरूपं चे तुम्हे, आवुसो, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा न समनुपस्सेय्याथ। तत्र तुम्हे, आवुसो, तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स आयतिं अनवस्सवाय पटिपज्जेय्याथ। एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स पहानं होति। एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स आयतिं अनवस्सवो होति।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु मक्खी होति पळासी...पे०... इस्सुकी होति मच्छरी...पे०... सठो होति मायावी... पापिच्छो होति मिच्छादिट्ठी... सन्दिट्ठिपरामासी होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी...पे०... यो सो, आवुसो, भिक्खु सन्दिट्ठिपरामासी होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी, सो सत्थरिपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मेपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सङ्घेपि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खायपि न परिपूरकारी होति। यो सो, आवुसो, भिक्खु सत्थरि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सङ्घे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खाय न परिपूरकारी, सो सङ्घे विवादं जनेति। यो होति विवादो बहुजनअहिताय बहुजनअसुखाय अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं। एवरूपं चे तुम्हे, आवुसो, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा समनुपस्सेय्याथ। तत्र तुम्हे, आवुसो, तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स पहानाय वायमेय्याथ। एवरूपं चे तुम्हे, आवुसो, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा न समनुपस्सेय्याथ। तत्र तुम्हे, आवुसो, तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स आयतिं अनवस्सवाय पटिपज्जेय्याथ। एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स पहानं होति। एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स आयतिं अनवस्सवो होति।

“छ धातुयो — पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विज्जाणधातु।

३२६. “छ निस्सरणिया धातुयो। इधावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘मेत्ता हि खो मे चेतोविमुत्ति भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारब्धा, अथ च पन मे ब्यापादो चित्तं परियादाय तिट्ठती’ति। सो ‘मा हेवं’, तिस्स वचनीयो, ‘मायस्मा एवं अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि, न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य। अट्ठानमेतं, आवुसो, अनवकासो, यं मेत्ताय चेतोविमुत्तिया भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुट्ठिताय परिचिताय सुसमारब्धाय। अथ च पनस्स ब्यापादो चित्तं परियादाय ठस्सति, नेतं ठानं विज्जति। निस्सरणं हेतं, आवुसो, ब्यापादस्स, यदिदं मेत्ता चेतोविमुत्ती’ति।

“इध पनावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘करुणा हि खो मे चेतोविमुत्ति भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारब्धा। अथ च पन मे विहेसा चित्तं परियादाय तिट्ठती’ति, सो ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो ‘मायस्मा एवं अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि, न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य। अट्ठानमेतं आवुसो,

अनवकासो, यं करुणाय चेतोविमुत्तिया भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुद्धिताय परिचिताय सुसमारब्धाय, अथ च पनस्स विहेसा चित्तं परियादाय ठस्सति, नेतं ठानं विज्जति । निस्सरणं हेतं, आवुसो, विहेसाय, यदिदं करुणा चेतोविमुत्तीति ।

“इध पनावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘मुदिता हि खो मे चेतोविमुत्ति भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुद्धिता परिचिता सुसमारब्धा । अथ च पन मे अरति चित्तं परियादाय तिद्धतीति, सो ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो ‘मायस्मा एवं अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि, न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य । अट्टानमेतं, आवुसो, अनवकासो, यं मुदिताय चेतोविमुत्तिया भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुद्धिताय परिचिताय सुसमारब्धाय, अथ च पनस्स अरति चित्तं परियादाय ठस्सति, नेतं ठानं विज्जति । निस्सरणं हेतं, आवुसो, अरतिया, यदिदं मुदिता चेतोविमुत्तीति ।

“इध पनावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘उपेक्खा हि खो मे चेतोविमुत्ति भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुद्धिता परिचिता सुसमारब्धा । अथ च पन मे रागो चित्तं परियादाय तिद्धतीति । सो ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो ‘मायस्मा एवं अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि, न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य । अट्टानमेतं, आवुसो, अनवकासो, यं उपेक्खाय चेतोविमुत्तिया भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुद्धिताय परिचिताय सुसमारब्धाय, अथ च पनस्स रागो चित्तं परियादाय ठस्सति नेतं ठानं विज्जति । निस्सरणं हेतं, आवुसो, रागस्स, यदिदं उपेक्खा चेतोविमुत्तीति ।

“इध पनावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘अनिमित्ता हि खो मे चेतोविमुत्ति भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुद्धिता परिचिता सुसमारब्धा । अथ च पन मे निमित्तानुसारि विज्जाणं होतीति । सो ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो ‘मायस्मा एवं अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि, न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य । अट्टानमेतं, आवुसो, अनवकासो, यं अनिमित्ताय चेतोविमुत्तिया भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुद्धिताय परिचिताय सुसमारब्धाय, अथ च पनस्स निमित्तानुसारि विज्जाणं भविस्सति, नेतं ठानं विज्जति । निस्सरणं हेतं, आवुसो, सब्बनिमित्तानं, यदिदं अनिमित्ता चेतोविमुत्तीति ।

“इध पनावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘अस्मीति खो मे विगतं [विघातं (सी० पी०), विगते (स्या० क०)], अयमहमस्मीति न समनुपस्सामि, अथ च पन मे विचिकिच्छाकथङ्कथासल्लं चित्तं परियादाय तिद्धतीति । सो ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो ‘मायस्मा एवं अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि, न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य । अट्टानमेतं, आवुसो, अनवकासो, यं अस्मीति विगते [विघाते (सी० पी०)] अयमहमस्मीति असमनुपस्सतो, अथ च पनस्स विचिकिच्छाकथङ्कथासल्लं चित्तं परियादाय ठस्सति, नेतं ठानं विज्जति । निस्सरणं हेतं, आवुसो, विचिकिच्छाकथङ्कथासल्लस्स, यदिदं अस्मिमानसमुग्घातोति ।

३२७. “छ अनुत्तरियानि — दस्सनानुत्तरियं, सवनानुत्तरियं, लाभानुत्तरियं, सिक्खानुत्तरियं, पारिचरियानुत्तरियं, अनुस्सतानुत्तरियं ।

“छ अनुस्सतिट्ठानानि — बुद्धानुस्सति, धम्मनुस्सति, सङ्गानुस्सति, सीलानुस्सति, चागानुस्सति, देवतानुस्सति ।

३२८. “छ सततविहारा। इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा नेव सुमनो होति न दुम्मनो, उपेक्खको [उपेक्खको च (स्या० क०)] विहरति सतो सम्मजानो। सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय नेव सुमनो होति न दुम्मनो, उपेक्खको विहरति सतो सम्मजानो।

३२९. “छळाभिजातियो। इधावुसो, एकच्चो कण्हाभिजातिको समानो कण्हं धम्मं अभिजायति। इध पनावुसो, एकच्चो कण्हाभिजातिको समानो सुक्कं धम्मं अभिजायति। इध पनावुसो, एकच्चो कण्हाभिजातिको समानो अकण्हं असुक्कं निब्बानं अभिजायति। इध पनावुसो, एकच्चो सुक्काभिजातिको समानो सुक्कं धम्मं अभिजायति। इध पनावुसो, एकच्चो सुक्काभिजातिको समानो कण्हं धम्मं अभिजायति। इध पनावुसो, एकच्चो सुक्काभिजातिको समानो अकण्हं असुक्कं निब्बानं अभिजायति।

“छ निब्बेधभागिया सज्जा [निब्बेधभागियसज्जा (स्या० क०)] — अनिच्चसज्जा अनिच्चे, दुक्खसज्जा दुक्खे, अनत्तसज्जा, पहानसज्जा, विरागसज्जा, निरोधसज्जा।

“इमे खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन छ धम्मा सम्मदक्खाता; तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं।

सत्तकं

३३०. “अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सत्त धम्मा सम्मदक्खाता; तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं। कतमे सत्त?

“सत्त अरियधनानि — सद्भाधनं, सीलधनं, हिरिधनं, ओत्तप्पधनं, सुतधनं, चागधनं, पज्जाधनं।

“सत्त बोज्झङ्गा — सतिसम्बोज्झङ्गो, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो, वीरियसम्बोज्झङ्गो, पीतिसम्बोज्झङ्गो, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो, समाधिसम्बोज्झङ्गो, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो।

“सत्त समाधिपरिक्खारा — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति।

“सत्त असद्धम्मा — इधावुसो, भिक्खु अस्सद्धो होति, अहिरिको होति, अनोत्तप्पी होति, अप्पस्सुतो होति, कुसीतो होति, मुट्ठस्सति होति, दुप्पज्जो होति।

“सत्त सद्धम्मा — इधावुसो, भिक्खु सद्धो होति, हिरिमा होति, ओत्तप्पी होति, बहुस्सुतो होति, आरद्धवीरियो होति, उपट्ठितस्सति होति, पज्जवा होति।

“सत्त सप्पुरिसधम्मा — इधावुसो, भिक्खु धम्मज्जू च होति अत्थज्जू च अत्तज्जू च मत्तज्जू च कालज्जू च परिसज्जू च पुगलज्जू च।

३३१. “सत्त निदसवत्थूनि। इधावुसो, भिक्खु सिक्खासमादाने तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्ज सिक्खासमादाने

अविगतपेमो । धम्मनिसन्तिया तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्च धम्मनिसन्तिया अविगतपेमो । इच्छाविनये तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्च इच्छाविनये अविगतपेमो । पटिसल्लाने तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्च पटिसल्लाने अविगतपेमो । वीरियारम्भे तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्च वीरियारम्भे अविगतपेमो । सतिनेपक्के तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्च सतिनेपक्के अविगतपेमो । दिट्ठिपटिवेधे तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्च दिट्ठिपटिवेधे अविगतपेमो ।

“सत्त सज्जा — अनिच्चसज्जा, अनत्तसज्जा, असुभसज्जा, आदीनवसज्जा, पहानसज्जा, विरागसज्जा, निरोधसज्जा ।

“सत्त बलानि — सद्भाबलं, वीरियबलं, हिरिबलं, ओत्तप्पबलं, सतिबलं, समाधिबलं, पज्जाबलं ।

३३२. “सत्त विज्जाणट्ठितियो । सन्तावुसो, सत्ता नानत्तकाया नानत्तसज्जिनो, सेय्यथापि मनुस्सा एकच्चे च देवा एकच्चे च विनिपातिका । अयं पठमा विज्जाणट्ठिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता नानत्तकाया एकत्तसज्जिनो सेय्यथापि देवा ब्रह्मकायिका पठमाभिनिब्बत्ता । अयं दुतिया विज्जाणट्ठिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता एकत्तकाया नानत्तसज्जिनो सेय्यथापि देवा आभस्सरा । अयं ततिया विज्जाणट्ठिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता एकत्तकाया एकत्तसज्जिनो सेय्यथापि देवा सुभकिण्हा । अयं चतुत्थी विज्जाणट्ठिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनूपगा । अयं पच्चमी विज्जाणट्ठिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनूपगा । अयं छट्ठी विज्जाणट्ठिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किज्जी’ति आकिज्जज्जायतनूपगा । अयं सत्तमी विज्जाणट्ठिति ।

“सत्त पुग्गला दक्खिण्येया — उभतोभागविमुत्तो, पज्जाविमुत्तो, कायसक्खि, दिट्ठिप्पत्तो, सद्भाविमुत्तो, धम्मनुसारी, सद्धानुसारी ।

“सत्त अनुसया — कामरागानुसयो, पटिघानुसयो, दिट्ठानुसयो, विचिकिच्छानुसयो, मानानुसयो, भवरागानुसयो, अविज्जानुसयो ।

“सत्त सज्जोजनानि — अनुनयसज्जोजनं [कामसज्जोजनं (स्या० कं०)], पटिघसज्जोजनं, दिट्ठिसज्जोजनं, विचिकिच्छासज्जोजनं, मानसज्जोजनं, भवरागसज्जोजनं, अविज्जासज्जोजनं ।

“सत्त अधिकरणसमथा — उप्पन्नुप्पन्नानं अधिकरणानं समथाय वूपसमाय सम्मुखाविनयो दातब्बो, सतिविनयो

दातब्बो, अमूळहविनयो दातब्बो, पटिज्जाय कारेतब्बं, येभुय्यसिका, तस्सपापियसिका, तिणवत्थारको ।

“इमे खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सत्त धम्मा सम्मदक्खाता; तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं ।

दुतियभाणवारो निड्डितो ।

अट्ठकं

३३३. “अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन अट्ठ धम्मा सम्मदक्खाता; तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमे अट्ठ?

“अट्ठ **मिच्छन्ता** — मिच्छादिट्ठि, मिच्छासङ्कप्पो, मिच्छावाचा, मिच्छाकम्मन्तो, मिच्छाआजीवो, मिच्छावायामो मिच्छासति, मिच्छासमाधि ।

“अट्ठ **सम्मन्ता** — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

“अट्ठ **पुग्गला दक्खिण्येया** — सोतापन्नो, सोतापत्तिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो; सकदागामी, सकदागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो; अनागामी, अनागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो; अरहा, अरहत्तफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो ।

३३४. “अट्ठ **कुसीतवत्थूनि** । इधावुसो, भिक्खुना कम्मं कातब्बं होति । तस्स एवं होति — ‘कम्मं खो मे कातब्बं भविस्सति, कम्मं खो पन मे करोन्तस्स कायो किलमिस्सति, हन्दाहं निपज्जामी’ति! सो निपज्जति न वीरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय । इदं पठमं कुसीतवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना कम्मं कतं होति । तस्स एवं होति — ‘अहं खो कम्मं अकासिं, कम्मं खो पन मे करोन्तस्स कायो किलन्तो, हन्दाहं निपज्जामी’ति! सो निपज्जति न वीरियं आरभति...पे०... इदं दुतियं कुसीतवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना मग्गो गन्तब्बो होति । तस्स एवं होति — ‘मग्गो खो मे गन्तब्बो भविस्सति, मग्गं खो पन मे गच्छन्तस्स कायो किलमिस्सति, हन्दाहं निपज्जामी’ति! सो निपज्जति न वीरियं आरभति... इदं ततियं कुसीतवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना मग्गो गतो होति । तस्स एवं होति — ‘अहं खो मग्गं अगमासिं, मग्गं खो पन मे गच्छन्तस्स कायो किलन्तो, हन्दाहं निपज्जामी’ति! सो निपज्जति न वीरियं आरभति... इदं चतुत्थं कुसीतवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो न लभति लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं । तस्स एवं होति — ‘अहं खो गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो नालत्थं लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं, तस्स मे कायो किलन्तो अकम्मज्जो, हन्दाहं निपज्जामी’ति! सो निपज्जति न वीरियं आरभति... इदं पञ्चमं कुसीतवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो लभति लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं । तस्स एवं होति — ‘अहं खो गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो अलत्थं लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं, तस्स मे कायो गरुको अकम्मज्जो, मासाचितं मज्जे, हन्दाहं निपज्जामी’ति! सो निपज्जति न वीरियं आरभति... इदं छट्ठं कुसीतवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो उप्पन्नो होति अप्पमत्तको आबाधो । तस्स एवं होति — ‘उप्पन्नो खो मे अयं अप्पमत्तको आबाधो; अत्थि कप्पो निपज्जितुं, हन्दाहं निपज्जामी’ति! सो निपज्जति न वीरियं आरभति... इदं सत्तमं कुसीतवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गिलाना वुट्ठितो [\[गिलानवुट्ठितो \(सद्वनीति\) अ० नि० ६.१६ नकुलपितुसुत्तटीका पस्सितब्बा\]](#) होति अचिरवुट्ठितो गेलज्जा । तस्स एवं होति — ‘अहं खो गिलाना वुट्ठितो अचिरवुट्ठितो गेलज्जा, तस्स मे कायो दुब्बलो अकम्मज्जो, हन्दाहं निपज्जामी’ति! सो निपज्जति न वीरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय । इदं अट्ठमं कुसीतवत्थु ।

३३५. “अट्ठ आरम्भवत्थूनि । इधावुसो, भिक्खुना कम्मं कातब्बं होति । तस्स एवं होति — ‘कम्मं खो मे कातब्बं भविस्सति, कम्मं खो पन मे करोन्तेन न सुकरं बुद्धानं सासनं मनसि कातुं, हन्दाहं वीरियं आरभामि अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाया’ति! सो वीरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया, अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय । इदं पठमं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना कम्मं कतं होति । तस्स एवं होति — ‘अहं खो कम्मं अकासिं, कम्मं खो पनाहं करोन्तो नासक्खिं बुद्धानं सासनं मनसि कातुं, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... सो वीरियं आरभति... इदं दुतियं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना मग्गो गन्तब्बो होति । तस्स एवं होति — ‘मग्गो खो मे गन्तब्बो भविस्सति, मग्गं खो पन मे गच्छन्तेन न सुकरं बुद्धानं सासनं मनसि कातुं, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... सो वीरियं आरभति... इदं ततियं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना मग्गो गतो होति । तस्स एवं होति — ‘अहं खो मग्गं अगमासिं, मग्गं खो पनाहं गच्छन्तो नासक्खिं बुद्धानं सासनं मनसि कातुं, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... सो वीरियं आरभति... इदं चतुत्थं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो न लभति लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं । तस्स एवं होति — ‘अहं खो गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो नालत्थं लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं, तस्स मे कायो लहुको कम्मज्जो, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... सो वीरियं आरभति... इदं पञ्चमं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो लभति लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं

पारिपूरिं । तस्स एवं होति — ‘अहं खो गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो अलत्थं लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं, तस्स मे कायो बलवा कम्मज्जो, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... सो वीरियं आरभति... इदं छट्ठं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो उप्पन्नो होति अप्पमत्तको आबाधो । तस्स एवं होति — ‘उप्पन्नो खो मे अयं अप्पमत्तको आबाधो, ठानं खो पनेतं विज्जति यं मे आबाधो पवट्ठेय्य, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... सो वीरियं आरभति... इदं सत्तमं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गिलाना वुट्ठितो होति अचिरवुट्ठितो गेलज्जा । तस्स एवं होति — ‘अहं खो गिलाना वुट्ठितो अचिरवुट्ठितो गेलज्जा, ठानं खो पनेतं विज्जति यं मे आबाधो पच्चुदावत्तेय्य, हन्दाहं वीरियं आरभामि अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाया’ति! सो वीरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय । इदं अट्ठमं आरम्भवत्थु ।

३३६. “अट्ठ दानवत्थूनि । आसज्ज दानं देति, भया दानं देति, ‘अदासि मे’ति दानं देति, ‘दस्सति मे’ति दानं देति, ‘साहु दानं’न्ति दानं देति, ‘अहं पचामि, इमे न पचन्ति, नारहामि पचन्तो अपचन्तानं दानं न दातु’न्ति दानं देति, ‘इदं मे दानं ददतो कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुगगच्छती’ति दानं देति । चित्तालङ्कार-चित्तपरिक्खारत्थं दानं देति ।

३३७. “अट्ठ दानूपपत्तियो । इधावुसो, एकच्चो दानं देति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं । सो यं देति तं पच्चासीसति [पच्चासिसति (सी० स्या० कं० पी०)] । सो पस्सति खत्तियमहासालं वा ब्राह्मणमहासालं वा गहपतिमहासालं वा पञ्चहि कामगुणेहि समप्पितं समङ्गीभूतं परिचारयमानं । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा खत्तियमहासालानं वा ब्राह्मणमहासालानं वा गहपतिमहासालानं वा सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति! सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्धाति, तं चित्तं भावेति, तस्स तं चित्तं हीने विमुत्तं उत्तरि अभावितं ततूपपत्तिया संवत्तति । तज्ज खो सीलवतो वदामि नो दुस्सीलस्स । इज्झतावुसो, सीलवतो चेतोपणिधि विसुद्धत्ता ।

“पुन चपरं, आवुसो, इधेकच्चो दानं देति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं...पे०... सेय्यावसथपदीपेय्यं । सो यं देति तं पच्चासीसति । तस्स सुतं होति — ‘चातुमहाराजिका [चातुम्महाराजिका (सी० स्या० पी०)] देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति! सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्धाति, तं चित्तं भावेति, तस्स तं चित्तं हीने विमुत्तं उत्तरि अभावितं ततूपपत्तिया संवत्तति । तज्ज खो सीलवतो वदामि नो दुस्सीलस्स । इज्झतावुसो, सीलवतो चेतोपणिधि विसुद्धत्ता ।

“पुन चपरं, आवुसो, इधेकच्चो दानं देति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं...पे०... सेय्यावसथपदीपेय्यं । सो यं देति तं पच्चासीसति । तस्स सुतं होति — ‘तावतिसा देवा...पे०... यामा देवा...पे०... तुसिता देवा ...पे०... निम्मानरती देवा... पे०... परनिम्मितवसवत्ती देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति! सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्धाति, तं चित्तं भावेति, तस्स तं चित्तं हीने विमुत्तं उत्तरि अभावितं ततूपपत्तिया संवत्तति । तज्ज खो सीलवतो वदामि नो दुस्सीलस्स । इज्झतावुसो, सीलवतो चेतोपणिधि विसुद्धत्ता ।

“पुन चपरं, आवुसो, इधेकच्चो दानं देति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं । सो यं देति तं पच्चासीसति । तस्स सुतं होति — ‘ब्रह्मकायिका देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ब्रह्मकायिकानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्य’न्ति! सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्धाति, तं चित्तं भावेति, तस्स तं चित्तं हीने विमुत्तं उत्तरि अभावितं ततूपपत्तिया संवत्तति । तच्च खो सीलवतो वदामि नो दुस्सीलस्स; वीतरागस्स नो सरागस्स । इज्झतावुसो, सीलवतो चेतोपणिधि वीतरागत्ता ।

“अट्ठ परिसा — खत्तियपरिसा, ब्राह्मणपरिसा, गहपतिपरिसा, समणपरिसा, चातुमहाराजिकपरिसा, तावतिसपरिसा, मारपरिसा, ब्रह्मपरिसा ।

“अट्ठ लोकधम्मा — लाभो च, अलाभो च, यसो च, अयसो च, निन्दा च, पसंसा च, सुखञ्च, दुक्खञ्च ।

३३८. “अट्ठ अभिभायतनानि । अज्झत्तं रूपसञ्जी एको बहिद्धा रूपानि पस्सति परित्तानि सुवण्णदुब्बण्णानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसञ्जी होति । इदं पठमं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं रूपसञ्जी एको बहिद्धा रूपानि पस्सति अप्पमाणानि सुवण्णदुब्बण्णानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति — एवंसञ्जी होति । इदं दुतियं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसञ्जी एको बहिद्धा रूपानि पस्सति परित्तानि सुवण्णदुब्बण्णानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसञ्जी होति । इदं ततियं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसञ्जी एको बहिद्धा रूपानि पस्सति अप्पमाणानि सुवण्णदुब्बण्णानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसञ्जी होति । इदं चतुत्थं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसञ्जी एको बहिद्धा रूपानि पस्सति नीलानि नीलवण्णानि नीलनिदस्सनानि नीलनिभासानि । सेय्यथापि नाम उमापुप्फं नीलं नीलवण्णं नीलनिदस्सनं नीलनिभासं, सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं नीलं नीलवण्णं नीलनिदस्सनं नीलनिभासं । एवमेव [एवमेवं (क०)] अज्झत्तं अरूपसञ्जी एको बहिद्धा रूपानि पस्सति नीलानि नीलवण्णानि नीलनिदस्सनानि नीलनिभासानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसञ्जी होति । इदं पञ्चमं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसञ्जी एको बहिद्धा रूपानि पस्सति पीतानि पीतवण्णानि पीतनिदस्सनानि पीतनिभासानि । सेय्यथापि नाम कणिकारपुप्फं [कणिकारपुप्फं (स्या० कं०)] पीतं पीतवण्णं पीतनिदस्सनं पीतनिभासं, सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं पीतं पीतवण्णं पीतनिदस्सनं पीतनिभासं । एवमेव अज्झत्तं अरूपसञ्जी एको बहिद्धा रूपानि पस्सति पीतानि पीतवण्णानि पीतनिदस्सनानि पीतनिभासानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसञ्जी होति । इदं छट्ठं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसञ्जी एको बहिद्धा रूपानि पस्सति लोहितकानि लोहितकवण्णानि लोहितकनिदस्सनानि लोहितकनिभासानि । सेय्यथापि नाम बन्धुजीवकपुप्फं लोहितकं लोहितकवण्णं लोहितकनिदस्सनं लोहितकनिभासं, सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं लोहितकं लोहितकवण्णं लोहितकनिदस्सनं लोहितकनिभासं ।

एवमेव अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति लोहितकानि लोहितकवण्णानि लोहितकनिदस्सनानि लोहितकनिभासानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं सत्तमं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति ओदातानि ओदातवण्णानि ओदातनिदस्सनानि ओदातनिभासानि । सेय्यथापि नाम ओसधितारका ओदाता ओदातवण्णा ओदातनिदस्सना ओदातनिभासा, सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं ओदातं ओदातवण्णं ओदातनिदस्सनं ओदातनिभासं । एवमेव अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति ओदातानि ओदातवण्णानि ओदातनिदस्सनानि ओदातनिभासानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं अट्ठमं अभिभायतनं ।

३३९. “अट्ठ विमोक्खा । रूपी रूपानि पस्सति । अयं पठमो विमोक्खो ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी बहिद्वा रूपानि पस्सति । अयं दुतियो विमोक्खो ।

“सुभन्तेव अधिमुत्तो होति । अयं ततियो विमोक्खो ।

“सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं चतुत्थो विमोक्खो ।

“सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पञ्चमो विमोक्खो ।

“सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं छट्ठो विमोक्खो ।

“सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं सत्तमो विमोक्खो ।

“सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयित निरोधं उपसम्पज्ज विहरति । अयं अट्ठमो विमोक्खो ।

“इमे खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन अट्ठ धम्मा सम्मदक्खाता; तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं ।

नवकं

३४०. “अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन नव धम्मा सम्मदक्खाता; तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमे नव?

“नव **आघातवत्थूनि** । ‘अनत्थं मे अचरी’ति आघातं बन्धति; ‘अनत्थं मे चरती’ति आघातं बन्धति; ‘अनत्थं मे चरिस्सती’ति आघातं बन्धति; ‘पियस्स मे मनापस्स अनत्थं अचरी’ति आघातं बन्धति...पे०... अनत्थं चरतीति आघातं बन्धति...पे०... अनत्थं चरिस्सतीति आघातं बन्धति; ‘अपियस्स मे अमनापस्स अत्थं अचरी’ति आघातं बन्धति...पे०...

अत्थं चरतीति आघातं बन्धति...पे०... अत्थं चरिस्सतीति आघातं बन्धति ।

“नव आघातपटिविनया । ‘अनत्थं मे अचरि [अचरीति (स्या० क०) एवं “चरति चरिस्सति” पदेसुपि], तं कुतेत्थ लब्भा’ति आघातं पटिविनेति; ‘अनत्थं मे चरति, तं कुतेत्थ लब्भा’ति आघातं पटिविनेति; ‘अनत्थं मे चरिस्सति, तं कुतेत्थ लब्भा’ति आघातं पटिविनेति; ‘पियस्स मे मनापस्स अनत्थं अचरि...पे०... अनत्थं चरति...पे०... अनत्थं चरिस्सति, तं कुतेत्थ लब्भा’ति आघातं पटिविनेति; ‘अप्पियस्स मे अमनापस्स अत्थं अचरि...पे०... अत्थं चरति...पे०... अत्थं चरिस्सति, तं कुतेत्थ लब्भा’ति आघातं पटिविनेति ।

३४१. “नव सत्तावासा । सन्तावुसो, सत्ता नानत्तकाया नानत्तसज्जिनो, सेय्यथापि मनुस्सा एकच्चे च देवा एकच्चे च विनिपातिका । अयं पठमो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता नानत्तकाया एकत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा ब्रह्मकायिका पठमाभिनिब्बत्ता । अयं दुतियो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता एकत्तकाया नानत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा आभस्सरा । अयं ततियो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता एकत्तकाया एकत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा सुभकिण्हा । अयं चतुत्थो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता असज्जिनो अप्पटिसंवेदिनो, सेय्यथापि देवा असज्जसत्ता [असज्जिसत्ता (स्या० कं०)] । अयं पञ्चमो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनूपगा । अयं छट्ठो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनूपगा । अयं सत्तमो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिज्जाज्जायतनूपगा । अयं अट्ठमो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो आकिज्जज्जायतनं समतिक्कम्म [समतिक्कम्म सन्तमेतं पणीतमेतन्ति (स्या० कं०)] नेवसज्जानासज्जायतनूपगा । अयं नवमो सत्तावासो ।

३४२. “नव अक्खणा असमया ब्रह्मचरियवासाय । इधावुसो, तथागतो च लोके उप्पन्नो होति अरहं सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च देसियति ओपसमिको परिनिब्बानिको सम्बोधगामी सुगतप्पवेदितो । अयञ्च पुगगलो निरयं उपपन्नो होति । अयं पठमो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं, आवुसो, तथागतो च लोके उप्पन्नो होति अरहं सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च देसियति ओपसमिको

परिनिब्बानिको सम्बोधगामी सुगतप्पवेदितो । अयञ्च पुग्गलो तिरच्छानयोनिं उपपन्नो होति । अयं दुतियो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... पेत्तिविसयं उपपन्नो होति । अयं ततियो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... असुरकायं उपपन्नो होति । अयं चतुत्थो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... अज्जतरं दीघायुकं देवनिकायं उपपन्नो होति । अयं पञ्चमो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... पच्चन्तिमेसु जनपदेसु पच्चाजातो होति मिलक्खेसु [मिलक्खेसु (स्या० कं०) मिलक्खूसु (क०)] अविज्जातारेसु, यत्थ नत्थि गति भिक्खून् भिक्खुनीन् उपासकानं उपासिकानं । अयं छट्ठो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... मज्झिमेसु जनपदेसु पच्चाजातो होति । सो च होति मिच्छादिट्ठिको विपरीतदस्सनो — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं [सुकट दुक्कटानं (सी० पी०)] कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मगता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । अयं सत्तमो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... मज्झिमेसु जनपदेसु पच्चाजातो होति । सो च होति दुप्पज्जो जळो एळमूगो, नप्पटिबलो सुभासितदुब्भासितानमत्थमज्जातुं । अयं अट्ठमो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं, आवुसो, तथागतो च लोके न [कत्थचि नकारो न दिस्सति] उपपन्नो होति अरहं सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च न देसियति ओपसमिको परिनिब्बानिको सम्बोधगामी सुगतप्पवेदितो । अयञ्च पुग्गलो मज्झिमेसु जनपदेसु पच्चाजातो होति, सो च होति पज्जवा अजळो अनेळमूगो, पटिबलो सुभासित-दुब्भासितानमत्थमज्जातुं । अयं नवमो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

३४३. “नव अनुपुब्बविहारा । इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा...पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा...पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सुखस्स च पहाना ...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा...पे०... आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति ।

३४४. “नव अनुपुब्बनिरोधा । पठमं ज्ञानं समापन्नस्स कामसज्जा निरुद्धा होति । दुतियं ज्ञानं समापन्नस्स वितक्कविचारा निरुद्धा होन्ति । ततियं ज्ञानं समापन्नस्स पीति निरुद्धा होति । चतुत्थं ज्ञानं समापन्नस्स अस्सासपस्सास्सा निरुद्धा होन्ति । आकासानज्जायतनं समापन्नस्स रूपसज्जा निरुद्धा होति । विज्जाणज्जायतनं समापन्नस्स

आकासानञ्चायतनसञ्जा निरुद्धा होति । आकिञ्चञ्चायतनं समापन्नस्स विज्जाणञ्चायतनसञ्जा निरुद्धा होति । नेवसञ्जानासञ्चायतनं समापन्नस्स आकिञ्चञ्चायतनसञ्जा निरुद्धा होति । सञ्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सञ्जा च वेदना च निरुद्धा होन्ति ।

“इमे खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन नव धम्मा सम्मदक्खाता । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं ।

दसकं

३४५. “अत्थि खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन दस धम्मा सम्मदक्खाता । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं...पे०... अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमे दस?

“दस नाथकरणा धम्मा । इधावुसो, भिक्खु सीलवा होति । पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । यंपावुसो, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहरति, आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु बहुस्सुतो होति सुतधरो सुतसन्निचयो । ये ते धम्मा आदिकल्याणा मज्झेकल्याणा परियोसानकल्याणा सात्था सब्बज्जना [सात्थं सब्बज्जनं (सी० स्या० पी०)] केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं अभिवदन्ति, तथारूपास्स धम्मा बहुस्सुता होन्ति [धता (क० सी० स्या० कं०)] धाता वचसा परिचिता मनसानुपेक्खिता दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा, यंपावुसो, भिक्खु बहुस्सुतो होति...पे०... दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु कल्याणमित्तो होति कल्याणसहायो कल्याणसम्पवङ्को । यंपावुसो, भिक्खु कल्याणमित्तो होति कल्याणसहायो कल्याणसम्पवङ्को । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सुवचो होति सोवचस्सकरणेहि धम्मेहि समन्नागतो खमो पदक्खिणग्गाही अनुसासनिं । यंपावुसो, भिक्खु सुवचो होति...पे०... पदक्खिणग्गाही अनुसासनिं । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु यानि तानि सब्रह्मचारीनं उच्चावचानि किंकरणीयानि, तत्थ दक्खो होति अनलसो ततुपायाय वीमंसाय समन्नागतो, अलं कातुं अलं संविधातुं । यंपावुसो, भिक्खु यानि तानि सब्रह्मचारीनं...पे०... अलं संविधातुं । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु धम्मकामो होति पियसमुदाहारो, अभिधम्मे अभिविनये उळारपामोज्जो [उळारपामुज्जो (सी० पी०), ओळारपामोज्जो (स्या० कं०)] । यंपावुसो, भिक्खु धम्मकामो होति...पे०... उळारपामोज्जो [उळारपामुज्जो (सी० पी०), ओळारपामोज्जो (स्या० कं०)] । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सन्तुट्ठो होति इतरीतरेहि चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारेहि । यंपावुसो, भिक्खु सन्तुट्ठो होति...पे०... परिक्खारेहि । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु आरद्धवीरियो विहरति अकुसलानं धम्मनं पहानाय कुसलानं धम्मनं उपसम्पदाय, थामवा दळ्हपरक्कमो अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मसे। यंपावुसो, भिक्खु आरद्धवीरियो विहरति...पे०... अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मसे। अयम्पि धम्मो नाथकरणो।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सतिमा होति परमेन सतिनेपक्केन समन्नागतो चिरकतम्पि चिरभासितम्पि सरिता अनुस्सरिता। यंपावुसो, भिक्खु सतिमा होति...पे०... सरिता अनुस्सरिता। अयम्पि धम्मो नाथकरणो।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु पज्जवा होति, उदयत्थगामिनिया पज्जाय समन्नागतो अरियाय निब्बेधिकाय सम्मादुक्खक्खयगामिनिया। यंपावुसो, भिक्खु पज्जवा होति...पे०... सम्मादुक्खक्खयगामिनिया। अयम्पि धम्मो नाथकरणो।

३४६. दस कसिणायतनानि। पथवीकसिणमेको सज्जानाति, उद्धं अधो तिरियं अद्वयं अप्पमाणं। आपोकसिणमेको सज्जानाति...पे०... तेजोकसिणमेको सज्जानाति... वायोकसिणमेको सज्जानाति... नीलकसिणमेको सज्जानाति... पीतकसिणमेको सज्जानाति... लोहितकसिणमेको सज्जानाति... ओदातकसिणमेको सज्जानाति... आकासकसिणमेको सज्जानाति... विज्जाणकसिणमेको सज्जानाति, उद्धं अधो तिरियं अद्वयं अप्पमाणं।

३४७. “दस अकुसलकम्मपथा — पाणातिपातो, अदिन्नादानं, कामेसुमिच्छाचारो, मुसावादो, पिसुणा वाचा, फरुसा वाचा, सम्फप्पलापो, अभिज्झा, ब्यापादो, मिच्छादिट्ठि।

“दस कुसलकम्मपथा — पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी, मुसावादा वेरमणी, पिसुणाय वाचाय वेरमणी, फरुसाय वाचाय वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी, अनभिज्झा, अब्यापादो, सम्मादिट्ठि।

३४८. “दस अरियवासा। इधावुसो, भिक्खु पज्जङ्गविप्पहीनो होति, छळङ्गसमन्नागतो, एकारक्खो, चतुरापस्सेनो, पणुन्नपच्चेकसच्चो, समवयसट्ठेसनो, अनाविलसङ्कप्पो, पस्सद्भकायसङ्घारो, सुविमुत्तचित्तो, सुविमुत्तपज्जो।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु पज्जङ्गविप्पहीनो होति? इधावुसो, भिक्खुनो कामच्छन्दो पहीनो होति, ब्यापादो पहीनो होति, थिनमिद्धं पहीनं होति, उद्धच्चकुक्कुच्चं पहीनं होति, विचिकिच्छा पहीना होति। एवं खो, आवुसो, भिक्खु पज्जङ्गविप्पहीनो होति।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु छळङ्गसमन्नागतो होति? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा नेव सुमनो होति न दुम्मनो, उपेक्खको विहरति सतो सम्पजानो। सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय नेव सुमनो होति न दुम्मनो, उपेक्खको विहरति सतो सम्पजानो। एवं खो, आवुसो, भिक्खु छळङ्गसमन्नागतो होति।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु एकारक्खो होति? इधावुसो, भिक्खु सतारक्खेन चेतसा समन्नागतो होति। एवं खो, आवुसो, भिक्खु एकारक्खो होति।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु चतुरापस्सेनो होति? इधावुसो, भिक्खु सङ्घायेकं पटिसेवति, सङ्घायेकं अधिवासेति, सङ्घायेकं परिवज्जेति, सङ्घायेकं विनोदेति। एवं खो, आवुसो, भिक्खु चतुरापस्सेनो होति।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु पणुन्नपच्चेकसच्चो होति? इधावुसो, भिक्खुनो यानि तानि पृथुसमणब्राह्मणानं पृथुपच्चेकसच्चानि, सब्बानि तानि नुन्नानि होन्ति पणुन्नानि चत्तानि वन्तानि मुत्तानि पहीनानि पटिनिस्सट्ठानि । एवं खो, आवुसो, भिक्खु पणुन्नपच्चेकसच्चो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु समवयसट्ठेसनो होति? इधावुसो, भिक्खुनो कामेसना पहीना होति, भवेसना पहीना होति, ब्रह्मचरियेसना पटिप्पस्सट्ठा । एवं खो, आवुसो, भिक्खु समवयसट्ठेसनो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु अनाविलसङ्कप्पो होति? इधावुसो, भिक्खुनो कामसङ्कप्पो पहीनो होति, व्यापादसङ्कप्पो पहीनो होति, विहिंसासङ्कप्पो पहीनो होति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु अनाविलसङ्कप्पो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु पस्सद्भकायसङ्कारो होति? इधावुसो, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु पस्सद्भकायसङ्कारो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु सुविमुत्तचित्तो होति? इधावुसो, भिक्खुनो रागा चित्तं विमुत्तं होति, दोसा चित्तं विमुत्तं होति, मोहा चित्तं विमुत्तं होति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु सुविमुत्तचित्तो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु सुविमुत्तपज्जो होति? इधावुसो, भिक्खु ‘रागो मे पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मो’ति पजानाति । ‘दोसो मे पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मो’ति पजानाति । ‘मोहो मे पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मो’ति पजानाति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु सुविमुत्तपज्जो होति ।

“दस असेक्खा धम्मा — असेक्खा सम्मादिट्ठि, असेक्खो सम्मासङ्कप्पो, असेक्खा सम्मावाचा, असेक्खो सम्माकम्मन्तो, असेक्खो सम्माआजीवो, असेक्खो सम्मावायामो, असेक्खा सम्मासति, असेक्खो सम्मासमाधि, असेक्खं सम्माजाणं, असेक्खा सम्माविमुत्ति ।

“इमे खो, आवुसो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन दस धम्मा सम्मदक्खाता । तत्थ सब्बेहेव सङ्गायितब्बं न विवदितब्बं, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धनियं अस्स चिरद्वितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं’न्ति ।

३४९. अथ खो भगवा उट्ठित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं आमन्तेसि — ‘साधु साधु, सारिपुत्त, साधु खो त्वं, सारिपुत्त, भिक्खूनं सङ्गीतिपरियायं अभासी’ति । इदमवोचायस्मा सारिपुत्तो, समनुज्जो सत्था अहोसि । अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुन्ति ।

सङ्गीतिसुत्तं निट्ठितं दसमं ।

११. दसुत्तरसुत्तं

३५०. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा चम्पायं विहरति गगगराय पोक्खरणिआ तीरे महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं पञ्चमत्तेहि भिक्खुसत्तेहि । तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो भिक्खवे”ति! “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“दसुत्तरं पवक्खामि, धम्मं निब्बानपत्तिया ।
दुक्खस्सन्तकिरियाय, सब्बगन्थप्पमोचनं” ॥

एको धम्मो

३५१. “एको, आवुसो, धम्मो बहुकारो, एको धम्मो भावेतब्बो, एको धम्मो परिज्जेय्यो, एको धम्मो पहातब्बो, एको धम्मो हानभागियो, एको धम्मो विसेसभागियो, एको धम्मो दुप्पटिविज्झो, एको धम्मो उप्पादेतब्बो, एको धम्मो अभिज्जेय्यो, एको धम्मो सच्छिकातब्बो ।

(क) “कतमो एको धम्मो बहुकारो? अप्पमादो कुसलेसु धम्मेसु । अयं एको धम्मो बहुकारो ।

(ख) “कतमो एको धम्मो भावेतब्बो? कायगतासति सातसहगता । अयं एको धम्मो भावेतब्बो ।

(ग) “कतमो एको धम्मो परिज्जेय्यो? फस्सो सासवो उपादानियो । अयं एको धम्मो परिज्जेय्यो ।

(घ) “कतमो एको धम्मो पहातब्बो? अस्मिमानो । अयं एको धम्मो पहातब्बो ।

(ङ) “कतमो एको धम्मो हानभागियो? अयोनिसो मनसिकारो । अयं एको धम्मो हानभागियो ।

(च) “कतमो एको धम्मो विसेसभागियो? योनिसो मनसिकारो । अयं एको धम्मो विसेसभागियो ।

(छ) “कतमो एको धम्मो दुप्पटिविज्झो? आनन्तरिको चेतोसमाधि । अयं एको धम्मो दुप्पटिविज्झो ।

(ज) “कतमो एको धम्मो उप्पादेतब्बो? अकुप्पं जाणं । अयं एको धम्मो उप्पादेतब्बो ।

(झ) “कतमो एको धम्मो अभिज्जेय्यो? सब्बे सत्ता आहारद्वितिका । अयं एको धम्मो अभिज्जेय्यो ।

(ञ) “कतमो एको धम्मो सच्छिकातब्बो? अकुप्पा चेतोविमुत्ति । अयं एको धम्मो सच्छिकातब्बो ।

“इति इमे दस धम्मा भूता तच्छा तथा अवितथा अनज्जथा सम्मा तथागतेन अभिसम्बुद्धा ।

द्वे धम्मा

३५२. “द्वे धम्मा बहुकारा, द्वे धम्मा भावेतब्बा, द्वे धम्मा परिज्जेय्या, द्वे धम्मा पहातब्बा, द्वे धम्मा हानभागिया, द्वे धम्मा विसेसभागिया, द्वे धम्मा दुप्पटिविज्झा, द्वे धम्मा उप्पादेतब्बा, द्वे धम्मा अभिज्जेय्या, द्वे धम्मा सच्छिकातब्बा ।

(क) “कतमे द्वे धम्मा बहुकारा? सति च सम्पज्जञ्च । इमे द्वे धम्मा बहुकारा ।

(ख) “कतमे द्वे धम्मा भावेतब्बा? समथो च विपस्सना च । इमे द्वे धम्मा भावेतब्बा ।

(ग) “कतमे द्वे धम्मा परिज्जेय्या? नामञ्च रूपञ्च । इमे द्वे धम्मा परिज्जेय्या ।

(घ) “कतमे द्वे धम्मा पहातब्बा? अविज्जा च भवतण्हा च । इमे द्वे धम्मा पहातब्बा ।

(ङ) “कतमे द्वे धम्मा हानभागिया? दोवचस्सता च पापमित्तता च । इमे द्वे धम्मा हानभागिया ।

(च) “कतमे द्वे धम्मा विसेसभागिया? सोवचस्सता च कल्याणमित्तता च । इमे द्वे धम्मा विसेसभागिया ।

(छ) “कतमे द्वे धम्मा दुप्पटिविज्झा? यो च हेतु यो च पच्चयो सत्तानं संकिलेसाय, यो च हेतु यो च पच्चयो सत्तानं विसुद्धिया । इमे द्वे धम्मा दुप्पटिविज्झा ।

(ज) “कतमे द्वे धम्मा उप्पादेतब्बा? द्वे जाणानि — खये जाणं, अनुप्पादे जाणं । इमे द्वे धम्मा उप्पादेतब्बा ।

(झ) “कतमे द्वे धम्मा अभिज्जेय्या? द्वे धातुयो — सङ्गता च धातु असङ्गता च धातु । इमे द्वे धम्मा अभिज्जेय्या ।

(ञ) “कतमे द्वे धम्मा सच्छिकातब्बा? विज्जा च विमुत्ति च । इमे द्वे धम्मा सच्छिकातब्बा ।

“इति इमे वीसति धम्मा भूता तच्छा तथा अवितथा अनञ्जथा सम्मा तथागतेन अभिसम्बुद्धा ।

तयो धम्मा

३५३. “तयो धम्मा बहुकारा, तयो धम्मा भावेतब्बा...पे०... तयो धम्मा सच्छिकातब्बा ।

(क) “कतमे तयो धम्मा बहुकारा? सप्पुरिससंसेवो, सद्धम्मस्सवनं, धम्मानुधम्मप्पटिपत्ति । इमे तयो धम्मा बहुकारा ।

(ख) “कतमे तयो धम्मा भावेतब्बा? तयो समाधी — सवितक्को सविचारो समाधि, अवितक्को विचारमत्तो समाधि, अवितक्को अविचारो समाधि । इमे तयो धम्मा भावेतब्बा ।

(ग) “कतमे तयो धम्मा परिज्जेय्या? तिस्सो वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । इमे तयो धम्मा परिज्जेय्या ।

(घ) “कतमे तयो धम्मा पहातब्बा? तिस्सो तण्हा — कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा । इमे तयो धम्मा पहातब्बा ।

(ङ) “कतमे तयो धम्मा हानभागिया? तीणि अकुसलमूलानि — लोभो अकुसलमूलं, दोसो अकुसलमूलं, मोहो अकुसलमूलं । इमे तयो धम्मा हानभागिया ।

(च) “कतमे तयो धम्मा **विसेसभागिया**? तीणि कुसलमूलानि — अलोभो कुसलमूलं, अदोसो कुसलमूलं, अमोहो कुसलमूलं । इमे तयो धम्मा विसेसभागिया ।

(छ) “कतमे तयो धम्मा **दुष्पटिविज्झा**? तिस्सो निस्सरणिया धातुयो — कामानमेतं निस्सरणं यदिदं नेक्खम्मं, रूपानमेतं निस्सरणं यदिदं अरूपं, यं खो पन किञ्चि भूतं सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं, निरोधो तस्स निस्सरणं । इमे तयो धम्मा दुष्पटिविज्झा ।

(ज) “कतमे तयो धम्मा **उप्पादेतब्बा**? तीणि जाणानि — अतीतंसे जाणं, अनागतंसे जाणं, पच्चुप्पन्नंसे जाणं । इमे तयो धम्मा उप्पादेतब्बा ।

(झ) “कतमे तयो धम्मा **अभिज्जेय्या**? तिस्सो धातुयो — कामधातु, रूपधातु, अरूपधातु । इमे तयो धम्मा अभिज्जेय्या ।

(ञ) “कतमे तयो धम्मा **सच्छिकातब्बा**? तिस्सो विज्जा — पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणं विज्जा, सत्तानं चुतूपपाते जाणं विज्जा, आसवानं खये जाणं विज्जा । इमे तयो धम्मा सच्छिकातब्बा ।

“इति इमे तिस्र धम्मा भूता तच्छा तथा अवितथा अनञ्जथा सम्मा तथागतेन अभिसम्बुद्धा ।

चत्तारो धम्मा

३५४. “चत्तारो धम्मा बहुकारा, चत्तारो धम्मा भावेतब्बा...पे०... चत्तारो धम्मा सच्छिकातब्बा ।

(क) “कतमे चत्तारो धम्मा **बहुकारा**? चत्तारि चक्कानि — पतिरूपदेसवासो, सप्पुरिसूपनिस्सयो [सप्पुरिसुपस्सयो (स्या० कं०)], अत्तसम्मापणिधि, पुब्बे च कतपुज्जता । इमे चत्तारो धम्मा बहुकारा ।

(ख) “कतमे चत्तारो धम्मा **भावेतब्बा**? चत्तारो सतिपट्टाना — इधावुसो, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु...पे०... चित्ते... धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । इमे चत्तारो धम्मा भावेतब्बा ।

(ग) “कतमे चत्तारो धम्मा **परिज्जेय्या**? चत्तारो आहारा — कबळीकारो [कवळीकारो (स्या० कं०)] आहारो ओळारिको वा सुखुमो वा, फस्सो दुतियो, मनोसञ्चेतना ततिया, विज्जाणं चतुत्थं । इमे चत्तारो धम्मा परिज्जेय्या ।

(घ) “कतमे चत्तारो धम्मा **पहातब्बा**? चत्तारो ओघा — कामोघो, भवोघो, दिट्ठोघो, अविज्जोघो । इमे चत्तारो धम्मा पहातब्बा ।

(ङ) “कतमे चत्तारो धम्मा **हानभागिया**? चत्तारो योगा — कामयोगो, भवयोगो, दिट्ठियोगो, अविज्जायोगो । इमे चत्तारो धम्मा हानभागिया ।

(च) “कतमे चत्तारो धम्मा **विसेसभागिया**? चत्तारो विसञ्जोगा — कामयोगविसंयोगो, भवयोगविसंयोगो,

दिट्ठियोगविसंयोगो, अविज्जायोगविसंयोगो । इमे चत्तारो धम्मा विसेसभागिया ।

(छ) “कतमे चत्तारो धम्मा **दुष्पटिविज्झा**? चत्तारो समाधी — हानभागियो समाधि, ठितिभागियो समाधि, विसेसभागियो समाधि, निब्बेधभागियो समाधि । इमे चत्तारो धम्मा दुष्पटिविज्झा ।

(ज) “कतमे चत्तारो धम्मा **उप्पादेतब्बा**? चत्तारि जाणानि — धम्मे जाणं, अन्वये जाणं, परिये जाणं, सम्मुत्तिया जाणं । इमे चत्तारो धम्मा उप्पादेतब्बा ।

(झ) “कतमे चत्तारो धम्मा **अभिज्जेय्या**? चत्तारि अरियसच्चाणि — दुक्खं अरियसच्चं, दुक्खसमुदयं [दुक्खसमुदयो (स्या० कं०)] अरियसच्चं, दुक्खनिरोधं [दुक्खनिरोधो (स्या० कं०)] अरियसच्चं, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं । इमे चत्तारो धम्मा अभिज्जेय्या ।

(ञ) “कतमे चत्तारो धम्मा **सच्छिकातब्बा**? चत्तारि सामञ्जफलानि — सोतापत्तिफलं, सकदागामिफलं, अनागामिफलं, अरहत्तफलं । इमे चत्तारो धम्मा सच्छिकातब्बा ।

“इति इमे चत्तारीसधम्मा भूता तच्छा तथा अवितथा अनञ्जथा सम्मा तथागतेन अभिसम्बुद्धा ।

पञ्च धम्मा

३५५. “पञ्च धम्मा बहुकारा...पे०... पञ्च धम्मा सच्छिकातब्बा ।

(क) “कतमे पञ्च धम्मा **बहुकारा**? पञ्च पधानियङ्गानि — इधावुसो, भिक्खु सद्दो होति, सद्दहति तथागतस्स बोधिं — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । अप्पाबाधो होति अप्पातङ्को समवेपाकिनिया गहणिया समन्नागतो नातिसीताय नाच्चुण्हाय मज्झिमाय पधानक्खमाय । असठो होति अमायावी यथाभूतमत्तानं आवीकत्ता सत्थरि वा विज्जूसु वा सब्रह्मचारीसु । आरद्धवीरियो विहरति अकुसलानं धम्मनं पहानाय, कुसलानं धम्मनं उपसम्पदाय, थामवा दळ्ळपरक्कमो अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मेसु । पञ्जवा होति उदयत्थगामिनिया पञ्जाय समन्नागतो अरियाय निब्बेधिकाय सम्मा दुक्खक्खयगामिनिया । इमे पञ्च धम्मा बहुकारा ।

(ख) “कतमे पञ्च धम्मा **भावेतब्बा**? पञ्चङ्गिको सम्मासमाधि — पीतिफरणता, सुखफरणता, चेतोफरणता, आलोकफरणता, पच्चवेक्खणनिमित्तं [पच्चवेक्खणानिमित्तं (स्या० कं०)] । इमे पञ्च धम्मा भावेतब्बा ।

(ग) “कतमे पञ्च धम्मा **परिज्जेय्या**? पञ्चुपादानक्खन्धो [सेय्यथीदं (सी० स्या० कं० पी०)] — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमे पञ्च धम्मा परिज्जेय्या ।

(घ) “कतमे पञ्च धम्मा **पहातब्बा**? पञ्च नीवरणानि — कामच्छन्दनीवरणं, ब्यापादनीवरणं, थिनमिद्धनीवरणं, उद्धच्चकुक्कुच्चनीवरणं, विचिकिच्छानीवरणं । इमे पञ्च धम्मा पहातब्बा ।

(ङ) “कतमे पञ्च धम्मा **हानभागिया**? पञ्च चेतोखिला — इधावुसो, भिक्खु सत्थरि कङ्कति विचिकिच्छति

नाधिमुच्चति न सम्पसीदति । यो सो, आवुसो, भिक्खु सत्थरि कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति, तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । अयं पठमो चेतोखिलो । पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु धम्मे कङ्कति विचिकिच्छति...पे०... सङ्गे कङ्कति विचिकिच्छति...पे०... सिक्खाय कङ्कति विचिकिच्छति...पे०... सब्रह्मचारीसु कुपितो होति अनत्तमनो आहतचित्तो खिलजातो, यो सो, आवुसो, भिक्खु सब्रह्मचारीसु कुपितो होति अनत्तमनो आहतचित्तो खिलजातो, तस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । यस्स चित्तं न नमति आतप्पाय अनुयोगाय सातच्चाय पधानाय । अयं पञ्चमो चेतोखिलो । इमे पञ्च धम्मा हानभागिया ।

(च) “कतमे पञ्च धम्मा **विसेसभागिया?** पञ्चिन्द्रियानि — सद्दिन्द्रियं, वीरियिन्द्रियं, सतिन्द्रियं, समाधिन्द्रियं, पञ्चिन्द्रियं । इमे पञ्च धम्मा विसेसभागिया ।

(छ) “कतमे पञ्च धम्मा **दुप्पटिविज्झा?** पञ्च निस्सरणिया धातुयो — इधावुसो, भिक्खुनो कामे मनसिकरोतो कामेसु चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । नेक्खम्मं खो पनस्स मनसिकरोतो नेक्खम्मे चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । तस्स तं चित्तं सुगतं सुभावितं सुवुट्ठितं सुविमुत्तं विसंयुत्तं कामेहि । ये च कामपच्चया उप्पज्जन्ति आसवा विघाता परिळाहा, मुत्तो सो तेहि । न सो तं वेदनं वेदेति । इदमक्खातं कामानं निस्सरणं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो ब्यापादं मनसिकरोतो ब्यापादे चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । अब्यापादं खो पनस्स मनसिकरोतो अब्यापादे चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । तस्स तं चित्तं सुगतं सुभावितं सुवुट्ठितं सुविमुत्तं विसंयुत्तं ब्यापादेन । ये च ब्यापादपच्चया उप्पज्जन्ति आसवा विघाता परिळाहा, मुत्तो सो तेहि । न सो तं वेदनं वेदेति । इदमक्खातं ब्यापादस्स निस्सरणं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो विहेसं मनसिकरोतो विहेसाय चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । अविहेसं खो पनस्स मनसिकरोतो अविहेसाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । तस्स तं चित्तं सुगतं सुभावितं सुवुट्ठितं सुविमुत्तं विसंयुत्तं विहेसाय । ये च विहेसापच्चया उप्पज्जन्ति आसवा विघाता परिळाहा, मुत्तो सो तेहि । न सो तं वेदनं वेदेति । इदमक्खातं विहेसाय निस्सरणं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो रूपे मनसिकरोतो रूपेसु चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । अरूपं खो पनस्स मनसिकरोतो अरूपे चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । तस्स तं चित्तं सुगतं सुभावितं सुवुट्ठितं सुविमुत्तं विसंयुत्तं रूपेहि । ये च रूपपच्चया उप्पज्जन्ति आसवा विघाता परिळाहा, मुत्तो सो तेहि । न सो तं वेदनं वेदेति । इदमक्खातं रूपानं निस्सरणं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो सक्कायं मनसिकरोतो सक्काये चित्तं न पक्खन्दति न पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । सक्कायनिरोधं खो पनस्स मनसिकरोतो सक्कायनिरोधे चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । तस्स तं चित्तं सुगतं सुभावितं सुवुट्ठितं सुविमुत्तं विसंयुत्तं सक्कायेन । ये च सक्कायपच्चया उप्पज्जन्ति आसवा विघाता परिळाहा, मुत्तो सो तेहि । न सो तं वेदनं वेदेति । इदमक्खातं सक्कायस्स निस्सरणं । इमे पञ्च धम्मा दुप्पटिविज्झा ।

(ज) “कतमे पञ्च धम्मा **उप्पादेतब्बा?** पञ्च जाणिको सम्मासमाधि — ‘अयं समाधि पच्चुप्पन्नसुखो चेव

आयतिञ्च सुखविपाको'ति पच्चत्तयेव जाणं उप्पज्जति । 'अयं समाधि अरियो निरामिसो'ति पच्चत्तञ्जेव जाणं उप्पज्जति । 'अयं समाधि अकापुरिससेवितो'ति पच्चत्तयेव जाणं उप्पज्जति । 'अयं समाधि सन्तो पणीतो पटिप्पस्सद्भलद्भो एकोदिभावाधिगतो, न ससङ्खारनिग्गहवारितगतो'ति [न च ससङ्खारनिग्गह वारितवतोति (सी० स्या० कं० पी०), न ससङ्खारनिग्गहवारिवावतो (क०), न ससङ्खारनिग्गहवारियाधिगतो (?)] पच्चत्तयेव जाणं उप्पज्जति । 'सो खो पनाहं इमं समाधिं सतोव समापज्जामि सतो वुड्डहामी'ति पच्चत्तयेव जाणं उप्पज्जति । इमे पञ्च धम्मा उप्पादेतब्बा ।

(झ) “कतमे पञ्च धम्मा अभिञ्जेय्या? पञ्च विमुत्तायतनानि — इधावुसो, भिक्खुनो सत्था धम्मं देसेति अञ्जतरो वा गरुडानियो सब्रह्मचारी । यथा यथा, आवुसो, भिक्खुनो सत्था धम्मं देसेति, अञ्जतरो वा गरुडानियो सब्रह्मचारी, तथा तथा सो [भिक्खु (स्या० कं०)] तस्मिं धम्मे अत्थप्पटिसंवेदी च होति धम्मपटिसंवेदी च । तस्स अत्थप्पटिसंवेदिनो धम्मपटिसंवेदिनो पामोज्जं जायति, पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति । इदं पठमं विमुत्तायतनं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो न हेव खो सत्था धम्मं देसेति, अञ्जतरो वा गरुडानियो सब्रह्मचारी, अपि च खो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन परेसं देसेति यथा यथा, आवुसो, भिक्खु यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन परेसं देसेति । तथा तथा सो तस्मिं धम्मे अत्थप्पटिसंवेदी च होति धम्मपटिसंवेदी च । तस्स अत्थप्पटिसंवेदिनो धम्मपटिसंवेदिनो पामोज्जं जायति, पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति । इदं दुतियं विमुत्तायतनं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो न हेव खो सत्था धम्मं देसेति, अञ्जतरो वा गरुडानियो सब्रह्मचारी, नापि यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन परेसं देसेति । अपि च खो, यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन सज्झायं करोति । यथा यथा, आवुसो, भिक्खु यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन सज्झायं करोति तथा तथा सो तस्मिं धम्मे अत्थप्पटिसंवेदी च होति धम्मपटिसंवेदी च । तस्स अत्थप्पटिसंवेदिनो धम्मपटिसंवेदिनो पामोज्जं जायति, पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति । इदं ततियं विमुत्तायतनं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो न हेव खो सत्था धम्मं देसेति, अञ्जतरो वा गरुडानियो सब्रह्मचारी, नापि यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन परेसं देसेति, नापि यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन सज्झायं करोति । अपि च खो, यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं चेतसा अनुवितक्केति अनुविचारेति मनसानुपेक्खति । यथा यथा, आवुसो, भिक्खु यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं चेतसा अनुवितक्केति अनुविचारेति मनसानुपेक्खति तथा तथा सो तस्मिं धम्मे अत्थप्पटिसंवेदी च होति धम्मपटिसंवेदी च । तस्स अत्थप्पटिसंवेदिनो धम्मपटिसंवेदिनो पामोज्जं जायति, पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति । इदं चतुत्थं विमुत्तायतनं ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो न हेव खो सत्था धम्मं देसेति, अञ्जतरो वा गरुडानियो सब्रह्मचारी, नापि यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन परेसं देसेति, नापि यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन सज्झायं करोति, नापि यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं चेतसा अनुवितक्केति अनुविचारेति मनसानुपेक्खति; अपि च ख्वस्स अञ्जतरं समाधिनिमित्तं सुगगहितं होति सुमनसिकतं सूपधारितं सुप्पटिविद्धं पज्जाय । यथा यथा, आवुसो, भिक्खुनो अञ्जतरं समाधिनिमित्तं सुगगहितं होति सुमनसिकतं सूपधारितं सुप्पटिविद्धं पज्जाय तथा तथा सो तस्मिं धम्मे अत्थप्पटिसंवेदी च होति धम्मपटिसंवेदी च । तस्स अत्थप्पटिसंवेदिनो धम्मपटिसंवेदिनो पामोज्जं जायति, पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति,

पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति । इदं पञ्चमं विमुत्तायतनं । इमे पञ्च धम्मा अभिज्जेय्या ।

(ज) “कतमे पञ्च धम्मा **सच्छिकातब्बा**? पञ्च धम्मकखन्धो — सीलकखन्धो, समाधिकखन्धो, पज्जाकखन्धो, विमुत्तिकखन्धो, विमुत्तिजाणदस्सनकखन्धो । इमे पञ्च धम्मा सच्छिकातब्बा ।

“इति इमे पज्जास धम्मा भूता तच्छा तथा अवितथा अनज्जथा सम्मा तथागतेन अभिसम्बुद्धा ।

छ धम्मा

३५६. “छ धम्मा बहुकारा...पे०... छ धम्मा सच्छिकातब्बा ।

(क) “कतमे छ धम्मा **बहुकारा**? छ सारणीया धम्मा । इधावुसो, भिक्खुनो मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्टितं होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च, अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो मेत्तं वचीकम्मं...पे०... एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो मेत्तं मनोकम्मं...पे०... एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु ये ते लाभा धम्मिका धम्मलद्धा अन्तमसो पत्तपरियापन्नमत्तम्पि, तथारूपेहि लाभेहि अप्पटिविभक्तभोगी होति सीलवन्तेहि सब्रह्मचारीहि साधारणभोगी, अयम्पि धम्मो सारणीयो...पे०... एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु, यानि तानि सीलानि अखण्डानि अच्छिद्धानि असबलानि अकम्मासानि भुजिस्सानि विज्जुप्पसत्थानि अपरामट्टानि समाधिसंवत्तनिकानि, तथारूपेसु सीलेसु सीलसामज्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च, अयम्पि धम्मो सारणीयो...पे०... एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खकखयाय, तथारूपाय दिट्ठिया दिट्ठि सामज्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च, अयम्पि धम्मो सारणीयो पियकरणो गरुकरणो, सङ्गहाय अविवादाय सामगिया एकीभावाय संवत्तति । इमे छ धम्मा बहुकारा ।

(ख) “कतमे छ धम्मा **भावेतब्बा**? छ अनुस्सतिट्ठानानि — बुद्धानुस्सति, धम्मनुस्सति, सङ्गानुस्सति, सीलानुस्सति, चागानुस्सति, देवतानुस्सति । इमे छ धम्मा भावेतब्बा ।

(ग) “कतमे छ धम्मा **परिज्जेय्या**? छ अज्झत्तिकानि आयतनानि — चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, मनायतनं । इमे छ धम्मा परिज्जेय्या ।

(घ) “कतमे छ धम्मा **पहातब्बा**? छ तण्हाकाया — रूपतण्हा, सद्दतण्हा, गन्धतण्हा, रसतण्हा, फोडुब्बतण्हा, धम्मतण्हा । इमे छ धम्मा पहातब्बा ।

(ड) “कतमे छ धम्मा हानभागिया? छ अगारवा — इधावुसो, भिक्खु सत्थरि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो। धम्मे... पे०... सङ्गे... सिक्खाय... अप्पमादे... पटिसन्थारे अगारवो विहरति अप्पतिस्सो। इमे छ धम्मा हानभागिया।

(च) “कतमे छ धम्मा विसेसभागिया? छ गारवा — इधावुसो, भिक्खु सत्थरि सगारवो विहरति सप्पतिस्सो धम्मे... पे०... सङ्गे... सिक्खाय... अप्पमादे... पटिसन्थारे सगारवो विहरति सप्पतिस्सो। इमे छ धम्मा विसेसभागिया।

(छ) “कतमे छ धम्मा दुप्पटिविज्झा? छ निस्सरणिया धातुयो — इधावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘मेत्ता हि खो मे, चेतोविमुत्ति भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुद्धिता परिचिता सुसमारब्धा, अथ च पन मे ब्यापादो चित्तं परियादाय तिड्ढती’ति। सो ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो ‘मायस्मा एवं अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि। न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य। अट्टानमेतं आवुसो अनवकासो यं मेत्ताय चेतोविमुत्तिया भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुद्धिताय परिचिताय सुसमारब्धाय। अथ च पनस्स ब्यापादो चित्तं परियादाय ठस्सतीति, नेतं ठानं विज्जति। निस्सरणं हेतं, आवुसो, ब्यापादस्स, यदिदं मेत्ताचेतोविमुत्ती’ति।

“इध पनावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘करुणा हि खो मे चेतोविमुत्ति भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुद्धिता परिचिता सुसमारब्धा। अथ च पन मे विहेसा चित्तं परियादाय तिड्ढती’ति। सो — ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो, ‘मायस्मा एवं अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि...पे०... निस्सरणं हेतं, आवुसो, विहेसाय, यदिदं करुणाचेतोविमुत्ती’ति।

“इध पनावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘मुदिता हि खो मे चेतोविमुत्ति भाविता...पे०... अथ च पन मे अरति चित्तं परियादाय तिड्ढती’ति। सो — ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो ‘मायस्मा एवं अवच...पे०... निस्सरणं हेतं, आवुसो अरतिया, यदिदं मुदिताचेतोविमुत्ती’ति।

“इध पनावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘उपेक्खा हि खो मे चेतोविमुत्ति भाविता...पे०... अथ च पन मे रागो चित्तं परियादाय तिड्ढती’ति। सो — ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो ‘मायस्मा एवं अवच...पे०... निस्सरणं हेतं, आवुसो, रागस्स यदिदं उपेक्खाचेतोविमुत्ती’ति।

“इध पनावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘अनिमित्ता हि खो मे चेतोविमुत्ति भाविता...पे०... अथ च पन मे निमित्तानुसारि विज्जाणं होती’ति। सो — ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो ‘मायस्मा एवं अवच...पे०... निस्सरणं हेतं, आवुसो, सब्बनिमित्तानं यदिदं अनिमित्ता चेतोविमुत्ती’ति।

“इध पनावुसो, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘अस्मीति खो मे विगतं, अयमहमस्मीति न समनुपस्सामि, अथ च पन मे विचिकिच्छाकथंकथासल्लं चित्तं परियादाय तिड्ढती’ति। सो — ‘मा हेवं’ तिस्स वचनीयो ‘मायस्मा एवं अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि, न हि साधु भगवतो अब्भक्खानं, न हि भगवा एवं वदेय्य। अट्टानमेतं, आवुसो, अनवकासो यं अस्मीति विगते अयमहमस्मीति असमनुपस्सतो। अथ च पनस्स विचिकिच्छाकथंकथासल्लं चित्तं परियादाय ठस्सति, नेतं ठानं विज्जति। निस्सरणं हेतं, आवुसो, विचिकिच्छाकथंकथासल्लस्स, यदिदं अस्मिमानसमुग्घाटो’ति। इमे छ धम्मा दुप्पटिविज्झा।

(ज) “कतमे छ धम्मा उप्पादेतब्बा? छ सततविहारा। इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा नेव सुमनो होति न

दुम्भनो, उपेक्खको विहरति सतो सम्पजानो । सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... धानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय नेव सुमनो होति न दुम्भनो, उपेक्खको विहरति सतो सम्पजानो । इमे छ धम्मा उप्पादेतब्बा ।

(झ) “कतमे छ धम्मा **अभिज्जेय्या**? छ अनुत्तरियानि — दस्सनानुत्तरियं, सवनानुत्तरियं, लाभानुत्तरियं, सिक्खानुत्तरियं, पारिचरियानुत्तरियं, अनुस्सतानुत्तरियं । इमे छ धम्मा अभिज्जेय्या ।

(ञ) “कतमे छ धम्मा **सच्छिकातब्बा**? छ अभिज्जा — इधावुसो, भिक्खु अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोति — एकोपि हुत्वा बहुधा होति, बहुधापि हुत्वा एको होति । आविभावं तिरोभावं । तिरोकुट्टं तिरोपाकारं तिरोपब्बतं असज्जमानो गच्छति सेय्यथापि आकासे । पथवियापि उम्मुज्जनिमुज्जं करोति सेय्यथापि उदके । उदकेपि अभिज्जमाने गच्छति सेय्यथापि पथवियं । आकासेपि पल्लङ्केन कमति सेय्यथापि पक्खी सकुणो । इमेपि चन्दिमसूरिये एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना परामसति परिमज्जति । याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेति ।

“दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणाति दिब्बे च मानुसे च, ये दूरे सन्तिके च ।

“परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाति [जानाति (स्या० कं०)], सरागं वा चित्तं सरागं चित्तन्ति पजानाति ...पे०... अविमुत्तं वा चित्तं अविमुत्तं चित्तन्ति पजानाति ।

“सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं एकम्पि जातिं...पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

“दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ...पे०...

“आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । इमे छ धम्मा सच्छिकातब्बा ।

“इति इमे सट्ठि धम्मा भूता तच्छा तथा अविताया अनज्जथा सम्मा तथागतेन अभिसम्बुद्धा ।

सत्त धम्मा

३५७. “सत्त धम्मा बहुकारा...पे०... सत्त धम्मा सच्छिकातब्बा ।

(क) “कतमे सत्त धम्मा **बहुकारा**? सत्त अरियधनानि — सद्धानं, सीलधनं, हिरिधनं, ओत्तप्पधनं, सुतधनं, चागधनं, पज्जाधनं । इमे सत्त धम्मा बहुकारा ।

(ख) “कतमे सत्त धम्मा **भावेतब्बा**? सत्त सम्बोज्झङ्गा — सतिसम्बोज्झङ्गो, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो, वीरियसम्बोज्झङ्गो, पीतिसम्बोज्झङ्गो, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो, समाधिसम्बोज्झङ्गो, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो । इमे सत्त धम्मा भावेतब्बा ।

(ग) “कतमे सत्त धम्मा **परिज्जेय्या**? सत्त विज्जाणद्धितियो — सन्तावुसो, सत्ता नानत्तकाया नानत्तसज्जिनो, सेय्यथापि मनुस्सा एकच्चे च देवा एकच्चे च विनिपातिका । अयं पठमा विज्जाणद्धिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता नानत्तकाया एकत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा ब्रह्मकायिका पठमाभिनिब्बत्ता । अयं दुतिया विज्जाणद्धिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता एकत्तकाया नानत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा आभस्सरा । अयं ततिया विज्जाणद्धिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता एकत्तकाया एकत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा सुभकिण्हा । अयं चतुत्थी विज्जाणद्धिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा...पे०... ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनूपगा । अयं पच्चमी विज्जाणद्धिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनूपगा । अयं छट्ठी विज्जाणद्धिति ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किज्जी’ति आकिज्जज्जायतनूपगा । अयं सत्तमी विज्जाणद्धिति । इमे सत्त धम्मा परिज्जेय्या ।

(घ) “कतमे सत्त धम्मा **पहातब्बा**? सत्तानुसया — कामरागानुसयो, पटिधानुसयो, दिट्ठानुसयो, विचिकिच्छानुसयो, मानानुसयो, भवरागानुसयो, अविज्जानुसयो । इमे सत्त धम्मा पहातब्बा ।

(ङ) “कतमे सत्त धम्मा **हानभागिया**? सत्त असद्धम्मा — इधावुसो, भिक्खु अस्सद्धो होति, अहिरिको होति, अनोत्तप्पी होति, अप्पस्सुतो होति, कुसीतो होति, मुट्ठस्सति होति, दुप्पज्जो होति । इमे सत्त धम्मा हानभागिया ।

(च) “कतमे सत्त धम्मा **विसेसभागिया**? सत्त सद्धम्मा — इधावुसो, भिक्खु सद्धो होति, हिरिमा [हिरिको (स्या० कं०)] होति, ओत्तप्पी होति, बहुस्सुतो होति, आरद्धवीरियो होति, उपट्ठितस्सति होति, पज्जवा होति । इमे सत्त धम्मा विसेसभागिया ।

(छ) “कतमे सत्त धम्मा **दुप्पटिविज्झा**? सत्त सप्पुरिसधम्मा — इधावुसो, भिक्खु धम्मज्जू च होति अत्थज्जू च अत्तज्जू च मत्तज्जू च कालज्जू च परिसज्जू च पुगलज्जू च । इमे सत्त धम्मा दुप्पटिविज्झा ।

(ज) “कतमे सत्त धम्मा **उप्पादेतब्बा**? सत्त सज्जा — अनिच्चसज्जा, अनत्तसज्जा, असुभसज्जा, आदीनवसज्जा, प्हानसज्जा, विरागसज्जा, निरोधसज्जा । इमे सत्त धम्मा उप्पादेतब्बा ।

(झ) “कतमे सत्त धम्मा **अभिज्जेय्या**? सत्त निद्वसवत्थूनि — इधावुसो, भिक्खु सिक्खासमादाने तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्ज सिक्खासमादाने अविगतपेमो । धम्मनिसन्तिया तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्ज धम्मनिसन्तिया अविगतपेमो । इच्छाविनये तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्ज इच्छाविनये अविगतपेमो । पटिसल्लाने तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्ज

पटिसल्लाने अविगतपेमो । वीरियारम्मे तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्ज वीरियारम्मे अविगतपेमो । सतिनेपक्के तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्ज सतिनेपक्के अविगतपेमो । दिट्ठिपटिवेधे तिब्बच्छन्दो होति, आयतिज्ज दिट्ठिपटिवेधे अविगतपेमो । इमे सत्त धम्मा अभिज्जेय्या ।

(ज) “कतमे सत्त धम्मा **सच्छिकातब्बा**? सत्त खीणासवबलानि — इधावुसो, खीणासवस्स भिक्खुनो अनिच्चतो सब्बे सङ्खारा यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठा होन्ति । यंपावुसो, खीणासवस्स भिक्खुनो अनिच्चतो सब्बे सङ्खारा यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठा होन्ति, इदम्पि खीणासवस्स भिक्खुनो बलं होति, यं बलं आगम्म खीणासवो भिक्खु आसवानं खयं पटिजानाति — ‘खीणा मे आसवा’ति ।

“पुन चपरं, आवुसो, खीणासवस्स भिक्खुनो अङ्गारकासूपमा कामा यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठा होन्ति । यंपावुसो...पे०... ‘खीणा मे आसवा’ति ।

“पुन चपरं, आवुसो, खीणासवस्स भिक्खुनो विवेकनिन्नं चित्तं होति विवेकपोणं विवेकपब्भारं विवेकट्ठं नेक्खम्माभिरतं ब्यन्तीभूतं सब्बसो आसवट्ठानियेहि धम्मोहि । यंपावुसो...पे०... ‘खीणा मे आसवा’ति ।

“पुन चपरं, आवुसो, खीणासवस्स भिक्खुनो चत्तारो सतिपट्ठाना भाविता होन्ति सुभाविता । यंपावुसो...पे०... ‘खीणा मे आसवा’ति ।

“पुन चपरं, आवुसो, खीणासवस्स भिक्खुनो पञ्चिन्द्रियानि भावितानि होन्ति सुभावितानि । यंपावुसो...पे०... ‘खीणा मे आसवा’ति ।

“पुन चपरं, आवुसो, खीणासवस्स भिक्खुनो सत्त बोज्झङ्गा भाविता होन्ति सुभाविता । यंपावुसो...पे०... ‘खीणा मे आसवा’ति ।

“पुन चपरं, आवुसो, खीणासवस्स भिक्खुनो अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो भावितो होति सुभावितो । यंपावुसो, खीणासवस्स भिक्खुनो अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो भावितो होति सुभावितो, इदम्पि खीणासवस्स भिक्खुनो बलं होति, यं बलं आगम्म खीणासवो भिक्खु आसवानं खयं पटिजानाति — ‘खीणा मे आसवा’ति । इमे सत्त धम्मा सच्छिकातब्बा ।

“इतिमे सत्तति धम्मा भूता तच्छा तथा अविता अनज्जथा सम्मा तथागतेन अभिसम्बुद्धा ।

पठमभाणवारो निट्ठितो ।

अट्ठ धम्मा

३५८. “अट्ठ धम्मा बहुकारा...पे०... अट्ठ धम्मा सच्छिकातब्बा ।

(क) “कतमे अट्ठ धम्मा **बहुकारा**? अट्ठ हेतू अट्ठ पच्चया आदिब्रह्मचरियिकाय पज्जाय अप्पटिलद्धाय पटिलाभाय पटिलद्धाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया संवत्तन्ति । कतमे अट्ठ? इधावुसो, भिक्खु सत्थारं [सत्थारं वा (स्या० क०)] उपनिस्साय विहरति अज्जतरं वा गरुट्ठानियं सब्रह्मचारिं, यत्थस्स तिब्बं हिरोत्तपं पच्चुपट्ठितं होति पेमज्ज

गारवो च । अयं पठमो हेतु पठमो पच्चयो आदिब्रह्मचरियिकाय पज्जाय अप्पटिलद्धाय पटिलाभाय । पटिलद्धाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया संवत्तति ।

“तं खो पन सत्थारं उपनिस्साय विहरति अज्जतरं वा गरुडानियं सब्रह्मचारिं, यत्थस्स तिब्बं हिरोत्तपं पच्चुपट्टितं होति पेमज्ज गारवो च । ते कालेन कालं उपसङ्गमित्वा परिपुच्छति परिपज्जति — ‘इदं, भन्ते, कथं? इमस्स को अत्थो’ति? तस्स ते आयस्मन्तो अविवटज्जेव विवरन्ति, अनुत्तानीकतज्ज उत्तानी [अनुत्तानिकतज्ज उत्तानिं (क०)] करोन्ति, अनेकविहितेसु च कङ्खाट्टानियेसु धम्मेसु कङ्खं पटिविनोदेन्ति । अयं दुतियो हेतु दुतियो पच्चयो आदिब्रह्मचरियिकाय पज्जाय अप्पटिलद्धाय पटिलाभाय, पटिलद्धाय भिय्योभावाय, वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया संवत्तति ।

“तं खो पन धम्मं सुत्वा द्वयेन वूपकासेन सम्पादेति — कायवूपकासेन च चित्तवूपकासेन च । अयं ततियो हेतु ततियो पच्चयो आदिब्रह्मचरियिकाय पज्जाय अप्पटिलद्धाय पटिलाभाय, पटिलद्धाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । अयं चतुत्थो हेतु चतुत्थो पच्चयो आदिब्रह्मचरियिकाय पज्जाय अप्पटिलद्धाय पटिलाभाय, पटिलद्धाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु बहुस्सुतो होति सुतधरो सुतसन्निचयो । ये ते धम्मा आदिकल्याणा मज्जेकल्याणा परियोसानकल्याणा सात्था सब्बज्जना केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं अभिवदन्ति, तथारूपास्स धम्मा बहुस्सुता होन्ति धाता वचसा परिचिता मनसानुपेक्खिता दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा । अयं पच्चमो हेतु पच्चमो पच्चयो आदिब्रह्मचरियिकाय पज्जाय अप्पटिलद्धाय पटिलाभाय, पटिलद्धाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु आरद्धवीरियो विहरति अकुसलानं धम्मानं पहानाय, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदाय, थामवा दळ्ढपरक्कमो अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मेसु । अयं छट्ठो हेतु छट्ठो पच्चयो आदिब्रह्मचरियिकाय पज्जाय अप्पटिलद्धाय पटिलाभाय, पटिलद्धाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सतिमा होति परमेन सतिनेपक्केन समन्नागतो । चिरकतम्पि चिरभासितम्पि सरिता अनुस्सरिता । अयं सत्तमो हेतु सत्तमो पच्चयो आदिब्रह्मचरियिकाय पज्जाय अप्पटिलद्धाय पटिलाभाय, पटिलद्धाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया संवत्तति ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु पच्चसु उपादानक्खन्धेसु, उदयब्बयानुपस्सी विहरति — ‘इति रूपं इति रूपस्स समुदयो इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना इति वेदनाय समुदयो इति वेदनाय अत्थङ्गमो; इति सज्जा इति सज्जाय समुदयो इति सज्जाय अत्थङ्गमो; इति सङ्खारा इति सङ्खारानं समुदयो इति सङ्खारानं अत्थङ्गमो; इति विज्जाणं इति विज्जाणस्स समुदयो इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो’ति । अयं अट्ठमो हेतु अट्ठमो पच्चयो आदिब्रह्मचरियिकाय पज्जाय अप्पटिलद्धाय पटिलाभाय, पटिलद्धाय भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया संवत्तति । इमे अट्ठ धम्मा बहुकारा ।

(ख) “कतमे अट्ठ धम्मा भावेतब्बा? अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा,

सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि। इमे अट्ठ धम्मा भावेतब्बा।

(ग) “कतमे अट्ठ धम्मा परिज्जेय्या? अट्ठ लोकधम्मा — लाभो च, अलाभो च, यसो च, अयसो च, निन्दा च, पसंसा च, सुखञ्च, दुक्खञ्च। इमे अट्ठ धम्मा परिज्जेय्या।

(घ) “कतमे अट्ठ धम्मा पहातब्बा? अट्ठ मिच्छत्ता — मिच्छादिट्ठि, मिच्छासङ्कप्पो, मिच्छावाचा, मिच्छाकम्मन्तो, मिच्छाआजीवो, मिच्छावायामो, मिच्छासति, मिच्छासमाधि। इमे अट्ठ धम्मा पहातब्बा।

(ङ) “कतमे अट्ठ धम्मा हानभागिया? अट्ठ कुसीतवत्थूनि। इधावुसो, भिक्खुना कम्मं कातब्बं होति, तस्स एवं होति — ‘कम्मं खो मे कातब्बं भविस्सति, कम्मं खो पन मे करोन्तस्स कायो किलमिस्सति, हन्दाहं निपज्जामी’ति। सो निपज्जति, न वीरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय। इदं पठमं कुसीतवत्थु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना कम्मं कतं होति। तस्स एवं होति — ‘अहं खो कम्मं अकासिं, कम्मं खो पन मे करोन्तस्स कायो किलन्तो, हन्दाहं निपज्जामी’ति। सो निपज्जति, न वीरियं आरभति...पे०... इदं दुतियं कुसीतवत्थु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना मग्गो गन्तब्बो होति। तस्स एवं होति — ‘मग्गो खो मे गन्तब्बो भविस्सति, मग्गं खो पन मे गच्छन्तस्स कायो किलमिस्सति, हन्दाहं निपज्जामी’ति। सो निपज्जति, न वीरियं आरभति...पे०... इदं ततियं कुसीतवत्थु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना मग्गो गतो होति। तस्स एवं होति — ‘अहं खो मग्गं अगमासिं, मग्गं खो पन मे गच्छन्तस्स कायो किलन्तो, हन्दाहं निपज्जामी’ति। सो निपज्जति, न वीरियं आरभति...पे०... इदं चतुत्थं कुसीतवत्थु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो न लभति लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं। तस्स एवं होति — ‘अहं खो गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो नालत्थं लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं, तस्स मे कायो किलन्तो अकम्मज्जो, हन्दाहं निपज्जामी’ति...पे०... इदं पञ्चमं कुसीतवत्थु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो लभति लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं। तस्स एवं होति — ‘अहं खो गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो अलत्थं लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं, तस्स मे कायो गरुको अकम्मज्जो, मासाचितं मज्जे, हन्दाहं निपज्जामी’ति। सो निपज्जति...पे०... इदं छट्ठं कुसीतवत्थु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो उप्पन्नो होति अप्पमत्तको आबाधो, तस्स एवं होति — ‘उप्पन्नो खो मे अयं अप्पमत्तको आबाधो अत्थि कप्पो निपज्जितुं, हन्दाहं निपज्जामी’ति। सो निपज्जति...पे०... इदं सत्तमं कुसीतवत्थु।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गिलानावुद्धितो होति अचिरवुद्धितो गेलज्जा। तस्स एवं होति — ‘अहं खो गिलानावुद्धितो अचिरवुद्धितो गेलज्जा। तस्स मे कायो दुब्बलो अकम्मज्जो, हन्दाहं निपज्जामी’ति। सो निपज्जति...पे०... इदं अट्ठमं कुसीतवत्थु। इमे अट्ठ धम्मा हानभागिया।

(च) “कतमे अट्ट धम्मा विसेसभागिया? अट्ट आरम्भवत्थूनि । इधावुसो, भिक्खुना कम्मं कातब्बं होति, तस्स एवं होति — ‘कम्मं खो मे कातब्बं भविस्सति, कम्मं खो पन मे करोन्तेन न सुकरं बुद्धानं सासनं मनसिकातुं, हन्दाहं वीरियं आरभामि अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाया’ति । सो वीरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय । इदं पठमं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना कम्मं कतं होति । तस्स एवं होति — ‘अहं खो कम्मं अकासिं, कम्मं खो पनाहं करोन्तो नासक्खिं बुद्धानं सासनं मनसिकातुं, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... इदं दुतियं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना मग्गो गन्तब्बो होति । तस्स एवं होति — ‘मग्गो खो मे गन्तब्बो भविस्सति, मग्गं खो पन मे गच्छन्तेन न सुकरं बुद्धानं सासनं मनसिकातुं, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... इदं ततियं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुना मग्गो गतो होति । तस्स एवं होति — ‘अहं खो मग्गं अगमासिं, मग्गं खो पनाहं गच्छन्तो नासक्खिं बुद्धानं सासनं मनसिकातुं, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... इदं चतुत्थं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो न लभति लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं । तस्स एवं होति — ‘अहं खो गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो नालत्थं लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं, तस्स मे कायो लहुको कम्मज्जो, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... इदं पञ्चमं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो लभति लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं । तस्स एवं होति — ‘अहं खो गामं वा निगमं वा पिण्डाय चरन्तो अलत्थं लूखस्स वा पणीतस्स वा भोजनस्स यावदत्थं पारिपूरिं । तस्स मे कायो बलवा कम्मज्जो, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... इदं छट्ठं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खुनो उप्पन्नो होति अप्पमत्तको आबाधो । तस्स एवं होति — ‘उप्पन्नो खो मे अयं अप्पमत्तको आबाधो ठानं खो पनेतं विज्जति, यं मे आबाधो पवट्ठेय्य, हन्दाहं वीरियं आरभामि...पे०... इदं सत्तमं आरम्भवत्थु ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु गिलाना वुड्डितो होति अचिरवुड्डितो गेलज्जा । तस्स एवं होति — ‘अहं खो गिलाना वुड्डितो अचिरवुड्डितो गेलज्जा, ठानं खो पनेतं विज्जति, यं मे आबाधो पच्चुदावत्तेय्य, हन्दाहं वीरियं आरभामि अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाया’ति । सो वीरियं आरभति अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय । इदं अट्ठमं आरम्भवत्थु । इमे अट्ट धम्मा विसेसभागिया ।

(छ) “कतमे अट्ट धम्मा दुप्पटिविज्झा? अट्ट अक्खणा असमया ब्रह्मचरियवासाय । इधावुसो, तथागतो च लोके उप्पन्नो होति अरहं सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च देसियति ओपसमिको परिनिब्बानिको सम्बोधगामी सुगतप्पवेदितो । अयञ्च पुग्गलो निरयं उपपन्नो होति । अयं पठमो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं, आवुसो, तथागतो च लोके उप्पन्नो होति अरहं सम्मासम्बुद्धो, धम्मो च देसियति ओपसमिको परिनिब्बानिको सम्बोधगामी सुगतप्पवेदितो, अयञ्च पुग्गलो तिरच्छानयोनिं उपपन्नो होति । अयं दुतियो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... पेत्तिविसयं उपपन्नो होति । अयं ततियो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... अज्जतरं दीघायुकं देवनिकायं उपपन्नो होति । अयं चतुत्थो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... पच्चन्तिमेसु जनपदेसु पच्चाजातो होति मिलक्खेसु अविज्जातारेसु, यत्थ नत्थि गति भिक्खूनं भिक्खुनीनं उपासकानं उपासिकानं । अयं पच्चमो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... अयञ्च पुग्गलो मज्झिमेसु जनपदेसु पच्चाजातो होति, सो च होति मिच्छादिट्ठिको विपरीतदस्सनो — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । अयं छट्ठो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... अयञ्च पुग्गलो मज्झिमेसु जनपदेसु पच्चाजातो होति, सो च होति दुप्पज्जो जळो एळमूगो, नप्पटिबलो सुभासितदुब्भासितानमत्थमज्जातुं । अयं सत्तमो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय ।

“पुन चपरं...पे०... अयञ्च पुग्गलो मज्झिमेसु जनपदेसु पच्चाजातो होति, सो च होति पज्जवा अजळो अनेळमूगो, पटिबलो सुभासितदुब्भासितानमत्थमज्जातुं । अयं अट्ठमो अक्खणो असमयो ब्रह्मचरियवासाय । इमे अट्ठ धम्मा दुप्पटिविज्झा ।

(ज) “कतमे अट्ठ धम्मा **उप्पादेतब्बा**? अट्ठ महापुरिसवितक्का — अप्पिच्छस्सायं धम्मो, नायं धम्मो महिच्छस्स । सन्तुट्ठस्सायं धम्मो, नायं धम्मो असन्तुट्ठस्स । पविवित्तस्सायं धम्मो, नायं धम्मो सङ्गणिकारामस्स । आरद्धवीरियस्सायं धम्मो, नायं धम्मो कुसीतस्स । उपट्ठितसतिस्सायं धम्मो, नायं धम्मो मुट्ठस्सतिस्स । समाहितस्सायं धम्मो, नायं धम्मो असमाहितस्स । पज्जवतो [पज्जावतो (सी० पी०)] अयं धम्मो, नायं धम्मो दुप्पज्जस्स । निप्पपज्जस्सायं धम्मो, नायं धम्मो पपज्चारामस्साति [निप्पपज्चारामस्स अयं धम्मो निप्पपज्जरतिनो, नायं धम्मो पपज्चारामस्स पपज्जरतिनोति (सी० स्या० पी०) अङ्गुत्तरेपि तथेव दिस्सति । अट्ठकथाटीका पन ओलोकेतब्बा] इमे अट्ठ धम्मा उप्पादेतब्बा ।

(झ) “कतमे अट्ठ धम्मा **अभिज्जेय्या**? अट्ठ अभिभायतनानि — अज्झत्तं रूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति परित्तानि सुवण्णदुब्बण्णानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति — एवंसज्जी होति । इदं पठमं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं रूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति अप्पमाणानि सुवण्णदुब्बण्णानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति — एवंसज्जी होति । इदं दुतियं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति परित्तानि सुवण्णदुब्बण्णानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं ततियं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति अप्पमाणानि सुवण्णदुब्बण्णानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं चतुत्थं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति नीलानि नीलवण्णानि नीलनिदस्सनानि नीलनिभासानि । सेय्यथापि नाम उमापुप्फं नीलं नीलवण्णं नीलनिदस्सनं नीलनिभासं । सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं नीलं नीलवण्णं नीलनिदस्सनं नीलनिभासं, एवमेव अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति नीलानि नीलवण्णानि नीलनिदस्सनानि नीलनिभासानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं पञ्चमं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति पीतानि पीतवण्णानि पीतनिदस्सनानि पीतनिभासानि । सेय्यथापि नाम कणिकारपुप्फं पीतं पीतवण्णं पीतनिदस्सनं पीतनिभासं । सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं पीतं पीतवण्णं पीतनिदस्सनं पीतनिभासं, एवमेव अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति पीतानि पीतवण्णानि पीतनिदस्सनानि पीतनिभासानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं छट्ठं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति लोहितकानि लोहितकवण्णानि लोहितकनिदस्सनानि लोहितकनिभासानि । सेय्यथापि नाम बन्धुजीवकपुप्फं लोहितकं लोहितकवण्णं लोहितकनिदस्सनं लोहितकनिभासं, सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं लोहितकं लोहितकवण्णं लोहितकनिदस्सनं लोहितकनिभासं, एवमेव अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति लोहितकानि लोहितकवण्णानि लोहितकनिदस्सनानि लोहितकनिभासानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं सत्तमं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति ओदातानि ओदातवण्णानि ओदातनिदस्सनानि ओदातनिभासानि । सेय्यथापि नाम ओसधितारका ओदाता ओदातवण्णा ओदातनिदस्सना ओदातनिभासा, सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं ओदातं ओदातवण्णं ओदातनिदस्सनं ओदातनिभासं, एवमेव अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति ओदातानि ओदातवण्णानि ओदातनिदस्सनानि ओदातनिभासानि, ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं अट्ठमं अभिभायतनं । इमे अट्ठ धम्मा अभिज्जेय्या ।

(ज) “कतमे अट्ठ धम्मा सच्छिकातब्बा? अट्ठ विमोक्खा — रूपी रूपानि पस्सति । अयं पठमो विमोक्खो ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति । अयं दुतियो विमोक्खो ।

“सुभन्तेव अधिमुत्तो होति । अयं ततियो विमोक्खो ।

“सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं चतुत्थो विमोक्खो ।

“सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पञ्चमो विमोक्खो ।

“सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं छट्ठो विमोक्खो ।

“सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं सत्तमो विमोक्खो ।

“सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति । अयं अट्ठमो विमोक्खो ।
इमे अट्ठ धम्मा सच्छिकातब्बा ।

“इति इमे असीति धम्मा भूता तच्छा तथा अवितथा अनज्जथा सम्मा तथागतेन अभिसम्बुद्धा ।

नव धम्मा

३५९. “नव धम्मा बहुकारा...पे०... नव धम्मा सच्छिकातब्बा ।

(क) “कतमे नव धम्मा **बहुकारा**? नव योनिमनसिकारमूलका धम्मा, योनिमनसिकरोतो पामोज्जं जायति, पमुदितस्स पीति जायति, पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति, पस्सद्भकायो सुखं वेदेति, सुखिनो चित्तं समाधियति, समाहिते चित्ते यथाभूतं जानाति पस्सति, यथाभूतं जानं पस्सं निब्बिन्दति, निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति । इमे नव धम्मा बहुकारा ।

(ख) “कतमे नव धम्मा **भावेतब्बा**? नव पारिसुद्धिपधानियङ्गानि — सीलविसुद्धि पारिसुद्धिपधानियङ्गं, चित्तविसुद्धि पारिसुद्धिपधानियङ्गं, दिट्ठिविसुद्धि पारिसुद्धिपधानियङ्गं, कङ्खवितरणविसुद्धि पारिसुद्धिपधानियङ्गं, मग्गामग्गजाणदस्सन — विसुद्धि पारिसुद्धिपधानियङ्गं, पटिपदाजाणदस्सनविसुद्धि पारिसुद्धिपधानियङ्गं, जाणदस्सनविसुद्धि पारिसुद्धिपधानियङ्गं, पज्जाविसुद्धि पारिसुद्धिपधानियङ्गं, विमुत्तिविसुद्धि पारिसुद्धिपधानियङ्गं । इमे नव धम्मा भावेतब्बा ।

(ग) “कतमे नव धम्मा **परिज्जेय्या**? नव सत्तावासा — सन्तावुसो, सत्ता नानत्तकाया नानत्तसज्जिनो, सेय्यथापि मनुस्सा एकच्चे च देवा एकच्चे च विनिपातिका । अयं पठमो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता नानत्तकाया एकत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा ब्रह्मकायिका पठमाभिनिब्बत्ता । अयं दुतियो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता एकत्तकाया नानत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा आभस्सरा । अयं ततियो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता एकत्तकाया एकत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा सुभकिण्हा । अयं चतुत्थो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता असज्जिनो अप्पटिसंवेदिनो, सेय्यथापि देवा असज्जसत्ता । अयं पञ्चमो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनूपगा । अयं छट्ठो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनूपगा । अयं सत्तमो सत्तावासो ।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किज्जी’ति आकिज्जज्जायतनूपगा। अयं अट्ठमो सत्तावासो।

“सन्तावुसो, सत्ता सब्बसो आकिज्जज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनूपगा। अयं नवमो सत्तावासो। इमे नव धम्मा परिज्जेय्या।

(घ) “कतमे नव धम्मा **पहातब्बा**? नव तण्हामूलका धम्मा — तण्हं पटिच्च परियेसना, परियेसनं पटिच्च लाभो, लाभं पटिच्च विनिच्छयो, विनिच्छयं पटिच्च छन्दरागो, छन्दरागं पटिच्च अज्झोसानं, अज्झोसानं पटिच्च परिग्गहो, परिग्गहं पटिच्च मच्छरियं, मच्छरियं पटिच्च आरक्खो, आरक्खाधिकरणं [आरक्खाधिकरणं पटिच्च (स्या० पी० क०)] दण्डादानसत्थादानकलहविग्गहविवादतुवंतुवंपेसुज्जमुसावादा अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति। इमे नव धम्मा पहातब्बा।

(ङ) “कतमे नव धम्मा **हानभागिया**? नव आघातवत्थूनि — ‘अनत्थं मे अचरी’ति आघातं बन्धति, ‘अनत्थं मे चरती’ति आघातं बन्धति, ‘अनत्थं मे चरिस्सती’ति आघातं बन्धति; ‘पियस्स मे मनापस्स अनत्थं अचरी’ति आघातं बन्धति...पे०... ‘अनत्थं चरती’ति आघातं बन्धति...पे०... ‘अनत्थं चरिस्सती’ति आघातं बन्धति; ‘अपियस्स मे अमनापस्स अत्थं अचरी’ति आघातं बन्धति...पे०... ‘अत्थं चरती’ति आघातं बन्धति...पे०... ‘अत्थं चरिस्सती’ति आघातं बन्धति। इमे नव धम्मा हानभागिया।

(च) “कतमे नव धम्मा **विसेसभागिया**? नव आघातपटिविनया — ‘अनत्थं मे अचरि, तं कुतेत्थ लब्भा’ति आघातं पटिविनेति; ‘अनत्थं मे चरति, तं कुतेत्थ लब्भा’ति आघातं पटिविनेति; ‘अनत्थं मे चरिस्सति, तं कुतेत्थ लब्भा’ति आघातं पटिविनेति; ‘पियस्स मे मनापस्स अनत्थं अचरि...पे०... अनत्थं चरति...पे०... अनत्थं चरिस्सति, तं कुतेत्थ लब्भा’ति आघातं पटिविनेति; ‘अपियस्स मे अमनापस्स अत्थं अचरि...पे०... अत्थं चरति...पे०... अत्थं चरिस्सति, तं कुतेत्थ लब्भा’ति आघातं पटिविनेति। इमे नव धम्मा विसेसभागिया।

(छ) “कतमे नव धम्मा **दुप्पटिविज्झा**? नव नानत्ता — धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं, वेदनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सज्जानानत्तं, सज्जानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सङ्कप्पनानत्तं, सङ्कप्पनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति छन्दनानत्तं, छन्दनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परिळाहनानत्तं, परिळाहनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परियेसनानानत्तं, परियेसनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति लाभनानत्तं। इमे नव धम्मा दुप्पटिविज्झा।

(ज) “कतमे नव धम्मा **उप्पादेतब्बा**? नव सज्जा — असुभसज्जा, मरणसज्जा, आहारेपटिकूलसज्जा, सब्बलोकेअनभिरतिसज्जा [अनभिरतिसज्जा (स्या० क०)], अनिच्चसज्जा, अनिच्चे दुक्खसज्जा, दुक्खे अनत्तसज्जा, पहानसज्जा, विरागसज्जा। इमे नव धम्मा उप्पादेतब्बा।

(झ) “कतमे नव धम्मा **अभिज्जेय्या**? नव अनुपुब्बविहारा — इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। वितक्कविचारानं वूपसमा... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। पीतिया च विरागा ...पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सुखस्स च पहाना... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा...पे०... आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज

विहरति । सब्बसो आकासानञ्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो विज्जाणञ्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सब्बसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति । इमे नव धम्मा अभिज्जेय्या ।

(ज) “कतमे नव धम्मा सच्छिकातब्बा? नव अनुपुब्बनिरोधा — पठमं ज्ञानं समापन्नस्स कामसञ्जा निरुद्धा होति, दुतियं ज्ञानं समापन्नस्स वितक्कविचारा निरुद्धा होन्ति, ततियं ज्ञानं समापन्नस्स पीति निरुद्धा होति, चतुत्थं ज्ञानं समापन्नस्स अस्सासपस्सास्सा निरुद्धा होन्ति, आकासानञ्जायतनं समापन्नस्स रूपसञ्जा निरुद्धा होति, विज्जाणञ्जायतनं समापन्नस्स आकासानञ्जायतनसञ्जा निरुद्धा होति, आकिञ्चञ्जायतनं समापन्नस्स विज्जाणञ्जायतनसञ्जा निरुद्धा होति, नेवसञ्जानासञ्जायतनं समापन्नस्स आकिञ्चञ्जायतनसञ्जा निरुद्धा होति, सञ्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सञ्जा च वेदना च निरुद्धा होन्ति । इमे नव धम्मा सच्छिकातब्बा ।

“इति इमे नवुति धम्मा भूता तच्छा तथा अविता अविता अनञ्जथा सम्मा तथागतेन अभिसम्बुद्धा ।

दस धम्मा

३६०. “दस धम्मा बहुकारा...पे०... दस धम्मा सच्छिकातब्बा ।

(क) “कतमे दस धम्मा बहुकारा? दस नाथकरणाधम्मा — इधावुसो, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवुतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु, यंपावुसो, भिक्खु सीलवा होति...पे०... सिक्खति सिक्खापदेसु । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु बहुस्सुतो ...पे०... दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा, यंपावुसो, भिक्खु बहुस्सुतो...पे०... अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु कल्याणमित्तो होति कल्याणसहायो कल्याणसम्पवङ्को । यंपावुसो, भिक्खु...पे०... कल्याणसम्पवङ्को । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सुवचो होति सोवचस्सकरणेहि धम्मेहि समन्नागतो, खमो पदक्खिणग्गाही अनुसासनिं । यंपावुसो, भिक्खु...पे०... अनुसासनिं । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु यानि तानि सब्रह्मचारीनं उच्चावचानि किंकरणीयानि तत्थ दक्खो होति अनलसो तत्तुपायाय वीमंसाय समन्नागतो, अलं कातुं, अलं संविधातुं । यंपावुसो, भिक्खु...पे०... अलं संविधातुं । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु धम्मकामो होति पियसमुदाहारो अभिधम्मे अभिविनये उळारपामोज्जो । यंपावुसो, भिक्खु...पे०... उळारपामोज्जो । अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सन्तुट्ठो होति इतरीतरेहि चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारेहि । यंपावुसो, भिक्खु ...पे०... अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु आरद्धवीरियो विहरति...पे०... कुसलेसु धम्मेसु । यंपावुसो, भिक्खु...पे०... अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु सतिमा होति, परमेन सतिनेपक्केन समन्नागतो, चिरकतम्पि चिरभासितम्पि सरिता अनुस्सरिता । यंपावुसो, भिक्खु...पे०... अयम्पि धम्मो नाथकरणो ।

“पुन चपरं, आवुसो, भिक्खु पज्जवा होति उदयत्थगामिनिया पज्जाय समन्नागतो, अरियाय निब्बेधिकाय सम्मा दुक्खक्खयगामिनिया । यंपावुसो, भिक्खु...पे०... अयम्पि धम्मो नाथकरणो । इमे दस धम्मा बहुकारा ।

(ख) “कतमे दस धम्मा **भावेतब्बा**? दस कसिणायतनानि — पथवीकसिणमेको सज्जानाति उद्धं अधो तिरियं अद्वयं अप्पमाणं । आपोकसिणमेको सज्जानाति...पे०... तेजोकसिणमेको सज्जानाति... वायोकसिणमेको सज्जानाति... नीलकसिणमेको सज्जानाति... पीतकसिणमेको सज्जानाति... लोहितकसिणमेको सज्जानाति... ओदातकसिणमेको सज्जानाति... आकासकसिणमेको सज्जानाति... विज्जाणकसिणमेको सज्जानाति उद्धं अधो तिरियं अद्वयं अप्पमाणं । इमे दस धम्मा भावेतब्बा ।

(ग) “कतमे दस धम्मा **परिज्जेय्या**? दसायतनानि — चक्खायतनं, रूपायतनं, सोतायतनं, सद्दायतनं, घानायतनं, गन्धायतनं, जिह्वायतनं, रसायतनं, कायायतनं, फोडुब्बायतनं । इमे दस धम्मा परिज्जेय्या ।

(घ) “कतमे दस धम्मा **पहातब्बा**? दस मिच्छत्ता — मिच्छादिट्ठि, मिच्छासङ्कप्पो, मिच्छावाचा, मिच्छाकम्मन्तो, मिच्छाआजीवो, मिच्छावायामो, मिच्छासति, मिच्छासमाधि, मिच्छाजाणं, मिच्छाविमुत्ति । इमे दस धम्मा पहातब्बा ।

(ङ) “कतमे दस धम्मा **हानभागिया**? दस अकुसलकम्मपथा — पाणातिपातो, अदिन्नादानं, कामेसुमिच्छाचारो, मुसावादो, पिसुणा वाचा, फरुसा वाचा, सम्फप्पलापो, अभिज्झा, ब्यापादो, मिच्छादिट्ठि । इमे दस धम्मा हानभागिया ।

(च) “कतमे दस धम्मा **विसेसभागिया**? दस कुसलकम्मपथा — पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी, मुसावादा वेरमणी, पिसुणाय वाचाय वेरमणी, फरुसाय वाचाय वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी, अनभिज्झा, अब्यापादो, सम्मादिट्ठि । इमे दस धम्मा विसेसभागिया ।

(छ) “कतमे दस धम्मा **दुप्पटिविज्झा**? दस अरियवासा — इधावुसो, भिक्खु पज्जङ्गविप्पहीनो होति, छळङ्गसमन्नागतो, एकारक्खो, चतुरापस्सेनो, पणुन्नपच्चेकसच्चो, समवयसट्ठेसनो, अनाविलसङ्कप्पो, पस्सद्दकायसङ्कारो, सुविमुत्तचित्तो, सुविमुत्तपज्जो ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु **पज्जङ्गविप्पहीनो** होति? इधावुसो, भिक्खुनो कामच्छन्दो पहीनो होति, ब्यापादो पहीनो होति, थिनमिद्धं पहीनं होति, उद्धच्चकुक्कुच्चं पहीनं होति, विचिकिच्छा पहीना होति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु पज्जङ्गविप्पहीनो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु छळङ्गसमन्नागतो होति? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा नेव सुमनो होति न दुम्मनो, उपेक्खको विहरति सतो सम्पजानो । सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोढुब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय नेव सुमनो होति न दुम्मनो, उपेक्खको विहरति सतो सम्पजानो । एवं खो, आवुसो, भिक्खु छळङ्गसमन्नागतो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु एकारक्खो होति? इधावुसो, भिक्खु सतारक्खेन चेतसा समन्नागतो होति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु एकारक्खो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु चतुरापस्सेनो होति? इधावुसो, भिक्खु सङ्घायेकं पटिसेवति, सङ्घायेकं अधिवासेति, सङ्घायेकं परिवज्जेति, सङ्घायेकं विनोदेति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु चतुरापस्सेनो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु पणुन्नपच्चेकसच्चो होति? इधावुसो, भिक्खुनो यानि तानि पुथुसमणब्राह्मणानं पुथुपच्चेकसच्चानि, सब्बानि तानि नुन्नानि होन्ति पणुन्नानि चत्तानि वन्तानि मुत्तानि पहीनानि पटिनिस्सट्ठानि । एवं खो, आवुसो, भिक्खु पणुन्नपच्चेकसच्चो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु समवयसट्टेसनो होति? इधावुसो, भिक्खुनो कामेसना पहीना होति, भवेसना पहीना होति, ब्रह्मचरियेसना पटिप्पस्सद्दा । एवं खो, आवुसो, भिक्खु समवयसट्टेसनो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु अनाविलसङ्कप्पो होति? इधावुसो, भिक्खुनो कामसङ्कप्पो पहीनो होति, व्यापादसङ्कप्पो पहीनो होति, विहिंसासङ्कप्पो पहीनो होति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु अनाविलसङ्कप्पो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु पस्सद्दकायसङ्कारो होति? इधावुसो, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु पस्सद्दकायसङ्कारो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु सुविमुत्तचित्तो होति? इधावुसो, भिक्खुनो रागा चित्तं विमुत्तं होति, दोसा चित्तं विमुत्तं होति, मोहा चित्तं विमुत्तं होति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु सुविमुत्तचित्तो होति ।

“कथञ्चावुसो, भिक्खु सुविमुत्तपज्जो होति? इधावुसो, भिक्खु ‘रागो मे पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मो’ति पजानाति । ‘दोसो मे पहीनो...पे०... आयतिं अनुप्पादधम्मो’ति पजानाति । ‘मोहो मे पहीनो...पे०... आयतिं अनुप्पादधम्मो’ति पजानाति । एवं खो, आवुसो, भिक्खु सुविमुत्तपज्जो होति । इमे दस धम्मा दुप्पटिविज्झा ।

(ज) “कतमे दस धम्मा उप्पादेतब्बा? दस सज्जा — असुभसज्जा, मरणसज्जा, आहारेपटिकूलसज्जा, सब्बलोके अनभिरतिसज्जा, अनिच्चसज्जा, अनिच्चे दुक्खसज्जा, दुक्खे अनत्तसज्जा, पहानसज्जा, विरागसज्जा, निरोधसज्जा । इमे दस धम्मा उप्पादेतब्बा ।

(झ) “कतमे दस धम्मा अभिज्जेय्या? दस निज्जरवत्थूनि — सम्मादिट्ठिस्स मिच्छादिट्ठि निज्जिण्णा होति । ये च

मिच्छादिद्विपच्यया अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति, ते चस्स निज्जिण्णा होन्ति । सम्मासङ्कप्पस्स मिच्छासङ्कप्पो... पे०... सम्मावाचस्स मिच्छावाचा... सम्माकम्मन्तस्स मिच्छाकम्मन्तो... सम्माआजीवस्स मिच्छाआजीवो... सम्मावायामस्स मिच्छावायामो... सम्मासतिस्स मिच्छासति... सम्मासमाधिस्स मिच्छासमाधि... सम्माजाणस्स मिच्छाजाणं निज्जिण्णं होति । सम्माविमुत्तिस्स मिच्छाविमुत्ति निज्जिण्णा होति । ये च मिच्छाविमुत्तिपच्यया अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति, ते चस्स निज्जिण्णा होन्ति । इमे दस धम्मा अभिज्जेय्या ।

(ज) “कतमे दस धम्मा **सच्छिकातब्बा**? दस असेक्खा धम्मा — असेक्खा सम्मादिट्ठि, असेक्खो सम्मासङ्कप्पो, असेक्खा सम्मावाचा, असेक्खो सम्माकम्मन्तो, असेक्खो सम्माआजीवो, असेक्खो सम्मावायामो, असेक्खा सम्मासति, असेक्खो सम्मासमाधि, असेक्खं सम्माजाणं, असेक्खा सम्माविमुत्ति । इमे दस धम्मा सच्छिकातब्बा ।

“इति इमे सतधम्मा भूता तच्छा तथा अवितथा अनज्जथा सम्मा तथागतेन अभिसम्बुद्धा”ति । इदमवोचायस्मा सारिपुत्तो । अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुन्ति ।

दसुत्तरसुत्तं निट्ठितं एकादसमं ।

पाथिकवग्गो [पाटिकवग्गो (सी० स्या० पी०)] निट्ठितो ।

तस्सुद्धानं —

पाथिको च [पाटिकञ्च (स्या० कं०)] उदुम्बरं [पाटिकोदुम्बरीचेव (सी० पी०)], चक्कवत्ति अगगञ्जकं । सम्पसादनपासादं [सम्पसादञ्च पासादं (सी० स्या० कं० पी०)], महापुरिसलक्खणं ॥

सिङ्गालाटानाटियकं, सङ्गीति च दसुत्तरं ।
एकादसहि सुत्तेहि, पाथिकवग्गोति वुच्चति ॥

पाथिकवग्गपाळि निट्ठिता ।

तीहि वग्गेहि पटिमण्डितो सकलो

दीघनिकायो समत्तो ।